

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE**

PROMOCIJAS DARBS

**STARPTAUTISKO PRIVĀTTIESĪBU KODIFIKĀCIJA:
EIROPAS VALSTU PIEREDZE**

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas doktorante

Aiga Mieriņa

am10191

Promocijas darba vadītājs:
profesors *Dr. habil. iur.* **Juris Bojārs**

Rīga, 2016

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	4
Pētāmās problēmas raksturojums un aktualitāte.....	4
Izvēlēta temata nozīmība teorijā un praksē	6
Darba mērķis un uzdevumi.....	8
Struktūras pamatojums	8
Pētījumā izmantotās metodes	9
Bibliogrāfijas raksturojums	10
Pētījuma rezultāti.....	12
Pateicības.....	12
1. nodaļa. Starptautisko privāttiesību kodifikācijas izpratne un attīstība	13
1.1. Kodifikācijas vieta un loma tiesību sistematizācijā	13
1.1.1. Tiesību normu sistematizācijas nozīme un veidi	13
1.1.2. Jēdzienu ģenēze (kodekss, kodifikācija, tiesību apkopojums – krājums).....	19
1.1.3. Pārnacionālu tiesību pirmsākumi.....	28
1.2. Nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību kodifikācijas paaudzes	34
1.2.1. Agrīnās kodifikācijas (18.–19. gs.).....	34
1.2.2. Pirmā kodifikāciju paaudze (19. gs. – 20. gs. pirmā puse).....	36
1.2.3. Otrā kodifikāciju paaudze (20. gs. otrā puse – 21. gs. sākums).....	42
2. nodaļa. Starptautisko privāttiesību avoti un to klasifikācija	47
2.1. Vispārēji starptautisko privāttiesību jautājumi	47
2.1.1. Regulēšanas priekšmets un metodes.....	47
2.1.2. Mijiedarbība ar citām tiesību nozarēm	52
2.2. Kodifikāciju iedalījums pēc to saistošā spēka un iedarbības	57
2.2.1. Oficiālas vs. neoficiālas kodifikācijas.....	57
2.2.2. Starptautiskās konvencijas	61
2.2.3. Eiropas Savienības tiesību akti	64
2.3. Nacionāla līmeņa kodifikāciju iedalījums pēc to sistematizēšanas paņēmiena	72
2.3.1. Autonoma kompleksa kodifikācija	73
2.3.2. Autonoma kumulatīva kodifikācija.....	85
2.3.3. Klasiska kumulatīva kodifikācija.....	90
2.3.4. Klasiska kompleksa kodifikācija	94

3. nodaļa. Starptautisko privāttiesību kodifikācijas tehnika.....	96
3.1. Kodifikācijas struktūra un saturs.....	98
3.1.1. Apjoms un struktūra.....	98
3.1.2. Satura normu salīdzinošā analīze.....	105
3.1.3. Kvalifikācijas jautājumi.....	107
3.2. Kodifikācijās ietverto tiesību normu veidi.....	113
3.2.1. Kolīziju normu daudzveidība.....	113
3.2.2. Norādes normas.....	123
3.2.3. Inkorporatīvas legāļdefinīcijas.....	124
3.3. Tiesību principu loma un vieta starptautisko privāttiesību kodifikācijās.....	127
3.3.1. Gribas autonomijas princips.....	128
3.3.2. Visciešākās saistības princips.....	138
3.3.3. Labvēlīgāko tiesību piemērošanas princips.....	143
3.3.4. Aizsargājošo atrunu piemērošanas princips.....	144
4. nodaļa. Starptautisko privāttiesību regulējums Latvijā.....	147
4.1. Starptautisko privāttiesību kodifikācija Latvijā.....	147
4.1.1. Tiesiskā regulējuma attīstība.....	147
4.1.2. Zinātnes attīstība.....	151
4.2. Tiesiskā regulējuma pilnveidošana.....	156
4.2.1. Vispārēji jautājumi.....	156
4.2.2. Domicila jēdziena pārskatīšana.....	158
4.3. Ārvalsts tiesību piemērošanas regulējums.....	168
4.3.1. Ārvalsts tiesību piemērošanas pienākums.....	168
4.3.2. Ārvalsts tiesību saturs noskaidrošana.....	173
4.3.3. Ārvalsts tiesību piemērošanas ierobežojumi.....	179
KOPSAVILKUMS.....	184
ANOTĀCIJA.....	198
ANNOTATION.....	200
ANNOTATION.....	202
AVOTU SARAKSTS.....	204
Izmantotā literatūra.....	204

Normatīvie akti	219
Starptautiskās konvencijas.....	219
Eiropas Savienības tiesību akti	220
Tiesiskās palīdzības līgumi.....	220
Latvijas Republikas normatīvie akti	221
Ārvalstu normatīvie akti	222
Vēsturiskie tiesību akti	224
Juridiskās prakses materiāli.....	224
Latvijas Republikas tiesu prakse	224
Citi prakses materiāli	225
PIELIKUMI.....	228

IEVADS

Pētāmās problēmas raksturojums un aktualitāte

Tiesiskās attiecības starptautiskajās privāttiesībās ir saistītas ar situācijām, kurās pastāv zināma saikne ar vienu vai vairākām ārvalstīm. Tās ir jānodala no tām tiesiskajām attiecībām, kuras veidojas vienā valstī. Tādēļ juridiskajā praksē nereti rodas jautājums – vai starptautisko privāttiesību regulējumam būtu jābūt ietvertam nacionāla vai pārnacionāla rakstura kodifikācijās? Līdz šim tiesību zinātnē nav izdevies izveidot vienotu un vispārpieņemtu starptautisko privāttiesību redzējumu. Starp valstīm pastāv atšķirīga starptautisko privāttiesību izpratne. Vienprātības trūkums šajā jautājumā ir radījis domstarpības par starptautisko privāttiesību juridisko dabu, tās avotiem, vietu kopējā tiesību sistēmā un līdzīgiem jautājumiem.

Tā kā dažādās valstīs un tiesību sistēmās pastāv atšķirīgas skolas un aptveramo tiesisko attiecību loks, starptautiskās privāttiesības tiek skaidrotas dažādi. Piemēram, angļu un amerikāņu autori uzskata, ka pēc savas būtības starptautiskās privāttiesības veido tikai kolīziju tiesības. Citi autori pie starptautiskajām privāttiesībām pieskaita arī starptautisko civilprocesu un salīdzinošo jurisprudenci tajās civiltiesību jomās, kur ir iesaistīts ārvalstu elements. Eiropas valstīs dominē vācu vai franču starptautisko privāttiesību izpratne, bet vispārējo tiesību sistēmā – angļu vai amerikāņu modelis. Kopumā jāatzīst, ka Eiropas valstu un ASV starptautisko privāttiesību doktrīnā 20. gadsimtā vērojamas krasas atšķirības. ASV kolīziju tiesību ģenēzes ceļā tradicionālo kolīziju tiesību izpratni ir nomainījusi jauna, elastīga, uz taisnīgumu balstīta pieeja. Savukārt Eiropā priekšroka tiek dota klasiskai kolīziju tiesību doktrīnai, kur dominē juridiska noteiktība. Paturot prātā starptautisko privāttiesību terminoloģijas un izpratnes dažādību atšķirīgās tiesību sistēmās, jāteic, ka nemainīgs paliek šīs disciplīnas regulēšanas priekšmets – privāttiesiska rakstura attiecības ar ārvalsts jeb pārrobežu elementu.

Latvijā starptautisko privāttiesību regulējums aptver starptautisko privāttiesību jautājumus to plašākā izpratnē, iekļaujot gan kolīziju normu, gan starptautiskā civilprocesa regulējumu. Tomēr joprojām starptautiskajās privāttiesībās pastāv daudz neskaidru jautājumu. Tas ir saistīts ar vairākiem iemesliem, pirmkārt, pēc neatkarības atgūšanas Latvijā starptautiskās privāttiesības kā juridiskās zinātnes apakšnozare ir attīstījušās lēni un nesistemātiski. Otrkārt, Latvijas normatīvo aktu sistematizēšanas centieni starptautiskajās privāttiesībās līdz šim nav bijuši veiksmīgi. Treškārt, starptautisko privāttiesību ciešā saikne ar starptautiskajām publiskajām tiesībām un valstu nacionālajām tiesībām ir radījusi maldīgu priekšstatu par šo tiesību juridisko dabu.

Nereti robežšķirtne starptautisko publisko tiesību, nacionālo privāttiesību un starptautisko privāttiesību starpā ir grūti saskatāma. Starptautiskās privāttiesības svārstās starp valsts iekšējo (nacionālo) tiesību teritoriālo dabu un starptautisko tiesību universālismu. Starptautiskās un valstu

nacionālās tiesības nav izolētas cita no citas, tās ir cieši saistītas un savstarpēji iedarbīgas. Starptautiskās privāttiesības ir valsts nacionālo tiesību sastāvdaļa, tomēr ir samērā grūti uztvert termina “nacionālās starptautiskās privāttiesības” jēgu. Latvijas tiesību zinātnē ir visai skopi skaidrojumi par starptautisko privāttiesību vietu kopējā tiesību sistēmā.

Kopš starptautisko privāttiesību normu unifikācijas starptautiskos tiesību aktos vairs nevar runāt par starptautiskajām privāttiesībām kā izteikti nacionālām tiesībām. Starptautiskās privāttiesības pastāv kā kompleksa, tomēr atsevišķa tiesību sistēma. Šo pieeju autore pamato ar starptautisko privāttiesību avotu daudzējādo dabu: viena daļa starptautisko privāttiesību avotu – starptautiskie līgumi (konvencijas) – nāk no starptautiskajām publiskajām tiesībām, otra daļa izriet no valsts dalības Eiropas Savienībā un Eiropas Savienības sekundārajiem tiesību aktiem, bet trešā daļa veidojas no katras valsts likumdevēja izdoto privāttiesību normu kopuma. Līdz ar to autore nepievienojas tradicionālajam viedoklim par starptautiskajām privāttiesībām kā izteikti nacionālām tiesībām. Tas atspoguļo mūsdienās pieaugošās starptautisko privāttiesību internacionalizācijas tendences globalizācijas un reģionalizācijas procesu iespaidā.

Kaut arī pirmie mums zināmie tiesību kodeksi datējami ar otro gadu tūkstoti pirms mūsu ēras, tomēr tikai ar apgaismības laikmeta iestāšanos Eiropā starptautisko privāttiesību noteikumi kopā ar vispārējo civiltiesību kodifikāciju ieguva savus apveidus rakstiskās un sistematizētās tiesību normās. Jau 19. gadsimta beigās itāļu jurists un valstsvīrs Paskvāle Stanislao Mančīni (*Pasquale Stanislao Mancini*) aicināja unificēt starptautisko privāttiesību noteikumus starptautiskos līgumos, lai novērstu šķēršļus, kas rodas starp valstīm pastāvošo atšķirīgo privāttiesību noteikumu dēļ. Šobrīd pasaulē ir izveidotas daudzas starptautiska līmeņa organizācijas, kas veicina starptautisko tiesību sistematizāciju. Tā kā pēdējās desmitgadēs notiek strauja starptautisko privāttiesību attīstība, zinātnieki aizvien biežāk runā par tiesību sistēmu saplūšanu jeb konverģenci, kas izriet no tiesību kodifikācijas, harmonizācijas un unifikācijas procesiem. Mūsdienās vērojama nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību kodifikācijas un Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību unifikācijas cieša saistība.

Pēdējo 50 gadu laikā starptautisko privāttiesību kodifikācijā ir paveikts vairāk nekā jebkad iepriekš. Ir pieņemti 94 kodifikācijas akti 84 jurisdikcijās, neskaitot Eiropas Savienības sekundāros tiesību aktus, kas pieņemti pēdējo 15 gadu laikā pēc Amsterdamas līguma spēkā stāšanās, kā arī neskaitot gandrīz simts starptautisku vai reģionālu tiesību aktu – konvenciju, protokolu, parauglikumu u. tml. kolīziju tiesību kodifikāciju. Tādējādi pašlaik starptautisko privāttiesību attīstības etapā starptautisko privāttiesību kodifikācija norit trīs līmeņos – nacionālā, reģionālā un starptautiskā līmenī.

Nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību kodifikācija neveicina starptautisko privāttiesību vienveidību reģionos un globālā mērogā. Zināmu vienveidības oāzi var nodrošināt

tikai starptautiska līmeņa kodifikācija. Normas, kuras ir nākušas no Eiropas Savienības institūcijām vai citiem pārnacionāliem subjektiem, ir ietekmējušas valstu nacionālās tiesību sistēmas. Likumdevēji savās starptautisko privāttiesību kodifikācijās ietvertās kolīziju normas pēc iespējas cenšas saskaņot ar starptautisko konvenciju un dažādu parauglikumu noteikumiem. Tas tiek darīts arī praktisku apsvērumu dēļ, lai vienā valstī pieņemta tiesu nolēmuma izpildi varētu nodrošināt citā valstī, ja tāda nepieciešamība rastos, kā arī lai vienkāršotu starptautiskās tiesu sadarbības procedūru.

Salīdzinošā tiesību analīze parāda, ka likumdevēji atkarībā no valstī pastāvošajām tiesību tradīcijām izvēlas atšķirīgus starptautisko privāttiesību kodifikācijas modeļus. Ārvalstīs pastāvošo starptautisko privāttiesību noteikumu likumdošanas praksi var iedalīt trīs grupās: valstis, kurās starptautiskās privāttiesības ir kodificētas vienotā aktā (Beļģija, Bulgārija, Itālija, Maķedonija, Šveice, Turcija, Ukraina, Ungārija u. c.), valstis, kurās starptautiskās privāttiesības ir kodificētas vairākos nozaru tiesību aktos (Austrija, Igaunija, Krievija, Latvija, Lietuva, Nīderlande, Polija, Vācija u. c.), un valstis, kurās starptautisko privāttiesību noteikumi vispār nav kodificēti, bet atsevišķi noteikumi iekļauti atsevišķos speciālajos tiesību aktos un tiesu praksē (Francija, Anglija u. c.). Daļa starptautisko privāttiesību aktu ir pieņemti paralēli vispārējām civiltiesību kodifikācijām, izstrādājot un pieņemot autonomus starptautisko privāttiesību likumus vai kodeksus un ietverot tajos gan tiesību izvēles, gan lietu piekritības normas un pat ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes noteikumus, bet daļa – iestrādāti vispārējās civiltiesību kodifikācijās un veido vienotu veselumu.

Iepriekš minētie apsvērumi un apstākļi, ka arvien vairāk valstu iesaistās savu nacionālo starptautisko privāttiesību noteikumu kodifikācijā, norāda uz izvēlētas tēmas aktualitāti un šāda pētījuma nepieciešamību turpmākai starptautisko privāttiesību attīstībai Latvijā. Līdz šim Latvijā neviens pētījums par starptautisko privāttiesību sistematizāciju, to veidiem un metodēm nav veikts. Tādējādi tas ir plašākais zinātniskais darbs Latvijā un viens no retajiem Eiropā veiktajiem pētījumiem par starptautisko privāttiesību sistematizācijas un kodifikācijas jautājumiem, kas attiecīgi apliecina promocijas darba tēmas novitāti.

Izvēlēta temata nozīmība teorijā un praksē

Starptautisko privāttiesību pētījumiem saistībā ar kodifikācijas kā tiesību sistematizēšanas metodes izpēti mūsdienu attīstības etapā tiek piedāvāts plašs un līdz šim maz pētīts jaunu normatīvo aktu materiāls. Latvijas tiesību zinātnē ārvalstu normatīvo aktu salīdzinošai analīzei ir gan teorētiska, gan praktiska nozīme, jo vairākkārtēji centieni Latvijā izveidot autonomu nacionālo starptautisko privāttiesību kodifikāciju nav vainagojušies ar panākumiem. Pašlaik spēkā esošais kolīziju normu materiāls, kas kodificēts 1937. gada Latvijas Civillikuma Ievada 19 pantos ar nelieliem labojumiem, ir spēkā tādā redakcijā, kāda tā bija pagājušā gadsimta 30. gadu beigās. Tā

kā par Latvijas Civillikuma izstrādes idejisko un praktisko pamatu tika ņemts 1864. gada Baltijas Civillikums, tad var teikt, ka mūsdienu Latvijas centrālā kolīziju tiesību kodifikācija atbilst starptautisko privāttiesību izpratnei, kāda tā bija 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā. Šāds regulējums ir novecojis, neatbilst mūsdienu starptautisko privāttiesību izpratnei Eiropā, un tam ir nepieciešami uzlabojumi. Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību noteikumi, kas Latvijai kā Eiropas Savienības dalībvalstij ir saistoši, tikai daļēji spēj nodrošināt pienācīgu tiesisko bāzi pārrobežu tiesisko attiecību noregulējumam.

Latvijas juridiskajā literatūrā Latvijas Civillikuma Ievada normām ir tikusi veltīta visai maza uzmanība. Katrai no četrām Latvijas Civillikuma daļām ir veltīti sevišķi komentāri kā pirmskara, tā mūsdienu autoru darbos, kas publicēti iespaidīgos sējumos, taču Latvijas Civillikuma Ievada normu komentāri atrodami vien atsevišķās publikācijās. Pirmās atziņas par Latvijas Civillikuma Ievada normām publicētas laikā pirms Otrā pasaules kara (H. Albats, O. Ozoliņš, A. Rūsis), bet tagad par starptautiskajām privāttiesībām, jo īpaši kolīziju tiesību jautājumiem, teorētisku interesi izrāda tikai daži pētnieki. Starptautisko privāttiesību doktrīnas veidotājs Latvijā – Latvijas Universitātes profesors *Dr. habil. iur. Juris* Bojārs kolīziju tiesību problēmas ir aplūkojis vairākās savās monogrāfijās. Atsevišķas publikācijas ir atrodamas Latvijas juridiskajos izdevumos (I. Kačevska, J. Kolomijceva, I. Kucina, I. Makare, G. Precinieks, B. Rudevskā, E. Strautiņš u. c.). Tomēr ar to ir par maz, lai veicinātu šīs sarežģītās un kompleksās tiesību disciplīnas spēju rast stabilu vietu Latvijas tiesību zinātnē un veidotu vērā ņemamu juridisko praksi.

Pētījuma gaitā gūtos rezultātus un atziņas autore soli pa solim ir publicējusi izdevumos Latvijā un ārvalstīs, kā arī piedāvājusi apspriešanai starptautiskās konferencēs. Pētījuma teorētiskās bāzes veidošanā ļoti noderīga bijusi autores praktiskā pieredze, lasot lekcijas un vadot seminārus par aktuāliem starptautisko privāttiesību jautājumiem Latvijā un ārvalstu augstskolās. Tā kā problemātisku jautājumu starptautiskajās privāttiesībās ir vairāk nekā pētījumu, tad promocijas darba teorētiskās bāzes papildināšanai un no pētījuma tēmas pārāk attālinātu jautājumu nodalīšanai autore 2015. gadā ar Latvijas Universitātes (LU) Akadēmiskā apgāda atbalstu publicēja monogrāfiju “Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze”. Vienlaikus promocijas darbā saglabātas vairākas teorētiska rakstura atziņas par starptautisko privāttiesību juridisko dabu, tās avotiem un vietu kopējā tiesību sistēmā, kolīziju normu uzbūves īpatnībām un ārvalsts tiesību piemērošanas regulējumu ārvalstu kodifikācijās.

Starptautisko privāttiesību teorētiskās bāzes papildināšanai autore sniedz savu ieguldījumu starptautisko privāttiesību kodifikācijas attīstības periodizācijā, piedāvā kodifikāciju klasifikāciju, ņemot vērā šo normu izdevēju un to iedarbību, iepazīstina ar kodifikāciju juridiskās tehnikas īpatnībām, kā arī sniedz priekšlikumus Latvijas starptautisko privāttiesību regulējuma uzlabošanai. Pētījumā ir veikta apjomīga ārvalstu kodifikāciju salīdzinošā analīze, tādēļ pētījumā paustajām

atziņām ir ne tikai teorētiska nozīme, bet tās ir arī praktiski izmantojamas Latvijas starptautisko privāttiesību regulējuma uzlabošanai vai pat jauna Starptautisko privāttiesību likuma izstrādei.

Darba mērķis un uzdevumi

Promocijas darba mērķis ir rast risinājumu starptautisko privāttiesību kodifikācijas attīstībai Latvijā teorētiskā un praktiskā tvērumā. Lai sasniegtu mērķi, autore izvirza šādus uzdevumus:

- 1) starptautisko privāttiesību kodifikāciju ietekmējošo faktoru un tiesību doktrīnu izpēte;
- 2) kodifikācijas jēdziena satura un ietvaru noteikšana tiesību vēstures, tiesību filozofijas un tiesību teorijas, kā arī starptautisko privāttiesību skatījumā;
- 3) starptautisko privāttiesību kodifikācijas norobežošana no starptautisko privāttiesību unifikācijas un harmonizācijas procesiem un šo procesu mijiedarbības novērtēšana;
- 4) jaunāko starptautisko privāttiesību kodifikācijas aktu juridiskās tehnikas un principu salīdzinošā analīze, ieguvumu un trūkumu atklāšana;
- 5) starptautisko privāttiesību kodifikācijas attīstības periodizācijas un kodifikāciju klasifikācijas izveide, kā arī kopēju kritēriju izšķiršana;
- 6) ārvalstu starptautisko privāttiesību kodifikāciju pieredzes apkopošana un tās izmantošanas iespēju novērtēšana Latvijas starptautisko privāttiesību attīstībā.

Pētījumā autore izvirza **hipotēzi**, ka jauns autonomas starptautisko privāttiesību likums nav vienīgais iespējamais risinājums starptautisko privāttiesību kodifikācijas attīstībai un šīs nozares modernizācijai Latvijā.

Struktūras pamatojums

Pētījums strukturēts četrās nodaļās, no kurām pirmajā nodaļā ir atainota starptautisko privāttiesību kodifikāciju izpratne un attīstība, novērtējot kodifikācijas vietu un lomu tiesību sistematizācijā. Šeit starpdisciplinārā tvērumā ir analizēta jēdzienu (kodekss, kodifikācija, tiesību kopojums) ģenēze un attīstība, skatīti pārnacionālu tiesību pirmsākumi un to loma mūsdienu tiesību attīstībā, kā arī sniegta nacionāla līmeņa kodifikāciju periodizācija, sadalot šos posmus divās paaudzēs. Otrajā nodaļā aplūkoti vispārēji starptautisko privāttiesību jautājumi, analizēta starptautisko privāttiesību vieta kopējā tiesību sistēmā un tās mijiedarbība ar citām tiesību nozarēm. Tāpat ir skatīta starptautisko privāttiesību kodifikācija vairākos līmeņos – starptautiskā, reģionālā un nacionālā līmenī, un izstrādāta četru grupu kodifikāciju klasifikācija. Trešajā nodaļā, ievērojot tiesību teorijas un starptautisko tiesību doktrīnas atziņas, ir analizēta kodifikācijas tehnika, atklājot kodifikāciju struktūras kopējās iezīmes un sniedzot tajās ietvertu tiesību normu salīdzinošu apskatu. Ārvalstu kodifikāciju salīdzināšanas rezultātā ir noteikti svarīgākie starptautisko privāttiesību kodifikācijas principi, kā arī konstatētas un analizētas Latvijas starptautisko privāttiesību nepilnības.

Ceturtajā nodaļā ir ietverts Latvijas starptautisko privāttiesību situācijas izvērtējums un apkopotas svarīgākās atziņas šā regulējuma uzlabošanai. Meklējot problēmu risinājumus, autore analizē starptautisko privāttiesību teorijā izteiktās atziņas un meklē šo atziņu atspoguļojumu kodifikācijās ietvertajās tiesību normās. Darba noslēgumā autore apkopo pētījuma rezultātus secinājumu un priekšlikumu veidā, kā arī piedāvā atziņas par nākotnē iespējamiem tiesību jaunrades virzieniem. Svarīgākie pētījuma rezultāti aprobēti kopsavilkumā piedāvātajās tēzēs. Pētījums veikts laika posmā no 2011. līdz 2016. gadam.

Pētījumā izmantotās metodes

Darbā galvenokārt ir izmantotas **kvalitatīvās** pētniecības metodes – salīdzinošā, vēsturiskā, dedukcijas un indukcijas metode. Tāpat ir izmantota **kvantitatīvā** pētniecības metode – datu analīzei, skaitliskā materiāla apkopošanai un rezultātu aprobācijai.

Vēsturiskā metode lietota starptautisko privāttiesību sistematizācijas ģenēzes un evolūcijas izpētei, tai skaitā kodifikācijas jēdziena un izpratnes attīstības dinamikas izziņai un novērtēšanai. Papildus vēsturiskā metode izmantota, lai izpētītu vairākus tiesību avotus, kā arī atsevišķu tiesību institūtu un konkrētu tiesību normu attīstību. Pētāmais materiāls skatīts vēsturiskā šķērsriezumā, lai noskaidrotu vispārējās civiltiesību kodifikācijas ietekmi uz valstu starptautisko privāttiesību attīstību un kodifikāciju, kā arī novērtētu pētījuma rezultātus.

Salīdzinošā metode izmantota, lai pierādītu tiesību sistēmu kopīgās iezīmes starptautisko privāttiesību kodifikācijā Eiropā, kā arī atklātu to atšķirības. Kodifikāciju selektīvā atlase veidota, izmantojot ģeogrāfiskā novietojuma kritēriju, lai aptvertu pēc iespējas atšķirīgākas tiesību sistēmas, tai skaitā tās valstis, kuras ilgu laiku ir atradušās PSRS politiskajā ietekmē. Eiropas ģeogrāfiskās robežas pasaules valstu kartēs tiek atainotas atšķirīgi. Tās variē no 47 līdz 50 valstīm, dažkārt iekļaujot starptautiski neatzītas teritorijas, piemēram, Abhāzijas Republiku, vai pie Eiropas pieskaitot tādu valsti kā Kazahstānas Republika, kuras pavisam neliela daļa uz rietumiem no Urālas upes ietilpst Eiropas kartē. Tādēļ autore zināmas konsekvences nodrošināšanai Eiropas valstu kopumam pieskaita tikai tās 47 valstis, kuras vienlaikus ir arī Eiropas Padomes (*Council of Europe*) dalībvalstis. Savukārt 1991. gada Kanādas provinces Kvebekas kodifikācija salīdzinošajā analīzē ir ietverta, balstoties uz tās plašo ietekmi starptautisko privāttiesību kodifikācijā Eiropas valstīs. Tādējādi salīdzinošā analīze veikta šādās valstu nacionāla līmeņa kodifikācijās:

- 1) 2012. gada **Nīderlandes Karalistes** Civilkodeksa 10. daļā “Starptautiskās privāttiesības”,
- 2) 2011. gada **Polijas Republikas** Starptautisko privāttiesību likumā,
- 3) 2007. gada **Maķedonijas Republikas** Starptautisko privāttiesību likumā,

- 4) 2007. gada **Turcijas Republikas** Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likumā,
- 5) 2005. gada **Bulgārijas Republikas** Starptautisko privāttiesību likumā,
- 6) 2005. gada **Ukrainas Republikas** Starptautisko privāttiesību likumā,
- 7) 2004. gada **Beļģijas Karalistes** Starptautisko privāttiesību kodeksā,
- 8) 2002. gada **Igaunijas Republikas** Starptautisko privāttiesību likumā,
- 9) 2002. gada **Krievijas Federācijas** Civilkodeksa trešās daļas VI nodaļā “Starptautiskās privāttiesības”,
- 10) 2001. gada **Lietuvas Republikas** Civilkodeksa pirmās daļas II nodaļā “Starptautiskās privāttiesības”,
- 11) 1998. gada **Baltkrievijas Republikas** Civilkodeksa VII sadaļā “Starptautiskās privāttiesības”,
- 12) 1991. gada **Kanādas Kvebekas provinces** Civilkodeksa 10. daļā “Starptautiskās privāttiesības”,
- 13) 1987. gada **Šveices Konfederācijas** Starptautisko privāttiesību federālajā likumā,
- 14) 1979. gada **Ungārijas Republikas** Starptautisko privāttiesību likumā,
- 15) 1937. gada **Latvijas Republikas** Civillikuma Ievadā,
- 16) 1896. gada **Vācijas Federatīvās Republikas** Civillikuma Ievadā.

Ar **dedukcijas metodes** palīdzību darbā no vispārīgiem juridiskiem terminiem un aspektiem izdarīts slēdziens par individuālo – konkrēto tiesību normu prasībām to praktiskajā pielietošanā. Ar **indukcijas metodi** atklāta tiesību normu piemērotāju iespējamā rīcība un analizēti varbūtējie kļūdu cēloņi, kā arī vispārinātas praksē gūtās atziņas, pārnesot tās uz juridisko dogmatiku. Ar **analoģijas slēdziena** palīdzību apvienotas abas iepriekš minētās metodes. Ar analoģijas slēdzienu darbā izdarīti secinājumi no zināmām individuālajām pazīmēm un vēl nezināmām individuālām pazīmēm, kuras ir iespējamas.

Bibliogrāfijas raksturojums

Pētījumā izmantotas Eiropas un Amerikas vadošo starptautisko privāttiesību pētnieku atziņas. Studēti autoru darbu pirmavoti, kas iegūti no šādiem resursiem:

- 1) **Latvijas bibliotēku** (Latvijas Universitātes Bibliotēkas un Latvijas Nacionālās bibliotēkas) **krājumi** – mūsdienu autoru darbu kolekcijas un repozitārijs;
- 2) **Latvijas Universitātes Bibliotēkas e-resursu repozitārijs** (pieejams: <http://www.lu.lv/biblioteka/resursi/repozitarijs/>) – digitalizēta juridiskā literatūra krievu valodā (1864–1923) un latviešu valodā (1926–1934);

- 3) **Eiropas valstu bibliotēkas** (SSBA grāmatu sūtījumi no bibliotēkām Norvēģijā, Somijā, Zviedrijā, Vācijā un Šveicē) – mūsdienu autoru darbu kolekcijas;
- 4) **Sanfrancisko interneta arhīvs** (pieejams: <http://archive.org/>) – digitalizēta vēsturisku darbu kolekcija;
- 5) **interneta bibliotēka** (pieejams: <http://books.google.lv/books/>) – digitalizēta vēsturisku darbu kolekcija.

No latviešu autoru darbiem izmantota **nozares speciālā literatūra** – galvenokārt J. Bojāra monogrāfijas, kā arī publikācijas periodikā – H. Albata, K. Ducmaņa, J. Kolomijcevas, K. Krūmas, A. Lēbera, I. Makares, O. Ozoliņa, G. Precinieka, B. Rudevskas, A. Rūša, E. Strautiņa un citu autoru darbi. Izmantota **tiesību vēstures, tiesību teorijas un civiltiesību speciālā literatūra** – K. Baloža, V. Blūzmas, V. Bukovska, E. Kalniņa, V. Kalniņa, J. Kārkliņa, J. Lazdiņa, J. Neimaņa, S. Osipovas, G. Zemīša un citu autoru darbi. No ārvalstu autoriem izmantota **nozares speciālā literatūra** angļu, franču, vācu un krievu valodā, tai skaitā **vēsturiskās darbu kolekcijas** – Dž. Češīra (*Cheshire*), A. V. Daisija (*Dacey*), B. Karija (*Currie*), H. Kelzena (*Kelsen*), R. Novas (*Nova*), A. Nusbauma (*Nussbaum*), E. Rābela (*Rabel*), F. K. fon Savinji (*Savigny*), Dž. Storiņa (*Story*), D. Vignes (*Vignes*), M. Volfa (*Wolff*), **mūsdienu autoru darbi** – M. Bogdana (*Bogdan*), J. Kropholera (*Kropholler*), F. K. Jungera (*Juenger*), K. Lipšteina (*Lipstein*), A. Mila (*Mills*), Dž. H. K. Morisa (*Morris*), sera P. Nortā (*North*), I. P. Antonova (*Антонов*), I. V. Getmanes-Pavlovas (*Гетьман-Павлова*), V. L. Tolstiha (*Толстых*) un citu autoru darbi.

Nodaļās par **tiesību sistematizāciju un kodifikāciju** izmantots Montpeljēras Universitātes civiltiesību profesora R. Kabrilaka (*Cabrillac*) monogrāfijas “Kodifikācijas” (*Les Codifications*) tulkojums krievu valodā, kā arī A. L. Makovskija (*Маковский*) un E. A. Krutijas (*Крутий*) pētījumi starptautisko privāttiesību kodifikācijas jomā. Tāpat pētījumā izmantotas atziņas no ASV Salīdzinošās jurisprudences asociācijas prezidenta profesora S. S. Simeonida (*Symeonides*) jaunākā, 2014. gadā publicētā pētījuma “Tiesību izvēles normu kodifikācija pasaulē: starptautiskā salīdzinošā analīze” (*Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis*) un citiem šā autora darbiem – viņš tiek uzskatīts par vadošo un autoritatīvāko salīdzinošo kolīziju pētnieku pasaulē.

Papildus norādītajiem literatūras avotiem pētījumā ir izmantots plašs nozari regulējošo normatīvo aktu klāsts: Latvijas Republikas un ārvalstu normatīvie akti, Eiropas Savienības sekundārie tiesību akti, Hāgas starptautisko privāttiesību konferences un citu starptautisku organizāciju konvencijas, kā arī juridiskās prakses materiāli, tai skaitā ieteikuma rakstura tiesību akti.

Pētījuma rezultāti

Pētījuma rezultātā autore pierāda izvirzīto hipotēzi par to, ka jauns autonomas starptautisko privāttiesību likums nav vienīgais iespējamais risinājums starptautisko privāttiesību kodifikācijas attīstībai un šīs nozares modernizācijai Latvijā. Latvijas starptautisko privāttiesību situācijas uzlabošanai piemēroti ir vairāki risinājumi – vai nu būtiski grozījumi Latvijas Civillikuma Ievadā, vai arī jauna Starptautisko privāttiesību likuma izstrāde. Latvijas Civilprocesa likums paredz visai apjomīgu starptautiskā civilprocesa regulējumu, tai skaitā starptautisko civilprocesuālo sadarbību, tādēļ Latvijas situācijai atbilstošāks ir kumulatīvas kodifikācijas modelis. Neatkarīgi no izvēlēta starptautisko privāttiesību kodifikācijas veida jaunajā regulējumā būtu jāparedz vairāki uzlabojumi, t. i., vispārējo un speciālo normu nodalīšana, vienpusēju un imperatīvu kolīziju normu aizstāšana ar divpusējām normām, domicila un pilsonības piesaistes faktoru pārskatīšana, gribas autonomijas principa realizācijas precizēšana, visciešākās saistības un labvēlīgāko tiesību piemērošanas principa ietveršana. Nodrošinot kodifikācijas efektivitāti, atsevišķa uzmanība jāvelta tam, kā likumdevējs risina ārvalsts tiesību piemērošanas procesuālos jautājumus, norādes (*renvoi*) problēmas un kolīziju normu kvalifikācijas jautājumus.

Pateicības

Autore sirsnīgi pateicas par nesavtīgo atbalstu un ieteikumiem promocijas darba tapšanā promocijas darba vadītājam *Dr. habil. iur.* Latvijas Universitātes profesoram Jurim Bojāram. Tāpat autore izsaka pateicību Latvijas Universitātes Bibliotēkas darbiniecēm, jo īpaši Irinai Tiško, par neatsveramu palīdzību ārvalstu autoru darbu meklēšanā un piegādē no ārvalstu bibliotēkām. Visbeidzot lielāko pateicību autore izsaka saviem draugiem un ģimenei, jo īpaši vecākiem, par sapratni, mīlestību un atbalstu promocijas darba tapšanā.

1. nodaļa. Starptautisko privāttiesību kodifikācijas izpratne un attīstība

1.1. Kodifikācijas vieta un loma tiesību sistematizācijā

1.1.1. Tiesību normu sistematizācijas nozīme un veidi

Ikdienā mēs sastopamies ar visai plašu normatīvo aktu klāstu. Ērtākai tiesību aktu lietošanai un tiesību normu efektivitātes paaugstināšanai tiek veikta tiesību normu sistematizācija. Šāda sistematizācija ir nepieciešama, lai noteiktā secībā sakārtotu un kodificētu gan pašus tiesību aktus un tiesību normas, gan sniegtu visu nepieciešamo informāciju par tiem, kā arī veicinātu savstarpēji saskaņotu, jaunu tiesību normu izstrādi. Latvijas Republikas Satversmē nostiprinātais cilvēktiesību princips “Ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības”¹ ir mudinājis likumdevēju Latvijā nodrošināt ikvienai personai tiesības būt informētai par savām tiesībām un pienākumiem, nodrošinot saistošo tiesību aktu un oficiālo paziņojumu izsludināšanu, publicēšanu, spēkā esamību un pieejamību.² Tomēr nereti ir diezgan sarežģīti orientēties apjomīgajā normatīvo aktu kopumā, jo īpaši tad, ja kādu noteiktu jautājumu regulējošas normas vienlaikus ir jāmeklē vairākos normatīvos aktos.

Tādēļ bez normatīvo aktu izsludināšanas un publicēšanas ir nepieciešama šo aktu sistematizācija, ko Latvijā veic Tieslietu ministrija. Tā datorizēti sistematizē normatīvos aktus, nodrošinot teksta atbilstību oriģinālam un ievērojot juridiskās tehnikas prasības.³ Tieslietu ministrija veic tiesību normu sistematizāciju valstiskā līmenī, taču tai nav tiesību mainīt tiesību normu saturu vai pieņemt jaunas tiesību normas. Šis tiesību sistematizācijas veids ir valsts sankcionēta oficiāla sistematizācija, kas aprobežojas ar normatīvo aktu organizāciju noteiktā kārtībā, sakārtojot tos hronoloģiski, atbilstoši veidam, tiesību nozarei un tēmai, nošķirot spēku zaudējušus normatīvos aktus vai atsevišķas tiesību normas no spēkā esošiem un izdarot attiecīgus papildinājumus.

Sistematizācijas darba rezultātā atklājas tiesību normu nepilnības, pretrunas un novecojušās tiesību normas, kuras nepieciešams pārstrādāt vai labot.⁴ Tiesību kvalitātes uzlabošana savukārt ir tiesību jaunrades uzdevums. Ķelnes Universitātes profesors **Dr. Norberts Horns** (*Norbert Horn*, dz. 1936) raksta, ka modernajās sabiedrībās ir izveidojies neremdināms izsalkums pēc tiesību normām.⁵ Politiskajā dzīvē tiek pieprasīti arvien jauni likumi vai pastāvošo likumu uzlabojumi.

¹ Latvijas Republikas Satversme, 90. pants. Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993. Nr. 43.

² Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums, 1. pants. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2012. Nr. 96 (4699).

³ Normatīvo aktu sistematizācijas metodes noteiktas 2004. gada 13. aprīļa Ministru kabineta noteikumu Nr. 279 “Noteikumi par normatīvo aktu sistematizāciju” 3. punktā. Latvijas Vēstnesis, 16.04.2004. Nr. 60 (3008).

⁴ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 104. lpp.

⁵ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999. Nr. 1, 16. lpp.

Vienlaikus atskan sūdzības par tiesiskā regulējuma plūdiem, to daudzumu un sarežģītību.⁶ Pēdējos gados Latvijā gan no politiķiem, gan zinātniekiem arvien vairāk izskan aicinājumi mazināt “pārmērīgu tiesiskā regulējuma jaunradi”⁷ un izbeigt Latvijā līdz šim pastāvošo praksi pārāk bieži grozīt normatīvos aktus.

Dr. iur. Inese Nikuļceva raksta, ka stabili likumi ir liela vērtība. Tie veicina iedzīvotāju uzticēšanos valstij un tiesībām. Tie rada tiesisko noteiktību, veicina iedzīvotāju informētību par savām tiesībām un rada stabilitātes sajūtu. Stabili likumi veicina tiesību doktrīnas un judikatūras attīstību, taisnīguma ievērošanu.⁸ Viņa uzsver, ka likumus nevajadzētu grozīt vienīgi redakcionālu iemeslu dēļ. Ja kāds likums maina tikai līdz šim izmantoto terminoloģiju, nav nepieciešams labot visus citus likumus, kuros lietots vecais termins. Likumi piemērojami, interpretējot tos ne tikai burtiski, bet arī, izmantojot tiesību normu interpretācijas metodes (gramatisko, vēsturisko, sistēmisko, teleoloģisko un citas). Likumi nav grozāmi arī tad, ja tajos ietvertais regulējums ir neapmierinošs, tomēr ir izveidojusies judikatūra, kas nepietiekamo likuma regulējumu kompensē tiesību normu interpretācijas vai analogijas ceļā. Likums ir grozāms tikai tad, ja tajā lietderības vai politisku apsvērumu dēļ nepieciešami būtiski grozījumi.⁹

Tādējādi, no vienas puses, sabiedrības vajadzību apmierināšanai tiek pieprasīti “kvalitatīvi likumi”, bet, no otras, tiek uzsvērta likumprojektu izstrādes lietderības izvērtēšana kā svarīgs tiesību jaunrades priekšnoteikums. Ja normatīvajos aktos ietvertais regulējums nefunkcionē apmierinoši vai tajā pastāv likuma robi, vispirms ir jāizvērtē pastāvošā judikatūra un tiesību tālākveidošanas potenciāls. Ja šis regulējums funkcionē apmierinoši, tad, pēc I. Nikuļcevas domām, tas ir grozāms tikai gadījumos, ja ir pilnīga pārlicība par jaunā regulējuma nepieciešamību un ieguvumiem. Turklāt šai pārlicībai jābūt pamatotai gan attiecībā uz to, kā jaunais regulējums iekļausies tiesību sistēmā, gan attiecībā uz to, kā šāds regulējums funkcionēs praksē, piemēram, kā šāds vai līdzīgs regulējums darbojas citās valstīs.¹⁰

Tiesību teorijā tiesību sistematizācija tiek uzskatīta par nozīmīgu tiesiskās sistēmas komponentu. Sistematizētās tiesību normās un ārējos normatīvajos aktos gan tiesību piemērotājam, gan ikvienam indivīdam ir vieglāk orientēties un tos efektīvi izmantot.¹¹ Tomēr, kā jau minēts iepriekš, tikai labi pārdomāta tiesību jaunrade sniedz vēlamo rezultātu. Tādēļ, lai atklātu starptautisko

⁶ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999. Nr. 1, 16. lpp.

⁷ Lai nodrošinātu pārskatāmāku, kvalitatīvāku un ikvienam uztveramāku normatīvo regulējumu, 2012. gadā Valsts prezidents izdeva rīkojumu Tieslietu ministrijai, sadarbojoties ar Valsts prezidenta kanceleju, citām iesaistītajām institūcijām un organizācijām, izstrādāt priekšlikumus tiesiskā regulējuma pārmērīgas jaunrades mazināšanai pēc skaita un apjoma, kā arī radīt priekšnoteikumus pārāk detalizēta un sīkumaina tiesiskā regulējuma novēršanai. Sk.: 2012. gada 12. decembra Valsts prezidenta rīkojums Nr. 7 “Par priekšlikumu izstrādi likumu grozījumu skaita un apjoma samazināšanai”. Latvijas Vēstnesis, 13.12.2012. Nr. 196 (4799).

⁸ Nikuļceva I. Likums un tā grozījumi. Jurista Vārds, 08.04.2008. Nr. 14 (519).

⁹ Turpat.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 104. lpp.

privāttiesību kodifikācijas vietu un nozīmi tiesībās, tā vispirms ir jāuzlūko starpdisciplināri, vairāku tiesību nozaru un to apakšnozaru mijiedarbībā, ņemot vērā

- 1) atziņas, kas izteiktas tiesību teorijā, tiesību vēsturē un tiesību filozofijā,
- 2) normatīvo aktu juridiskās tehnikas paņēmienus un līdzekļus,
- 3) starptautisko privāttiesību doktrīnu un mūsdienu vajadzības, kā arī
- 4) salīdzinošās jurisprudences devumu.

Salīdzinošajai jurisprudencei (*comparative law*) ir cieša saikne ar starptautisko privāttiesību disciplīnu.¹² ASV Mičiganas Universitātes salīdzinošās jurisprudences pētnieks *Dr. iur. Matias Raimens* (*Mathias W. Reimann*) raksta, ka salīdzinošā jurisprudence mijiedarbojas ar starptautiskajām privāttiesībām trīs līmeņos: zinātniskā, likumdošanas un juridiskās metodes līmenī. Proti, salīdzinošā jurisprudence ir starptautisko privāttiesību zinātnisko pētījumu priekšmets, tā tiek izmantota starptautisko privāttiesību normu radīšanā, kā arī piedāvā praktiskus kolīziju normu piemērošanas risinājumus (metodes).¹³ Ārvalstu likumdevēji vai, precīzāk – likumprojekta izstrādes darba grupas, izmanto ārvalstu kodifikāciju pieredzi savu nacionālo starptautisko privāttiesību likumprojektu izstrādē. Piemēram, kaimiņvalstī Igaunijā Starptautisko privāttiesību likums izstrādāts, balstoties uz Vācijas, Austrijas un Šveices pieredzi,¹⁴ bet Lietuvas Civilkodeksa starptautisko privāttiesību daļas normu izstrādē tika izmantoti Kanādas Kvebekas provinces, Itālijas un Šveices starptautisko privāttiesību noteikumi.¹⁵

Normatīvo aktu veidotāji pirms likumprojekta rakstīšanas tiek aicināti izstudēt, kā konkrētais jautājums tiek regulēts kaimiņvalstīs – Igaunijā un Lietuvā, kā arī citās Eiropas Savienības valstīs, piemēram, Vācijā, Zviedrijā vai Somijā.¹⁶ Tomēr ārvalstu pieredze ir pārņemama saprātīgi, t. i., ievērojot to, ka ikvienā valstī pastāv atšķirīga valsts iekārta, šīs valsts konstitūcija un arī likumu izstrādāšanas metodes. Tādēļ kā paraugus ieteicams izmantot tikai to valstu likumus, kuri, līdzīgi kā Latvija, iekļaujas kontinentālās Eiropas tiesību lokā.¹⁷

Tiesību normas sistematizē trīs veidos: **kodificējot**, **konsolidējot** vai **inkorporējot**.¹⁸ Tiesību normu konsolidācijas un inkorporācijas mērķi ir līdzīgi, t. i., apvienot dažādas normas, kas radušās no kopēja pirmavota. Konsolidācijas vai inkorporācijas rezultātā tiesību akta saturs un

¹² Atšķirībā no starptautiskajām privāttiesībām salīdzinošā jurisprudence nepiedāvā regulatīvu noteikumu kopumu. Tā ir akadēmiska disciplīna, kas pēta atšķirības starp dažādu valstu tiesībām. Sk.: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 44. lpp.

¹³ Reimann M. Comparative Law and Private International Law. In: The Oxford Handbook of Comparative Law. Eds. M. Reimann, R. Zimmermann. New York: Oxford University Press Inc., 2008, p. 1364.

¹⁴ Sein K. The Development of Private International Law in Estonia. In: Yearbook of Private International Law. 2008, Vol. 10, p. 461.

¹⁵ Mikelenas V. The Reform of Private International Law in Lithuania. In: Yearbook of Private International Law. 2005, Vol. 7, p. 165.

¹⁶ Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata. Rīga: Valsts kanceleja, 2002, 13. lpp. Pieejams: <http://www.jurisprudence.geek.lv/Tiesibu%20teorija/norm.aktu%20izstr.rokasgr.pdf> [Skatīts 05.09.2015.]

¹⁷ Turpat.

¹⁸ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 105. lpp.

juridiskais spēks paliek nemainīgi. To var paveikt, sagatavojot vienotu noteikumu kopumu – vienotu aktu, visi turpmākie šāda akta papildinājumi vai grozījumi tiek inkorporēti sākotnējā tekstā. Konsolidācija atvieglo akta pielietošanu un kopējā satura izpratni. Šādus konsolidētus dokumentus izveido, lai spēkā esošo tiesību kopums būtu pārredzams un vieglāk izmantojams. Savukārt tiesību kodifikācijas procesā tiek apvienotas atšķirīgas tiesību normas, nereti tās tiek pārstrādātas pēc satura un sistematizētas, kā rezultātā rodas jauns tiesību akts – likums vai kodekss. To var īstenot divējādi – pārstrādājot vecos tiesību aktus vai izstrādājot kardināli jaunus. Tātad tiesību kodifikācija, atšķirībā no pārējiem tiesību sistematizācijas paņēmieniem (konsolidācijas un inkorporācijas), vairāk vai mazāk ir saistīta ar tiesību jaunradi.

Pēc apjoma un satura kodifikāciju var iedalīt **vispārējā**, **nozares** un **speciālajā** kodifikācijā. Vispārējās kodifikācijas rezultātā tiek apkopots plašs tiesību materiāls un tiek izveidoti vispārēji tiesību kopojumi. Nozares kodifikācija ietver nozares tiesību normu apkopojumus, piemēram, civiltiesības tiek kodificētas civillikumos jeb civilkodeksos. Savukārt speciālā kodifikācija apvieno noteiktu tiesību institūtu regulējošas tiesību normas, piemēram, autortiesību likums, darba likums u. tml.¹⁹ Starptautisko privāttiesību kodifikācijas atbilstoši promocijas darba turpinājumā piedāvātajām tēzēm pieskaitāmas vai nu pie speciālajām kodifikācijām, vai arī ietilpst nozares, t. i., civiltiesību, vispārējās kodifikācijas struktūrā.

Tiesību kodifikācijas civiltiesību (*civil law*) valstīs mūsdienās pilda vairākas nozīmīgas funkcijas. Pirmkārt, tās ir juridisko profesiju pārstāvju galvenais darba rīks. Otrkārt, ikvienas kodifikācijas mērķis visos laikos ir bijis ne tikai informēt prasmīgus juristus, bet arī vienkāršam vidusmēra iedzīvotājam ļaut izzināt savas tiesības un pienākumus. Māstrihtas Universitātes profesors **Jans Smits** (*Jan Smits*, dz. 1967) izvirza trīs kodifikāciju funkcijas:

- 1) valstu īstenotā kodifikācija atklāj tiesības, kādas tās pastāv vai ir vēlamas, visaptverošā, racionālā un sistemātiskā veidā;
- 2) unificētas tiesības nozīmē gan atšķirīgu tiesību apkopojumu vienas valsts teritorijā, gan ekonomisku mērķu sasniegšanu – vienotas tiesības veicina tirdzniecību noteiktā teritorijā vai reģionā;
- 3) kodifikācija atspoguļo likumdevēja vēlmi modificēt tiesību dabu kā tādu – tiesības vairs neizriet no paražu tiesībām (kā tas bija feodālajā sabiedrībā) vai svešzemju tiesībām (piemēram, romiešu tiesībām), vai arī reliģiskām tiesībām (piemēram, kanoniskajām tiesībām), tās neizriet arī no iedomātām dabiskajām tiesībām (kā uzsvēra Dž. Bentams), bet tās ir nacionālas valsts “produkts” un tādēļ balstās uz demokrātiskas valsts pamatprincipiem. Prasība pēc likumu apstiprināšanas parlamentā, kuru ievēl iedzīvotāji,

¹⁹ Поляков А. В. Общая теория права: феноменолого-коммуникативный подход: курс лекций. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 661–662.

un konstitucionāli noteiktās parlamenta un pašas tautas likumdošanas tiesības padara iedzīvotājus par šādi apstiprinātu likumu līdzautoriem.²⁰

Vienlaikus zinātnieki uzskata, ka tiesību kodeksi mūsdienu tiesību sistēmās ir zaudējuši savu centrālo vietu un vairs nav uzskatāmi par civiltiesību sistēmu raksturīgāko pazīmi.²¹ **Vispārējo tiesību** (*common law*) valstīs²² likumdevēja (parlamenta) radītās tiesību normas ieņem aizvien lielāku lomu.²³ Tomēr jāteic, ka vispārējo tiesību sistēma balstās uz konsolidētiem likumdošanas aktiem, bet ne kodeksiem.²⁴ Taču vairākās valstīs ir pieņemti arī kodeksi vai likumi.²⁵ Piemēram, Apvienotajā Karalistē 1995. gadā tika pieņemts Starptautisko privāttiesību likums (Dažādi noteikumi) (*Private International Law (Miscellaneous Provisions) Act, 1995*), kas pēc uzbūves un satura gan atšķiras no Eiropas valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijām, tomēr regulē atsevišķas starptautisko privāttiesību jomas.²⁶ Tādējādi gan Apvienotajā Karalistē, gan ASV līdzās tiesu precedentiem par nozīmīgu tiesību avotu tiek uzskatīti arī likumi. Šīs vispārējo tiesību sistēmas tiesību avotu īpatnības ietekmē starptautisko privāttiesību attīstību un kodifikāciju minētajās valstīs. Pastāv uzskats, ka nav ieteicams likumprojektu izstrādē izmantot to valstu likumus, kuri nākuši no atšķirīgu tiesību saimju valstīm.²⁷ Tādēļ vispārējo tiesību valstu kodifikācijas pieredze izvērtējama piesardzīgi.

Pēc LU profesores *Dr. iur. Daigas Rezevskas* (dz. 1974) domām, pastāv vairāki faktori, kas noteic, tieši kādi tiesību avotu veidi pastāv katrā konkrētā valstī. Šie faktori var būt

- 1) piederība pie noteiktas tiesību saimes,
- 2) tiesiskās sistēmas vadošā tiesību izpratne, kā arī

²⁰ Smits J. Of the Vocation of Our Age Against Codification: on Civil Codes in the Information Society. In: Tradition, Codification and Unification: Comparative-Historical Essays on Developments in Civil Law. Eds. J. M. Milo, J. H. A. Lokin, J. M. Smits. Cambridge: Intersentia Ltd., 2014, pp. 240–242.

²¹ Canale D. The Many Faces of the Codification of Law in Modern Continental Europe. In: A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence. Vol. 9. A History of the Philosophy of Law in the Civil Law World, 1600–1900. Eds. D. Canale, P. Grossi, H. Hofmann, P. Riley. Dordrecht, Heidelberg, London, New York: Springer Science & Business Media, 2009, p. 135.

²² *Common law* tiesības radušās Anglijā un mūsdienās ir spēkā ASV, Īrijā, Kanādā, Austrālijā un lielākajā daļā agrākās Britu nāciju sadraudzības valstu, sk.: Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999. Nr. 3, 72. lpp. 1947. gadā Britu nāciju sadraudzība tika pārveidota par Nāciju sadraudzību (*Commonwealth of Nations*) kā brīvprātīgu 53 suverēnu valstu apvienību, no kurām 16 valstīs joprojām oficiālā valsts galva ir Apvienotās Karalistes karalis – autores piezīme.

²³ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999. Nr. 3, 72. lpp.

²⁴ Zemīts G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. 2. izdevums. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2006, 307. lpp.

²⁵ Bez Anglijas kodeksi pieņemti vēl 37 ASV štatos un Indijā. Sk.: Zemīts G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. 2. izdevums. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2006, 307. lpp.

²⁶ Minētais likums satur noteikumus par procentu aprēķināšanu parādu piedziņas spriedumos un šķērējtiesu nolēmumos, ja maksājumi noteikti citā valūtā, nevis sterliņu mārciņās, un turpmākos noteikumus par laulībām, kas noslēgtas ar neprecētām personām saskaņā ar tiesībām, kas pieļauj poligāmas laulības, kā arī kolīziju normas kaitējumiem, kas izriet no neatļautas darbības un deliktiem un ar to saistītiem pamatiem. Sk.: Private International Law (Miscellaneous Provisions) Act 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/42/contents> [Skatīts 19.08.2014.]

²⁷ Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata. Rīga: Valsts kanceleja, 2002, 13. lpp. Pieejams: <http://www.jurisprudence.geek.lv/Tiesibu%20teorija/norm.aktu%20izstr.rokasgr.pdf> [Skatīts 05.09.2015.]

3) tiesiskās sistēmas vēsturiskās attīstības posms.²⁸

Tā kā starptautiskās privāttiesības var uzskatīt par salīdzinoši jaunu tiesību nozari, kura savu uzplaukumu piedzīvojusi tikai 19. gadsimta otrajā pusē, tad ir likumsakarīgi, ka kodifikācijas procesi starptautiskajās privāttiesībās ir noritējuši ar zināmu laika nobīdi salīdzinājumā ar civiltiesību kodifikāciju Eiropā simts gadus iepriekš. Mūsdienu autori nereti norāda uz tiesību kodifikācijas idejas kā labākā tiesību sistematizācijas veida norietu.²⁹ Kad 1814. gadā vācu tiesību zinātnieks, vēsturiskās tiesību skolas un klasisko starptautisko privāttiesību pamatlicējs **Frīdrihs Karls fon Savinji** (*Friedrich Carl von Savigny*, 1779–1861) jautāja, vai ir pienācis laiks tiesību kodifikācijai, tad atbilde bija – nē. Tagad zinātnieki uzskata, ka šis laiks jau ir pagājis.³⁰ Pēc viņu domām, tiesību kodifikācija vairs nav labākais iespējamais veids, kā risināt mūsdienu tiesību problēmas.³¹ Kaut arī minētā atziņa skan visai avangardiski, tomēr tai nevar pilnībā piekrist. Starptautisko privāttiesību kodifikācijā tieši pēdējie piecdesmit gadi ir bijuši īpaši nozīmīgi. Šajā laikā ir izdots vairāk kodifikāciju nekā jebkad iepriekš, un šie procesi ir noritējuši vairākos līmeņos – nacionālā, reģionālā un globālā mērogā.

Tāpat pastāv uzskats, ka starptautiskās privāttiesības vēl nav gatavas kodifikācijai.³² Tā ir pārāk jauna tiesību disciplīna, kura vēl joprojām atrodas attīstības stadijā. Pārakra kodifikācija var izjaukt tiesību dabisko attīstību un novest pie neveiksmes. Piemēram, 1804. gada Francijas Civilkodeksā pārāk liela vērība netika pievērsta starptautisko privāttiesību noteikumiem, jo doktrīna vēl nebija pietiekami nostabilizējusies. Pēc franču juristu domām, tāda tā nebija arī pēc 150 gadiem, kad visi starptautisko privāttiesību kodifikācijas centieni izrādījās neveiksmīgi.³³

Mūsdienu attīstības etapā starptautisko privāttiesību pētījumiem saistībā ar kodifikācijas kā tiesību sistematizēšanas metodes izpēti tiek piedāvāts plašs, maz izpētīts jaunu kodifikāciju materiāls. Latvijas tiesību zinātnē, jo īpaši starptautiskajās privāttiesībās, tiesību kodifikācijas pētījumi līdz šim nav veikti. Turklāt vairākkārtēji centieni Latvijā uzlabot nacionālo starptautisko privāttiesību regulējumu nav vainagojušies panākumiem. Tādēļ *de lege ferenda*³⁴ jāteic, ka gan

²⁸ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izdevums. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015, 13. lpp.

²⁹ Smits J. Of the Vocation of Our Age Against Codification: on Civil Codes in the Information Society. In: Tradition, Codification and Unification: Comparative-Historical Essays on Developments in Civil Law. Eds. J. M. Milo, J. H. A. Lokin, J. M. Smits. Cambridge: Intersentia Ltd., 2014, pp. 239–240.

³⁰ MacQueen H. L., Vaquer A., Espiau E. S. Regional Private Laws and Codification in Europe. Cambridge University Press, 2003, 15. p.

³¹ Smits J. Of the Vocation of Our Age Against Codification: on Civil Codes in the Information Society. In: Tradition, Codification and Unification: Comparative-Historical Essays on Developments in Civil Law. Eds. J. M. Milo, J. H. A. Lokin, J. M. Smits. Cambridge: Intersentia Ltd., 2014, pp. 239–240.

³² Гетьман-Павлова И. В., Крутий Е. А. Автономные национальные кодификации международного частного права в XXI веке. Законодательство и экономика, 2010. № 4, с. 51.

³³ Кабрияк Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 391.

³⁴ Vispārējo tiesību sistēmas un kontinentālās Eiropas civiltiesību sistēmas zinātniskajā literatūrā lietots latīņu termins, lai izteiktu domu “ar skatu uz nākotnes tiesībām” – autore piezīme.

Latvijas situācijā, gan Eiropas valstīs kopumā par kodifikācijas norietu starptautiskajās privāttiesībās runāt vēl ir pārāgri.

1.1.2. Jēdzienu ģenēze (kodekss, kodifikācija, tiesību apkopojums – krājums)

Montpeljēras Universitātes civiltiesību profesors **Remijs Kabrilaks** (*Rémy Cabrillac*, dz. 1962) raksta, ka Eiropā un citur pasaulē vēl joprojām ir daudz valstu, kurās kodifikācija tiek uzverta ar sajūsmu gan tiesību doktrīnā, gan no likumdevēju puses.³⁵ Pēc vācu filozofa un sociologa **Maksa Vēbera** (*Karl Emil Maximilian Weber*, 1864–1920) domām, kodifikācija ir jāuztver kā specifisks vēstures fenomens – racionalitātes meklējumu kulminācija Eiropas valstu tiesībās.³⁶ Ikvienu kodifikācija atspoguļo sabiedrības pamatvērtības, tās vēsturisko attīstību, kulturālo vidi un politisko situāciju konkrētā valstī vai reģionā. Neņemot vērā tiesību kodifikāciju statisko raksturu, pašas tiesības nemitīgi mainās un attīstās. Pastāvošos tiesību aktus vislabāk izprast, salīdzinot tos vēsturiskā perspektīvā. Zinātnieki uzsver, ka tiesību vēstures studijas palīdz labāk izprast mūsdienu tiesības.³⁷ Minētais ataino vēsturiskās tiesību skolas pieeju, kad tiesību pieredze bija noteicošais tiesību jaunrades avots. Tādēļ turpinājumā piedāvāts īss ieskats jēdzienu ģenēzē un evolūcijā gan tiesību vēstures, gan tiesību filozofijas kontekstā.

Par kodifikācijas ēru zinātnieki uzskata **apgaismības laikmetu** (18. gs.),³⁸ kad filozofiskā doma cilvēku prātus aicināja meklēt atbildes uz sabiedrības un pasaules attīstības jautājumiem, nesot sev līdzīgu ideju par vienotu un striktu tiesību nepieciešamību. Atbilstoši tā laika uzskatiem likumu noteikumiem bija jābūt vienkāršiem un saprotamiem, kas veidoti saskaņā ar cilvēka saprātu un cilvēka dabu,³⁹ un tādiem, kas būtu noderīgi lielākajai sabiedrības daļai.⁴⁰

³⁵ Кабриак Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 28.

³⁶ Zimmermann R. Codification: The Civilian Experience Reconsidered on the Eve of a Common European Sales Law. In: Codification in International Perspective: Selected Papers from the 2nd IACL Thematic Conference. Springer Science & Business Media, 2014, p. 11.

³⁷ Zemīts G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2006, 6. lpp.; Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. *Likums un Tiesības*, 2000. Nr. 6, 169. lpp.

³⁸ Apgaismību saprot gan plašākā, gan šaurākā nozīmē. Plašākā nozīmē tas ir laikmets, kurš seko viduslaikiem un kurā valda ticība prāta “dabiskajai gaismai”, kas ir spējīga pārvarēt domas sholastisko ierobežotību un sabiedrības sastingumu. Šādā nozīmē pie apgaismības laikmeta pieder R. Dekarts, B. Spinoza, G. V. Leibnics un citi tā laika filozofi, kas izsaka uzticību prāta spējām. Šaurākā nozīmē ar apgaismību saprot tieši 18. gadsimta filozofiju Francijā un daļēji Vācijā, kā arī Amerikā. Pie apgaismotājiem pieder D. Didro, K. A. Helvēcijs, P. A. Holbahs, Voltērs, J. G. Herders, T. Džefersons un daļēji arī Ž. Ž. Ruso. Mūsdienu autori Ruso uzskatus kritizē, norādot, ka tie ved pie totalitārisma un atsevišķa indivīda lomas nolieguma. Eiropā tā bija pirmā uzskatu sistēma, kas attīstījās ārpus baznīcas organizatoriskās sistēmas. Sk.: Rubenis A. Dzīve un kultūra Eiropā absolūtisma un apgaismības laikmetā. Eksperimentāls metodiskais līdzeklis. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996, 173.–178. lpp.; Batiza R. The French Revolution and Codification: Comment on the Enlightenment, the French Revolution, and the Napoleonic Codes. *Valparaiso University Law Review*, Vol. 18, No 3. The Berkeley Electronic Press, 1984, p. 675. Pieejams: <http://scholar.valpo.edu/vulr/vol18/iss3/6> [Skatīts 18.11.2015.]

³⁹ Bellomo M. The Common Legal Past of Europe, 1000–1800. *Studies in Medieval and Early Modern Law*. Vol. 4. Translated by L. G. Cochrane. Washington, D. C.: The Catholic University of Americas Press, 1995, p. 4.

⁴⁰ Batiza R. The French Revolution and Codification: Comment on the Enlightenment, the French Revolution, and the Napoleonic Codes. *Valparaiso University Law Review*, Vol. 18, No 3. The Berkeley Electronic Press, 1984, p. 675. Pieejams: <http://scholar.valpo.edu/vulr/vol18/iss3/6> [Skatīts 18.11.2015.]

Vēsturnieki un juristi norāda uz vairākiem aspektiem, kas ir veicinājuši kodifikācijas attīstību. Apgaismības laikmeta zinātnes, jo īpaši franču filozofa un matemātiķa **Renē Dekarta** (*René Descartes*, 1596–1650) iedibinātā racionālisma⁴¹ iespaidā, un politisko ideju caurstrāvētās **Franču revolūcijas** (1789–1799) gaisotnē izveidojās jauna likumdošanas mentalitāte. Pārmaiņas likumdošanā izrietēja no varas centralizācijas pūliņiem, izveidojoties modernām nacionālām valstīm.⁴² LU asociētais profesors *Dr. iur.* **Jānis Neimanis** (dz. 1976) raksta, ka varas dalīšana pozitīvi ietekmēja tiesību normu kodifikācijas uzsākšanu un veicināja juridisko pozitīvismu, kura ietekmē radās uzskati par rakstīto likumu neapstrīdamu prioritāti.⁴³

Tādēļ acīmredzot tā nav nejaušība, ka kodifikācijas jēdziena ieviešana tiesību zinātnē tiek piedēvēta juridiskā pozitīvisma (utilitārisma) tiesību skolas pārstāvim **Džeremijam Bentamam** (*Jeremy Bentham*, 1748–1832).⁴⁴ Savās vēstulēs ASV prezidentam Džeimsam Medisonam un Krievijas imperatoram Aleksandram I viņš rakstīja par likumu kvalitātēm, to pilnību un kodifikācijas lietderību.⁴⁵ LU profesors *Dr. iur.* **Jānis Lazdiņš** (dz. 1966) raksta, ka 18. gadsimta beigās un 19. gadsimtā civiltiesību kodifikāciju izstrāde kontinentālajā Eiropā balstījās galvenokārt uz divu tiesību skolu atziņām – apgaismības laika dabisko tiesību skolu un vācu vēsturiskās tiesību skolas pētījumiem.⁴⁶

Var uzskatīt, ka, sākot ar 18. gadsimtu, jo īpaši dabisko tiesību skolas ietekmē, Eiropā izveidojās jauna līdz šim nebijusi tiesību kodifikācijas koncepcija. Minētā apliecinājums ir divi tā laika “dabisko tiesību kodeksi”, kuri vēl joprojām ir spēkā, t. i., **1804. gada Francijas Civilkodekss** (*Code civil des Français*) un **1811. gada Austrijas Vispārējais civilkodekss** (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie*). Šo kodeksu mērķis bija sakārtot visas tiesības noteiktā sistēmā, sniedzot sabiedrībai “vispārēju plānu”.⁴⁷ Minētie kodeksi nav izveidojušies pēkšņas tiesību

⁴¹ R. Dekarts cilvēka esību skatīja viņa personisko pārdomu gaismā, kas sakņojas loģikā un intelektā. Viņš rakstīja: “Labs likums kartēzīeska skatījumā ir likums, kuru iespējams dedukcijas ceļā loģiski izsecināt no tā pirmā principa – tā labums ir imanents [...]” Sk.: Descartes R. *Discourse on the Method of Rightly Conducting one’s Reason and Seeking Truth in the Sciences* (1637); Goldman D. B. *Globalisation and the Western Legal Tradition: Recurring Patterns of Law and Authority*. Cambridge University Press, 2008, p. 186.

⁴² *Regional Private Laws and Codification in Europe*. Eds. Hector L. MacQueen, Antoni Vaquer, Santiago Espiau. Cambridge University Press, 2003, p. 19.

⁴³ Neimanis J. *Ievads tiesībās*. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 111. lpp.

⁴⁴ Nadaud S. *Codifier le droit civil européen*. Bruxelles: Larcier, 2008, p. 245.

⁴⁵ Dž. Bentama kodifikācijas idejas apkopotas viņa darbos “Dokumenti par kodifikāciju [...]” (1817), “Taisnīgums un kodifikācijas petīcijas [...]” (1829) un citos, kas guvuši plašu ievēriību. Sk.: Bentham J. *Papers Relative to Codification and Public Instruction: Including Correspondence with the Russian Emperor and Divers Constituted Authorities in the American United States*. London: Bentham, 1817, p. 112; Bentham J. *Justice and Codification Petitions: Being Forms Proposed for Signature by All Persons Whose Desire it is to See Justice No Longer Sold, Delayed, Or Denied*. London: R. Heward, 1829, p. 453.

⁴⁶ Lazdiņš J. *Baltijas Civillikums laikmetu griežos: likuma pieņemšanas 150 gadu jubilejas atcerei*. Jurista Vārds, 11.11.2014. Nr. 44/45 (846/847).

⁴⁷ *Regional Private Laws and Codification in Europe*. Eds. Hector L. MacQueen, Antoni Vaquer, Santiago Espiau. Cambridge University Press, 2003, p. 19.

jaunrades rezultātā, bet radušies ilgstošas tiesību evolūcijas un konkrētas politiskās situācijas mijiedarbībā.

Lūkojot vēsturiskā šķērsgriezumā, tiesību grāmatas, kodeksus un dažādus likumu apkopojumus cilvēki savu tiesību izzināšanai izmantoja krietni vien tālā senatnē. Jēdziena “kodekss” etimoloģija norāda uz pirmsākumu meklējumiem senajās kultūrās. Vārda “kodekss” (*caudex*) sākotnējā literārā nozīme bija “koka stumbrs”,⁴⁸ “malkas šķila”, kad rakstībā izmantoja no šķilas noplēstas koka plāksnes, papirusa lapas vai pergamentu, ko sasēja kopā ērtākai lietošanai un kas derēja rakstīšanai.⁴⁹ Laika gaitā *caudex* pārtapa par *cōdex* un par kodeksiem sauca grāmatas vai rokrakstus.

Savukārt kodifikācija kā process ir cēlies no latīņu termina *codicem facere*, kas nozīmē “radīt grāmatu, kuras lapas var pāršķirstīt”.⁵⁰ Vairāku lappušu sējumus mēdza saukt par *codicilli*,⁵¹ kuros tika ietverti juridiski teksti. Romiešu tiesībās *codicilli* bija rakstiski dokumenti testatora pēdējās gribas rīkojumiem (*mortis causa*).⁵² Viduslaikos ar kodeksu saprata rakstītu grāmatu vispār, piemēram, pergamenta evaņģēliju grāmatas, bagātīgi ilustrētas, krāsainiem un zeltītiem iniciāļiem jeb miniatūrām.⁵³ Līdz 4. gadsimta sākumam grāmatas bija tīstokļu veidā, pēc tam sāka veidot vākos iesietas četrstūra formāta grāmatas. Līdz 15. gadsimtam ar roku rakstītas grāmatas iesēja gandrīz vienīgi klosteros, bet 19. gadsimta sākumā grāmatas no mākslas priekšmeta pārtapa par “tirgus precī”.⁵⁴

Kodifikācija (*codificatio*), kā norāda pats vārds, nozīmē kodeksa sastādīšanu, pie tam juridiskā ziņā ar to saprotot gan pašu likumu radīšanas procesu, gan šā procesa gala rezultātu – likumu vai kodeksu. Kodifikācijas darba procesu var iedalīt vairākās daļās:

- 1) kodeksa izstrāde kā pilnīgi jauns likumdošanas darba process pēc iepriekšēja plāna ar nolūku sasniegt iepriekš noteiktus un harmoniski savstarpēji saistītus uzdevumus;
- 2) agrāko likumu apkopošana noteiktā sistēmā (likumu krājumā);
- 3) likumu pārstrādāšana sevišķu formulējumu (pantu) veidā, iedalot tos pēc kādas sistēmas un tā radot likumu kopojumu.⁵⁵

Kā norādīts Latviešu konversācijas vārdnīcā, par kodifikāciju plašākā nozīmē var saukt visus trīs minētos likumdošanas darba procesus, bet šaurākā – tiesību zinātnes nozīmē ar kodifikāciju saprot tikai pirmo.⁵⁶ Šajā procesā likumdevējs “pilnīgi brīvi rada kōdeku kā kaut ko

⁴⁸ Online Etymology Dictionary. Pieejams: <http://www.etymonline.com/> [Skatīts 11.09.2012.]

⁴⁹ Latviešu konversācijas vārdnīca. 6. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1931, 10418. sl.

⁵⁰ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 105. lpp.

⁵¹ Berger A. Encyclopedic Dictionary of Roman Law. Philadelphia: The Lawbook Exchange, Ltd., 1953, p. 391.

⁵² Ibid., p. 392.

⁵³ Latviešu konversācijas vārdnīca. 9. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1933, 16882. sl.

⁵⁴ Latviešu konversācijas vārdnīca. 6. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1931, 10421.–10422., 10434., 10439. sl.

⁵⁵ Latviešu konversācijas vārdnīca. 9. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 16884. sl.

⁵⁶ Turpat.

veselu, ko nosaka ne tik daudz vēsturiski avoti, cik likumdevēja gudrība un piedzīvojumi tiesiskās dzīves nodibināšanā. Šai ziņā kodifikāciju atšķir no kompilācijas, vienkārša likumu krājuma un sevišķi no kopojuma”.⁵⁷ Nereti zinātniekiem un praktiķiem neizdodas skaidri nošķirt tiesību kompilāciju no kodifikācijas, jo abu procesu gala rezultāts ir līdzīgs – spēkā stājas jauns normatīvs tiesību akts.

Kodifikācijas pētnieki ir izteikuši atšķirīgus viedokļus par to, vai pirmos antīkās pasaules tiesību kopojumus, tādus kā Šumeras valdnieka **Ur-Nammu likumus** (ap 2100.–2050. g. pr. Kr.), kas atrasti Nipurā pilsētā, Babilonijas valdnieka **Hammurabi likumus** (ap 1750. g. pr. Kr.) un citus, var saukt par kodeksiem vai ne.⁵⁸ Tāpat rodas jautājums, vai no senātnes zināmie tiesību kopojumi, kuri tiek saukti par kodeksiem, par tādiem patiešām ir uzskatāmi: piemēram, neoficiāla rakstura Romas imperatoru konstitūciju kompilācija – **Gregoriāna kodekss** (*Codex Gregorianus*, ap 291. g.) un vēlākais tā papildinātais izdevums – **Hermogeniāna kodekss** (*Codex Hermogenianus*, ap 291.–294. g., ar papildinājumiem), kuri tikai vēlāk ar **Teodosija kodeksu** (*Codex Theodosianus*, 438. g.) nosaukti par kodeksiem. Pats Teodosija kodekss gan tiek uzskatīts par pirmo oficiālo kodifikāciju,⁵⁹ kas tika veidots pēc divu iepriekšējo kodeksu parauga (*ad similitudinem Gregoriani et Hermogeniani Codicis*).⁶⁰

Tādējādi vēsturiski par kodeksiem uzskatīja neoficiāla rakstura tiesību kompilācijas, bet pakāpeniski tā sāka saukt visus tiesību apkopojumus – kā neoficiālus, tā oficiālus. Tieši šāda kodeksa izpratne saglabājās visā Romas impērijas periodā un arī vēlāk.⁶¹ Bizantijas imperatora **Justiniāna I** (482–565) uzdevumā no 529. līdz 534. gadam tika veikta vērienīga romiešu tiesību sistematizācija. Tās mērķis bija pielāgot romiešu tiesības laikmeta prasībām, novērst pretrunas, atņemt novecojušās normas, kā arī izstrādāt jaunas.⁶² Pēc kodifikācijas spēkā stāšanās Justiniāns I aizliedza turpmākas atsauces uz avotiem, kas nebija kodifikācijā iekļauti, kā arī aizliedza sagatavot jebkādas šīs kodifikācijas komentārus. Viņš pat lika sadedzināt kodifikācijas darba vadītāja **Triboniāna** (*Tribonianus*, 500–542) savāktos senos manuskriptus.⁶³ Rezultātā tika apgrūtinātas vai pat padarītas par neiespējamām turpmākas seno manuskriptu studijas. Tādējādi Justiniāns reformēja pastāvošo tiesisko kārtību un izveidoja ietekmīgu kodifikāciju turpmākiem tūkstoš gadiem.

⁵⁷ Latviešu konversācijas vārdnīca. 9. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1933, 16884. sl.

⁵⁸ Кабрияк Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 30, 107.

⁵⁹ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 54. lpp.

⁶⁰ Thayer E. Roman Law. Theodosian Code. Smith's Dictionary (1875). Pieejams: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Codex_Theodosianus.html [Skatīts 11.09.2012.]

⁶¹ Кабрияк Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 100.

⁶² Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 54. lpp.

⁶³ Merryman J. H., Pérez-Perdomo R. The Civil Law Tradition: An Introduction to the Legal Systems of Europe and Latin America. Stanford University Press, 2007, p. 7.

Justiniāna kodifikācijas pārstrādātā grieķu versija “**Basilika**” (892)⁶⁴ palika spēkā Grieķijas teritorijā līdz pat Otrajam pasaules karam.

Tikai 12. gadsimtā Justiniāna kodifikācija ieguva mūsdienās pazīstamo nosaukumu *Corpus Iuris Civilis*, bet 1583. gadā visu četru daļu apkopojumu publicēja vienotā izdevumā.⁶⁵ Justiniāna kodifikācija sastāv no vairākām daļām: Romas imperatoru konstitūcijas jeb “Kodekss” (*Codex Justinianus*); romiešu tiesību mācību grāmatas jeb “Institūcijas” (*Institutiones*); ievērojamu juristu tiesību skaidrojumi “*Digestas*” jeb “Pandekti” (*Digesta seu pandectae*); vēlāk (ap 535–555) pievienotais jauno konstitūciju krājums jeb “Noveles” (*Novellae*). Mūsdienu jurista acīm raugoties, pārsteidzoši, ka spēkā bija ne tikai imperatoru konstitūcijas, bet arī “*Digestas*” un pat “Institūcijas”.⁶⁶ “Institūcijas”, atšķirībā no “*Digestām*”, bija vienkāršākas savos formulējumos un domātas pirmo kursu studentiem un iesācējiem.⁶⁷ Tādēļ tās nosauktas par likumiem mācību grāmatas formā.⁶⁸ Tādējādi kā likumdevējs darbojās gan valdnieks, gan jurists – praktiķis.

Kaut arī romiešu tiesībām bija plaša ietekme uz privāttiesībām Eiropas valstīs, jāņem vērā romiešu tiesību īpatnība – tās nerisināja kolīziju jautājumus starp romiešu un svešzemnieku (peregrīnu) tiesībām. Tiesību sistēmu konflikti radās reti. Romiešu juristu **Gaja** (*Gaius*, 130–180) un **Ulpiāna** (*Ulpianus*, 170–228) darbos minēti atsevišķi gadījumi, kad izskata “kompetento tiesību izvēles” jautājumu. Tomēr skaidras norādes par kolīziju jautājumu risināšanas metodēm vai principiem nav atrodamas.⁶⁹ Zinātnieki raksta, ka nav īpaši daudz liecību par to, vai tā laika tiesu institūcijas būtu risinājušas piemērojamo tiesību jautājumus,⁷⁰ kas ir viens no kolīziju tiesību pamatuzdevumiem starptautiskajās privāttiesībās mūsdienās. Amerikas salīdzinošo tiesību un kolīziju tiesību pētnieks profesors **Frīdrihs Jungers** (*Friedrich K. Juenger*, 1930–2001) atzīst, ka lietu piekritības un piemērojamo tiesību izvēle šajā laika posmā tomēr ir uzskatāma par izteiktu novitāti.⁷¹ Arī vēlāk, studējot romiešu tiesības Rietumeiropas universitātēs, zinātnieki atzina, ka romiešu tiesību teksti nesniedza norādes un nepiedāvāja risinājumus situācijās, kad bija jālemj par

⁶⁴ Pēc Bizantijas imperatora Leo IV Gudrā pavēles izveidota un grieķu vajadzībām pielāgota vienkāršota Justiniāna kodifikācijas versija. “*Basilika*” tulkojumā no grieķu valodas nozīmē “karaliskie likumi”. Šāda tiesību pārstrādāšana jaunā kodifikācijā bija nepieciešama, jo Justiniāna kodifikācija bija gandrīz četrsimt gadu veca, bija nākuši klāt jauni likumi, arī oficiālā valsts valoda vairs nebija latīņu, bet – grieķu. Sk.: Sherman C. P. *The Basilica. A Ninth Century Roman Law Code Which Became the First Civil Code of Modern Greece a Thousand Years Later*. University of Pennsylvania Law Review and American Law Register, Jun., 1918. Vol. 66, No. 7/8, pp. 363–367.

⁶⁵ Sk.: Kalniņš V. *Romiešu civiltiesību pamati*. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 54.–60. lpp.; Zemīts G. *Ārvalstu valsts un tiesību vēsture*. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2006, 86. lpp.

⁶⁶ Kalniņš V. *Romiešu civiltiesību pamati*. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 56. lpp.

⁶⁷ Jolowicz H. F., Nicholas B. *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. 3rd ed. London: Cambridge University Press, 1972, pp. 492–493.

⁶⁸ Kalniņš V. *Romiešu civiltiesību pamati*. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 56. lpp.

⁶⁹ Vairāk sk.: Mieriņa A. *Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 76.–77. lpp.

⁷⁰ Yntema H. E. *The Historic Bases of Private International Law*. *The American Journal of Comparative Law*, 1953. Vol. 2, No. 3, p. 301.

⁷¹ Juenger F. K. *Choice of Law and Multistate Justice*. Special ed. Ardsley: Transnational Publishers, 2005, p. 8.

tiesu kompetenci vai piemērojamām tiesībām.⁷² Risinājumi bija jāatrod jaunrades (*ex novo*) ceļā, kura pirmsākumi ir palikuši visai neskaidri.⁷³

Viduslaikos kodifikācijas koncepcijas attīstībā vērojams zināms pagrimums, tās straujāka attīstība datējama ar jauno laiku perioda iestāšanos.⁷⁴ Tomēr nebūtu pareizi apgalvot, ka viduslaikos būtu pastāvējis rakstītu tiesību vakuums.⁷⁵ Pēc Rietumromas impērijas sabrukuma bijušie tās pavalstnieki un viņu pēcteči turpināja dzīvot pēc savām tiesībām, bet barbaru ciltis – pēc savām cilšu tiesībām. Lai atvieglotu civiltiesisko apriti, ģermāņu valdnieki izdeva oficiālus romiešu tiesību apkopojumus. Uz Romas pavalstniekiem vietām attiecās tiesības pirms Justiniāna kodifikācijas, citur – Justiniāna kodifikācija.⁷⁶ Tā laika tiesību kodifikācijas atšķīrās no klasiskās romiešu jurisprudences, jo bija vienkāršotas un pielāgotas barbaru sabiedrības vajadzībām, kā arī tiesiskās kultūras līmenim.⁷⁷

Viduslaiku tiesību apkopojumi tika veidoti, pierakstot un komentējot vietējās paražas un tiesu praksi, normas bija kazuistiskas, trūka abstraktu normu un jēdzienu. Tiesību normās vērojama tendence paredzēt visus iespējamus pārkāpumus – no vissīkākajiem līdz vissmagākajiem.⁷⁸ Latvijas tiesību vēsturnieki raksta, ka viduslaiku tiesību kopojumus, kuros pierakstītas barbaru paražas, un citus tā laika paražu tiesību apkopojumus būtu aplami saukt par kodeksiem, jo tie pēc savas uzbūves nav veidoti, sistematizējot tiesību normas, bet gan pierakstot un komentējot vietējās paražas un tiesu

⁷² Wolff M. *Private International Law*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 26.

⁷³ De Nova R. *Historical and Comparative Introduction to Conflict of Laws*. In: *Recueil Des Cours: Collected Courses of the Hague Academy of International Law*. Vol. 118. The Hague: Kluwer Law International, 1966, p. 446.

⁷⁴ Кабриак Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 29.

⁷⁵ Piemēram, tagadējā Spānijas un Francijas dienvidu teritorijā attiecībā uz pavalstniekiem romiešiem spēkā bija vestgotu karaļa Alarika II (vald. 486–507) 506. gadā izdotais “Alarika breviārs” (*Breviarium Alaricianum* jeb *Lex Romana Visigothorum*), kura mērķis bija novērst neskaidrības romiešu likumos un vecajās paražās. Arī pēc Burgundijas valdnieka Gundobada (vald. 473–516) pavēles tika pieņemta Alarika breviāram līdzīga kodifikācija *Lex Romana Burgundiorum* (aptuv. 506), ko piemēroja Burgundijā dzīvojošo romiešu strīdu risināšanā. *Lex Romana Burgundiorum* ir uzskatāma par vēlāka perioda romiešu tiesību kompilāciju, galvenokārt izmantojot Teodosija kodeksu (*Codex Theodosianus*, 438. g.). Karaļa Ērika (vald. 466–484) kodeksā (*Codex Euricianus*), kas pārstrādāts karaļa Leovigilda (vald. 569–586) laikā, bija iekļauti noteikumi, kuri regulēja tiesiskās attiecības, kurās piedalījās gan goti, gan romieši. Laikā no 5. gadsimta sākuma līdz 11. gadsimtam tika izstrādātas vairākas barbaru tiesību kodifikācijas (*leges barbarorum*). Viduslaiku ģermāņu tiesību apkopojumi: Burgundiešu tiesa (*Lex Burgundiorum*, ap 501–515); saliešu franku Saliešu tiesa (*Lex Salica*, ap 507–511), vairākkārt pārrakstīta un papildināta; Alemānu tiesa (*Lex Alamannorum*), kas apvienoja divus tiesību krājumus (ap 620, 730); ripuāriešu franku Ripuāras tiesa (*Lex Ripuaria*, ap 595/630); pirmais rakstītais langobardu likums Rotari edikts (*Edictum Rothari*, 643); Bavāriešu tiesa (*Lex Baiuvariorum*, 741/743); Frīzu tiesa (*Lex Frisionum*, ap 785); karolingu likumi sakšiem – Sakšu tiesa (*Lex Saxonum*, 803) un Tīringas tiesa (*Lex Thuringorum*, iespējams, ap 802–803). Pēdējie trīs tiesību krājumi veido tā sauktās Karolingu cilšu tiesības (*karolingischen Stammesrechte*), jo izdoti franku karaļa Kārļa Lielā (vald. 768–814) uzdevumā, lai novērstu pretrunas un nesaskaņas starp ciltīm, kas dzīvoja viņa pārvaldītajās teritorijās (vēlāk Sv. Romas impērija). Par pirmo teritoriālo likumu, kuru piemēroja gotiem un romiešiem, uzskata valdnieka Recesvinta (*Reccesuinth*, vald. 649–672) 654. gadā izdoto Vestgotu kodeksu (*Liber Iudiciorum*). Sk.: Mieriņa A. *Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 79.–81.lpp.

⁷⁶ Vairāk sk.: Savigny F. K. *The History of the Roman Law during the Middle Ages*. Translated from Original German by E. Cathcart. Vol. 1. Westport: Hyperion Press, Inc. [b. g.] Preface, xix–lxv.

⁷⁷ Osipova S. *Viduslaiku tiesību spoguļis*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 235. lpp.; Wolfram H. *History of the Goths*. Berkeley: University of California Press, 1990, p. 195.

⁷⁸ Zemīts G. *Ārvalstu valsts un tiesību vēsture*. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2006, 110. lpp.

praksi.⁷⁹ Ievērojamais itāļu jurists un ekonomists, Romas un Boloņas Universitātes profesors **Tullio Askarelli** (*Tullio Ascarelli*, 1903–1959) rakstīja, ka tiesību kodeksa raksturīgākā iezīme ir tā, ka tas rada jaunu un pilnīgu tiesisko kārtību atšķirībā no iepriekšējos gadsimtos veidotajām tiesību kompilācijām, kuru galvenais mērķis bija sakārtot spēkā esošās tiesības.⁸⁰ Tādējādi viduslaiku tiesību kompilācijas raksturo pirmskodifikācijas periodu un ir nošķiramas no vēlāka laika tiesību kodifikācijām.

Nebūtu pareizi kodifikāciju uzlūkot tikai par Rietumu civilizācijas tiesiskās domas devumu. Tāpat kā nebūtu pareizi uzskatīt, ka Austrumos pēc Babilonijas norieta kodifikācija būtu bijusi aizmirsta. Senajās valstīs – Ēģiptē, Indijā, Ķīnā un citur – ik pa laikam tika pierakstītas un apkopotas savas vietējās tiesības.⁸¹ Zinātnieki rakstības izcelšanos un izplatīšanos⁸² uzskata par kodifikācijas rašanās neapšaubāmu priekšnoteikumu⁸³ un tās attīstību veicinošu faktoru. Politiski tiesiskā doma senajām tautām austrumos un rietumos – senajiem ēģiptiešiem, indiešiem, ķīniešiem, babiloniešiem, persiešiem, ebrejiem, grieķiem, romiešiem un citām tautām – veidojās no mitoloģiskiem priekšstatiem par cilvēka vietu pasaulē, kas laika gaitā pārtapa reliģijā sakņotā pasaules uztverē. Atbilstoši šim redzējumam Dievs iemiesoja augstāko varu, vienlaikus lemjot kā zemes lietas, tā arī ļaužu likteņus.

Pie visas cilvēces kopējā kultūras mantojuma tiek ierindots bībeliskais vēstījums par to, kā Dievs Jahve Sīnāja kalnā nodevis pravietim Mozum desmit baušļus laikā ap 1320. g. pr. Kr., kad ebreji atgriezās no Ēģiptes.⁸⁴ Un tas Kungs sacīja Mozum: “Uzraksti šos vārdus, jo pēc šiem vārdiem Es esmu slēdzis derību ar tevi un ar Israēlu.”⁸⁵ Uz akmens plāksnēm iekaltie baušļi ir pierādījums tiesību pozitīvistu pamatnostādnei par to, ka par tiesībām to patiesajā nozīmē var runāt tikai līdz ar rakstīto tiesību rašanos.⁸⁶ Rakstītais vārds ir kā apliecinājums konkrētā sabiedrībā pastāvošajai tiesiskajai kārtībai, kura ir skaidri noteikta un kuras ievērošana ir nozīmīga šīs sabiedrības locekļiem.

⁷⁹ Vairāk sk.: Ārvalsts tiesību vēstures avoti. Sastādītāji un zinātniskie redaktori V. Blūzma, G. Zemītis, S. Osipova. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2007, 152.–153. lpp.

⁸⁰ Bellomo M. *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Studies in Medieval and Early Modern Law. Vol. 4. Translated by L. G. Cochrane. Washington, D. C.: The Catholic University of Americas Press, 1995, p. 2.

⁸¹ Piemēram, Senajā Indijā – Manu likumi (2.–1. gs. p. m. ē.), Senajā Ķīnā – Faczin (Likumu grāmata, ap 424.–987. g. p. m. ē.) u. c., sk.: Zemīts G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2006, 45.–57. lpp.

⁸² Pirmā zināmā rakstība pasaulē ir šumeru rakstība, kuru vēlāk lietojušas visas Divupes tautas. Tā radās ap 3400.–3200. g. p. m. ē. no piktogrammām – dažādu lietu un parādību vienkāršotiem zīmējumiem. Neatkarīgi no šumeriem sava rakstība izveidojās arī citās civilizācijās, piemēram, Ķīnā un Vidusamerikā. Sk.: Coulmas F. *Writing Systems: An Introduction to Their Linguistic Analysis*. Cambridge University Press, 2003, pp. 191–193.

⁸³ Кабриак Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 30.

⁸⁴ Ārvalsts tiesību vēstures avoti. Sastādītāji un zinātniskie redaktori V. Blūzma, G. Zemītis, S. Osipova. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2007, 39. lpp.

⁸⁵ Otrā Mozus grāmata, 34:27. No: Bībele. Vecās un Jaunās Derības svētie raksti. [b. v.] Bībeles Sabiedrība, 1990, 100. lpp.

⁸⁶ Broks J. Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi. 2. papildinātais izdevums. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2008, 222. lpp.

Lielu ieguldījumu viduslaiku tiesību kodifikācijā devusi Katoļu baznīca. Zinātnieki par nozīmīgām uzskata tieši reliģiska rakstura tiesību kodifikācijas.⁸⁷ Ņemot vērā baznīcas īpašo vietu viduslaiku sabiedrībā, **kanoniskās tiesības** (*ius canonicum*)⁸⁸ tika kodificētas vairāku gadsimtu garumā. Katoļu baznīca izveidoja vecāko nepārtraukti funkcionējošu tiesību sistēmu Rietumeiropā, kas radās vēlāk par romiešu tiesībām, bet pirms moderno Eiropas civiltiesību tradīciju izveides. Tā aizsākās ar Jeruzalemes apspriedi (koncilu) (ap 50), kad Apustuļu noteikumi (kanoni) laika gaitā pārtapa par augsti attīstītu un sarežģītu tiesību sistēmu, apvienojot ne tikai Jaunās Derības noteikumus, bet arī atsevišķus elementus no Vecās Derības, kā arī romiešu, vestgotu, sakšu un ķeltu tiesību tradīcijas.

No tiesību kodifikācijas viedokļa var izdalīt vairākas nozīmīgas kanonisko tiesību kodifikācijas. Pirmo patiesi sistemātisko tiesību kodifikāciju sastādīja kamalduliešu⁸⁹ mūks **Graciāns** (*Gratian*, miris aptuv. 1159 vai 1179) nosaucot to par **Nesaskaņoto kanonu saskaņojumu** (*Concordia Discordantium Canonum*), ko ar laiku sāka dēvēt vienkāršāk – par **Graciāna dekrētiem** (*Decretum Gratiani*). Lai gan Graciāna dekrēti tika plaši lietoti,⁹⁰ tie tā arī neieguva oficiālu atzīšanu un palika kā privāts tiesību kopojums līdz brīdim, kad tika iekļauti vārienīgajā **Kanonisko tiesību kopojumā** (*Corpus Iuris Canonici*, 1499–1502).⁹¹ Graciāns gan apkopoja kanoniskās tiesības, gan tās komentēja, izmantojot **sholastikas metodi**,⁹² t. i., gramatiski iedziļinoties teksta būtībā, lai noskaidrotu likumdevēja gribu, līdzīgi kā to darīja glosatori.⁹³ Graciāna darbs pacēla kanonisko jurisprudenci jaunā līmenī,⁹⁴ bet pats autors ieguva kanonisko tiesību tēva slavu.

⁸⁷ Кабриак Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 42.

⁸⁸ Pats termins “kanoniskās tiesības” jurisprudencē ienāca tikai 12. gadsimtā kā pretstats civiltiesībām (*ius civile*). Plašākā nozīmē kanoniskās tiesības aptver visu to likumu un noteikumu kopumu, ko noteikusi vai atzinusi baznīca, bet šaurākā – tās ir Katoļu baznīcas tiesības, ko izdevusi sinode, baznīcas koncils vai personīgi bīskaps. Vairāk sk.: Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 148.–149. lpp.

⁸⁹ Kamalduliešu ordeni dibināja Sv. Romualds 11. gadsimtā, un tas pastāvēja kā daļa no benediktīniešu kopienas – autores piezīme.

⁹⁰ Graciāna dekrēti viduslaikos kļuva par galveno mācību grāmatu kanoniskajās tiesībās. Tomēr baznīca tos tā arī neatzina par oficiālu tiesību avotu. Sk.: Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 192. lpp.

⁹¹ Oficiālais izdevums publicēts 1580. gadā (citos avotos 1582) pēc pāvesta Gregorija XIII rīkojuma. Sk.: Keogh A. The Codification of the Canon Law. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 1928. Vol. 10, No. 1, p. 14.

⁹² Sholastika – reliģiska filozofija un zinātniska pētniecības metode, kas attīstījās viduslaiku klosteru skolās un universitātēs (12.–16. gs.). Sholastikas īpatnība ir tā, ka tā centās atklāt nevis ko jaunu, bet skaidrot un sistematizēt to, kas bija esošo zināšanu un esošās pieredzes pamatā. Tā balstījās uz autoritātēm, jo īpaši uz Dievu un Bībeli kā lielākajām autoritātēm. Neņemot vērā visas pretrunas, sholastikai viduslaikos bija pozitīva loma antīko autoru darbu saglabāšanā un izpētē. Kā zinātniska metode sholastika sākotnēji tika izmantota romiešu tiesību tekstu izpētē, bet nedaudz vēlāk arī teoloģijā un kanoniskajās tiesībās. Sk.: Lesaffer R. *European Legal History: a Cultural and Political Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, pp. 237–240.

⁹³ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 192. lpp.

⁹⁴ Turpat, 191. lpp.

Pēc Justiniāna kodifikācijas parauga veidotais *Corpus Iuris Canonici* tiek uzskatīts par apjomīgāko tiesību kodifikāciju viduslaikos.⁹⁵ Tomēr to, līdzīgi kā Graciāna dekrētus un citus viduslaiku tiesību kopojumus, nevar uzskatīt par tiesību kodeksiem mūsdienu izpratnē. *Corpus Iuris Canonici* tika ietverti kanonisko tiesību avoti, kas izdoti ilgākā laika posmā. Tie bija gan Graciāna dekrēti, gan pāvestu dekretālijas, gan citi kanoni un lēmumi, kas ataino darba plašo vērību, bet neuzrāda tiesību normu izkārtošanu sistematizētā veidā vai tiesību jaunradi.

Corpus Iuris Canonici 1917. gadā aizstāja jauns **Kanonisko tiesību kodekss** (*Codex Iuris Canonici*), ko var uzskatīt par pirmo kanonisko tiesību kodeksu šā vārda patiesajā nozīmē jeb “lielāko kanonisko tiesību revolūciju kopš Graciāna laikiem”.⁹⁶ To 1983. gadā aizstāja jauns, vēl detalizētāk izstrādāts Kanonisko tiesību kodekss, kas veidots mūsdienīgā un visai sarežģītā manierē.⁹⁷ Tie nav vienīgie sava laika kanonisko tiesību avoti,⁹⁸ tomēr tie labi atspoguļo tiesību kodifikācijas evolūciju un ļauj izdarīt secinājumu, ka tikai ar jauno laiku un jaunāko laiku iestāšanos tiesību kodifikācija iegūst mūsdienu apveidus un kļūst par pozitīvo tiesību svarīgāko avotu.

Jau kopš viduslaikiem kanoniskās tiesības pastāvēja kā sava veida starptautiski likumi, kas regulēja visu Rietumeiropas kristiešu dzīvi. Baznīcas tiesu jurisdikcija attiecās uz garīdzniecību un dažām laicīgo personu grupām, kā arī noteiktām lietām – laulībām, garīgiem testamentiem u. tml.⁹⁹ Ar maziem izņēmumiem kanoniskās tiesības tika piemērotas visās Rietumeiropas kristietības zemēs, kamēr citas juridiskās sistēmas aprobežojās ar vienu reģionu vai pilsētu. Izņēmums bija imperatora tiesības, kas vienoja Vācu Svētās Romas impērijā iekļautās Rietumeiropas zemes.¹⁰⁰ Līdz ar to pār viduslaiku kristiešiem bija izveidojusies divu varu jurisdikcija. LU profesore *Dr. iur. Sanita Osipova* (dz. 1968) ir atzinusi, ka šo varu konfliktēšana vai apvienošanās kopīgiem mērķiem bija viena no viduslaiku Eiropas spilgtākajām iezīmēm.¹⁰¹ Mūsdienās starptautisko tiesību vēstures pētnieki ir vienprātīgi par romiešu tiesību nozīmi un ietekmi uz starptautisko tiesību

⁹⁵ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 196. lpp.

⁹⁶ Kodekss sastāv no piecām daļām: vispārīgās normas; par personām; par lietām; par procesu, par nodarījumiem un sodiem. Sk.: *Codex Iuris Canonici* (1917). Pieejams: <http://www.intratext.com/X/LAT0813.HTM> [Skatīts 06.09.2015.]

⁹⁷ Otrais Kanonisko tiesību kodekss sastāv no 1752 kanoniem jeb normām, kas sadalīti septiņās sadaļās ar sīkāku dalījumu nodaļās un apakšnodaļās. Pirmajā sadaļā “Vispārīgie noteikumi” (1–203) skaidroti vispārīgi tiesību piemērošanas principi; otrajā sadaļā “Dieva ļaudis” (204–746) – laju un garīdzniecības tiesības un pienākumi, kā arī atspoguļota baznīcas uzbūves hierarhiskā struktūra; trešajā sadaļā “Baznīcas audzinošā loma” (747–833) – izglītošana, misionāru darbība un saziņa ar sabiedrību; ceturtajā sadaļā “Baznīcas iesvētīšana” (834–1253) – sakramenti un godināšana, dievkalpojumi un svinamās dienas; piektajā sadaļā “Baznīcas laicīgās lietas” (1254–1310) – īpašumtiesības, līgumi, testamenti, saikne ar civiltiesībām – komercietībām; sestajā sadaļā “Baznīcas sankcijas” (1311–1399) – nodarījumi un sodi; septītajā sadaļā “Process” (1400–1752) – tiesa un tiesvedība. Sk.: *Code of Canon Law* (1983). Pieejams: http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_INDEX.HTM [Skatīts 06.09.2015.]

⁹⁸ Autori min vairākus nozīmīgus kanonisko tiesību avotus pirms un pēc Graciāna. Tomēr, ņemot vērā pētījuma mērķi, tie netiek šeit uzskaitīti. Vairāk par kanonisko tiesību avotiem sk.: Keogh A. The Codification of the Canon Law. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 1928. Vol. 10, No. 1, pp. 14–32; Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 152.–205. lpp.

⁹⁹ Zemīts G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2006, 119. lpp.

¹⁰⁰ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 150. lpp.

¹⁰¹ Turpat.

attīstību. Savukārt kanonisko tiesību ietekme uz starptautisko privāttiesību attīstību līdz šim ir maz izvērtēta.¹⁰²

Viduslaiku tiesiskās kārtības pamatā bija atziņa par to, ka kristietība veidoja reliģisku, kulturālu un zināmā mērā arī politisku un juridisku vienotību Eiropā. Romiešu tiesību, kanonisko tiesību un feodālo tiesību līdzāspastāvēšana likumsakarīgi izvirzīja konkrētai tiesiskajai attiecībai piemērojamo tiesību jautājumu: vai tās būs romiešu tiesības, ko varēja subsidiāri piemērot kā vispārējas tiesības, vai tās būs speciālās vietējās paražu tiesības, vai arī pilsētu un senjoru izdotie statūti? Tādējādi personālo tiesību principa un teritorialitātes principa kā piemērojamo tiesību izvēles kritērija sadursme izveidoja labvēlīgu augsni starptautisko privāttiesību attīstībai un kodifikācijai.

Atsevišķi izkaisīti kolīziju tiesību fragmenti vērojami jau viduslaiku tiesību apkopojumos. 1230. gada sakšu paražu un lēņu tiesību apkopojumā “**Sakšu spogulis**” (*Sachsenspiegel*) atrodams noteikums par ieceļotāju mantošanas kārtību, proti: “Katrs ieceļojis vīrs saņem mantojumu Saksijas zemē pēc šīs zemes tiesībām un nevis pēc savām vīra tiesībām, vienalga vai viņš ir bavārietis, vai švābs, vai arī franks.”¹⁰³ Līdzīgi tiesību kopojumi bija 1275. gada “**Švābu spogulis**” (*Schwabenspiegel*), **Kastīlijas spāņu tiesību apkopojums** (*Las Siete Partidas*) no 1295. līdz 1312. gadam, Beļģijas erchercogu Ferdinanda un Elizabetes 1611. gada **Mūžīgais edikts** u. tml.¹⁰⁴ Tomēr tās ir tikai fragmentāras liecības, nevis noteikts normu vai principu kopums, ko piemēro ārvalsts elementu apgrūtinātu tiesisko attiecību regulējumam.

Par starptautisko privāttiesību rašanos un attīstību var runāt tikai tad, kad ir iespējams tam konstatēt zināmus priekšnosacījumus. Pirmkārt, ir jāpastāv valstīm vai teritoriālām vienībām un tajās jānorit intensīvai civiltiesiskai apgrozībai. Aktīva tirdzniecība starp valstu vai reģionu iedzīvotājiem un tajos pastāvošais atšķirīgais civiltiesisko attiecību regulējums starptautisko privāttiesību jautājumiem var piešķirt praktisku nozīmi. Otrkārt, valstīs vai reģionos ir jābūt atzītām ārvalstnieku tiesībām. Tikai šādos apstākļos ir pamats uzsākt starptautisko privāttiesību meklējumus.

1.1.3. Pārnacionālu tiesību pirmsākumi

Starptautisko privāttiesību pētnieki visbiežāk starptautisko privāttiesību formēšanos saista ar 12. gadsimta pirmo pusi,¹⁰⁵ kad kolīziju tiesību jautājumi kļuva par aktuālu problēmu Eiropas

¹⁰² Sk.: Lesaffer R. The Influence of the Medieval Canon Law of Contract on Early Modern Treaty Law. *Journal of the History of International Law*, Vol. 2, No. 2. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2000, p. 179.

¹⁰³ Sakšu spogulis (1230), 30. pants. No: Ārvalsts tiesību vēstures avoti. Sastādītāji un zinātniskie redaktori V. Blūzma, G. Zemītis, S. Osipova. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2007, 239. lpp.

¹⁰⁴ Parra-Aranguren G. General Course of Private International Law: Selected Problems. In: *Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law*. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, p. 183.

¹⁰⁵ Mills A. The Confluence of Public and Private International Law: Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 31.

pilsētās.¹⁰⁶ Attīstoties rūpniecībai un tirdzniecībai, pilsētās nostiprinājās amatniecība, veidojās amatnieku cunftes, dažādas brālības un savienības. Ziemeļitālijā, Flandrijā, Francijā, Normandijā, Anglijā, vācu grāfistēs un citās vietās Eiropā pakāpeniski izveidojās tūkstošiem lielāku un mazāku pilsētu, arī Rīga un citas Latvijas pilsētas. Lielākās pilsētas – Ķelne, Nirnberga, Milāna, Dženova, Venēcija, Florence u. c. – ieguva neatkarību. 13.–14. gadsimtā pilsētas jau bija pilnībā noformējušās kā juridiskas personas ar noteiktu tiesībspēju un rīcībspēju.¹⁰⁷ Tām bija sava pašpārvalde jeb municipalitāte un zināma autonomija.¹⁰⁸ Pilsētas ieguva tiesības ievēlēt savu pašpārvaldi un izdot savus pilsētas likumus.¹⁰⁹ Šādā gaisotnē Eiropas pilsētas kļuva par ietekmīgiem kultūras un tirdzniecības centriem.

Jau kopš 12. gadsimta pilsētās tika kodificētas tirdzniecības paražas un izdoti pilsētas likumi jeb statūti (*statuta*).¹¹⁰ Savi statūti bija tādām ietekmīgām pilsētām kā Dženova (1145), Piza (1161), Ferrāra (1208), Milāna (1216), Modena (1218), Verona (1228), Paduja (1285) un citas.¹¹¹ Statūtus varēja grozīt un papildināt, ko bieži arī darīja.¹¹² Kultūras uzplaukuma un politiskās ietekmes ziņā pilsētas citur Eiropā nevarēja sacensties ar Itālijas pilsētām, tomēr arī citviet Eiropā pilsētās izdeva savus statūtus – Marseļā (1228) un Arlā (1245) – vai tiesību krājumos apkopoja vietējās paražas.¹¹³

Tā pakāpeniski izveidojās veselas pilsētu tiesību sistēmas, kuras sastāvēja no pilsētkungu privilēģijām, apvidus zemes tiesībām, pilsētu statūtiem, tirgotāju paražām un pilsētas tiesu precedentiem.¹¹⁴ **Magdeburgas tiesības** (*Magdeburger Recht*) ir viena no pazīstamākajām pilsētu tiesību sistēmām, kas izveidojās 13. gadsimtā un regulēja plašu jautājumu spektru – pilsētnieku

¹⁰⁶ Брун М. И. Очерки истории конфликтного права: I. Конфликтное право постглоссаторов (XIII–XV вв.). II. Теория статутов (XVI–XVIII вв.). Москва: тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1915, с. 5.

¹⁰⁷ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 279. lpp.

¹⁰⁸ Par brīvpilsētām (angl.: *Free imperial city*; vāc.: *Freie Reichsstadt*; latīn.: *urbs imperialis libera*), sākot ar 15. gadsimtu, apzīmēja pilsētas, kuras bija ieguvušas neatkarību no vietējo zemju valdniekiem. Brīvpilsētas Svētajā Romas impērijā bija ieguvušas noteiktu pašpārvaldes autonomiju un tiešā veidā pakļautas imperatoram (vāc.: *Reichsfreiheit* vai *Reichsunmittelbarkeit*). Pārējās pilsētas (vāc.: *Landstadt*) bija pakļautas vietējo zemju garīgajiem valdniekiem (bīskapiem, abatiem) vai laicīgajiem valdniekiem (hercogiem, grāfiem). Vairāk sk.: Whaley J. *Germany and the Holy Roman Empire, Vol. 1: Maximilian I to the Peace of Westphalia, 1490–1648* (Oxford History of Early Modern Europe). Oxford University Press, 2011, p. 26.

¹⁰⁹ Vairāk sk.: Raccagni G. The Teaching of Rhetoric and the Magna Carta of the Lombard Cities: the Peace of Constance, the Empire and the Papacy in the Works of Guido Faba and his Leading Contemporary Colleagues. *Journal of Medieval History*, 2013. No. 39, pp. 61–79.

¹¹⁰ Vairāk sk.: Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 9.–11. lpp.

¹¹¹ Брун М. И. Очерки истории конфликтного права: I. Конфликтное право постглоссаторов (XIII–XV вв.). II. Теория статутов (XVI–XVIII вв.). Москва: тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1915, 7. с.

¹¹² Sk.: Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы: государство древних франков, Англо-Саксонское государство, Англия, Германия, Испания, Италия, Франция, Албания, Болгария, Венгрия, Польша, Румыния, Чехия, Югославия. Под ред. В. М. Корецкого. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1961, с. 526–552.

¹¹³ Vienas no zināmākajām ir “Bove tiesības” (*Coutumes de Beauvaisis*), kuras Ludviga IX reformas iespaidā 1280. gadā sastādīja tiesnesis Filips de Bomanuārs (*Philippe de Beaumanoir*, 1247–1296). Sk.: Ārvalsts tiesību vēstures avoti. Sastādītāji un zinātniskie redaktori V. Blūzma, G. Zemītis, S. Osipova. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2007, 219. lpp.

¹¹⁴ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 286.–287. lpp.

pašpārvaldi, ekonomisko darbību (amatniecību, tirdzniecību un cunftes), kā arī īpašumtiesību un kārtu attiecības. Par universālām tiesībām vēl joprojām tika atzītas arī romiešu tiesības.

Pateicoties politiskiem, ģeogrāfiskiem un etnogrāfiskiem priekšnosacījumiem, Vācijas pilsētu tiesības pārņēma citas Eiropas pilsētas. Magdeburgas tiesības ir ietekmējušas lielu daļu pilsētu tiesību attīstību Polijā, Ukrainā, Krievijā, Baltkrievijā, Prūsijā un Lietuvā.¹¹⁵ Lībekas un Hamburgas tiesības bija pamats Dānijas, Norvēģijas un Zviedrijas pilsētu tiesībām.¹¹⁶ Pēc šāda parauga veidojās arī Rīgas tiesības.¹¹⁷

Pilsētu tiesībās vadošās bija tirdzniecības tiesības, jo pilsētas uzplaukums un namnieku labklājība bija atkarīga no tirdzniecības.¹¹⁸ Pilsētas pašpārvaldēm kļūstot patstāvīgām, tās ieguva tiesības ierīkot tirgus laukumus, pakāpeniski iegūstot arī tiesības uz tirdzniecību, monētu kalšanu, muitas nodevu iekasēšanu, tiesības uz svara un mēra noteikšanu, patvēruma tiesību piešķiršanu un citas.¹¹⁹ Stingrā pilsētas pārvaldes budžeta kontrole veicināja tirdzniecības aizsardzību. Tika pieņemti noteikumi, kas stingri reglamentēja pilsētnieku tiesības un pienākumus. Bez tirgotājiem pilsētās ieplūda mūki, svētceļnieki, krusta karotāji un studenti, kas formāli bija pakļauti atšķirīgām jurisdikcijām un kam pastāvēja no pilsētas pilsoņiem atšķirīgs tiesiskais statuss.¹²⁰ Katrs tirgotājs, kas nebija pilsētas iedzīvotājs, tika uzskatīts par ārvalstnieku, kas rada konkurenci vietējiem tirgotājiem. Katrs tirdzniecības brauciens uz kaimiņu pilsētu nozīmēja došanos citu tiesību pakļautībā. Šo situāciju jau kopš 12. gadsimta risināja ar īpašu privilēģiju piešķiršanu.¹²¹

Papildus privilēģijām tirgotāju tiesības noteica starppilsētu līgumi un pilsētu apvienību kopējās tiesības. Lejasvācu tirgotāju izveidotā Hanzas savienība apvienoja 70 lielas un aptuveni 100 līdz 130 mazas pilsētas un noteica kārtību, ka tirgotāji savienības pilsētās bauda pilsoņu tiesības.¹²² Tas, ka vācu tirgotāju apvienības visur centās panākt privilēģijas, kas garantēja viņu dzimto pilsētu tiesību ievērošanu attiecībā uz kopienas locekļiem svešās pilsētās, un atbalsts, ko tās sniedza saviem tirgotājiem svešumā, sekmēja pilsētu apvienošanas ekonomiski politiskās apvienībās.¹²³

Viduslaikos neeksistēja brīva tirdzniecība mūsdienu izpratnē, preču apmaiņu noteica strikti reglamentēti un privilēģijas. Līdz ar to viens no svarīgākajiem Hanzas savienības mērķiem bija iegūt, saglabāt un paplašināt tirgotāju privilēģijas ārzemēs, t. i., zemēs, kas atradās ārpus Hanzas tiešās teritorijas, bet bija tirdzniecībai ļoti nozīmīgas – Flandrijā, Anglijā, Norvēģijā, Krievzemē u. c. Tai

¹¹⁵ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 291. lpp.

¹¹⁶ Дживелегов А. К. Средневековые города в Западной Европе. Москва: Книжная находка. 2002, 72. с.

¹¹⁷ Vairāk sk.: Osipova S. Rīgas pilsētas tiesības 13. gs. No: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. S. Osipovas zinātniskajā redakcijā. Rīga: SIA "Biznesa augstskola "Turība"", 1999, 12.–16. lpp.

¹¹⁸ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 287. lpp.

¹¹⁹ Антонов И. П. Формирование и развитие концепции международного права в немецкой юридической науке. История международного права и международных организаций, 2012. № 1, 180. с.

¹²⁰ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 310. lpp.

¹²¹ Turpat, 287. lpp.

¹²² Turpat, 306. lpp.

¹²³ Turpat.

izdevās panākt atbrīvošanu no dažādām nodevām, muitu un nodokļu atvieglojumus, tiesības paturēt avarējušu kuģu vrakus un kravas, bez muitas izvest nepārdotās preces, kā arī izmantot savus svarus.¹²⁴

Preču pārvadāšanai nozīmīgs bija Baltijas jūras ceļš, tirgotāji bija ieinteresēti skaidri reglamentēt kuģu fraktēšanas kārtību, kapteiņa un komandas attiecības, pārkāpumu un noziegumu sodīšanu un līdzīgus jautājumus. Tikpat svarīgi bija skaidri noteikt tiesisko un mantisko jautājumu regulējumu kuģa avārijas gadījumā, turklāt tādā veidā, lai neciestu preču īpašnieku intereses. Ilgu laiku attiecīgās normas nebija apkopotas vienotā tiesību krājumā, bet kopš 13. gadsimta tās darbojās praksē kā atsevišķu Baltijas jūras reģiona pilsētu tiesību sastāvdaļa. Ziemeļvācijā vecākās ir Hamburgas kuģošanas tiesības.¹²⁵ Latvijas Universitātes lektors *Mg. iur.* **Māris Lejnieks** (dz. 1969) raksta, ka starptautiskā tirdzniecība šajā laika posmā galvenokārt attīstījās kā jūras tirdzniecība un tādēļ jūras paražu tiesības jeb *lex maritima*¹²⁶ pastāvēja un attīstījās kā tirgotāju tiesību sastāvdaļa.¹²⁷

Vienveidīgas tirdzniecības prakses rezultātā Eiropas pilsētās pakāpeniski izveidojās tirgotāju tiesību sistēma – *lex mercatoria*.¹²⁸ Tā bija tiesību avots tirgotāju strīdu izšķiršanai tiesās un kopumā tika plaši izmantota,¹²⁹ aizstājot valstu nacionālās tiesības.¹³⁰ Šie noteikumi un privilēģijas bija pārnacionālas darbības, kas neapšaubāmi raksturīgi starptautiskajām tiesībām, tomēr tie nerisināja kolīziju jautājumus starp pilsētas un svešzemju tirgotāju tiesībām. Daži autori, piemēram, angļu jurists un vēsturnieks **Frederiks Viljams Meitlands** (*Frederic William Maitland*, 1850–1906),¹³¹ *lex mercatoria* sauca par viduslaiku starptautiskajām privāttiesībām, kas attīstījās pēc tumšajiem viduslaikiem, kad kopā no malu malām sabrauca tirgotāji un komersanti.¹³² Minētajam

¹²⁴ Misāns I. *Hanza: Baltijas reģiona saimnieciskā vara viduslaikos*. LU Raksti. 725. sēj. Vēsture. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 48. lpp.

¹²⁵ Turpat, 51. lpp.

¹²⁶ *Lex maritima* tulkojumā no latīņu valodas nozīmē “jūras paražu tiesību normas”, tās no 1. g. t. p. m. ē. līdz 17. gs. regulēja starptautisko tirdzniecības kuģošānu. Sk.: Lejnieks M. *Vai pastāv lex mercatoria?* Likums un Tiesības, 1999. Nr. 3, 76. lpp.

¹²⁷ Piemēram, Rodas jūras tiesības (*Lex Rhodia*, izcelsme aptuveni 800.–600. g. p. m. ē.), Oleronas noteikumi (*Rôles d'Oléron*, aptuveni 12. gs.), Katalonijas jūras paražu un ordinanču krājums (*Consolat de mar*, aptuveni 14.–15. gs.), arī Visbijas noteikumi (datēti ar 14. gs. vidu, 15. gs.) un citi. Sk.: Mieriņa A. *Starptautisko privāttiesību attīstības tendences globalizācijas laikmetā*. Jurista Vārds, 23.08.2011. Nr. 34 (681), 107. lpp.; Juenger F. K. *Choice of Law and Multistate Justice*. Special ed. Ardsley: Transnational Publishers, 2005, p. 23.

¹²⁸ *Lex mercatoria* tulkojumā no latīņu valodas nozīmē “tirgotāju tiesības”, tās bija privāttiesiska rakstura paražu tiesību normas, kuras no 1. g. t. p. m. ē. līdz 17. gs. regulēja tirdzniecības attiecības. Sk.: Lejnieks M. *Vai pastāv lex mercatoria?* Likums un Tiesības, 1999. Nr. 3, 76. lpp.

¹²⁹ Vairāk sk.: Škoba L., Sakārne I., Novicka S. 1980. gada ANO Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem pamatjautājumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 19.–21. lpp.

¹³⁰ Lejnieks M. *Vai pastāv lex mercatoria?* Likums un Tiesības, 1999. Nr. 3, 76. lpp.

¹³¹ F. V. Meitlands vairāk pazīstams kā Anglijas tiesību vēstures tēvs, viens no tiem retajiem autoriem, vēstures intelektuāļiem, kura darbus vēstures pētnieki ar interesi lasa arī pēc simts gadiem. Sk.: Runciman D. *Pluralism and the Personality of the State*. Cambridge University Press, 1997, preface, xi.

¹³² Juenger F. K. *The Lex Mercatoria and Private International Law*. Louisiana Law Review, 2000. Vol. 60, p. 1132.

var piekrist un var arī nepiekrist,¹³³ tomēr jāatzīst, ka šādu pārnacionālu tiesību eksistence Eiropas tiesībās nav nekāds jaunievedums. Tādas jau ir pastāvējušas – *ius civile*, *ius gentium* vai *ius canonicum* veidolā. Viens no starptautisko privāttiesību pamatuzdevumiem ir sniegt atbildi uz jautājumu, kuras tiesības konkrētā strīdā ir piemērojamas un kura tiesa ir kompetenta skatīt strīdu, taču nedz *lex mercatoria*, nedz iepriekš minētās tiesību sistēmas šādas norādes nesniedza, bet saturēja pārnacionāla rakstura tiesisku regulējumu, nereti tieši piemērojamu.

Ar kodifikācijas vilni Eiropā 18.–19. gadsimtā šīs senās tirgotāju tiesības, kas sastāvēja no ietekmīgu tirgotāju ģilžu statūtiem, paražu tiesībām un tirgotāju tiesu (*curiae mercatorum*) precedentiem, iegrīma aizmirstībā.¹³⁴ Tikai pēc Otrā pasaules kara, 20. gadsimta otrajā pusē, aktivizējoties starptautiskai tirdzniecībai, pārnacionāla rakstura tirgotāju tiesības ieguva jaunu atveidu starptautisko privāttiesību konvencionālajās normās un principos.

Neņemot vērā minēto, viens starptautisko privāttiesību princips jau kopš 13. gadsimta bija skaidri saskatāms. Tas izrietēja no pieņēmuma, ka noteikumi, kurus izdeva valdnieks vai pilsēta, bija saistoši tikai valdnieka vai pilsētas pakļautībā esošajām personām.¹³⁵ Šajā laikā sāka parādīties atšķirība starp materiālajām un procesuālajām tiesībām. Tādēļ procesuālo tiesību jautājumi tika izlemti atbilstoši tiesas valsts tiesībām, bet jautājumi pēc būtības – atbilstoši darījuma vietas tiesībām (*ubi contractum est*). Šo dalījumu, ko ieviesa **Jakobs Balduīni** (*Jacobus Balduini*, miris aptuv. 1235), pārņēma tā laika itāļu un franču juristi.¹³⁶ Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis profesors *Dr. hist. Guntis Zemītis* (dz. 1955) raksta, ka visās romāņu – ģermāņu tiesību saimes valstīs saglabājies dalījums publiskajās un privātajās tiesībās, jo īpaši Francijā. Vācijā publiskās un privātās tiesības nav tik precīzi nodalītas.¹³⁷ Šis apstāklis vēlākā laikā sekmēja to, ka materiālo un procesuālo tiesību jautājumi tika regulēti ar atšķirīgu kolīziju tiesību regulējumu. Kolīziju tiesību noteikumi – *lex fori* (procesuālie jautājumi) un *locus regit actum* (materiālie jautājumi) tikai vēlāk kļuva vispāratzīti.

Tā kā viduslaiku noslēgtie starppilsētu līgumi nerisināja kolīziju tiesību jautājumus, ir pašsaprotami, ka par primāro uzdevumu tika izvirzīts nevis strīdā piemērojamo tiesību jautājums, bet gan tas, kurā tiesā strīds bija jāskata. Vācu profesors, starptautisko privāttiesību vēstures pētnieks **Karls Neimeiers** (*Karl Neumeyer*, 1869–1941) uzskatīja, ka pirmais, kas 12. gadsimtā nodarbojās ar piemērojamo tiesību jautājumiem, bija maģistrāts **Aldriks** (*Aldricus*).¹³⁸ Aldriks

¹³³ Autore starptautisko privāttiesību pirmsākumu meklējumus aizsāk jau ar Seno Grieķiju, Ēģipti un Romu, vairāk sk.: Mieriņa A. Starptautisko privāttiesību attīstības tendences globalizācijas laikmetā. *Jurista Vārds*, 23.08.2011. Nr. 34 (681), 71.–78. lpp.

¹³⁴ Berger K. P. *The Creeping Codification of the Lex Mercatoria*. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 1.

¹³⁵ Wolff M. *Private International Law*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 23.

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. 2. izdevums. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2006, 307.–308. lpp.

¹³⁸ Juenger F. K. *Choice of Law and Multistate Justice*. Special ed. Ardsley: Transnational Publishers, 2005, p. 12.

rakstīja, ka situācijās, ja tiesnesim bija jāizšķiras par vienas vai otras pilsētas tiesību piemērošanu, tiesnesis piemēroja tās tiesības, kuras viņš pats atzina par labākām un piemērotākām (*potior et utilior*).¹³⁹ Tomēr praksē tiesnesim nereti bija visai sarežģīti noteikt, kuras tiesības – vietējās vai ārvalstu, romiešu tiesības vai pilsētas statūti – ir jāpiemēro. Šādas situācijas ar laiku kļuva par viduslaiku juristu nopietnu problēmu.

Kamēr ekonomiskās attiecības Eiropā pastāvēja visai vienkāršotas, tiesību sadrumstalotība grūtības neradīja. Uzplaukstot starptautiska rakstura tirdzniecībai, radās vajadzība pēc tāda tiesiskā regulējuma, kas apmierinātu komplicētas civiltiesiskās apgrozības vajadzības. Ģermāņu paražu tiesības, kas attīstījās uz visai vienkāršiem saimniekošanas pamatiem, šīs vajadzības apmierināt nevarēja. Līdz ar to pieauga pieprasījums pēc padziļinātām tiesību studijām un romiešu tiesību izzināšanas. Romiešu tiesību studijas Eiropas universitātēs spēja apmierināt minētās vajadzības un izveidoja labvēlīgu augsni turpmākai starptautisko privāttiesību attīstībai.

¹³⁹ Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 22.

1.2. Nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību kodifikācijas paudzes

1.2.1. Agrīnās kodifikācijas (18.–19. gs.)

Tikai sākot ar privāttiesību kodifikāciju, Eiropā atsevišķi starptautisko privāttiesību noteikumi tika iekļauti valstu nacionālajās kodifikācijās. Agrīnie starptautisko privāttiesību jeb kolīziju tiesību noteikumi balstījās uz **statūtistu skolas** idejām, kura izveidojās komentatoru darbības rezultātā Itālijā (13.–15. gs., Bartolo, Baldo u. c.), vēlāk arī Francijā (16.–18. gs., Š. Dimulēns, B. de Aržantrē u. c.), Nīderlandē (17.–19. gs., U. Hūbers u. c.) un citur Eiropā. Statūtistu skola bija dominējošā starptautisko privāttiesību doktrīna Eiropā aptuveni 500 gadus.¹⁴⁰

Kaut arī starp statūtistiem pastāvēja lielas atšķirības terminoloģijā, metodoloģijā, viņu izvirzītajos jautājumos un to sniegtajās atbildēs,¹⁴¹ ir iespējams izdalīt vairākas kopīgas iezīmes, kas raksturīgas statūtistu skolai no tās pirmsākumiem līdz pat 19. gadsimtam. Pirmkārt, statūtisti pārbaudīja katru konkrēto tiesību normu, lai noteiktu tās pielietojšanas robežas teritoriāli vai ekstrateritoriāli. Otrkārt, viņi centās izveidot principus, kuri piemērojami starptautiskā vai starpprovinču (apgabalu) mērogā.¹⁴² Lai risinātu jautājumu par to, kādas tiesības ir jāpiemēro tiesiskajai attiecībai, statūtisti izmantoja trīsdaļīgu tiesību dalījumu. Katru rakstīto tiesību normu viņi ierindoja vai nu pie personālām tiesībām (*statuta personalia*), vai pie teritoriālām tiesībām (*statuta realia*), vai arī pie “jauktajām” tiesībām (*statuta mixta*).¹⁴³ Katrā no minētajiem gadījumiem jautājums par ārvalsts tiesību piemērošanu tika risināts atšķirīgi.

Tādējādi statūtistu skola savus principus izstrādāja, par pamatu ņemot romiešu tiesību institūciju sistēmu. Tā bija veidota pēc formulas: “Visas [privātās] tiesības attiecas vai nu uz personām, vai lietām, vai prasībām” (*Omne autem ius, quo utimur vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones*).¹⁴⁴ Vienkāršības labad juridiskajā literatūrā autori nereti izmanto tiesību trīsdaļīgo dalījumu statūtos, t. i., personālstatūts, reālstatūts un jauktais statūts (*statuta personalia*,

¹⁴⁰ Introduction. Bartolus. On the Conflict of Laws. London: Humphrey Milford. Oxford University Press, 1914, pp. 9–10.

¹⁴¹ Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 29.

¹⁴² Ibid., p. 30.

¹⁴³ Rabel E. The Conflict of Laws: A Comparative Study. Vol. 1. “Introduction: Family Law”. Chicago: The University of Michigan Press, 1945, p. 45.

¹⁴⁴ Šāds tiesību dalījums pastāvēja Gaja institūcijās (1. kom., 8.) un vārds vārdā atkārtots Justiniāna institūcijās (1. gr., 12.). Sk.: The Commentaries of Gaius on the Roman law with an English Translation and Annotations, by Tomkins F., Lemon W. G. London: Law Publishers to the Queen’s Excellent Majesty, 1869, p. 30; The Institutes of Justinian translated with Notes by Adby J. T., Walker B. Cambridge: At the University Press, 1876, p. 12.

statuta realia, statuta mixta).¹⁴⁵ Šāda statūtistu teorijas interpretācija ir sastopama praktiski visos Krievijas impērijas perioda krievu autoru starptautisko privāttiesību pētījumos.¹⁴⁶

Statuta personalia jeb personālās tiesības piemēroja personas statusa jautājumiem. Piemēram, tiesībspējas un rīcībspējas noteikšanai izmantoja personas dzīvesvietas tiesības (*lex domicilii*). Pēc Lielās franču revolūcijas 18. gadsimta beigās to papildināja pilsonības tiesību piemērošanas princips (*lex patriae*), kas tika iekļauts 1804. gada Francijas Civilkodeksā. Personālajām tiesībām piemita ekstrateritoriāls raksturs, t. i., tās varēja piemērot ārpus teritorijas, kurā likumdevējs tās bija sankcionējis. *Statuta realia* attiecās uz lietām un īpašumu. Piemēram, vai īpašums ir kustams vai nekustams, dzimtas vai iegūts, īpašumtiesību iegūšanas un izbeigšanās u. tml., tika risināti pēc lietas atrašanās vietas tiesībām (*lex rei sitae*). Tās bija izteikti teritoriālās tiesības. *Statuta mixta* nozīmēja, ka atšķirīgi noteica regulējumu darbībām, no kurām izceļas saistības un prasījumi. Proti, līguma noslēgšanas un izpildes jautājumiem piemēroja tās vietas tiesības, kurā darbība bija notikusi (*locus regit actum*): saistībām – saistību izpildes vietas tiesības, deliktiem – delikta izdarīšanas vietas tiesības.¹⁴⁷

Apgaismības laikmeta un tiesību pozitīvisma ideju iniciētā kodifikācija Eiropā piešķīra statūtistu skolas mantojumam kontinentālās Eiropas tiesībās jaunu, līdz šim nepieredzēti plašu pielietojumu. Pirmie tā laika privāttiesību kodifikācijas centieni datējami ar 18. gadsimta otro pusi vācu zemēs, kad Austrijā, Prūsijā, Bavārijā un Saksijā sāka kodificēt vietējās tiesības. **Maksimiliāna Bavārijas Civilkodekss** (*Codex Maximilianeus bavaricus civilis*) izdots 1756. gadā, un tajā tika apkopoti arī starptautisko privāttiesību noteikumi.¹⁴⁸ Bavārijas civiltiesību apkopojums paredzēja, ka personālais statūts jānoteic pēc personas dzīvesvietas tiesībām, bet reālstatūts jānoteic pēc lietas atrašanās vietas tiesībām neatkarīgi no tā, vai lieta ir kustama vai nekustama, ķermeniska vai bezķermeniska.¹⁴⁹

1756. gada Bavārijas Civilkodekss atstāja lielu iespaidu uz vēlākā laika civiltiesību kodifikācijām Prūsijā, Francijā un Austrijā. 1794. gadā izdotā vērienīgā tiesību kopojuma – **Prūsijas valstu Vispārējo zemes tiesību** (*Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten*) – ievadā no 22. līdz 24. paragrāfam ietverti starptautisko privāttiesību noteikumi,¹⁵⁰ kas paredz personisko tiesību un pienākumu noteikšanu, kā arī attiecībā uz kustamām lietām piemērot

¹⁴⁵ Vairāk sk.: Savigny F. K. *Treatise on the Conflict of Laws, and the Limits of their Operation in Respect of Place and Time*. Translated, with notes, by William Guthrie, Advocate. With an appendix containing the treatises of Bartolous, Molinaeus, Paul Voet, and Huber. 2nd revised ed. Edinburgh: T. & T. Clark, Law Publishers, 1880, p. 66.

¹⁴⁶ Капустин М. *Международное право. Конспект лекций*. Ярославль: Типография Губернской Земской Управы. 1873. В кн.: Золотой фонд российской науки международного права. Том I. Москва: Международные отношения, 2007, 235. с.

¹⁴⁷ Sk.: Теория государства и права Трубецкой Е. Н. *Лекции по энциклопедии права* (1909). Москва: [b.i.]. Allpravo.Ru. 2005. Pieejams: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum4439/item4469.html> [Skatīts 11.01.2013.]

¹⁴⁸ Војарс Ј. *Старптаутискās привāттесības I. 2. pārstrādātais izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 27. lpp.

¹⁴⁹ Гетьман-Павлова И. В. Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права *История международного права и международных организаций*. 2010. № 4, 131. с.

¹⁵⁰ Војарс Ј. *Старптаутискās привāттесības I. 2. pārstrādātais izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 27. lpp.

personālās vai lietas atrašanas vietas tiesības. Nekustamā īpašuma jautājumi jāregulē atbilstoši īpašuma atrašanās vietas tiesībām. Darījuma formas jautājumiem jāpiemēro darījuma noslēgšanas vietas tiesības.¹⁵¹ Līdzīgi principi tika ietverti 1804. gada Francijas Civilkodeksā un 1811. gada Austrijas Vispārējā civilkodeksā.¹⁵²

1.2.2. Pirmā kodifikāciju paaudze (19. gs. – 20. gs. pirmā puse)

Neņemot vērā tiesību kodifikāciju vācu zemēs, tradicionāli starptautisko privāttiesību kodifikācija Eiropā tiek datēta ar civiltiesību kodifikācijas vilni 19. gadsimta sākumā.¹⁵³ Par pirmo un ietekmīgāko tiek uzskatīts 1804. gada Francijas Civilkodekss.¹⁵⁴ Tā 3. pants noteica: “(1) Policijas un publiskās kārtības likumi ir saistoši visiem teritorijas iedzīvotājiem. (2) Nekustamo īpašumu regulējums, pat ja tie atrodas ārzemnieku valdījumā, noteikts Francijas likumos. (3) Likumi, kas regulē tiesībspēju un rīcībspēju, attiecas uz Francijas pilsoņiem, arī tad, ja tie dzīvo ārvalstīs.”¹⁵⁵ Šo normu tiesas un zinātnieki ātri vien pārvērta par kolīziju normu, kas paredz nacionālo tiesību piemērošanu personu statusa un rīcībspējas noteikšanai.¹⁵⁶

Šāds regulējums 19. gadsimtā ietekmēja to valstu likumdošanu, kas savas civiltiesības veidoja pēc franču tiesību parauga. Pastāv uzskats, ka 1804. gada Francijas Civilkodekss ir ietekmējis privāttiesību kodifikāciju tādās valstīs kā Luksemburga (1804), Ženēva (1804), Beļģija (1807), Polija (1808), Bādenes lielhercogiste (1808), Vo kantons (1819), Divu Sicīliju karaliste (1819), Nīderlande (1829), Sardīnija (1837), Jonijas salas (1841), Valē kantons (1852), Neišateles kantons (1854) un Rumānija (1864). 1804. gada Francijas Civilkodeksa ietekme vērojama arī rietumu puslodē – Luiziānā (1808, 1825), Haiti (1825), Bolīvijā (1831), Dominikānas Republikā (1845), Kostarikā (1847) un Peru (1851).¹⁵⁷

1811. gada Austrijas Vispārējā civilkodeksa un 1865. gada Itālijas Civilkodeksa (*Codice Civile*) ievadā tika ietvertas starptautisko privāttiesību kolīziju normas. 1811. gada Austrijas

¹⁵¹ Гетьман-Павлова И. В. Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права История международного права и международных организаций. 2010. № 4, 131. с.

¹⁵² Regional Private Laws and Codification in Europe. Ed. Hector L. MacQueen, Antoni Vaquer, Santiago Espiau. Cambridge University Press, 2003, p. 19.

¹⁵³ Symeonides S. C. Codification and Flexibility in Private International Law. In: General Reports of the XVIIIth International Academy of Comparative Law. Eds. K. B. Brown and D. V. Snyder. New York: Springer Science Business Media, 2012, p. 170; Symeonides S. C. Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis. Oxford University Press, 2014, p. 2.

¹⁵⁴ Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 42.

¹⁵⁵ “(1) Les lois de police et de sûreté obligent tous ceux qui habitent le territoire. (2) Les immeubles, même ceux possédés par des étrangers, sont régis par la loi française. (3) Les lois concernant l'état et la capacité des personnes régissent les Français, même résidant ne pays étranger.” Autores tulkojums, sk: Code civil des français: éd. originale et seule officielle. Paris: Imp. de la République, 1804, p. 2.

¹⁵⁶ Vignes D. General Course of Private International Law: Selected Problems. In: Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, p. 184.

¹⁵⁷ Uzskaitījums apkopts pēc Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 42; Vignes D. General Course of Private International Law: Selected Problems. In: Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, p. 184.

Vispārējais civilkodekss ir ietekmējis privāttiesību kodifikāciju tādās valstīs kā Serbija (1844) un Portugāle (1867). Venecuēliešu filozofs un skolotājs dons **Andress Bello** (*Andrés de Jesús María y José Bello López*, 1781–1865) apkopoja Eiropas civiltiesību pieredzi,¹⁵⁸ tai skaitā starptautisko privāttiesību noteikumus, 1852. gada Čīles Civilkodeksā (*Código Civil de la República de Chile*), sauktā arī par Bello kodeksu. Minētā kodifikācijas pieredze tika pārņemta Kundinamarkā (1858), Ekvadorā (1860), Venecuēlā (1862), Nikaragvā (1867), Urugvajā (1868), Kolumbijā (1873), Salvadorā (1880), Hondurasā (1880) un Panamā (1880).¹⁵⁹ Austrijas Vispārējo civilkodeksu, Spānijas Civilkodeksa projektu un Portugāles Civilkodeksu izmantoja par paraugu civiltiesību kodifikācijām Meksikā (1870), Gvatemalā (1877) un Kostarikā (1877).¹⁶⁰

Dažus gadus iepriekš šveiciešu jurists un politiķis **Johans Kaspars Bluntšli** (*Johann Caspar [arī Kaspar] Bluntschli*, 1808–1881), ietekmējoties no F. K. Savinji atziņām, sastādīja 1853. gada Cīrihes kantona Civillikuma (*Privatrechtliches Gesetzbuch für den Kanton Zürich*) ievaddaļas kolīziju normu kodifikāciju. Minētā kodifikācija vēlākos gados noderēja par paraugu kodifikācijām Šafhauzenes un Cūgas kantonā, Baltijas Civillikumam (1864), kā arī Civilkodeksiem Grieķijā (1857) un Saksijā (1863). Tāpat F. K. fon Savinji atziņas ir ietekmējušas ievērojamā Brazīlijas jurista **Augusto Tekseiras de Fritas** (*Augusto Teixeira de Freitas*, 1816–1883) Civillikuma projektu (*Esboço de Código Civil*, 1860–1864), kas kopā ar amerikāņu jurista, tiesneša, konstitucionālo tiesību pētnieka **Džozefa Storijs** (*Joseph Story*, 1779–1845) atziņām tika iekļautas Argentīnas Civilkodeksā (1869) un vēlāk pārņemtas Paragvajas Civilkodeksā (1889).¹⁶¹

Vācijas apvienošana 1871. gadā un Vācijas impērijas pasludināšana deva vācu tautai savu civillikumu ar kolīziju normu kodifikāciju tās ievaddaļā. 1896. gada Vācijas Civillikums (*Bürgerliches Gesetzbuch*), tāpat kā 1888. gada Spānijas Civilkodekss (*Código Civil*) un citi iepriekš minētie tiesību kodeksi, ir kodificēti, balstoties uz romiešu tiesību kodifikāciju pamatprincipiem.¹⁶² Vācu tiesību zinātnieks, salīdzinošo tiesību pētnieks **Reinhardis Cimmermanis** (*Reinhard Zimmermann*, dz. 1952) raksta, ka 1896. gada Vācijas Civillikums nav uzskatāms par radikālu pagrieziena punktu Vācijas tiesību vēsturē. Likumprojekta autori nenāca klajā ar jaunām un revolucionārām doktrīnām, bet gan apkopoja, inkorporēja un konsolidēja gadsimtu gaitā radītos juridiskos sasniegumus.¹⁶³

¹⁵⁸ Čīles Civilkodekss veidots pēc franču, vācu un galvenokārt spāņu tiesībām, kā arī izmantoti romiešu un kanonisko tiesību avoti. Vairāk sk.: Rodríguez T. M. Código Civil 1855–2005. Evolución y Perspectivas. [b.v.] Editorial Jurídica de Chile, 2005, p. 45.

¹⁵⁹ Vignes D. General Course of Private International Law: Selected Problems. Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, p. 184.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid., p. 185.

¹⁶² Ārvalsts tiesību vēstures avoti. Sastādītāji un zinātniskie redaktori V. Blūzma, G. Zemītis, S. Osipova. Rīga: SIA "Biznesa augstskola "Turība"", 2007, 92. lpp.

¹⁶³ Zimmermann R. Roman Law and the Harmonization of Private Law in Europe. In: Towards a European Civil Code. Kluwer Law International, 2011, p. 41.

19. gadsimta Eiropas valstu civiltiesību kodeksi satur nelielu kolīziju normu kodifikācijas materiālu, tomēr šīs normas ar laiku kļuva par paraugnoteikumiem likumdevējiem daudzās pasaules valstīs. Kopš 19. gadsimta otrās puses kodifikācijas procesi ir turpinājuši attīstīties galvenokārt tieši romāņu – ģermāņu tiesību saimes valstīs.¹⁶⁴ Kā iepriekš norādīts, 1804. gada Francijas Civilkodekss ir viens no visietekmīgākajiem, jo tā principi ir iestrādāti daudzu valstu civiltiesībās tajās valstīs, kuras atradās franču pakļautībā Napoleona kara laikā (piemēram, Itālijā, Beniluksa valstīs, Spānijā, Portugālē u. c.).¹⁶⁵ Arī Latīņamerikas valstīs un vispārējo tiesību jurisdikcijās, piemēram, Kanādas Kvebekas provincē (1866) un ASV Luiziānas štatā (1808, 1825, 1870), civiltiesību sistēmas formējās, balstoties un 1804. gada Francijas Civilkodeksu.¹⁶⁶

Saikne starp ārzemnieku juridiskā statusa noteikšanu un starptautiskajām privāttiesībām bija visai plaša un daudzveidīga. Tas izskaidro apstākli, ka nereti piemērojamo tiesību normas atradās līdzās normām, kas regulēja ārvalstnieku statusu. Šāda prakse pastāvēja, piemēram, Centrālamerikas valstīs. Gvatemalā pilsonības tiesību piemērošanas principu (*lex patriae*) 1894. gadā iestrādāja Ārzemnieku likumā (*Ley de Extranjería*).¹⁶⁷ Tāpat arī Turcijā 1915. gadā tika pieņemts “Pagaidu likums par ārvalstnieku tiesībām un pienākumiem osmaņu zemēs” (*Temporary Law on Rights and Duties of Foreigners in Ottoman Lands*), kura 4. pantā bija noteikti atsevišķi starptautisko privāttiesību regulēšanas principi.¹⁶⁸ Minētais tiesību akts tika pieņemts 19. gadsimta nacionālistu kustības ietekmē, līdz ar to arī tajā iestrādāts “nacionālais” jeb pilsonības princips.¹⁶⁹

1896. gada Vācijas Civillikums un 1907. gada Šveices Civillikums (*Zivilgesetzbuch*) tika veidoti pēc pandektu tiesību (*Pandektenrecht*) principiem.¹⁷⁰ Minētie kodeksi ir ievērojami ar sistemātisko struktūru un klasifikāciju, sākot ar vispārējiem principiem un beidzot ar specifisku jautājumu regulējumu (līgumu, darba un mantojuma tiesības). Tieši tādēļ 1896. gada Vācijas Civillikumam ir bijusi liela ietekme uz vēlāku laiku kodifikācijām valstīs ar tik atšķirīgām tiesību tradīcijām, piemēram, Japānā (1898) un Ķīnā (1918),¹⁷¹ kā arī Grieķijā (1940) un Turcijā

¹⁶⁴ Osajada K. The Experiences, Methods, Objectives and Perspectives of Unification of Private Law in the European Union. University of Warsaw, 2006. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=897403> [Skatīts 12.08.2010.]

¹⁶⁵ Domāts 1867. gada Civilkodekss, jo vēlāko kodifikāciju 1966. gadā ir stipri ietekmējis Vācijas Civillikums – autores piezīme.

¹⁶⁶ Kedar N. Civil Codification, Law and Culture in a Mixed Legal System. Bar-Ilan University Public Law and Legal Theory Working Paper No. 07-04 (January 2007), pp. 12–13. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=957592> [Skatīts 21.09.2010.]

¹⁶⁷ Vignes D. General Course of Private International Law: Selected Problems. In: Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, p. 185.

¹⁶⁸ Tekinalp G. The 2007 Turkish Code concerning Private International Law and International Civil Procedure. In: Yearbook of Private International Law. Vol. IX (2007). Sellier, European Law Publishers, 2008, p. 315.

¹⁶⁹ Schneider E. C. The New Private International Law of Turkey. Netherlands International Law Review, 1990. Vol. 37, No. 2, p. 139. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=1935996> [Skatīts 17.06.2013.]

¹⁷⁰ Vairāk par pandektu tiesībām sk., piemēram: Lazdiņš J. Baltijas Civillikums laikmetu griežos: likuma pieņemšanas 150 gadu jubilejas atcerē. Jurista Vārds, 11.11.2014. Nr. 44/45 (846/847).

¹⁷¹ Vignes D. General Course of Private International Law: Selected Problems. In: Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, p. 187.

(1926).¹⁷² Tomēr zinātnieki uzskata, ka 1926. gada Turcijas Civillikums ir 1907. gada Šveices Civillikuma nedaudz pārveidota versija. Tiesību pārņemšanu ietekmēja arī tā laika politiskā situācija un šo valstu savstarpējās “draudzības” saites.

Apgalvojumam, ka 1907. gada Šveices Civillikumu visvairāk ietekmēja 1896. gada Vācijas Civillikums un daļēji arī 1804. gada Francijas Civillikums, ne visi zinātnieki piekrīt. Piemēram, viens no izcilākajiem Eiropas salīdzinošo tiesību ekspertiem, Turīnas Universitātes profesors **Rodolfo Sako** (*Rodolfo Sacco*, dz. 1923), uzskata, ka 1907. gada Šveices Civillikums atšķiras no noteiktām civiltiesību paradigmām. Tas nav pārsteidzoši, jo kopš 15. gadsimta šveiciešu zinātnieki romiešu tiesības studēja Ziemeļitālijas un Bāzeles universitātēs, bet tās nekad nav bijušas tiesību avots. 19. gadsimtā kantonos tika pieņemti savi civillikumi, kuri dažos kantonos tika izstrādāti pēc 1811. gada Austrijas Vispārējā civillikuma, dažos – pēc 1804. gada Francijas Civillikuma parauga. Vēl citos kantonos vietējie zinātnieki nodarbojās ar tiesību jaunradi, veidojot normas saskaņā ar vietējām tradīcijām.¹⁷³

Šveicē jau 1891. gada 25. jūnijā tika pieņemts Federālais likums par civiltiesiskajām attiecībām starp zemes iedzīvotājiem un ieceļotājiem (*Bundesgesetz betreffend die zivilrechtlichen Verhältnisse der Niedergelassenen und Aufenthalter*, turpmāk – NAG), kura mērķis bija noregulēt attiecības starp kantoniem.¹⁷⁴ Līdz tam laikam kantoni savā starpā noslēdza starptautiska rakstura līgumus (konkordātus), ietverot tajos kolīziju normas. Tāpat arī atsevišķi kolīziju tiesību jautājumi tika ietverti 1848. gada Šveices Konstitūcijā (4., 43., 46., 47. un 60. pants), garantējot visiem Šveices pilsoņiem tiesisko aizsardzību neatkarīgi no to izcelsmes kantona.¹⁷⁵ NAG galvenais mērķis bija noregulēt kolīziju jautājumus starp kantoniem, bet pēc analogijas atbilstoši NAG 28. un 32. pantam šos noteikumus attiecināja arī uz Šveicē domicilētiem ārvalstniekiem. Tādējādi minēto tiesību aktu attiecināja uz trīs personu grupām: Šveices pilsoņiem Šveicē, Šveices pilsoņiem ārvalstīs un ārvalstniekiem Šveicē.¹⁷⁶ Pēc 1907. gada Šveices Civillikuma spēkā stāšanās NAG normas neizdevās inkorporēt vispārējā civiltiesību kodifikācijā, kā tas bija Vācijā un Itālijā. Tādējādi NAG pastāvēja kā atsevišķs starptautisko privāttiesību kodifikācijas akts un gandrīz bez izmaiņām palika spēkā līdz pat 1988. gadam, kad spēkā stājās jauns starptautisko privāttiesību

¹⁷² Kedar N. Civil Codification, Law and Culture in a Mixed Legal System. Bar-Ilan University Public Law and Legal Theory Working Paper No. 07-04 (January 2007), pp. 12–13. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=957592> [Skatīts 21.09.2010.].

¹⁷³ Switzerland's Private International Law Statute of December 18, 1987: The Swiss Code on Conflict of Laws, and Related Legislation. Eds. Pierre A. Karrer, Karl W. Arnold. Netherlands: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1989, p. 3.

¹⁷⁴ Vignes D. General Course of Private International Law: Selected Problems. In: Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, p. 187.

¹⁷⁵ Vairāk sk.: Switzerland's Private International Law Statute of December 18, 1987: The Swiss Code on Conflict of Laws, and Related Legislation. Eds. Pierre A. Karrer, Karl W. Arnold. Netherlands: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1989, p. 4.

¹⁷⁶ Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 43.

likums. Līdz ar to var secināt, ka starptautisko privāttiesību atsevišķa likuma izveidošana sākotnēji nebija apzināts un mērķtiecīgs likumdevēja solis, bet gan vairāku nejaušu apstākļu sakritība.

Tomēr šāda prakse pēc Šveices parauga ātri vien kļuva populāra citu valstu likumdevēju vidū. Pakāpeniski starptautisko privāttiesību noteikumus sāka iekļaut nevis vispārējās civiltiesību kodifikācijās, kā tas bija raksturīgi 19. gadsimtā, bet gan atsevišķos tiesību aktos. Šādas pieejas attīstību veicināja arī apstākļi, ka starptautiskās privāttiesības jau bija attīstījušās kā atsevišķa zinātnes nozare. Tajā laikā vairāku Eiropas un Amerikas valstu universitāšu Juridiskajās fakultātēs starptautiskās privāttiesības jau pasniedza kā atsevišķu priekšmetu. Piemēram, Nīderlandē Utrehtas un Amsterdamas Universitātē starptautiskās privāttiesības pasniedza kopš 1876. gada, bet Šveicē un Francijā – 1880. gadā, Limas augstskolā Peru – 1875. gadā, Buenosairesas augstskolā Argentīnā – 1878. gadā un Salvadorā – 1880. gadā.¹⁷⁷

Kā apstiprinājums minētajam jāmin Austrijas “Starptautisko privāttiesību likuma projekts” (*Entwurf eines Gesetzes über Internationales Privatrecht*), kas tika sagatavots 1913. gadā, bet tā arī spēkā nestājās. Otrs zinātniska rakstura kodifikācijas mēģinājums bija 1912.–1914. gadam venecuēliešu jurista, politiķa un valstsvīra **Pedro Manuela Arkaijas** (*Pedro Manuel Arcaya*, 1874–1958) sagatavotais “Starptautisko privāttiesību piemērošanas likuma projekts” (*Proyecto de Ley de Aplicación del Derecho International Privado*).¹⁷⁸ Lai gan minētās kodifikācijas spēkā nestājās, tās tomēr ietekmēja starptautisko privāttiesību attīstību šajās valstīs.

Starp citām tā laika starptautisko privāttiesību kodifikācijām jāmin divi Polijas likumi (abi 1926), no kuriem viens saturēja starptautiskās, bet otrs – starppagabalu kolīziju normas. Nepieciešamība pēc otras kodifikācijas radās, jo Polijā nebija vienotu tiesību. Dažos apgabalos piemēroja 1896. gada Vācijas Civillikumu, citās – 1811. gada Austrijas Vispārējo civilkodeksu, vēl citās – 1825. gada Ungāru paražu tiesību kopoju kopā ar 1804. gada Francijas Civilkodeksa otro un trešo daļu. Atsevišķos apgabalos spēku saglabāja 1832. gada Krievijas impērijas Likumu krājums.¹⁷⁹

Kā jau minēts, 19. gadsimta otrajā pusē Eiropas valstīs noritēja ļoti aktīvs civiltiesību kodifikācijas darbs. Tomēr atsevišķās valstīs šie procesi ir noritējuši ar zināmu laika nobīdi. Piemēram, Grieķijā pēc gandrīz gadsimtu ilgā sagatavošanas darba, apkopojot grieķu jurisprudences labākos sasniegumus, 1946. gadā stājās spēkā jauns Civilkodekss, kurā tika ietverti arī starptautisko privāttiesību noteikumi (4.–33. pants). Pēc Grieķijas valsts nodibināšanas 1821. gadā tās tiesību attīstībā liela ietekme ir bijusi franču tiesībām, jo īpaši publiskajās tiesībās, kā arī komerciesībās.

¹⁷⁷ Vignes D. General Course of Private International Law: Selected Problems. In: Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, p. 186.

¹⁷⁸ Ibid., p. 188.

¹⁷⁹ Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 43.

Civillietās spēku saglabāja Bizantijas tiesības,¹⁸⁰ kas grieķu juristus mudināja pievērsties vācu pandektu tiesību studēšanai. 1804. gada Francijas Civilkodeksa 3. panta noteikumi vārds vārdā tika pārrakstīti 1841. gada Joniešu Civilkodeksa 3.–5. pantā, kā arī tika ietverti 1856. gada Civillikumā. Līdz tam laikam tiesas Grieķijā skatīja lietas ar ārvalstu elementu, radot gadījumam atbilstošus *ad hoc* noteikumus, ņemot vērā ārvalstu, jo īpaši Francijas, tiesu praksi.¹⁸¹

1856. gada Civillikuma 3.–4. pants uzrakstīti franču manierē, proti, tajos noteikts, ka valsts publiskā kārtība jāievēro visām personām, kas dzīvo vai uzturas Grieķijā, kā arī noteikumi par personas rīcībspēju attiecas uz visiem Grieķijas pilsoņiem neatkarīgi no tā, kurā valstī šīs personas atrodas. Tā kā likuma teksta autori bija bijušie F. K. fon Savinji studenti, turpat vērojama arī vācu tiesību ietekme, piemēram, 6. pantā attiecībā uz līgumiskajām un ārpuslīgumiskajām attiecībām ietvertas F. K. fon Savinji idejas (*lex loci solutionis* – līgumsaistībām, bet *lex fori* – deliktiem). Ģimenes tiesībās vērojama franču un itāļu tiesību ietekme (*lex patriae* pastāvēja kā pamatnoteikums), bet *lex rei sitae* attiecās ne tikai uz lietām, bet arī nekustamā īpašuma mantošanu. Iestrādāts tika arī *lex voluntatis* princips.¹⁸²

Skandināvijas valstīs starptautisko privāttiesību regulējums balstījās uz paražu tiesībām. Zviedrijas un Somijas kolīziju tiesības, no vienas puses, un Dānijas, Norvēģijas un Islandes – no otras puses, savstarpēji ļoti atšķīrās. Tādēļ kopš 1931. gada minētās valstis noslēdza ļoti daudzus starptautiskos līgumus, lai izveidotu vienotus noteikumus. Šāda starptautisko privāttiesību saskaņotība bija visai nosacīta, jo starptautisko līgumu noteikumi attiecās tikai uz šīm piecām valstīm piederīgām personām. Tā kā šajās valstīs starptautisko privāttiesību noteikumi nebija kodificēti, tad neatsverama loma starptautisko privāttiesību regulējumā bija tiesu praksei.

Lai gan kodifikāciju vilnis 19. un 20. gadsimta mijā tika uztverts ar lielu sajūsmu, tomēr sajūsma drīz vien noplaka. Turpmākajos gados daudzās valstīs valdīja uzskats, ka nav nekādas īpašas vajadzības pēc starptautisko privāttiesību kodifikācijas. Vispārējo tiesību valstīs, jo īpaši ASV, kur neveiksmīgs izrādījās 1934. gadā publicētais Pirmais kolīziju tiesību nolikums (*Restatement of the Law of Conflict of Laws*), šāda nostāja bija saprotama. Tomēr arī Eiropas valstīs

¹⁸⁰ Domātas Bizantijas tiesības, kuras apkopoja ievērojams Bizantijas jurists no senas armēņu dzimtas, Saloniku augsta amata tiesnesis (*katholikos kritēs*) Konstantīns Armenopolus (latīn.: *Constantine Harmenopoulos*; grieķu: *Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος*, 1320–1385). Krājumā “Sešas grāmatas” (latīn.: *Hexabiblos*; grieķu: *Ἑξάβιβλος*, 1344–45) apkopots plašs Bizantijas tiesību avotu klāsts, un tas kā autoritatīvs avots tika piemērots Balkānos Osmaņu impērijas laikā un arī vēl pēc Grieķijas valsts nodibināšanas. Sk.: Argyriadis A. Reform of Family Law in Greece. Chapter VI. In: *The Reform of Family Law in Europe*. Ed. A. G. Chloros. The Netherlands: Springer Science + Business Media B.V., 1978 (Reprinted 2013), p. 139.

¹⁸¹ Vrellis S. *Private International Law in Greece*. The Netherlands: Law International, 2011, p. 21.

¹⁸² *Ibid.*

bija vērojama noraidoša attieksme gan pret normatīviem noteikumiem, gan pret ieteikuma tiesībām.¹⁸³

20. gadsimts aizsākās ar jaunām politiskām pārmaiņām Eiropā. Valstu valdības un parlamenti bija vairāk aizņemti ar saspīlētās politiskās situācijas risināšanu, nevis tiesību kodifikāciju vai jaunradi. Laikā no 1917. līdz 1922. gadam sabruka četras ietekmīgas monarhijas: Krievijas impērija, Vācu impērija, Austroungārija¹⁸⁴ un Osmaņu impērija. To vietā izveidojās jaunas neatkarīgas valstis, kurās pakāpeniski tiesību kodifikācijas vai rekodifikācijas ceļā likumdevēji kodificēja starptautisko privāttiesību noteikumus. Piemēram, Latvijā 20 gadus pēc neatkarības pasludināšanas spēkā stājās pirmā starptautisko privāttiesību kolīziju normu kodifikācija šīs valsts pastāvēšanas vēsturē.

Tādēļ stingras laika robežas pirmajai starptautisko privāttiesību kodifikācijas paaudzei ir grūti novilkt. Zināmas šīs paaudzes kodifikācijas robežas iespējams novilkt, analizējot tā laika kodifikācijās ietverto kolīziju normu materiālu. Proti, 19. gadsimta Eiropas valstu starptautisko privāttiesību noteikumos dominē franču tiesību ietekme (1804. gada Francijas Civilkodeksa 3. pants kā paraugs), to papildina vācu tiesību (F. K. fon Savinji ideju) un itāļu tiesību (S. P. Mančīni ideju) ietekme. Kolīziju normas formulētas lakoniski, neskaidros gadījumus atstājot tiesneša ziņā. Kolīziju normu konstrukcija ir samērā vienkārša, tomēr tās ir gan vienpusējas, gan divpusējas normas. Gribas autonomijas princips tiek normatīvi nostiprināts, tā ietvaru noteikšanu atstājot tiesu prakses un tiesību doktrīnas ziņā. Galvenokārt kolīziju normu kodifikācijas materiālu likumdevēji ietvēra vispārējo civiltiesību kodifikāciju ievaddaļās. Šveice bija pirmā starp Eiropas valstīm, kas šos noteikumus jau 19. gadsimta nogalē ietvēra autonomā kodifikācijā, tā iezīmējot jaunu starptautisko privāttiesību kodifikācijas etapu – otro paaudzi, kad likumdevēji, sekojot Šveices paraugam, sāka veidot autonomus starptautisko privāttiesību likumus.

1.2.3. Otrā kodifikāciju paaudze (20. gs. otrā puse – 21. gs. sākums)

Pēc Otrā pasaules kara vairums pasaules valstu apzinājās starptautisko privāttiesību kodifikācijas nepieciešamību. Eiropas kontinentā Rietumu valstis pārstrādāja vecos starptautisko privāttiesību noteikumus divējādi – vai nu būtiski pārskatot vecās likumu redakcijas, vai to vietā pieņemot jaunus, piemēram, Portugālē (1967 un 1977), Spānijā (1974), Austrijā (1979), Vācijas Federatīvajā Republikā (1986), Šveicē (1987) un Somijā (1988). Sociālistiskā bloka valstīs PSRS

¹⁸³ Vairāk sk.: Symeonides S. C. Codification and Flexibility in Private International Law. In: General Reports of the XVIIIth International Academy of Comparative Law. Eds. K. B. Brown and D. V. Snyder. New York: Springer Science Business Media, 2012, p.171.

¹⁸⁴ Oficiālais nosaukums – Impērijas padomē pārstāvētās karalistes un zemes un Sv. Stefana Ungārijas kroņa zemes (*Die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder und die Länder der heiligen ungarischen Stephanskronen*), kas izveidota 1867. gadā kā dubultmonarhija un Austrijas impērijas pēctece – autores pierīze.

(1962, 1964) paraugam sekoja Čehoslovākija (1963), Albānija (1964), Polija (1965), Vācijas Demokrātiskā Republika (1975), Ungārija (1979), Dienvidslāvija (1978–1983) un Jemenas Tautas Demokrātiskā Republika (1982).¹⁸⁵

Jaunus starptautisko privāttiesību likumus pieņēma Madagaskara (1969), Gabona (1972), Senegāla (1972), Alžīrija (1975), Jordānija (1977), Burundi (1980), Togo (1980), Burkinafaso (1991), Āzijas valstis – Filipīnas (1951), Taivāna (1953), Kuveita (1961), Korejas Republika (1962), Jordānija (1979), Jemenas Arābu Republika (1979), Turcija (1982), Apvienotie Arābu Emirāti (1985) un Ķīnas Tautas Republika (1985 un 1987). Minētie procesi skāra arī Latīņamerikas valstis – Ekvadoru (1970), Peru (1984), Paragvaju (1985), Gvatemalu (1986), Salvadoru (1986) un Meksiku (1988). Arī vispārējo tiesību valstīs starptautisko privāttiesību kodifikācijas tika vēlreiz pārskatītas – Kvebekas provincē (1988) Kanādā un Luiziānas štatā (1985) ASV.¹⁸⁶

Liela ietekme uz starptautisko privāttiesību kodifikācijas attīstību atstāja politiskās pārmaiņas Eiropā 20. gadsimta 90. gados. Pēc Berlīnes mūra krišanas un Vācijas atkalapvienošanās, kā arī PSRS sabrukuma no Eiropas kartes izzuda vairākas valstis un to vietā parādījās jaunas. Beidza pastāvēt Vācijas Federatīvā Republika, un līdz ar to spēku zaudēja tās 1975. gada Starptautisko privāttiesību likums. Līdzīgs liktenis piemeklēja Čehoslovākijas un Dienvidslāvijas kodifikācijas. Pēc Čehoslovākijas sadalīšanās Slovākijas Republikā palika spēkā 1963. gada bijušās Čehoslovākijas kodifikācija, bet Čehijas Republikā 2012. gadā spēkā stājās jauns autonoms starptautisko privāttiesību likums.¹⁸⁷ Jaunas starptautisko privāttiesību kodifikācijas tika pieņemtas bijušās Dienvidslāvijas¹⁸⁸ republikās – Slovēnijā (1999) un Maķedonijā (2007). Horvātijā spēkā palika bijušās Dienvidslāvijas starptautisko privāttiesību kodifikācija, bet Serbijā 2012. gadā tika pabeigts darbs pie jaunas starptautisko privāttiesību kodifikācijas sagatavošanas.¹⁸⁹ Tā ir uzskatāma par modernu un apjomīgu kodifikāciju ar 196 pantu regulējumu. Tā ir veidota pēc Šveices un Beļģijas kodifikāciju parauga, balstoties uz padziļinātu Eiropas valstu kodifikāciju salīdzinošo analīzi un ņemot vērā Eiropas Savienības jaunāko regulējumu un Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences konvencijas.¹⁹⁰

Pēc PSRS sabrukuma savus starptautisko privāttiesību noteikumus ir pieņēmušas desmit bijušās padomju sociālistiskās republikas: Armēnija (1998), Baltkrievija (1998), Kirgīzija (1998),

¹⁸⁵ Vignes D. General Course of Private International Law: Selected Problems. In: Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 189–190.

¹⁸⁶ Ibid., p. 191.

¹⁸⁷ Symeonides S. C. Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis. Oxford University Press, 2014, pp. 16–25.

¹⁸⁸ Dienvidslāvijas Sociālistiskā Federatīvā Republika kā Dienvidslāvijas Karalistes pēctece pastāvēja no 1945. līdz 1992. gadam.

¹⁸⁹ Symeonides S. C. Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis. Oxford University Press, 2014, pp. 16–25.

¹⁹⁰ Opinion on the Draft Private International Law Code of the Republic of Serbia. Council of Europe. 22/10/2012. Pieejams: [http://arhiva.mpravde.gov.rs/images/CoE%20Opinion%20on%20Serbian%20PIL%20Draft%20final%20\(JesHo%20-%20Far\)_modif.doc](http://arhiva.mpravde.gov.rs/images/CoE%20Opinion%20on%20Serbian%20PIL%20Draft%20final%20(JesHo%20-%20Far)_modif.doc) [Skatīts 12.12.2015.]

Azerbaidžāna (2000), Lietuva (2001), Mongolija (2002), Krievija (2002), Igaunija (2002), Moldāvija (2002), Ukraina (2005). Vairākas jaunas starptautisko privāttiesību kodifikācijas ir nākušas no tādām bijušajām sociālistiskajām valstīm kā Rumānija (1992), Bulgārija (2005), Albānija (2011) un Polija (2011). Savus likumus pieņēma arī Lihtenšteina (1996), Nīderlande (2001 un 2011) un Beļģija (2004). Savukārt atkārtoti tiesību aktus modernizēja Itālija (1995), Vācija (1999) un Turcija (2007).¹⁹¹

Citur pasaulē jauni starptautisko privāttiesību likumi tika pieņemti tādās valstīs kā Jemena (1992), Vjetnama (1995), Tunisija (1998), Venecuēla (1998), Makao (1999), Dienvidkoreja (2001), Katara (2004) un Japāna (2007). Tiesību aktu modernizēšanu veica Ziemeļkoreja (2005), Taivāna (2010) un Ķīna (2010). Vispārējo tiesību valstīs pie savas starptautisko privāttiesību kodifikācijas tika arī Oregona (2001 un 2009) ASV.¹⁹² Jāņem vērā, ka ASV starptautisko privāttiesību likumdošanas vara ir stipri ierobežota, federālā līmenī to ierobežo ASV Konstitūcija. Līdz ar to privāttiesību galveno masu veido štatu tiesības, kas ir savstarpēji atšķirīgas. Vairums kolīziju normu praksē tiek pielietotas starpštatu likumu kolīziju novēršanai, un tikai maza daļa precedentu skar patiesi starptautiskas lietas.¹⁹³

ASV Salīdzinošās jurisprudences asociācijas prezidents profesors *Dr. iur. Simeons Simeonids* (*Symeon C. Symeonides*, dz. 1949), kuru uzskata par vadošo ekspertu pasaulē salīdzinošajās kolīziju tiesībās, atsaucoties uz vairākiem citiem autoriem, raksta, ka ikviena valsts vai gandrīz ikviena valsts pasaulē – no Ķīnas līdz Vācijai, no Turcijas un Jemenas līdz Brukinafaso – ir kodificējusi savas starptautiskās privāttiesības.¹⁹⁴ Var teikt, ka starptautisko privāttiesību kodifikācija aizsākās tieši Eiropā, tomēr ar laiku tā ir izplatījusies visā pasaulē, aptverot valstis no dažādām tiesību saimēm ar atšķirīgām tiesību tradīcijām, un vairs nav uzlūkojama par Eiropas valstu tiesībām raksturīgu iezīmi.

Arī Anglija, kura ir vispārējo tiesību sistēmas spilgtākā pārstāve, ir pievienojusies šiem procesiem. 1982. gadā sers **Pīters Mačins Norts** (*Sir Peter Machin North*, dz. 1936), atsaucoties uz līdzgaitniekiem Hariju Lavsonu (*Harry Lawson*) un Denisu Talonu (*Denis Tallon*), saviem lasītājiem teica: “Kodeksi nav monstri [...] un, pat ja tie tādi būtu, tie tomēr ir izmantojami.”¹⁹⁵ Var teikt, ka ar to sers Norts paredzēja vērienīgas pārmaiņas Anglijas starptautisko privāttiesību regulējumā, kad tradicionālo precedentu tiesību regulējumu aizstāj Eiropas civiltiesību garā

¹⁹¹ Sk.: Symeonides S. C. Codification and Flexibility in Private International Law. In: General Reports of the XVIIIth International Academy of Comparative Law. Eds. K. B. Brown and D. V. Snyder. New York: Springer Science Business Media, 2012, pp. 167–190.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 242. lpp.

¹⁹⁴ Symeonides S. C. Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis. Oxford University Press, 2014, p. 3.

¹⁹⁵ North P. M. Problems of Codification in a Common Law System. In: *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, 1982. 46. Jahrg., H. 3, p. 490.

izstrādātas tiesību kodifikācijas. Tā 1995. gadā Anglijā spēkā stājās jauns **Starptautisko privāttiesību likums (Dažādi noteikumi)** (*Private International Law (Miscellaneous Provisions) Act*, 1995). Kaut arī minētais likums atšķiras no kodifikācijām citur Eiropā, tas tomēr norāda uz zināmu tiesību transformāciju, vēl jo vairāk, to pastiprina Apvienotās Karalistes lēmums pievienoties Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai (EK) Nr. 864/2007 (2007. gada 11. jūlijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām (Roma II) un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai (EK) Nr. 593/2008 (2008. gada 17. jūnijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām (Roma I).

Iepriekš sniegtais starptautisko privāttiesību kodifikāciju uzskatījums, iespējams, nav pilnīgs,¹⁹⁶ tomēr tas apstiprina starptautisko privāttiesību kodifikācijas izplatību visā pasaulē. Kopš 20. gadsimta otrās puses ir pieņemtas 94 nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību kodifikācijas 84 valstīs.¹⁹⁷ Likumdevēji vai nu ir izstrādājuši jaunu regulējumu, vai arī ir pārstrādājuši iepriekšējo. Līdz ar to 20. gadsimts ir uzskatāms par starptautisko privāttiesību “rekodifikācijas” (*recodification*) laikmetu, kad kardināli tiek pārskatīti novecojušie kodeksi un to vietā tiek pieņemti jauni.¹⁹⁸ Rekodifikācija kopā ar tiesību aktu pārskatīšanu (*revision*) ir kļuvusi par efektīvu starptautisko privāttiesību sistematizēšanas instrumentu mūsdienās. Šādas kodifikācijas mērķis ir tiesību normu restaurācija atbilstoši sociālo, ekonomisko un politisko apstākļu izmaiņām. Piemēram, šā gadsimta sākumā starptautisko privāttiesību rekodifikāciju ir veikušas tādas valstis kā Igaunija (2002), Turcija (2007), Polija (2011), Albānija (2011) un Nīderlande (2012), tā aizsākot jaunu posmu starptautisko privāttiesību kodifikāciju attīstībā.

Arī otrās paaudzes starptautisko privāttiesību kodifikācijai stingras laika robežas ir grūti novilkt, tomēr šis laiks iezīmē savas īpatnības. Proti, 20. gadsimta otrās puses Eiropas valstu starptautisko privāttiesību noteikumi tiek izstrādāti kā apjomīgas un kompleksas tiesību kodifikācijas ar simt un vairāk pantu regulējumu. Īsi un lakoniski kolīziju normu formulējumi ir zaudējuši savu aktualitāti. Ja neskaita Latviju ar kolīziju normu regulējumu, kas ietverts 19 pantos, tad Eiropā praktiski vairs nav nevienas valsts, kurā kolīziju normu noteikumus veidotu mazāk par 20 pantiem. Lakoniski kolīziju normu noteikumi vēl joprojām pastāv valstīs ārpus Eiropas, piemēram, Somālijā – 19 panti, Apvienotajos Arābu Emirātos – 17 panti, Ekvadorā – 17 panti, Ruandā un Salvadorā – 16 panti, Madagaskarā – 15 panti utt.¹⁹⁹

Eiropas valstīs un pasaulē kopumā, izvēloties starptautisko privāttiesību kodifikācijas tehniku, likumdevēji sadalījušies divās nometnēs – aptuveni puse likumdevēju starptautisko

¹⁹⁶ Plašāk sk.: Symeonides S. C. *Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis*. Oxford University Press, 2014, pp. 5–12.

¹⁹⁷ *Ibid.*, p. 12.

¹⁹⁸ Кабриак Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 78.

¹⁹⁹ Symeonides S. C. *Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis*. Oxford University Press, 2014, p. 26.

privāttiesību noteikumus ir ietvēruši vispārējās civiltiesību kodifikācijās, sekojot pirmās paaudzes kodifikāciju modelim, otra puse ir pieņēmusi autonomus tiesību aktus, sekojot Šveices paraugam. Tādējādi var teikt, ka otrās paaudzes starptautisko privāttiesību kodifikāciju raksturo jaunu autonomu kodifikāciju izstrāde. Tomēr nevar apgalvot, ka šāda pieeja prevalētu, jo, piemēram, Nīderlandes likumdevējs, 2011. gadā pieņemot jaunu un modernu starptautisko privāttiesību kodifikāciju, to kā atsevišķu sadaļu ir ietvēris vispārējā civiltiesību kodifikācijā. Valstīs ārpus Eiropas likumdevēji nereti izvēlas kolīziju normu kodifikācijas materiālu ietvert citos speciālajos likumos, piemēram, ģimenes tiesību, saistību tiesību vai civilprocesa kodeksā.²⁰⁰

Izstrādājot sarežģītas un kompleksas kolīziju normu kodifikācijas, empīriskā pieeja tiek nomainīta ar metodoloģisku pieeju, kas balstīta uz juridisko tehniku. 20. gadsimta otrās puses kodifikācijām par iedvesmas avotu Eiropas valstu likumdevēji izvēlējās Austrijas un Šveices starptautisko privāttiesību kodifikācijas, taču 21. gadsimta sākumā šo klāstu ir papildinājušas apjomīgas Beļģijas un Nīderlandes likumdevēju izstrādātās kodifikācijas. Tādējādi 21. gadsimta sākums iezīmē starptautisko privāttiesību noteikumu jaunu pārskatīšanu un mūsdienīgu kompleksu starptautisko privāttiesību likumu izstrādi.

²⁰⁰ Symeonides S. C. *Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis*. Oxford University Press, 2014, pp. 23–25.

2. nodaļa. Starptautisko privāttiesību avoti un to klasifikācija

2.1. Vispārēji starptautisko privāttiesību jautājumi

2.1.1. Regulēšanas priekšmets un metodes

Latvijas tiesību doktrīnā LU profesors *Dr. habil. iur. Juris Bojārs* (dz. 1938) piedāvā šādu starptautisko privāttiesību definīciju: “Starptautiskās privāttiesības ir starptautiska tiesību disciplīna, kas reglamentē civiltiesiska rakstura attiecības ar ārvalstu elementa līdzdalību.”²⁰¹ Vārds “starptautisks” tajā nozīmē, kā to lieto starptautiskajās privāttiesībās, atšķiras no tās nozīmes, kāda šim vārdam tiek piešķirta starptautiskajās publiskajās tiesībās.²⁰² “Starptautisks” starptautiskajās publiskajās tiesībās izteic starpvalstu attiecību globālo raksturu, savukārt starptautiskajās privāttiesībās – norāda uz privāttiesisko attiecību pārrobežu raksturu un ārvalsts elementa nepieciešamību tajās. Tādējādi starptautiskās privāttiesības regulē tiesiskās attiecības, kurām

- 1) piemīt privāttiesisks raksturs,
- 2) konstatējams pārrobežu jeb ārvalstu elements.

Tiesisko attiecību privāttiesiskais raksturs nozīmē to, ka tiesiskā attiecība pastāv starp līdztiesīgiem tiesiskās attiecības dalībniekiem jeb subjektiem.²⁰³ Starptautiski privāttiesiskajās attiecībās iesaistās fiziskas un juridiskas personas un tām līdzīgi subjekti, kam var nebūt juridiskās personas statusa, bet ir privāttiesiskajai apgrozībai nepieciešamā tiesībspēja. Atsevišķos gadījumos šajās attiecībās kā subjekts var iesaistīties arī valsts vai starptautiska organizācija. Tomēr tās ir tikai komerciāla rakstura attiecības un tikai tādas, kas tiek nodibinātas ar citas valsts fizisku vai juridisku personu.

Ar ārvalsts elementu starptautiskajās privāttiesībās saprot kontaktu jeb saikni ar kādu citu, nevis valsts nacionālo tiesību sistēmu.²⁰⁴ Tas var izpausties dažādi, piemēram:

- 1) tiesiskā attiecība tiek nodibināta, grozīta vai izbeigta starp personām no dažādām valstīm,
- 2) tiesisko attiecību objekts atrodas citā valstī,
- 3) notikums – juridisks fakts notiek vienā valstī, bet skar personas citās valstīs.²⁰⁵

Ārvalstu elementa klātbūtne tiesiskajā attiecībā ir tā, kas starptautiskās privāttiesības atšķir no valsts nacionālajām privāttiesībām. Tādējādi starptautisko privāttiesību regulēšanas priekšmetā ietilpst visas tās privāttiesiskās attiecības, kurām piemīt pārrobežu raksturs, t. i., iespējams konstatēt

²⁰¹ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 1. lpp.

²⁰² Bogdan M. Private International Law as Component of the Law of the Forum. [b.v.] The Hague Academy of International Law, 2012, p. 27.

²⁰³ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 20. lpp.

²⁰⁴ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 182. lpp.

²⁰⁵ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 11. lpp.

saikni ar vairāk nekā vienu valsti.²⁰⁶ Atsevišķos gadījumos likumdevēji starptautisko privāttiesību kodifikācijās sniedz skaidrojumu tam, kāda veida tiesiskās attiecības ir pakļautas starptautisko privāttiesību regulējumam. Bulgārijas likumdevējs ir noteicis, ka Bulgārijas Starptautisko privāttiesību likuma izpratnē privāttiesiskās attiecības ar ārvalstu elementu ir tādas tiesiskās attiecības, kuras ir saistītas ar divām vai vairākām valstīm.²⁰⁷ Igaunijas un Ukrainas likumdevēji ir rīkojušies līdzīgi, nosakot, ka starptautisko privāttiesību regulējums piemērojams tiesiskajām attiecībām, kuras ir saistītas ar vairāk nekā vienu valsti.²⁰⁸ Citi likumdevēji ir norādījuši uz ārvalstu elementa nepieciešamību tiesiskajās attiecībās,²⁰⁹ atsevišķos gadījumos izskaidrojot ārvalstu elementa iespējamās izpausmes.²¹⁰ Savukārt likumdevēji Šveicē, Kanādas Kvebekas provincē, Beļģijā, Lietuvā, Latvijā un citur ir atturējušies no šādām definīcijām.

Ukrainas Republikas Starptautisko privāttiesību likums ir viena no retajām vai pat vienīgā starptautisko privāttiesību kodifikācija, kurā sniegts termina “ārvalstu elements” skaidrojums. Tā 1. panta pirmās daļas 2. pk-ts noteic: “[ā]rvalstu elements – pazīme, kas raksturo šajā likumā regulētās privāttiesiskās attiecības un izpaužas vienā vai vairākās šādās formās:

- 1) kaut vai viens no tiesiskās attiecības dalībniekiem ir ārvalstnieks, bezvalstnieks vai ārvalstu juridiska persona;
- 2) tiesisko attiecību objekts atrodas ārvalstu teritorijā;
- 3) juridisks fakts, pēc kura tiesiskā attiecība ir radusies, pārgrozījies vai izbeigusies, ir saistīts ar ārvalsti ..”

Terminu “ārvalstu elements” nevar uzskatīt par vispāratzītu. To 20. gadsimta sākumā juridiskajā literatūrā ieviesa krievu zinātnieks **Mihails Isakijevičs Bruns** (*Михаил Исаакиевич Брун*, 1860–1916).²¹¹ Jaunākajās starptautisko privāttiesību kodifikācijās ārvalstu likumdevēji pārsvarā izmanto abstraktu ārvalsts elementa pieņēmumu, t. i., tiesiskās attiecības saikni ar divām un vairākām tiesību sistēmām. Tas nozīmē, ka ārvalstu elements jāaplūko, ņemot vērā nevis tiesiskās attiecības struktūras elementus (personas no dažādām valstīm, objekts vai notikums citā valstī), bet tās reālo saikni ar divām vai vairākām tiesību sistēmām. Šādas saiknes noteikšanai izmanto piesaistes faktorus, tādus kā domicils, parastā uzturēšanās vieta, darījuma noslēgšanas vai

²⁰⁶ Piemēram, pret personu tiek celta prasība citā valstī, parādnieks no citas valsts nepilda uzņemtās saistības, persona no vienas valsts ir nodarījusi kaitējumu citā valstī, atklājies mantojums citā valstī, nodibinātas vai izbeigtas tiesiskās attiecības – noslēgta vai šķirta laulība citā valstī, līgums ir jāizpilda citā valstī, parādniekam nav mantas valstī, kurā tiek pieņemts spriedums, bet tā atrodas kādā citā valstī, pierādījumi, kas nepieciešami tiesvedības procesā vienā valstī, atrodas citā valstī un citas līdzīgas situācijas – autores piezīme.

²⁰⁷ Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 1. panta otrā daļa.

²⁰⁸ Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 1. pants; Ukrainas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma preambula.

²⁰⁹ Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un civilprocesa likuma 1. panta pirmā daļa.

²¹⁰ Ukrainas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 1. panta pirmās daļas 2. pk-ts; Baltkrievijas Republikas Civilkodeksa 7. daļas 1093. pants; Krievijas Federācijas Civilkodeksa 3. daļas 1186. panta pirmā daļa.

²¹¹ Vairāk sk.: Брун М. И. Очерки истории конфликтного права: I. Конфликтное право постглоссаторов (XIII–XV вв.). II. Теория статутов (XVI–XVIII вв.). Москва: тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1915, 106 с.

izpildes vieta, kaitējuma nodarīšanas vieta u. tml. Tiesību izvēles procesā piesaistes faktori tiesību piemērotājam palīdz noskaidrot tiesiskajai attiecībai piemērojamās tiesības.

Starptautisko privāttiesību regulējums Latvijā aptver starptautisko privāttiesību jautājumus to plašākā izpratnē, iekļaujot gan kolīziju normu, gan starptautiskā civilprocesa regulējumu. Kolīziju tiesības ietver piemērojamo tiesību izvēles jautājumus un ar to saistītos jautājumus, tādus kā ārvalsts tiesību piemērošana, satura noskaidrošana, ārvalsts tiesību piemērošanas ierobežošana, savstarpējās atzīšanas princips. Starptautiskā civilprocesa regulējums satur pārrobežu lietu piekrišanas normas, paralēlu un saistītu tiesvedību regulējumu pārrobežu lietās, kā arī spriedumu atzīšanas un izpildīšanas noteikumus civillietās,²¹² atsevišķi izceļot lietu par bērna prettiesisku pārvietošanu pāri robežai regulējumu.²¹³ Pēdējos gados starptautiskā civilprocesa regulējums papildināts ar starptautiskās tiesiskās sadarbības sevišķiem aspektiem – starptautisko civilprocesuālo sadarbību dokumentu izsniegšanā un pierādījumu iegūšanā.²¹⁴

Hāgas starptautisko privāttiesību konferences ģenerālsēkretārs *Dr. iur. Kristofs Bernaskoni* (*Christophe Bernasconi*) ir uzsvēris, ka pārrobežu strīdu – privāttiesiska vai komerciāla rakstura – risināšanā jāstopas ar četriem pamatjautājumiem: kompetentās tiesas izvēle, piemērojamo tiesību izvēle, ārvalsts tiesas spriedumu atzīšana un izpilde, starptautiskā tiesiskā sadarbība.²¹⁵ 20. gadsimta autoru darbos izcelti pirmie trīs aspekti.²¹⁶ Neņemot vērā minēto, starptautiskā tiesiskā sadarbība kā starptautiskā civilprocesa komponents savu uzplaukumu un realizāciju tiesību normās piedzīvo jau 20. gadsimta pirmajā pusē.

20. gadsimta 20. gados atsevišķos starptautiskā civilprocesa jautājumos Latvija jau bija noslēgusi starptautiskus līgumus ar vairākām ārvalstīm – gan ar Lietuvu, gan Igauniju, gan PSRS. Tāpat, līdzīgi citām Eiropas valstīm, Latvija 1930. gadā pievienojās 1905. gada Hāgas civilprocesa konvencijai (*Convention du 17 juillet 1905 relative à la procédure civile*).²¹⁷ No starptautisko privāttiesību viedokļa, tam laikam un arī mūsdienām visai revolucionāru atziņu ir izteicis senators profesors *Dr. iur. Vladimirs Bukovskis* (1867–1937). Proti, Latvijas tiesa, sniedzot ārvalstu tiesai civilprocesuālu palīdzību,

²¹² Konceptija par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu (2006), 3. lpp. Zaudējis spēku ar 14.04.2010. MK rīkojumu Nr. 209 “Par aktualitāti zaudējušajiem attīstības plānošanas dokumentiem un Ministru kabineta rīkojumiem”. Latvijas Vēstnesis, 16.04.2010. Nr. 61 (4253).

²¹³ Sk.: Latvijas Republikas Civilprocesa likuma 77.¹ un 77.² nodaļa.

²¹⁴ Turpat, sk. 81.–86. nodaļu. Sadaļa 05.02.2009. likuma redakcijā, kas stājās spēkā 01.03.2009. Likums “Grozījumi Civilprocesa likumā”. Latvijas Vēstnesis, 25.02.2009. Nr. 31 (4017).

²¹⁵ “The Hague Conference on Private International Law – Building Bridges for Global Citizenship” report of Christophe Bernasconi, Secretary General, Hague Conference on Private International Law on “St. Petersburg International Legal Forum” (May 28, 2015). Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=oQ0xgxm2R8c> [Skatīts 20.11.2015.]

²¹⁶ Sk.: Cheshire, North & Fawcett: Private International Law. J. J. Fawcett, J. M. Carruthers; consultant ed. Sir Peter North. 14th ed. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008, pp. 3–8; Morris J. H. C. The Conflict of Laws. 7th ed. London: Sweet & Maxwell, Thomson Reuters Ltd., 2009, pp. 4–5; Juenger F. K. Choice of Law and Multistate Justice. Special ed. Ardsley: Transnational Publishers, 2005, p. 3, un citi autori.

²¹⁷ Sk.: Conventions adopted before 1945. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=text.display&tid=12 [Skatīts 11.06.2013.]

patiesībā aizvieto ārzemju tiesu un pilda tās funkcijas. Tādēļ būtu konsekventi, ja Latvijas tiesa rīkotos ne tikai pēc saviem, bet arī pēc tās valsts procesuālajiem likumiem, uz kuras lūgumu viena vai otra procesuālā darbība ārvalsts tiesai sniedzamās palīdzības veidā izdarīta.²¹⁸

Starptautiskajās tiesībās jau zināmu laiku pastāv tā saucamā “procesuālo tiesību kolīziju normu” koncepcija – atbilstoši tai tiesa, skatot strīdu ar ārvalstu elementa klātbūtni, piemēro ne tikai ārvalsts materiālās, bet arī procesuālās tiesības. Šādas normas atrodamas, piemēram, Itālijas un Kanādas tiesībās. Tomēr šādi noteikumi nacionālajās tiesībās vēl joprojām ir liels retums.²¹⁹ Prof. J. Bojārs raksta, ka ikvienas valsts tiesas savā procesā piemēro tikai savas valsts procesuālās tiesības.²²⁰ Pārsvārā ārvalstu procesuālās tiesības tiek izmantotas, sniedzot tiesisko palīdzību. Latvijā citas valsts procesuālo tiesību piemērošanas ideja vēl joprojām ir izteikta novitāte.

Starptautiskās tiesiskās sadarbības instrumenti risina virkni praktiska rakstura jautājumu, t. i., sadarbību starp dažādu valstu tiesām vai iestādēm, lai saistībā ar vienā valstī uzsāktu tiesvedības procesu izsniegtu dažādus tiesas dokumentus (tiesas pavēsti, prasības pieteikumu, spriedumu u. c.) personām citā valstī vai iegūtu pierādījumus no citas valsts (izprasītu dokumentus, liecību no personas, kas dzīvo šajā valstī utt.), noskaidrotu ārvalsts likuma saturu u. tml. Starptautiskās tiesiskās sadarbības tiesiskā regulējuma izstrādē darbojas Hāgas starptautisko privāttiesību konference²²¹ un Eiropas Savienības institūcijas.²²² Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai būtiski ietekmēja Latvijai saistošo starptautisko līgumu piemērošanu tiesiskās sadarbības jomā civillietās.²²³ Savukārt, Eiropas Savienībai kļūstot par Hāgas starptautisko privāttiesību konferences dalībvalsti, būtiski tika izmainīta Latvijas un pārējo dalībvalstu individuāla dalība šajā organizācijā. Minētie aspekti detalizētāk aplūkoti darba turpmākajās nodaļās.

²¹⁸ Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, 134. lpp.

²¹⁹ Mieriņa A. Civillikuma Ievads: vēsture un modernizēšanas iespējas. Jurista Vārds, 13.08.2013. Nr. 33 (784), 21. lpp.

²²⁰ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 370. lpp.

²²¹ Atbilstoši Hāgas starptautisko privāttiesību konferences statūtu 1. pantā nospraustajam mērķim “veicināt starptautisko privāttiesību noteikumu unifikāciju” starptautiskās tiesiskās sadarbības jomā ir pieņemtas vairākas konvencijas. Latvija ir pievienojusies vairākām konvencijām, piemēram, 1965. gada 15. novembra Hāgas konvencijai par tiesas un ārpustiesas dokumentu izsniegšanu civillietās un komercietās, 1970. gada 18. marta Hāgas konvencijai par pierādījumu iegūšanu ārvalstīs civillietās vai komercietās, 1980. gada 25. oktobra Hāgas konvencijai par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem, 1996. gada 19. oktobra Hāgas konvencijai par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, atzīšanu, izpildi un sadarbību attiecībā uz vecāku atbildību un bērnu aizsardzības pasākumiem.

²²² Starptautiskās tiesiskās sadarbības pamatprincipi Eiropas Savienībā balstās uz Līguma par Eiropas Savienības darbību (konsolidētā versija ar grozījumiem pēc Lisabonas līguma spēkā stāšanās) V sadaļas “Brīvības, drošības un tiesiskuma telpa” noteikumiem. LESD 67. panta 4. punkts paredz, ka “Savienība veicina tiesu iestāžu pieejamību, jo īpaši, piemērojot tiesas nolēmumu un ārpustiesas lēmumu savstarpējas atzīšanas principu civillietās”. Savukārt 81. pants nosaka, kādi pasākumi ir aptverti ar jēdzienu “tiesu iestāžu sadarbība civillietās”, kā arī nosaka lēmumu pieņemšanas kārtību.

²²³ Pašlaik Eiropas Savienības regulējums neietekmē tos starptautiskos līgumus, kuri paredz regulējumu starptautiskās tiesiskās sadarbības jomā civillietās un kurus Latvija līdz pievienošanās brīdim Eiropas Savienībai ir noslēgusi ar tām valstīm, kas nav Eiropas Savienības dalībvalstis. Eiropas Savienības dalībvalstīm ir ierobežota kompetence individuāli slēgt starptautiskus divpusējus līgumus ar valstīm, kas nav Eiropas Savienības dalībvalstis, par jautājumiem, kur jau ir izstrādāts vienots Eiropas Savienības līmeņa regulējums. Tāpat dalībvalstīm ir ierobežota kompetence individuāli parakstīt un ratificēt starptautiskus daudzpusējus līgumus (konvencijas) par starptautisko tiesisko sadarbību civillietās.

Tādējādi starptautisko privāttiesību ietvarus kompleksi veido vairāku līmeņu kolīziju tiesību, materiālo tiesību un procesuālo tiesību normas, kuras pēc to regulēšanas priekšmeta un izdošanas veida var iedalīt šādās grupās:

- 1) **starptautiskā civilprocesa normas** (pārrobežu lietu piekritība, spriedumu atzīšana un izpilde, starptautiskā tiesiskā sadarbība), kuras ietvertas starptautiskās konvencijās vai Eiropas Savienības sekundārajos tiesību aktos;²²⁴
- 2) **starptautiskā civilprocesa normas** (pārrobežu lietu piekritība, spriedumu atzīšana un izpilde, starptautiskā tiesiskā sadarbība), kuras ietvertas nacionālajā regulējumā;²²⁵
- 3) **kolīziju normas** (piemērojamo tiesību izvēle un saistītie jautājumi), kuras ietvertas starptautiskās konvencijās vai Eiropas Savienības sekundārajos tiesību aktos;²²⁶
- 4) **kolīziju normas** (piemērojamo tiesību izvēle un saistītie jautājumi), kuras ietvertas nacionālajā regulējumā;²²⁷
- 5) **speciālās materiālo tiesību normas**, kuras ietvertas starptautiskās konvencijās un vērstas uz pārrobežu tiesisko attiecību noregulēšanu;²²⁸
- 6) **speciālās materiālo tiesību normas**, kuras ietvertas nacionālajā regulējumā un vērstas uz pārrobežu tiesisko attiecību noregulēšanu;²²⁹
- 7) **vispārējās un speciālās materiālo tiesību normas**, kuras ietvertas nacionālajā regulējumā un vērstas uz jebkādu tiesisko attiecību noregulēšanu.²³⁰

Latvijas situācijā 5. un 6. grupā norādītās normas veido vienotu veselumu. Pēc pievienošanās starptautiskajam līgumam tas kļūst par Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļu.²³¹ Latvija pieder pie tā saucamās monisma sistēmas, kuras pamatā ir uzskats, ka pastāv vienota tiesību

²²⁴ Starptautiskā civilprocesa jomā tiesu kompetences un spriedumu atzīšanas un izpildes normas nav kodificētas vienkopus, bet ir sadalītas vairākos ES sekundārajos tiesību aktos atkarībā no regulējuma jomas, no tām īpaši nozīmīgas ir Brisele I regula, Brisele II bis regula, Uzturlīdzekļu regula un Mantošanas regula.

²²⁵ Piemēram, Latvijas Republikas Civilprocesa likums, jo īpaši tā F daļa "Starptautiskais civilprocess".

²²⁶ Arī šīs normas nav kodificētas vienkopus, bet ir sadalītas vairākos ES sekundārajos tiesību aktos atkarībā no regulējuma jomas, līdzīgi kā lietu piekritības izvēles normas. Regulas, kuras apkopo (kodificē) kolīziju normas un ar to piemērošanu saistītās normas piemērojamo tiesību izvēlei, ir Roma I regula, Roma II regula, Roma III regula, Uzturlīdzekļu regula un Mantošanas regula.

²²⁷ Centrālā kolīziju tiesību kodifikācija Latvijā ir ietverta Latvijas Republikas Civillikuma Ievada 7.–25. panta regulējumā, kā arī Darba likuma 13. pantā, Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 4.² pantā, Vekseļu likuma 95. pantā, Jūras kodeksa 45., 63., 60. pantā u. c., likuma "Par apdrošināšanas līgumu" 2. pantā.

²²⁸ Šādas normas attiecībā uz pārrobežu preču pirkuma līgumiem ir ietvertas 1980. gada ANO Konvencijā par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem; attiecībā uz kravu pārvadājumiem – 1956. gada Ženēvas konvencijā par kravu starptautisko autopārvadājumu līgumu (CMR); attiecībā uz pasažieru pārvadājumiem – 1973. gada Ženēvas konvencijā par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR).

²²⁹ Piemēram, šādas normas attiecībā uz ārzemnieku un bezvalstnieku tiesībām noslēgt laulību ir ietvertas Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 18. pantā. Ārzemnieku nodarbinātības jautājumi, tajā skaitā komercsabiedrību pārvaldes vai izpildinstitūcijas locekļu vai pašnodarbināto personu tiesības uz nodarbinātību, regulēti Imigrācijas likuma 9. pantā.

²³⁰ Šādas materiālo tiesību normas tiek piemērotas sekundārās kvalifikācijas situācijā pēc tam, kad jau ir izlemts piemērojamo tiesību jautājums; tās var būt gan tiesas valsts materiālo tiesību normas, gan ārvalsts materiālo tiesību normas – autores piezīme.

²³¹ Starptautisko līgumu slēgšanu Latvijas vārdā regulē Satversme un visai lakoniskais 1994. gada likums "Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem".

sistēma, kas ietver sevī dažādas tiesību sistēmas, kuras darbojas dažādos līmeņos. Līdz ar to valsts iekšējām tiesībām vienmēr ir jāatbilst starptautiskajām tiesībām, kolīziju gadījumā pēdējās padara pirmās par prettiesiskām.²³² Vienai no šīm tiesību sistēmām – vai nu starptautisko, vai nacionālo (iekšējo) tiesību normām – obligāti jābūt ar lielāku autoritāti vai spēku.

Starptautisko un nacionālo tiesību savstarpējo saikni monisma koncepcijas radikālākajā versijā formulēja austriešu un amerikāņu jurists, tiesību filozofs **Hanss Kelsens** (*Hans Kelsen*, 1881–1973). Viņš uzskatīja, ka starptautisko tiesību spēkā esamības pamatojums jāmeklē nacionālajā tiesību sistēmā.²³³ Starptautiskās tiesības kļūst par spēkā esošām konkrētajā valstī tikai pēc tam, kad šī valsts tās ir tieši vai netieši atzinusi (*expressed or tacit recognition*). Starptautiskās tiesības tiek atzītas un iekļaujas nacionālajās tiesībās atbilstoši tam, kā tas ir noteikts šo valstu konstitūcijās.²³⁴ Tomēr starptautisko tiesību normas ir pārākas par nacionālo tiesību normām. Princips, ka starptautiskās tiesību normas prevalē pār nacionālajām, ir ietverts likuma “Par starptautiskajiem līgumiem” 13. pantā un citos likumos, piemēram, Latvijas Civillikuma Ievada 25. pantā.

2.1.2. Mijiedarbība ar citām tiesību nozarēm

Mūsdienās viens no sarežģītākajiem jautājumiem ir noteikt starptautisko publisko tiesību, nacionālo privāttiesību un starptautisko privāttiesību savstarpējās attiecības. Starptautiskās privāttiesības svārstās starp valsts nacionālo tiesību teritoriālo dabu un starptautisko publisko tiesību universālismu.²³⁵ Mūsdienu globālā tiesību sistēma sastāv no divām patstāvīgām normatīvām sistēmām – starptautisko tiesību un nacionālo valstu tiesību sistēmas. Starptautiskās un valstu nacionālās tiesības nav izolētas viena no otras, tās ir cieši saistītas un savstarpēji iedarbīgas. Tomēr ir samērā grūti uztvert termina “nacionālās starptautiskās privāttiesības” jēgu. Latvijas tiesību zinātnē ir visai skopi skaidrojumi par starptautisko privāttiesību vietu kopējā tiesību sistēmā.

Starptautisko publisko tiesību zinātnieki uzskata, ka starptautiskās privāttiesības ir starptautisko tiesību apakšnozare līdzās starptautiskajām publiskajām tiesībām.²³⁶ Šādu dalījumu noteic abu disciplīnu regulēšanas priekšmeta un metožu atšķirības, kā arī tiesību avotu klāsta atšķirības. Starptautiskās tiesības pēc savas izcelsmes un būtības ir konsensuālas tiesības ar horizontālu

²³² Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjuatājumi. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2011, 25. lpp.

²³³ Kelsen H. Pure Theory of Law. Translation from the Second (Revised and Enlarged) German Edition by Max Knight. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1967, p. 333.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Kalenský P. Trends of Private International Law. [b.v.] Kluwer Academic Publishers, 1972, p. 15.

²³⁶ Bojārs J. Starptautiskās publiskās tiesības I. 3. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 40. lpp.; Fogels A. Modernās starptautiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009, 10. lpp.; Shaw M. International Law. 6th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p. 1.

struktūru. Turpretī valstu iekšējām tiesībām ir vertikāls raksturs. Ikviens indivīds ir pakļauts tās valsts jurisdikcijai, kuras teritorijā tas atrodas, neatkarīgi no viņa gribas. Vēl vairāk – noteiktas valsts pilsonis (noteiktos jautājumos arī pastāvīgais iedzīvotājs) ir pakļauts šīs valsts likumiem un jurisdikcijai pat tad, ja neatrodas tās teritorijā.²³⁷ Starptautiskās tiesības veido starptautisko attiecību dalībnieki – starptautisko tiesību subjekti. Šīs normas rodas, valstīm savstarpēji vienojoties, to gribas saskaņošanas rezultātā. Neeksistē starptautiskais parlaments, kas tās izstrādātu.²³⁸

Tādējādi starptautiskās publiskās tiesības būtiski atšķiras no valstu nacionālajām tiesībām un starptautiskajām privāttiesībām vairākos aspektos:

- 1) pēc subjektu loka – nacionālo tiesību subjekti ir gan fiziskas, gan juridiskas personas, savukārt starptautiskās tiesības galvenokārt regulējumu paredz valstīm, tautām, nācijām un starptautiskām organizācijām;
- 2) pēc normu radīšanas veida – starptautiskajās tiesībās atšķirībā no nacionālās tiesību sistēmas nepastāv viens “likumdevējs”, jo starptautisko tiesību normas veido paši šo tiesību subjekti;
- 3) pēc varu sadalījuma – atšķirībā no nacionālās tiesību sistēmas starptautiskajās tiesībās nepastāv klasiskā varas dalīšana, un paši starptautisko tiesību subjekti realizē gan likumdošanas varu, gan tiesu varu, gan izpildvaru;
- 4) pēc tiesību avotiem – valstu iekšējās tiesības kā starptautisko privāttiesību avots atšķir tās no starptautiskajām publiskajām tiesībām.

Jau pagājušā gadsimta 40. gados H. Kelzens nepiekrita tam, ka starptautiskās tiesības atšķiras no nacionālajām tiesībām pēc to subjektu loka. Viņš rakstīja: nav pareizi apgalvot, ka starptautisko tiesību subjekti ir tikai valstis, bet nacionālo tiesību subjekti tikai indivīdi. H. Kelzens uzskatīja: tas, ka starptautisko tiesību subjekti ir valstis, nozīmē tikai to, ka starptautiskās tiesības ir saistošas (attiecas uz) indivīdiem no nacionālajām tiesībām atšķirīgā veidā.²³⁹ Viņaprāt, cilvēku uzvedība ir tā, kas var būt tiesību normas substance, tiesību un pienākumu objekts. Tiesību norma sastāv no diviem elementiem – personālā un materiālā, t. i., tā nosaka, kam (kurai personai) ir kaut kas jādara vai nav jādara, un tā precizē, kas ir vai nav jādara. Starptautiskās tiesības nosaka tikai to materiāltiesisko priekšrakstu, atstājot personālo priekšrakstu (tiesību normu adresātu) noteikšanu nacionālo tiesību ziņā. Tādējādi gan starptautiskās, gan nacionālās tiesības regulē indivīdu uzvedību, un regulēšanas metode ir tā, kas abu starpā atšķiras. Pēc H. Kelzena domām, starptautiskās tiesības tikai kopā ar nacionālo tiesību sistēmām var izveidot vienotu veselumu.²⁴⁰

²³⁷ Bojārs J. Starptautiskās publiskās tiesības I. 3. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 37. lpp.

²³⁸ Turpat, 41. lpp.

²³⁹ Kelsen H. Law and Peace in International Relations. The Oliver Wendell Holmes Lectures, 1940–41, by Hans Kelsen. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 1948, p. 83.

²⁴⁰ Ibid., p. 89.

20. gadsimta autoru redzējumā starptautiskās privāttiesības pēc savas juridiskās dabas bija izteikti nacionālas tiesības. Vācu starptautisko privāttiesību pētnieks Oksfordas Universitātes profesors **Mārtins Volfs** (*Martin Wolff*, 1872–1953) raksta, ka nav tādu universālu starptautisko privāttiesību, bet ir daudzas atšķirīgas nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību sistēmas. Pastāv angļu starptautiskās privāttiesības, kas atšķiras no franču, vācu vai itāļu starptautiskajām privāttiesībām.²⁴¹ Viņš uzskatīja, ka starptautiskās privāttiesības ir jānodala no tiem privāttiesību noteikumiem, kas daudzās valstīs ir kļuvuši saistoši ar starptautiskajām konvencijām. Šādiem noteikumiem ir iekšējs raksturs, un tie neregulē piemērojamo tiesību jautājumus.²⁴² Tam nevar pilnībā piekrist, jo visbiežāk tieši ar starptautisku konvenciju starpniecību nacionālajās tiesībās tiek iekļauti piemērojamo tiesību un tiesu kompetences jautājumi.

Latvijas civiltiesību pētnieki ir izteikuši viedokli, ka starptautiskās privāttiesības neveido atsevišķu vispārējo civiltiesību apakšnozari,²⁴³ bet ieņem specifisku vietu Latvijas tiesību sistēmā. Jau Latvijas Civillikuma tapšanas gaitā LU profesors **Vasilijs Sinaiskis** (1876–1949) uzsvēra starptautisko privāttiesību un civiltiesību nodalīšanas lietderību.²⁴⁴ Starptautisko privāttiesību normu nodalīšana no civiltiesībām ir nepieciešama, jo starptautiskās privāttiesības ir atsevišķa tiesību disciplīna, kurai ir no civiltiesībām atšķirīgs regulēšanas priekšmets – privāttiesiskās attiecības ar ārvalsts elementu. Atšķirīgas ir arī tiesisko attiecību regulēšanas metodes. Privāttiesiskās attiecības tiek regulētas ar tiešas iedarbības materiālo tiesību normām, bet starptautiskajās privāttiesībās galvenokārt tiek izmantota kolīziju tiesību regulēšanas metode.

Tādējādi iespējams izdalīt vairākas pieejas, kas tiek izmantotas, lai noteiktu starptautisko privāttiesību vietu kopējā tiesību sistēmā. Tiek uzskatīts, ka

- 1) starptautiskās privāttiesības kopā ar starptautiskajām publiskajām tiesībām veido tā saucamo “starptautisko tiesību” sistēmu tās plašākajā izpratnē (J. Bojārs, A. Fogels, M. Šovs, J. Braunlijs, M. Evans u. c.);
- 2) starptautiskās privāttiesības ir civiltiesību speciālā apakšnozare līdzās komerciesībām, darba vai intelektuālā īpašuma tiesībām (M. Volfs, Dž. H. K. Moriss, L. A. Luncs u. c.);
- 3) starptautiskās privāttiesības veido atsevišķu tiesību sistēmu līdzās civiltiesībām, Eiropas Savienības tiesībām un starptautiskajām publiskajām tiesībām (V. Sinaiskis, K. Balodis, Dž. Š. Češīrs, P. M. Norts, L. P. Anufrijeva, G. K. Dmitrijeva, S. Simeonids u. c.);
- 4) starptautiskās privāttiesības pastāv kā kompleksa tiesību sistēma (multisistēma), kuras viena daļa pieder pie starptautiskajām publiskajām tiesībām, bet otra – pie valstu iekšējām jeb nacionālajām tiesībām (A. N. Makārovs, R. A. Millersons u. c.).

²⁴¹ Wolff M. *Private International Law*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 11.

²⁴² *Ibid.*, p. 7.

²⁴³ Balodis K. *Ievads civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 25. lpp.

²⁴⁴ Švarcs F. *Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture*. Tulk. zin. red. prof. J. Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 128. lpp.

Pēdējo pieeju var pamatot ar starptautisko privāttiesību avotu divējādo dabu. Viena daļa starptautisko privāttiesību avotu – starptautiskie līgumi (konvencijas) – nāk no starptautiskajām publiskajām tiesībām, otra daļa veidojas no katras valsts likumdevēja izdotu normu kopuma. Minētā starptautisko privāttiesību avotu īpatnība neļauj tās aplūkot nedz tikai kā nacionālās tiesību sistēmas tiesību nozari, nedz tikai kā starptautisko tiesību apakšnozari, nedz arī kā atsevišķu tiesību sistēmu līdzās starptautiskajām publiskajām un valsts iekšējām tiesībām.

Skaidru robežšķirtni starptautisko publisko tiesību, nacionālo privāttiesību un starptautisko privāttiesību starpā nav iespējams novilkt. Tās ir savstarpēji saistītas un mijiedarbojas cita ar citu. Starptautiskās privāttiesības ir cieši saistītas ar valstu nacionālajām privāttiesībām, jo īpaši ar ģimenes, mantojuma, saistību un darba tiesībām, kā arī civilprocesu. Ja kolīziju norma norāda uz ārvalsts tiesību piemērošanu, tad rodas nepieciešamība konstatēt šo tiesību saturu. Tādēļ, risinot kolīziju jautājumu, var rasties nepieciešamība izzināt ārvalsts privāttiesību saturu un izmantot salīdzinošās jurisprudences metodes.

Īpatnēja situācija veidojas attiecībā uz Eiropas Savienības starptautiskajām privāttiesībām. Eiropas Savienības tiesības (*ius commune Europaeum*) netiek pieskaitītas ne pie nacionālām, ne pie starptautiskām tiesībām. Eiropas Savienības tiesības ir pārnacionālas tiesības, kurām ir būtiska loma nacionālo privāttiesību attīstībā. Eiropas Savienības tiesības ir jānošķir no starptautiskajām tiesībām, kaut arī starp Eiropas Savienības tiesībām un starptautiskajām tiesībām ir nenoliedzami saskares punkti.²⁴⁵ ES Tiesas (iepriekš – EK Tiesa) secinājumi attiecībā uz nacionālajām tiesībām ir skaidri, bet Eiropas Savienības un starptautisko tiesību robežšķirtne nav tik skaidri saskatāma.²⁴⁶ Starptautisko tiesību galvenais uzdevums ir nodrošināt tiesiskā regulējuma minimumu civilizētai sabiedrībai starp valstīm un dažādu valstu fiziskajām un juridiskajām personām, turpretī Eiropas Savienības tiesības ir reģionāla rakstura un iedarbības tiesības, ko izdevusi Eiropas valstu ekonomiska un politiska apvienība. Eiropas Savienības tiesības pastāv kā vienota tiesiska kārtība, kas, balstoties uz Eiropas Savienības tiesību pārākuma principu, stāv pāri nacionālajām tiesībām.²⁴⁷ Tās ir dalībvalstu, tostarp Latvijas, tiesību sistēmas sastāvdaļa.²⁴⁸ Tādējādi Eiropas Savienības privāttiesībām, tai skaitā kolīziju tiesībām, ir prioritāte pār nacionālo valstu starptautiskajām privāttiesībām, kolīziju tiesības ieskaitot.

Katra tiesību nozare sastāv no tiesību normu (un institūtu) kopuma, kas regulē vienveidīgas sabiedriskās attiecības.²⁴⁹ Starptautiskās privāttiesības veido kolīziju normas, kas ietvertas Eiropas Savienības sekundārajos tiesību aktos, starptautiskajos līgumos un Latvijas likumdevēja izdotajos

²⁴⁵ Krūma K. Starptautiskās tiesības un Eiropas Savienības tiesības: sacensība vai mijiedarbība. Likums un Tiesības, 2005. Nr. 11, 341. lpp.

²⁴⁶ Turpat.

²⁴⁷ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 78. lpp.

²⁴⁸ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 52. lpp.

²⁴⁹ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 108. lpp.

normatīvajos aktos, un unificētas materiālo tiesību normas, kas ar starptautisko līgumu starpniecību ietvertas nacionālajās tiesībās. Visu šo normu mērķis ir regulēt starptautiski privāttiesiskās attiecības. Ņemot vērā šo normu uzbūves un piemērošanas īpatnības, starptautiskās privāttiesības apvieno tiesību institūtus, kurus var uzskatīt par savdabīgiem nacionālo privāttiesību (ģimenes, mantošanas, lietu un saistību tiesību) institūtu turpinājumiem. Starptautisko privāttiesību institūti izriet no nacionālo privāttiesību institūtiem, tomēr darbojas patstāvīgi un nesaplūst ar tiem. Tādējādi starptautiskās privāttiesības var uzlūkot kā kompleksu, tomēr atsevišķu tiesību nozari Latvijas tiesību sistēmā.

Vērtējot starptautiskās privāttiesības kā augstskolās docētu studiju kursu, jāteic, ka atbilstoši augstskolas zinātniskajai nostājai tiek arī izvēlēts studiju programmas saturs. Latvijā šajā jautājumā vērojama atšķirīga pieeja. Daļa augstskolu dod priekšroku starptautisko privāttiesību studiju kursam šīs disciplīnas šaurākā izpratnē, tajā ietverot tikai vispārējus starptautisko privāttiesību jautājumus un starptautisko civilprocesu. Savukārt citās Latvijas augstskolās starptautiskās privāttiesības tiek pasniegtas šīs disciplīnas plašākā izpratnē, aptverot pēc iespējas plašāku jautājumu loku.

Krievu zinātnieki raksta, ka grūti atrast vēl kādu citu tiesību nozari, kura ārēji šķiet vispāratzīta, patstāvīga tiesību nozare, bet kurā pastāvētu tik daudz pretrunīgu priekšstatu un trūktu vienprātības praktiski visos jautājumos.²⁵⁰ Tādēļ starptautiskās privāttiesības nereti uzlūko kā “pretrunu kamolu” vai “jurisprudences hibrīdu”, kas neļauj starptautisko privāttiesību sistēmu raksturot, izmantojot formālus kritērijus.²⁵¹ Jebkuri starptautiskajās privāttiesībās izteiktie teorētiska rakstura apgalvojumi *a priori* ir neviennozīmīgi un strīdīgi. Ņemot vērā starptautisko privāttiesību sarežģīto dabu un nacionālās doktrīnas trūkumu, starptautiskās tiesības, iespējams, vēl ir pārāgri uzlūkot kā tiesību nozari ar patstāvīgu un stabilu vietu Latvijas tiesību sistēmā. Tomēr nākotnē šāda nepieciešamība, nenoliedzami, pastāvēs.

²⁵⁰ Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 24. lpp.

²⁵¹ Turpat, 25. lpp.

2.2. Kodifikāciju iedalījums pēc to saistošā spēka un iedarbības

Katrā nacionālajā tiesību sistēmā pastāv sava tiesību avotu daudzveidība.²⁵² Starptautisko privāttiesību avotiem piemīt divējāda daba – ir starptautiska līmeņa un nacionāla līmeņa noteikumi. Katra valsts patstāvīgi noteic savu starptautisko privāttiesību avotu klāstu. Prof. J. Bojārs kā starptautisko privāttiesību avotus nosauc starptautiskos līgumus (konvencijas), starptautiskās paražas, vispārārstītos tiesību principus, starptautisko tiesu un arbitrāžu nolēmumus, valstu iekšējās tiesības, kā arī valstu nacionālo tiesu nolēmumus un dažādu nāciju augstākās kvalifikācijas zinātnieku viedokļus.²⁵³ Latvijas dalība Eiropas Savienībā un ar to uzņemtās saistības papildina starptautisko privāttiesību klāstu ar Eiropas Savienības tiesību aktiem un Eiropas Savienības Tiesas judikatūru. Tādējādi starptautisko privāttiesību normatīvos ietvarus mūsdienās veido vairāki līmeņi:

- 1) starptautiska līmeņa (universāli un reģionāli) starptautisko privāttiesību noteikumi, kuri konkrētai valstij ir kļuvuši saistoši ar starptautisku līgumu starpniecību;
- 2) Eiropas Savienības līmeņa starptautisko privāttiesību noteikumi, kas ietverti Eiropas Savienības sekundārajos tiesību aktos un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā, ja valsts ir Eiropas Savienības dalībvalsts;
- 3) nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību noteikumi.

Ņemot vērā minēto, kā arī apkopojot tiesību teorijas atziņas un juridisko praksi, autore piedāvā turpmāko starptautisko privāttiesību kodifikāciju klasifikāciju. Pirmkārt, tiek veikta starptautisko privāttiesību kodifikāciju klasifikācija pēc to saistošā spēka un iedarbības, izdalot starptautiska, reģionāla un nacionāla līmeņa kodifikācijas. Otrkārt, tiek piedāvāts atsevišķs nacionāla līmeņa kodifikāciju dalījums pēc likumdevēja izvēlētajā tiesību sistematizēšanas paņēmiena un tā gala rezultāta, ņemot vērā to, vai likumdevējs šo kodifikāciju ir iekļāvis vispārējā civiltiesību kodifikācijā vai izdevis speciālu normatīvu aktu.

2.2.1. *Oficiālas vs. neoficiālas kodifikācijas*

Pēc tiesību akta juridiskā spēka starptautisko privāttiesību kodifikācijas var iedalīt oficiālās un neoficiālās kodifikācijās. Oficiālo starptautisko privāttiesību kodifikāciju veic ar attiecīgo kompetenci apveltīts valsts orgāns – likumdevējs. Atbilstoši Latvijas Republikas Satversmei likumdošanas tiesības pieder Saeimai un tautai Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros.²⁵⁴ Tiesību teorijā sabiedrisko attiecību regulēšanu, izdodot jaunas tiesību normas, grozot jau esošās vai tās

²⁵² Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 66. lpp.

²⁵³ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 26. lpp.

²⁵⁴ Latvijas Republikas Satversme, 64. pants. Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993. Nr. 43.

atceļot, sauc par ārējo normatīvo aktu jaunradi.²⁵⁵ Šādas jaunrades rezultātā tiek izdots ar juridisku spēku apveltīts ārējais normatīvais akts – likums vai kodekss. Likums rakstīto tiesību zemēs ir svarīgākais tiesību avots un kontinentālās Eiropas tiesību lokā veido pozitīvās tiesības.²⁵⁶ Likuma spēkā esamībai ir nepieciešams, lai to izdotu kompetents orgāns noteiktā procedūrā un formā, kā arī lai tas saskanētu ar valsts konstitucionālajām pamatnormām.

Neoficiāla rakstura kodifikācijas ir oficiālo kodifikāciju priekšnoteikums un pamats to radīšanai. Svarīgākās no neoficiālajām kodifikācijām ir doktrinārās jeb zinātniskās kodifikācijas, ko īsteno zinātnieki vai zinātniskās institūcijas. Šādu kodifikāciju piemēri ir bijuši iedvesmas avots vēlākām likumdevēja sankcionētām starptautisko privāttiesību kodifikācijām.

Daudzās vispārējo tiesību valstīs starptautisko privāttiesību kodifikācijas likumdevējs nav pieņēmis. Tādēļ starptautiski privāttiesisku attiecību noregulējumā nozīmīgu vietu ieņem neoficiālas kodifikācijas. Lielu popularitāti ir ieguvuši ievērojamu britu juristu **Alberta Vena Daisija** (*Albert Venn Dicey*, 1835–1922) un **Džona Hamfrija Kārlaila Morisa** (*John Humphrey Carlile Morris*, 1910–1984) darbi par kolīziju tiesībām, kuros apkopoti Anglijas tiesu precedenti starptautisko privāttiesību lietās. Ne mazāk pazīstams ir Amerikas Tiesību institūta sagatavotais un 1934. gadā publicētais Pirmais kolīziju tiesību nolikums (*Restatement of Conflict of Laws (First)*), kura teorētisko bāzi veidoja vispārējo tiesību doktrīnā sakņotā likumīgi iegūto tiesību (*vested rights*) teorija. ASV šo teoriju attīstīja Hārvarda Universitātes profesors **Džozefs Henrijs Bīls** (*Joseph Henry Beale*, 1861–1943), bet Anglijā – A. V. Daisijs.²⁵⁷ Vēl apjomīgāks izrādījās 1971. gadā klajā nākušais Otrais kolīziju tiesību nolikums (*Restatement of the Law Second: Conflict of Laws*), kas, izdots 30 sējumos, apkopoja un sistematizēja likuma formātā (paragrāfos) izklāstītus tiesu precedentus.

Prof. J. Bojārs raksta, ka starptautisko privāttiesību sistematizācija var notikt, arī pieņemot nesaistošus rekomendējoša rakstura juridiskus instrumentus – principus, parauglikumus (*model law*), labas prakses vai likumdošanas vadlīnijas.²⁵⁸ Tā saucamās “ieteikuma tiesības” (*soft law*) ietver sevī visa veida noteikumus, kurus par vispārobligātiem nav padarījis likumdevējs, bet tie parādās, piemēram, kā vadlīnijas vai mērķi, kas jāsasniedz.²⁵⁹ Raugoties no likumdošanas perspektīvas, termins *soft law* ir piemērots apzīmējums daudzajiem juridiski nesaistošajiem instrumentiem, kurus valstis un starptautiskās organizācijas izmanto mūsdienu starptautisko attiecību noregulējumā.

²⁵⁵ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 90. lpp.

²⁵⁶ Turpat, 67. lpp.

²⁵⁷ Vairāk par iegūto tiesību teoriju sk.: Mieriņa A. Starptautisko privāttiesību attīstības tendences globalizācijas laikmetā. Jurista Vārds, 23.08.2011. Nr. 34 (681), 109.–111. lpp.

²⁵⁸ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 392. lpp.

²⁵⁹ Smits J. M. A European Private Law as a Mixed Legal System. Towards a *Ius Commune* through the Free Movement of Legal Rules. Maastricht Journal of European and Comparative Law, 1998. No. 5, pp. 328–340.

Šie ieteikuma tiesību instrumenti nav likums *per se*, bet tie var noderēt kā pastāvošu tiesību pierādījums vai *opinio juris* veidotājs, vai valstu prakse, kas veido jaunas paražu tiesības.²⁶⁰ Papildus tie var iegūt arī juridiski saistošu raksturu kā uz līgumu balstīta režīma elementi vai arī, ja līdzīgi ir vienojušies par kādu konkrētu ieteikuma tiesību pielietošanu attiecībā uz līguma interpretāciju vai atsevišķu tā noteikumu piemērošanu. Pastāv vairāki iemesli, kādēļ ieteikuma tiesību instrumenti ir tik pievilcīga alternatīva normatīvu noteikumu radīšanai ar konvenciju starpniecību. Pirmkārt, ja šo noteikumu ietvars nav saistošs, tad vieglāk ir panākt vienošanos par to saturu. Valstis ir gatavas vienoties par daudz detalizētākiem noteikumiem, jo to juridiskās saistības un šo saistību neizpildīšanas sekas ir vairāk ierobežotas. Otrkārt, valstis labprātāk pieņem šādus juridiski nesaistošus instrumentus, jo tādā veidā ir iespējams izvairīties no sarežģītas ratifikācijas procedūras un, iespējams, arī no politiskās atbildības.²⁶¹

Starptautisko privāttiesību doktrīnā liela uzmanība tiek pievērsta tādām neoficiālām kodifikācijām kā starptautisko paražu apkopojumi, ko izmanto starptautiskajā tirdzniecībā. Šo privāta rakstura tirdzniecības paražu un prakses apkopošanu jau gandrīz 100 gadus Parīzē veic Starptautiskā Tirdzniecības palāta (*International Chamber of Commerce*).²⁶² Bez praksē plaši izmantotajiem *Inkotermis* noteikumiem Starptautiskā Tirdzniecības palāta ir apkopojusi banku praksē starptautiskās tirdzniecības finansēšanai plaši izmantoto instrumentu – kredītvēstuļu, pieprasījuma garantiju, dokumentu inkaso un citu bakas operāciju – noteikumus un prakses vadlīnijas.²⁶³ Piemēram, bankas garantijām, ko izmanto importa – eksporta operācijās, muitas procedūrās u. tml., Latvijā un citās valstīs nav juridiski saistoša regulējuma, bankas un klienta darījumi tiek regulēti atbilstoši tirdzniecības paražām.

Otra organizācija, kas aktīvi darbojas dažādu principu un paraugnoteikumu izstrādāšanā, ir Starptautisko privāttiesību unifikācijas institūts (UNIDROIT) Romā. Starptautiskajās privāttiesībās liels UNIDROIT ieguldījums ir Starptautisko komercīgumu principi (*Principles of International Commercial Contracts*), kas tiek publicēti kopš 1994. gada. Lai arī Starptautisko komercīgumu principiem ir ieteikuma tiesību raksturs, tos var piemērot tieši un nepastarpināti. Tiesas Latvijā savos spriedumos jau vairākkārt ir atsaukušās uz šiem principiem.²⁶⁴ Interesanti, ka aplūkotajos spriedumos tiesa ir atsaukusies uz šiem principiem iekšzemes privāttiesisko attiecību noregulējumā,

²⁶⁰ Boyle A. Soft Law in International Law – Making. In: International Law. 2nd ed. Edited by M. D. Evans. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 141.

²⁶¹ Sk.: Mieriņa A. Starptautisko privāttiesību attīstības tendences globalizācijas laikmetā. Jurista Vārds, 23.08.2011. Nr. 34 (681), 16. lpp.

²⁶² Bojārs J. Starptautiskās kontraktu tiesības. Starptautiskās privāttiesības IV sējums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 5. lpp.

²⁶³ Piemēram, Rules and Guidelines on Documentary Credits (UCP 600); Uniform Rules for Forfaiting (URF); Uniform Demand Guarantees Rules (URDG 758); Uniform Rules for Bank Payment Obligation (URBPO); International Standard Banking Practice (ISBP). Pieejams: <http://www.iccwbo.org/about-icc/policy-commissions/banking/> [Skatīts 31.07.2013.]

²⁶⁴ UNIDROIT – tilts starp dažādām kultūrām un tiesībām. Alberto Maconi, Martina Stanforda un Andželo Estrella-Farijas intervija. Jurista Vārds, 23.10.2012. Nr. 43 (742), 5. lpp.

t. i., tiesiskajās attiecībās bez ārvalsts elementa klātbūtnes, nevis pārrobežu darījumos.²⁶⁵ Starptautisko komercīgumu principu mērķis ir noteikt starptautisko komercīgumu regulējumu. Atbilstoši preambulas 1. punktam, lai līgumu uzskatītu par starptautisku, ir izvirzīti ārvalsts elementa kritēriji – līguma puses no dažādām valstīm, būtiska saikne ar dažādām valstīm u. tml.²⁶⁶

Latvijas tiesa “nepārvaramas varas” kā ģenerālklausulas interpretācijā atsaucas uz UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principiem un 1980. gada ANO Vīnes konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem. Jautājumā par līgumsoda taisnīgumu un samērīgumu tā atsaucas uz Eiropas līgumtiesību principos un UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principos paustajām autoritatīvu zinātnieku atziņām, jo minētie jautājumi Latvijas likumos nebija pietiekami noregulēti. Neapšaubot minēto spriedumu juridisko kvalitāti, autore vērs uzmanību, ka šāda pieeja liecina par to, ka Latvijas tiesu praksē robežšķirtne starp nacionālajām privāttiesībām un starptautiskajām privāttiesībām netiek novilkta.

Par pārējiem orientieriem privāttiesību modernizācijai un iespējami lielākai unifikācijai tiek uzskatīti Eiropas līgumtiesību principi (*The Principles of European Contract Law*, 1995; 1998/2002), Eiropas deliktu tiesību principi (*The Principles of European Tort Law*, 2005), Eiropas apdrošināšanas līgumtiesību principi (*The Principles of European Insurance Contract Law*, 2009) un Kopējie atsauču ietvari (*Common Frame of Reference*, 2008) u. c. Minētie principi un Kopējie atsauču ietvari tiek uzskatīti par savdabīgas neuzspiestas iedarbības noteikumiem,²⁶⁷ kas iezīmē iespējamus privāttiesību veidolus nākotnes Eiropā. Ieteikuma rakstura tiesības var kļūt par juridiski saistošām, ja puses tā vienojas vai arī ja likumdevējs tās ietver normatīvā tiesību aktā, piešķirot tām juridiski saistošu spēku.

Zinātnieki Eiropā jau kopš 20. gadsimta otrās puses ir centušies izveidot vienotus principus starptautisko līgumtiesību jomā. Šim darbam, atzīmējot savas pastāvēšanas 120. gadskārtu, ir pievērsusies arī Hāgas Starptautisko privāttiesību konference. 2012. gada nogalē tika apstiprināti Hāgas principi par tiesību izvēli starptautiskos komerciālos līgumos (*Hague Principles on Choice of Law for International Contracts*). Šiem principiem ir ieteikuma tiesību raksturs, un tos var izmantot

²⁶⁵ Piemēram, jēdziena “nepārvarama vara” interpretāciju sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 26. janvāra spriedums lietā Nr. SKC-11/2011, motīvu daļa [10.2.]; “samērīga līgumsoda” interpretāciju sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 14. maija spriedums lietā Nr. SKC-212/2008, motīvu daļa [16.].

²⁶⁶ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010. Rome: International Institute for the Unification of Private Law, 2010, p. 1. Pieejams: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf> [Skatīts 31.07.2013.]

²⁶⁷ Torgāns K. Civillikuma Saistību tiesību daļas modernizācijas nepieciešamība un aktuālo privāttiesiskā regulējuma tendenču (UNIDROIT, ELTP) iespējamā ietekme uz Civillikuma Saistību tiesību daļas modernizāciju. Zinātnisks pētījums. Rīga, 2007, 32. lpp. Pieejams: www.tm.gov.lv/lv/documents/petijumi/Saistibutiesibas.doc [Skatīts 16.08.2010.]

kā paraugu starptautisko privāttiesību noteikumu izstrādei, kā arī piemērot tiesā un šķīrējtiesā.²⁶⁸ Tādējādi Hāgas principi papildina praksē atzītos Eiropas līgumtiesību principus un UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principus un noteic kolīziju tiesību un gribas autonomijas realizācijas aspektus pārrobežu komerciālos darījumos.

2.2.2. Starptautiskās konvencijas

Visvairāk starptautisko privāttiesību normu ir valstu nacionālajās tiesībās. To pielietošana dažādās valstīs noved pie atšķirīgiem lēmumiem vienādos apstākļos. Tādēļ labākā praktiskā pieeja, kas nepieciešama, lai tiesas nolēmumus varētu atzīt visās valstīs vai vairumā valstu, ir starptautisko privāttiesību normu unifikācija starptautiskos līgumos. Pēdējo simts gadu laikā pasaulē ir izveidotas daudzas starptautiska līmeņa organizācijas, kas veicina starptautisko tiesību sistematizāciju. Bez valstīm un starptautiskajām organizācijām nozīmīgu vietu starptautisko tiesību attīstībā ieņem nevalstiskas organizācijas un daudznacionālas korporācijas. Šiem ekonomiski spēcīgajiem un ietekmīgajiem subjektiem nereti ir daudz lielāks iespaids uz starptautisko privāttiesību attīstību nekā nacionālām valstīm.²⁶⁹

Ja valstis sankcionētu savstarpēji vienotas kolīziju tiesību un materiālo tiesību normas, kas izriet no konvencionālām normām, un izslēgtu nacionālo kolīziju normu pielietošanu, tad problēmām ar tiesas nolēmumu atzīšanu un izpildi ārvalstīs praksē nevajadzētu rasties. Valstīm vienojoties par vienveidīgu, universāli piemērojamu tiesību normu radīšanu civiltiesisku jautājumu noregulēšanai – ģimenes, mantojuma, lietu, saistību un pat darba tiesībās, tiktu radīts vispasaules civilkodekss. To būtu iespējams realizēt, ja darbotos vispasaules centrālā virsvara, kura šādu kodeksu izdotu. Jau kopš 20. gadsimta sākuma zinātnieku prātus ir nodarbinājusi vīzija par pārnacionāla civilkodeksa izveidi. Vācu tiesību zinātnieks **Ernsts Frankenšteins** (*Ernst Frankenstein*, 1881–1959) savā Eiropas starptautisko privāttiesību kodeksa projektā (*Projet d'un code européen de droit international privé*) centās izveidot universālus noteikumus, kas balstīti uz noteiktiem *a priori* pasludinātiem principiem.²⁷⁰ E. Frankenšteina koncepts bija unikāls tā plašajā tvērumā, tomēr izrādījās neveiksmīgs un zinātniski vāji pamatots, saduroties ar katras konkrētas valsts starptautisko privāttiesību regulējumu. Visai diskutabla bija vienas valsts kolīziju principu izvirzīšana par vispārsaistošu regulēšanas metodi citu valstu privāttiesībās tās praktiskā un teorētiskā pamatojuma trūkuma dēļ.

²⁶⁸ Principi ir salīdzinoši īsi, tos veido preambula un 12 panti, tomēr katram pantam ir izstrādāti papildu komentāri. Sk.: The Draft Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts. (2014). Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/gap2014pd06_en.pdf [Skatīts 27.06.2014.]

²⁶⁹ Lesaffer R. *European Legal History: a Cultural and Political Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 509.

²⁷⁰ Kalenský P. *Trends of Private International Law*. [b.v.] Kluwer Academic Publishers, 1972, 136. p.

Vienotu tiesību kodeksa pieņemšana gan zinātniekiem, gan praktiķiem šķiet visai ideālistiska.²⁷¹ Skeptiskāk noskaņotie zinātnieki apgalvo, ka starptautiska tiesību unifikācija vispār nav iespējama.²⁷² Tik ilgi, kamēr starp valstīm pastāvēs atšķirīgas tiesības, pastāvēs arī kolīziju tiesības.²⁷³ Kā atzinuši starptautisko privāttiesību pētnieki un praktiķi, arī pēc vairākiem gadu desmitiem pasaulē vēl joprojām pastāvēs šāda sarežģīta tiesību struktūra un valstis turpinās sarunas par unificētiem tiesību jautājumiem un konvencijām. Valstis nebūtu pareizi mērīt vienīgi pēc Eiropas olekts un kontinentālās Eiropas tiesību saimes tradīcijām, jo Eiropa veido tikai nelielu pasaules daļu. Tiesību attīstību pasaulē ietekmē lielās vispārējo tiesību jurisdikcijas, tādas kā Kanāda, ASV, Austrālija, kā arī jaukto sistēmu valstis – tādas kā Dienvidāfrika, Japāna vai Brazīlija. Jāņem vērā arī straujā Ķīnas ekonomikas un tiesību attīstība, kas apvieno tradicionālo un inovatīvo.²⁷⁴ Eiropā tiek radīti tieši piemērojami tiesību akti, taču citur pasaulē tā nav. Japāna, Krievija, ASV nez vai kādreiz piekristu kopīgai tiesību sistēmai.²⁷⁵

Neņemot vērā minēto, tiesību unifikācija starptautiskā līmenī ar konvenciju starpniecību pagaidām tiek uzskatīta par visefektīvāko metodi, lai radītu harmonisku starptautisko privāttiesību regulējumu un novērstu kolīziju tiesību regulējuma nepilnības.²⁷⁶ Universāla rakstura materiālo tiesību normas, kas darbojas starptautiskā mērogā ar konvenciju starpniecību, ir pieņemtas tikai atsevišķu starptautiskās tirdzniecības jautājumu noregulēšanai, piemēram, starptautiskie preču pirkuma – pārdevuma līgumi, starptautiskie pārvadājumi, starptautiskie norēķini u. tml.²⁷⁷ Vienlaikus citi jautājumi vēl joprojām nav unificēti. Spēkā esošās konvencijas nereti regulē tikai atsevišķus kādas jomas aspektus. Tādēļ ar konvencijām un citiem starptautisko tiesību instrumentiem noregulētu jautājumu risināšanai subsidiāri jāpiemēro nacionālās tiesības.

Starptautisko privāttiesību unifikācija starptautiskā līmenī ir ilgstošs un sarežģīts process. Grūtības rada starptautisko konvenciju izstrādāšana un saskaņošana, kas jāveic ar daudzu valstu pārstāvjiem. Tāpat konvenciju spēkā stāšanās un jaunu dalībvalstu pievienošanās aizņem daudz laika un prasa papildu pūliņus. Jāņem vērā arī konvenciju statiskais raksturs – tas nozīmē, ka

²⁷¹ Vairāk sk.: Hondius E. Towards a European Civil Code. In: Towards a European Civil Code. 4th ed. by A. S. Hartkamp. The Netherlands: Kluwer Law International, 2011, pp. 9–11; Yntema H. E. The Historic Bases of Private International Law. The American Journal of Comparative Law, 1953. Vol. 2, No. 3, p. 298.

²⁷² David R. The Methods of Unification. The American Journal of Comparative Law, 1968. No. 16, p. 14.

²⁷³ Currie B. Notes on Methods and Objectives in the Conflict of Laws. Duke Law Journal, 1959. No. 2, p. 173.

²⁷⁴ UNIDROIT – tilts starp dažādām kultūrām un tiesībām. Alberto Maconi, Martina Stanforda un Andželo Estrella-Farijas intervija. Jurista Vārds, 23.10.2012. Nr. 43 (742), 7. lpp.

²⁷⁵ Turpat, 8. lpp.

²⁷⁶ Starptautisko privāttiesību unifikāciju par savu mērķi ir izvirzījušas vairākas starptautiskas organizācijas. Par trim autoritatīvākajām institūcijām pasaulē šajā jomā uzskata 1893. gadā dibināto Hāgas Starptautisko privāttiesību konferenci, 1926. gadā dibināto Starptautisko privāttiesību unifikācijas institūtu, kā arī 1966. gadā dibināto ANO Starptautisko tirdzniecības tiesību komiteju (UNCITRAL). Sk.: Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 28.–32. lpp.

²⁷⁷ Starptautiskajās privāttiesībās ratifikācijas ziņā par populārākajām konvencijām tiek uzskatītas UNCITRAL izstrādātās konvencijas – 1958. gada ANO Ņujorkas konvencija par ārvalsts šķērējtiesas nolēmumu atzīšanu un izpildi un 1980. gada ANO Vīnes konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem. Abas konvencijas apvieno 20. gadsimta otrās puses starptautisko tirdzniecības tiesību unifikācijas idejas un centienus.

konvencijās praktiski nav iespējams veikt jebkādu labojumu, ja šāda nepieciešamība vēlākos gados rastos. Konvencijas labošana uz laiku pārtrauktu tās pieņemšanu jaunās dalībvalstīs, kā arī apdraudētu tās vienvērtīgu piemērošanu.²⁷⁸ Izveidotos situācija, kad dažas no esošajām konvencijas dalībvalstīm ir pieņēmušas labojumus, bet citas to izdarīt nav paguvušas. Turklāt ne visas no izstrādātajām konvencijām pēc to pieņemšanas stājas spēkā un iegūst starptautisku atzinību.²⁷⁹ Tāpat valstis var pievienot deklarācijas un atrunas, ja konvencija to pieļauj. Tas nozīmē – kaut arī konvencija piedāvā unificētu normu kopumu, vienalga ar atrunu starpniecību kāda no konvencijas dalībvalstīm var atkāpties no tā vai cita konvencijas noteikuma piemērošanas.

Hāgas Starptautisko privāttiesību konference darbojas starptautisku konvenciju tekstu sagatavošanā un kolīziju tiesību normu kodifikācijā tādās jomās kā tirdzniecības tiesības, vērtspapīri, satiksmes negadījumi, mantošanas tiesības, jo īpaši testamenti, uzturēšanas saistības, laulāto īpašuma režīmi, bērnu un pieaugušo attiecības, tiesas izvēles jautājumi u. tml. Pat tās Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences konvencijas, kuras nav stājušās spēkā vai nav ieguvušas daudz ratifikāciju, ir bijušas iedvesmas avots nacionālo valstu likumdevējiem.²⁸⁰ Tomēr, atšķirībā no citām starptautiskajām organizācijām, Hāgas Starptautisko privāttiesību konference nenodarbojas ar tās dalībvalstu materiālo tiesību unifikāciju. Līdz ar to starptautisko privāttiesību noteikumu kodifikācija starptautiskos līgumos bez atbilstošas nacionālo tiesību bāzes ir darboties mazspējīga.

Tirdzniecības tiesību unifikācijas ideja Eiropā atdzima pagājušā gadsimta 60. gadu sākumā, kad pārnacionālu tirdzniecības tiesību idejas aizstāvji sludināja jaunu tirgotāju tiesību – modernu *lex mercatoria* pastāvēšanu.²⁸¹ Šo doktrīnu sākotnēji attīstīja Eiropas vadošie līgumtiesību speciālisti,

²⁷⁸ Škoba L., Sakārne I., Novicka S. 1980. gada ANO Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem pamatjautājumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 18. lpp.

²⁷⁹ Piemēram, 9 no 39 Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences starptautiskajiem līgumiem nav stājušies spēkā, t. i., 1958. gada 15. aprīļa Konvencija par piemērojamām tiesībām īpašumtiesību pārejas gadījumā starptautiskajos preču pirkuma – pārdevuma līgumos (*Convention of 15 April 1958 on the law governing transfer of title in international sales of goods*); 1958. gada 15. aprīļa Konvencija par izvēlēto tiesas kompetenci starptautisko preču tirdzniecības līgumu lietās (*Convention of 15 April 1958 on the jurisdiction of the selected forum in the case of international sales of goods*); 1956. gada 1. jūnija Konvencija par ārvalstu komercsabiedrību, apvienību un citu institūciju juridiskās personas statusa atzīšanu (*Convention of 1 June 1956 concerning the recognition of the legal personality of foreign companies, associations and institutions*); 1965. gada 15. novembra Konvencija par tiesu kompetenci, piemērojamām tiesībām un spriedumu atzīšanu adopcijas lietās (*Convention of 15 November 1965 on Jurisdiction, Applicable Law and Recognition of Decrees Relating to Adoptions*); 1965. gada 22. novembra Konvencija par tiesu izvēli (*Convention of 25 November 1965 on the Choice of Court*); 1986. gada 22. decembra Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem piemērojamām tiesībām (*Convention of 22 December 1986 on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of Goods*); 1989. gada 1. augusta Konvencija par mirušo personu īpašuma mantošanai piemērojamām tiesībām (*Convention of 1 August 1989 on the Law Applicable to Succession to the Estates of Deceased Persons*); 2005. gada 30. jūnija Konvencija par tiesu izvēles līgumiem (*Convention of 30 June 2005 on Choice of Court Agreements*); 2006. gada 5. jūlija Konvencija par piemērojamām tiesībām attiecībā uz noteiktām tiesībām, kas izriet no starpnieku turētiem vērtspapīriem (*Convention of 5 July 2006 on the Law Applicable to Certain Rights in Respect of Securities held with an Intermediary*). Pēdējās divas konvencijas, iespējams, pavisam drīz stāties spēkā. Sk.: HCCH konvencijas. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.listing [Skatīts 20.11.2014.]

²⁸⁰ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 386.–387. lpp.

²⁸¹ Prof. J. Bojārs sniedz *lex mercatoria* avotu uzskaitījumu, izdalot deviņu avotu kategorijas, sk.: Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 273. lpp.

tādi kā **Aleksandrs Goldšteins** (*Aleksandar Goldstajn*, 1912–2010), **Klīvs Šmithofs** (*Clive Schmitthoff*, 1903–1990), **Emanuels Geilards** (*Emmanuel Gaillard*, dz. 1952), **Bertolds Goldmans** (*Berthold Goldman*, 1913–1993), **Filips Fušārs** (*Philippe Fouchard*, 1937–2004) un vēlāk arī **Norberts Horns** (*Norbert Horn*), **Ole Lando** (*Ole Lando*, dz. 1922), **Eižens Langens** (*Eugen Langen*) un citi.²⁸² Viedokļi par *lex mercatoria* terminoloģiju un juridisko saturu krasi atšķīrās, īpaši par to, vai tā būtu trešā tiesību sistēma, kas pastāvētu līdzās nacionālajai un starptautiskajai tiesību sistēmai. Pirms 50 gadiem šādas idejas šķita utopiskas, taču tagad Eiropas Savienībā reģionālā līmenī un pasaulē kopumā līgumtiesības pastāv kā visvairāk unificētā tiesību joma.²⁸³

Visas 20. gadsimta pārnacionālo tirdzniecības tiesību teorijas to pamatjautājumos ir bijušas ļoti līdzīgas – kopēja salīdzinošās jurisprudences perspektīva, starptautiskās komercijas un tirdzniecības paradumi, paražas un prakse –, un tas ir novedis pie evolūcijas starptautisko privāttiesību principu, noteikumu un standartu piemērošanā. Priekšroka patstāvīgu tiesību radīšanā, kuras būtu piemērojamas tirdzniecības strīdu risināšanā, bija saistīta ar izvairīšanos no neskaidrības un nepārskatāmības pārrobežu tirdzniecībā. Kolīziju tiesību doktrīnu dažādība un nacionālo tiesību piemērošana bieži vien nebija piemērotas mūsdienīgu tirdzniecības tiesību problēmu risināšanai.²⁸⁴ Tādējādi mūsdienās tirdzniecības tiesību normatīvo bāzi veido pārnacionālas tiesību normas, t. i., dažāda līmeņa un atšķirīga juridiskā spēka noteikumi, tirdzniecības paražas, principi un starptautiskās konvencijas, kas formējušies evolūcijas ceļā vienveidīgas tirdzniecības prakses un šķīrējtiesu nolēmumu rezultātā.

2.2.3. Eiropas Savienības tiesību akti

Globalizācijas ietekmē valstu monopols saistībā ar starptautisko tiesību normu radīšanu ir krietni vien mazinājies. Starptautisko organizāciju vidū pastāv tādas pārnacionālas organizācijas kā ANO un Eiropas Savienība, kas uzskatāmas par īpaša veida starptautiskajām organizācijām *sui generis*.²⁸⁵ To kompetencē cita starpā ietilpst izdot saistošas tiesību normas. Normas, kuras ir nākušas no Eiropas Savienības institūcijām vai citiem pārnacionāliem subjektiem, ir ietekmējušas valstu nacionālās tiesību sistēmas, kas vēl nesenā pagātnē ir veidojušas vienotu sistēmu. Jāatzīst, ka Eiropas Savienības pārnacionālais raksturs ir grūti apvienojams ar jutīgo “suverenitātes” jautājumu

²⁸² Berger K. P. *The Creeping Codification of the New Lex Mercatoria*. 2nd revised ed. The Hague: Kluwer Law International, 2010, p. 3; Schultz T. *Transnational Legality: Stateless Law and International Arbitration*. Oxford: Oxford University Press, 2014, pp. 105–107.

²⁸³ Vairāk sk.: Kārklīšs J. Vienotu Eiropas līgumtiesību veidošanās un ietekme uz Latvijas tiesībām. *Jurista Vārds*, 06.12.2011. Nr. 49 (696).

²⁸⁴ Berger K. P. *The Creeping Codification of the New Lex Mercatoria*. 2nd revised ed. The Hague: Kluwer Law International, 2010, p. 3.

²⁸⁵ Egils Levits Eiropas Kopienu ir nosaucis par starptautisku veidojumu *sui generis*, kas pēc savas formas atrodas starp valsti, no vienas puses, un starptautisku organizāciju, no otras puses. Vairāk sk.: Levits E. *Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums un Nicas līgums. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs*, 2001, 3. lpp.

starp dalībvalstīm. Nenoliedzami, Eiropas integrācijas procesu rezultātā kontinentālās Eiropas civiltiesību un vispārējo tiesību sistēmas pēdējās desmitgadēs ir kļuvušas daudz tuvākas, atvieglojot likumdevējiem vienotas privāttiesību infrastruktūras izveidi Eiropā, tomēr par vienveidīgu tiesību sistēmu saplūšanu pārnacionālā mērogā runāt ir pārāgri.

Eiropas Savienības tiesības veicina tās dalībvalstu privāttiesību, īpaši speciālo privāttiesību, harmonizāciju, pārvarot dalībvalstu nacionālo tiesību dažādību.²⁸⁶ Eiropas Savienības tiesību galvenais mērķis ir veidot visaptverošu tiesisku ietvaru arvien ciešākai dalībvalstu politiskajai un ekonomiskajai integrācijai. Pastāv cieša saikne starp politisko un ekonomisko integrāciju un tiesību unifikāciju. Zinātnieki norāda, ka vēlme pēc vienotas tiesību sistēmas Eiropā nav jauna ideja. *Ius commune Europaeum* kādreiz Eiropā jau ir pastāvējušas laika posmā pēc romiešu tiesību recepcijas un pirms kodifikācijas viļņa 19. gadsimta sākumā.²⁸⁷ Romiešu tiesības Eiropā pastāvēja kā vienota, papildus vietējām tiesībām un paražām piemērojama tiesību sistēma daudzās valstīs, kuras tagad ir Eiropas Savienības dalībvalstis. Pēdējās desmitgadēs ir publicēti vārienīgi pētījumi, jo īpaši Vācijā, Itālijā un Nīderlandē, kas piedāvā praktiski metodoloģisku materiālu Eiropas Savienības tiesībām nākotnē.

Būtisks pavērsiena punkts Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību kodifikācijā bija Amsterdamas līguma spēkā stāšanās. Eiropas Savienības institūcijas ieguva jaunu kompetenci pieņemt tiesību aktus tiesu iestāžu sadarbības jomā civillietās, kam piemīt pārrobežu aspekti, tiktāl, ciktāl tas ir nepieciešams iekšējā tirgus pienācīgai darbībai.²⁸⁸ Eiropas zinātnieku publikācijās izteikti kritiski viedokļi par to, ka Eiropas Savienības institūcijas privāttiesību jomā var pārkāpt savu kompetenci, veicot neatļautu materiālo tiesību normu unifikāciju. Dalībvalstu veto tiesību apiešana iespējama, realizējot “ciešāku sadarbību” dalībvalstu starpā, kā tas vērojams Roma III regulas piemērā.²⁸⁹

²⁸⁶ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 52. lpp.

²⁸⁷ Smits J. The Making of European Private Law. Toward a *Ius Commune Europaeum* as a Mixed Legal System. Antwerp – Oxford – New York: Intersentia, 2002, p. 5.

²⁸⁸ Amsterdamas, Nicas un Lisabonas līgumi ir grozošie līgumi, kas groza Romas līgumu (Līgumu par ES darbību) un Māstrihtas līgumu (Līgumu par ES). Līguma par Eiropas Savienības darbību tagadējā 81. panta 3. daļa (bijušais 65. pants) noteic, ka Padome var pieņemt lēmumu saskaņā ar īpašu likumdošanas procedūru, lai nodrošinātu pasākumus ģimenes tiesību jomā, kuriem ir pārrobežu ietekme. Īstenojot šo likumdošanas procedūru dalībvalstīs, izņemot Apvienoto Karalisti, Īriju un Dāniju, ar vienoto Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību starpniecību, apejot dalībvalstu materiālās tiesības, var ieviest jaunus tiesību institūtus, kurus tās citādā situācijā nemaz neatbalstītu. Nacionālie parlamenti šiem jautājumiem sešu mēnešu laikā ir tiesīgi uzlikt veto.

²⁸⁹ Saskaņā ar Roma III regulas 21. panta 2. punktu no 2012. gada 21. jūnija regula ir spēkā tajās 15 dalībvalstīs, kas pašlaik iesaistījušās ciešākā sadarbībā. Roma III regula ir saistoša Austrijā, Beļģijā, Bulgārijā, Francijā, Vācijā, Ungārijā, Itālijā, Latvijā, Lietuvā, Luksemburgā, Maltā, Portugālē, Rumānijā, Slovēnijā un Spānijā. ES dalībvalstis, kas nepiedalās šajā iniciatīvā, turpinās piemērot savas nacionālās kolīziju normas. ES dalībvalstis, kas vēlēšies iniciatīvā piedalīties, varēs to darīt saskaņā ar Protokola par Līguma par ES darbību 331. panta 1. punkta otro vai trešo apakšpunktu. Pēc Roma III regulas stāšanās spēkā Latvijas nacionālās kolīziju normas, kas ietvertas Latvijas Civillikuma Ievadā, vairs nepiemēro. Sk.: Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Oficiālais Vēstnesis, 29.12.2010. L 343/10–16.

No Eiropas Savienības tiesību aktiem regulas un direktīvas ir galvenais tiesību instruments Eiropas Savienības privāttiesību unifikācijai un harmonizācijai, kaut arī svarīga loma tiesību normu unifikācijas procesos ir starptautiskajiem līgumiem. Regulām un direktīvām, atšķirībā no starptautiskiem līgumiem, tiesību unifikācijas un harmonizācijas jomā ir būtiskas priekšrocības. Piemēram, direktīvās paredzētie noteikumi tiek tieši ieviesti nacionālajos normatīvajos aktos, tādējādi veicinot tiesību harmonizāciju visās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Savukārt, ja kolīziju normas tiek noteiktas starptautiskos līgumos, tās netiek ieviestas nacionālajās tiesībās, pretrunu gadījumā paļaujoties uz starptautisko normu pārākumu pār nacionālajām tiesībām.

Jāatzīst, ka nepastāv vienota tiesību harmonizācijas definīcija vai skaidrojums. Juristiem ir viedokļi gan ar pozitīvu, gan negatīvu pieskaņu. Harmonizācijas būtība izpaužas tajā, ka harmonizācijas rezultātā atšķirīgi noteikumi kļūst tuvāki, saskaņotāki.²⁹⁰ Eiropas Savienības harmonizācija pastāv kā Eiropas Savienības tiesību pārņemšanas metode un tiek pielietota, lai pilnībā nodrošinātu Eiropas Savienības un nacionālo tiesību savstarpēju saskaņošanu. Šādas metodes pielietojums ir nepieciešams gadījumos, kad Eiropas Savienības tiesībām nepiemīt tiešā spēkā esamība (*direct applicability*), t. i., gadījumos, kad Eiropas Savienības tiesības nav spēkā dalībvalstī kā daļa no valsts iekšējām tiesībām un to realizāciju ir nepieciešams ieviest ar īpašu nacionālo tiesību aktu. Tā, piemēram, direktīvas ir nepieciešams pārņemt nacionālajā tiesību sistēmā, lai Eiropas Savienības direktīvās ietvertās normas būtu saistošas ne tikai pašai valstij, bet arī tās privātpersonām. Līdz ar to katrā no gadījumiem likumdevējs izvēlas situācijai atbilstošāko tiesību normu tuvināšanas metodi, lai sasniegtu iecerētos mērķus.

Kā norādījis prof. J. Bojārs, Eiropas Savienības tiesību harmonizācija notiek divos pārvaldes un atbildības līmeņos – Eiropas Savienības un nacionālajā līmenī. Neviens no tiem nenes pilnu atbildību par abiem līmeņiem, un nepastāv arī tāda augstāka uzraudzība kā konstitūcija vai konstitucionālā tiesa, kurai ir pēdējais vārds par atbildību par kompetences kompetenci.²⁹¹ Pretēji tas ir nacionālo kodifikāciju gadījumā, kad kodifikācija tiek īstenota vienā nacionālā pārvaldes līmenī un viens likumdevējs ir atbildīgs par tiesību sistēmas kompleksu saskaņotību.

Direktīvu kā harmonizācijas instrumenta trūkums ir tas, ka direktīvu noteikumi ne vienmēr tiek formulēti pietiekami konkrēti, atstājot dalībvalstu ziņā veikt precizējumus nacionālajos aktos. Tas, savukārt, apdraud tiesību normu tuvināšanas mērķus, un direktīva var tikt iestrādāta nacionālajās normās bez vajadzīgās harmonizācijas.²⁹² Pēc direktīvu izdošanas ir visai sarežģīti noteikt, kāda reāli ir bijusi direktīvu ieviešanas pakāpe un to juridiskā interpretācija, vai veidojas

²⁹⁰ Osajada K. The Experiences, Methods, Objectives and Perspectives of Unification of Private Law in the European Union. University of Warsaw, 2006. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=897403> [Skatīts 12.08.2010.]

²⁹¹ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 342. lpp.

²⁹² Müller-Graff P. C. EC Directives as a Means of Private Law Unification. In: Towards a European Civil Code. Edited by Arthur Hartkamp, Martijn Hesselink etc. 3rd Fully Revised and Expanded Edition. Kluwer Law International, 2004, p. 87.

tiesību aktu vienotība.²⁹³ Ja dalībvalstis neievieš direktīvu vai neievieš to atbilstoši noteiktajai kārtībai, tiek pārkāpts Eiropas Savienības tiesību efektivitātes princips (*effet utile*).

Eiropas Savienības Tiesa ir pietiekami skaidri definējusi “direktīvu netiešās piemērojamības” principu. Saskaņā ar to valsts tiesu un iestāžu pienākums ir interpretēt valsts tiesības atbilstoši direktīvām.²⁹⁴ Turklāt, ja dalībvalstis neievieš direktīvu atbilstošā veidā, pretēji Eiropas Savienības dibināšanas līguma noteikumiem atsevišķi direktīvu nosacījumi, ievērojot noteiktus priekšnoteikumus, tomēr var tikt piemēroti tieši.²⁹⁵ Direktīvu netiešā iedarbība dalībvalstu iestādēm un tiesām ir jāizmanto kā līdzeklis, lai panāktu laikus neieviestajā direktīvā noteikto mērķu sasniegšanu arī attiecībās starp privātpersonām.²⁹⁶

Vēl viena problēma, saskaņojot tiesību normas ar direktīvām, ir tā, ka direktīvas balstās uz noteiktiem Eiropas Savienības dibināšanas līguma noteikumiem. Tā kā šie noteikumi satur noteiktas prasības, tad iespējams, ka direktīvu izdod, lai noregulētu kādu specifisku jautājumu, bet ne noregulētu problēmu kopumā. Institūcijai, kas iniciējusi direktīvas izdošanu, nav noteikta jebkāda atbildība vai īpašs pienākums radīt pietiekami skaidras un pielietojamas normas.²⁹⁷ Līdz ar to pieredze, kas radusies tiesību saskaņošanas rezultātā ar direktīvu starpniecību, norāda, ka direktīvās ir jāparedz vēl skaidrāka, sistemātiskāka un uz iespējamo kodifikāciju orientēta pieeja.²⁹⁸

Tiesību sistēmu tuvināšanas procesi Eiropas Savienībā un pasaulē neapšaubāmi raksturo starptautisko privāttiesību pēdējo gadu attīstības tendences. Tiesību normu saskaņošanas lietderība un aktualitāte modernā sabiedrībā ir pavisam skaidra: no ekonomiskā viedokļa raugoties, tiesību normu vienvēidība un vienkāršība samazina darījumu izmaksas un novērš neskaidrības kolīziju normu piemērošanā. No globāla aspekta raugoties, šādi procesi veicina starptautiskos darījumus, paaugstina kopējo labklājību, attīsta kultūras izplatību un noved pie sapratnes starptautiskā

²⁹³ Sk.: Smits J. M. A European Private Law as a Mixed Legal System. Towards a *Ius Commune* through the Free Movement of Legal Rules. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1998. No. 5, pp. 328–340; Müller-Graff P. C. EC Directives as a Means of Private Law Unification. In: *Towards a European Civil Code*. Edited by Arthur Hartkamp, Martijn Hesselink etc. 3rd Fully Revised and Expanded Edition. Kluwer Law International, 2004, p. 87.

²⁹⁴ Sk.: Lieta 14/83 von Colson und Kamann; lieta C-106/89 Marleasing.

²⁹⁵ Direktīvas ir tieši piemērojamas, ja ievēroti šādi priekšnoteikumi: 1) ir pagājis ieviešanas termiņš; 2) attiecīgā dalībvalsts direktīvas nav ieviesusi vispār vai ir ieviesusi neatbilstoši noteiktajai kārtībai; 3) satura ziņā direktīvu nosacījumi ir pietiekami skaidri un precīzi; 4) direktīvas izpilde nav saistīta ar nosacījumiem. Šādu viedokli Eiropas Savienības Tiesa ir izteikusi vairākos spriedumos, sk.: Lieta 41/74 van Duyn/Home Office; lieta 148/78 *Pubblico Ministero/Ratti*; lieta 8/81 *Becker*.

²⁹⁶ Borkoveca M. Eiropas Savienības tiesību sistēmas mijiedarbība ar dalībvalstu tiesību sistēmām. *Jurista Vārds*, 30.03.2010. Nr. 13 (608).

²⁹⁷ Müller-Graff P. C. EC Directives as a Means of Private Law Unification. In: *Towards a European Civil Code*. Edited by Arthur Hartkamp, Martijn Hesselink etc. 3rd Fully Revised and Expanded Edition. Kluwer Law International, 2004, p. 87.

²⁹⁸ *Ibid.*

līmenī,²⁹⁹ kas attiecīgi nodrošina lielāku iespēju paaugstināt valstu konkurētspēju starptautiskā arēnā. Varšavas Universitātes Juridiskās un administratīvās fakultātes profesors **Konrāds Osajada** (*Konrad Osajada*) raksta, ka tiesisko un kultūras saišu nostiprināšana starp Eiropas Savienības pilsoņiem labvēlīgi ietekmē sabiedrības integrācijas procesus un saskan ar vienotas Eiropas identitātes ideju.³⁰⁰ Līdz ar to minētie privāttiesību tuvināšanas centieni Eiropas Savienībā ir visnotaļ būtiski.

Eiropas Savienības līmenī ir pieņemtas vairākas regulas, kas saskaņo dalībvalstu kolīziju tiesības, nosaka vienotus lietu piekritības, spriedumu atzīšanas un izpildes noteikumus. Regulas, kuras apkopo (kodificē) kolīziju normas un ar to piemērošanu saistītās normas piemērojamo tiesību izvēlei, ir

- 1) Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 864/2007 (2007. gada 11. jūlijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām (Roma II), turpmāk – **Roma II regula**;
- 2) Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 593/2008 (2008. gada 17. jūnijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām (Roma I), turpmāk – **Roma I regula**;
- 3) Padomes Regula (EK) Nr. 4/2009 (2008. gada 18. decembris) par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un sadarbību uzturēšanas saistību lietās, turpmāk – **Uzturlīdzekļu regula**;
- 4) Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris) ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai, turpmāk – **Roma III regula**;
- 5) Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 650/2012 (2012. gada 4. jūlijs) par jurisdikciju, piemērojamajiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi, publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un Eiropas mantošanas apliecības izveidi, turpmāk – **Mantošanas regula**.

Roma I regula un Roma II regula izveido vienotu kolīziju tiesību regulējumu līgumiskajās un ārpuslīgumiskajās attiecībās. Roma III regula attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai, novedusi pie daļējas starptautisko laulības šķiršanas tiesību unifikācijas Eiropas Savienībā. Mantošanas regula saskaņo dalībvalstu kolīziju tiesības, nosaka vienotus lietu piekritības principus un spriedumu atzīšanas un izpildes normas mantošanas lietās un ievieš Eiropas mantojuma apliecību.

²⁹⁹ Funken K. The Best of Both Worlds – The Trend Towards Convergence of the Civil Law and the Common Law System. (July 2003). Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=476461> [Skatīts 16.08.2010.]

³⁰⁰ Osajada K. The Experiences, Methods, Objectives and Perspectives of Unification of Private Law in the European Union. University of Warsaw, 2006. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=897403> [Skatīts 12.08.2010.]

Starptautiskā civilprocesa jomā tiesu kompetences un spriedumu atzīšanas un izpildes normas kodificētas jau iepriekš minētajās regulās – Uzturlīdzekļu regulā un Mantošanas regulā, kā arī citās,³⁰¹ no kurām īpaši nozīmīgas ir

- 1) Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas Nr. 1347/2000 atcelšanu, turpmāk – **Brisele IIbis regula**;
- 2) Padomes Regula (ES) Nr. 1215/2012 (2012. gada 12. decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās (Pārstrādātā versija), turpmāk – **Brisele I regula**.

Kā redzams, Eiropas Savienības sekundārajos tiesību aktos nepastāv vienota kolīziju normu kodifikācijas pieeja. Tiesību izvēles un lietu piekritības kolīziju normas atrodamas dažādos tiesību aktos, kas pārrobežu strīdu risināšanu padara par kompleksu un sarežģītu procesu. Nesenā Eiropas Savienības pieredze liecina, ka parādās tendence šos noteikumus ietvert vienotā aktā, tomēr sistemātiska pieeja kolīziju normu kodifikācijās nav vērojama.

Pārrobežu līgumtiesībās, ja līdzēji nav izdarījuši izvēli par piemērojamām tiesībām un lietu piekritību, ir jākombinē vairāki tiesību akti:

- 1) noteikumus par piemērojamām tiesībām līgumtiesībās satur Roma I regula (4. pants),
- 2) lietu piekritību noteic Brisele I regula (7. panta 1. pk-ts).

Pārrobežu ārpuslīgumiskajās attiecībās ir jākombinē vairāki tiesību akti:

- 1) noteikumus par piemērojamām tiesībām satur Roma II regula (4. pants),
- 2) lietu piekritību noteic Brisele I regula (7. panta 2. pk-ts).

Starptautiskajos autopārvadājumos ir jākombinē vairāki tiesību akti:

- 1) piemērojamo tiesību izvēli noteic Roma I regula (5. pants),
- 2) lietu piekritību noteic:
 - a) attiecībā uz kravu pārvadājumiem – 1956. gada Ženēvas konvencija par kravu starptautisko autopārvadājumu līgumu (CMR) (31. pants);
 - b) attiecībā uz pasažieru pārvadājumiem – 1973. gada Ženēvas konvencija par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR) (21. pants).

Minētie tiesību akti ir savstarpēji saderīgi, jo visas Eiropas Savienības dalībvalstis ir arī 1956. gada Ženēvas CMR konvencijas dalībvalstis, un sešas no Eiropas Savienības dalībvalstīm, Latviju ieskaitot, ir 1973. gada Ženēvas CVR konvencijas dalībvalstis. Tomēr šāds sadrumstalots un atsevišķos gadījumos nepārskatāms tiesiskais regulējums no tiesību piemērotāja vienlaikus prasa

³⁰¹ Par starptautiskajā civilprocesā aktuālo regulu uzskaitījumu, analīzi un problēmām vairāk sk.: Rudevska B. Ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes attīstības tendences civillietās un komercietās Eiropas Savienībā un Hāgas Starptautisko privāttiesību konferencē. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012.

īpašu vērtību un ne tikai nacionālo privāttiesību, bet arī Eiropas Savienības privāttiesību un starptautisko privāttiesību izcilas zināšanas.

Pagājušā gadsimta 80. gadu sākumā Eiropas vadošie zinātnieki atgriezās pie vienota Eiropas Civilkodeksa idejas apspriešanas.³⁰² Vienots kodekss atrisinātu dalībvalstu atšķirīgo nacionālo tiesību problēmu un izveidotu monolītu tiesisko telpu vienkopus visās dalībvalstīs. Minētās idejas atbalstītāji un pretinieki ir nostājušies divās pretējās nometnēs.³⁰³ Tiesiskā realitāte rāda, ka vienota Eiropas Civilkodeksa pieņemšanai un izstrādei Eiropas Savienības dalībvalstis nav gatavas. Tādēļ kā kompromiss ir izveidots apjomīgs Eiropas Savienības līmeņa ieteikuma tiesību komplekss. LU asociētais profesors *Dr. iur. Jānis Kārklīšs* (dz. 1979) uzskata, ka Eiropas līgumtiesību principu publicēšana ir uzskatāma par ievērojamu soli Eiropas līgumtiesību pilnveidošanā un harmonizēšanā, un to izstrādāšanas mērķi ir atvieglot tirdzniecības attiecības un stiprināt kopējo Eiropas tirgu, izveidot vienotu līgumtiesību infrastruktūru Eiropā, būt par ceļvedi tiesību normu piemērotājiem un likumdevējiem, kā arī mēģināt apvienot anglosakšu un romāņu – ģermāņu tiesību sistēmas.³⁰⁴ Jāteic, ka diskusijām par vienotu Eiropas privāttiesību izstrādi pašlaik ir vairāk teorētisks nekā praktisks raksturs.

Lai mazinātu nacionālo tiesību sistēmu atšķirības Eiropas Savienībā un risinātu citas problēmas,³⁰⁵ tika piedāvāts alternatīvs risinājums – Eiropas līmeņa fakultatīvs instruments (*Optional instrument*), tā saucamais otrais jeb 28. regulējums, kas varētu pastāvēt paralēli nacionālajam regulējumam.³⁰⁶ Pēdējos gados zinātnieki un juristi praktiķi ir norādījuši, ka tieši šī metode būtu noderīga alternatīva tradicionālajai tiesību aktu saskaņošanas procedūrai.³⁰⁷ Arī Latvija sākotnējā pozīcijā par piemērotāko atšķirīgo līgumtiesību problēmu risinājumu uzskatīja regulu, ar ko izveido Eiropas līgumtiesību fakultatīvo instrumentu.³⁰⁸

³⁰² Šis darbs līdzīgi kā ar UNIDROT Komerclīgumu principiem aizsākās jau pagājušā gadsimta 70. gados. 1976. gadā Ole Lando simpozijā “Eiropas vienoto tiesību jaunās perspektīvas” nāca klajā ar ideju par vienota Eiropas Civilkodeksa vai vismaz Eiropas Līgumtiesību akta izstrādi. Līdzīgi kā UNIDROT Komerclīgumu principu izstrādē, arī Eiropas Līgumtiesību principu izstrādē piedalījās gan zinātnieki, gan praktiķi no visas Eiropas. Komisija savā darbā nebalstījās uz ES dalībvalstu likumiem, bet meklēja avotus ārpus ES, tādus kā ASV Tirdzniecības kodekss un starptautiskās konvencijas, piemēram, CISG, sk.: Bonell M. J. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law: Similar Rules for the Same Purposes? Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell96.html> [Skatīts 23.11.2010.]

³⁰³ Vairāk argumentu sk.: Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 286.–287. lpp.

³⁰⁴ Kārklīšs J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006, 7. lpp.

³⁰⁵ Nacionālo tiesību sistēmu atšķirības ES nav vienīgais šķērslis komersantiem un patērētājiem noslēgt pārrobežu darījumus. Pastāv arī citas problēmas, tādas kā valodas barjera, atšķirīgas nodokļu sistēmas, tiešsaistes pārdevēju uzticamība un citas drošības problēmas, privātuma un intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība digitālā vidē.

³⁰⁶ Laikā, kad tika piedāvāts “28. regulējums”, Eiropas Savienībā bija tikai 27 dalībvalstis. Tādējādi tas bija iecerēts kā neitrāls regulējums, kas papildina dalībvalstu nacionālās tiesību sistēmas.

³⁰⁷ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “28. regulējums – iespēja samazināt tiesību aktu izstrādi Kopienas līmenī” (pašiniciatīvas atzinums), 2.4. p. Oficiālais Vēstnesis, 21.01.2011. 21./26.–32. lpp.

³⁰⁸ Informatīvais ziņojums par Latvijas nacionālo (sākotnējo) pozīciju par Komisijas Zaļo grāmatu par politikas risinājumiem virzībā uz Eiropas līgumtiesību izstrādi patērētājiem un uzņēmumiem. 2. lpp. Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/TMzin_020211_CFR.311.docx [Skatīts 05.05.2011.]

Pievienojot paralēlu tiesību sistēmu, juridiskā vide joprojām būtu problemātiska. Patērētājiem, bez papildu informācijas vēl aizvien būtu grūtības saprast savas tiesības. Līdz ar to Eiropas fakultatīvo instrumentu var kritizēt par juridiskās vides sarežģīšanu. Pastāv arī citas problēmas, kas saistītas ar fakultatīvā instrumenta ieviešanu. Piemēram, diskusiju vērts ir jautājums par fakultatīvā instrumenta savienojamību ar Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību normām, it sevišķi attiecībā uz noteikumiem par publisko kārtību, kas piešķir tiesības tiesai atteikt jebkuras valsts tiesību aktu piemērošanu, ja šāda piemērošana ir acīmredzami pretrunā ar tiesas atrašanās vietas valsts publisko kārtību. Fakultatīvais instruments ir nepieciešams tajās līgumtiesību jomās, kurās dominē dalībvalstu imperatīvās tiesību normas.³⁰⁹ Nākotnē šādu fakultatīvu instrumentu varētu piemērot arī finanšu pakalpojumiem (banku un apdrošināšanas tiesībās), kā arī tajās privāttiesību jomās, kuras nav saistītas ar līgumtiesībām.

³⁰⁹ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “28. regulējums – iespēja samazināt tiesību aktu izstrādi Kopienas līmenī” (pašiniciatīvas atzinums), 1.11. p. Oficiālais Vēstnesis, 21.01.2011. 21./26.–32. lpp.

2.3. Nacionāla līmeņa kodifikāciju iedalījums pēc to sistematizēšanas paņēmienu

Nacionālā līmenī oficiāla rakstura starptautisko privāttiesību kodifikāciju veic likumdevējs. Līdz 20. gadsimta 60.–70. gadiem nebija daudz valstu, kurās starptautiskās privāttiesības bija kodificētas vienotā tiesību aktā. Pasaules valstu pieredze rāda, ka šajā jautājumā valstu starpā nav vienotas pieejas. Dažādās valstīs atšķirīgās tiesību tradīcijas, politiskie, ekonomiskie apstākļi, starptautisko privāttiesību zinātnes attīstība ir noteikuši kodifikācijas nepieciešamību un veidu, kādā tā tiek veikta. Ārvalstīs pastāvošo starptautisko privāttiesību noteikumu likumdošanas praksi var iedalīt trīs grupās: valstis, kurās starptautiskās privāttiesības ir kodificētas vienotā aktā (Beļģija, Bulgārija, Itālija, Maķedonija, Šveice, Turcija, Ukraina, Ungārija u. c.), valstis, kurās starptautiskās privāttiesības ir kodificētas vairākos nozaru tiesību aktos (Austrija, Igaunija, Krievija, Latvija, Lietuva, Nīderlande, Polija, Vācija u. c.), un valstis, kurās starptautisko privāttiesību noteikumi vispār nav kodificēti, bet atsevišķi noteikumi iekļauti atsevišķos speciālajos tiesību aktos un tiesu praksē (Francija, Anglija u. c.).

Starptautisko privāttiesību kodifikāciju salīdzinošās analīzes rezultātā pēc likumdevēja izvēlētā tiesību sistematizēšanas paņēmienu var izdalīt šādus starptautisko privāttiesību kodifikācijas veidus, kad spēkā stājas:

- 1) **autonoma kompleksa kodifikācija**, t. i., viens komplekss autonomas tiesību akts regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus, satur kolīziju normas un starptautiskā civilprocesa noteikumus par lietu piekritību, ārvalsts spriedumu atzīšanu un izpildi (Piemēram, Beļģijā, Bulgārijā, Maķedonijā, Šveicē, Turcijā, Ukrainā un Ungārijā);
- 2) **autonomā kumulatīvā kodifikācija**, t. i., viens autonomas tiesību akts regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus un satur kolīziju normas, bet starptautiskā civilprocesa noteikumi tiek ietverti citā normatīvajā aktā, parasti civilprocesa normu kodifikācijā (Piemēram, Austrijā, Igaunijā un Polijā);
- 3) **klasiskā kumulatīvā kodifikācija**, t. i., vispārējo civiltiesību kodifikācijā tiek iekļauta atsevišķa sadaļa, kas regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus, satur kolīziju normas, bet starptautiskā civilprocesa noteikumi tiek ietverti citā normatīvajā aktā, parasti civilprocesa normu kodifikācijā (Piemēram, Baltkrievijā, Krievijā, Lietuvā, Latvijā, Nīderlandē un Vācijā);
- 4) **klasiskā kompleksā kodifikācija**, t. i., vispārējo civiltiesību kodifikācijā tiek iekļauta atsevišķa sadaļa, kas regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus, satur kolīziju normas un starptautiskā civilprocesa noteikumus par lietu piekritību, ārvalsts spriedumu atzīšanu un izpildi (Piemēram, Kanādā, Kvebekas provincē).

2.3.1. Autonoma kompleksa kodifikācija

Autonomās kodifikācijas procesa rezultātā tiek pieņemts atsevišķs normatīvs akts, kas kompleksi regulē svarīgākos starptautisko privāttiesību jautājumus. Minētā pieeja raksturīga 20. gadsimta otrās puses starptautisko tiesību kodifikācijām. Pirmā un apjomīgākā autonomā kompleksā kodifikācija ir **1987. gada Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālais likums** (*Schweizerischen Eidgenossenschaft Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht*) ar 200 pantu regulējumu. Minētā kodifikācija ir ievērojama ar tās sistemātisko struktūru un klasifikāciju, sākot ar vispārējiem principiem un beidzot ar specifisku jautājumu regulējumu. Tieši tādēļ Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālais likums ir bijis paraugs daudzu valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijām visā pasaulē.

1987. gada Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālais likums veidots no 13 sadaļām:

1. sadaļa “Vispārējie noteikumi” (1.–32. pants) – likuma darbības joma, lietu piekritība, ārvalstu tiesību, publiskās kārtības atrunas un imperatīvo normu piemērošana, pilsonības, domicila un dzīvesvietas noteikšanas jautājumi, *lis pendens*, ārvalsts nolēmumu atzīšana un izpilde;
2. sadaļa “Fiziskās personas” (33.–42. pants) – statuss, rīcībspēja, aizbildnība un aizgādība, vārdi un uzvārdi, personu prombūtne;
3. sadaļa “Laulību tiesības” (43.–65. pants) – lietu piekritība, piemērojamo tiesību noteikšana un ārvalsts nolēmumu atzīšana – laulības noslēgšana, ārvalstīs noslēgtas laulības atzīšana, laulību līgumi, uzturēšanas saistības, laulāto īpašuma regulējums, laulības šķiršana un tās atzīšana;
- 3.a sadaļa “Reģistrētas partnerattiecības” (65.a–65.d pants) – laulību regulējuma attiecināmība, lietu piekritība, piemērojamo tiesību noteikšana un ārvalsts nolēmumu atzīšana;
4. sadaļa “Vecāku un bērnu attiecības” (66.–84. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības, adopcija un tās atzīšana, ārvalsts nolēmumu atzīšana;
5. sadaļa “Aizbildniecība un citi aizsardzības pasākumi” (85. pants) – 1961. gada 5. oktobra Hāgas konvencijas par iestāžu pilnvarām un tiesību aktiem, kas piemērojami attiecībā uz bērnu aizsardzību³¹⁰ piemērošana, lietu piekritība, piemērojamās tiesības;
6. sadaļa “Mantošana” (86.–96. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības, pēdējā dzīvesvieta ārvalstīs, mantojuma nodošana, testamentu forma un testamentārā rīcībspēja, ārvalstu nolēmumi, aizsardzības pasākumi un citi tiesiskie līdzekļi;

³¹⁰ Latvijā minētā konvencija stājās spēkā 20.12.2000. ar likumu “Par Hāgas 1961. gada 5. oktobra Konvenciju par iestāžu pilnvarām un tiesību aktiem, kas piemērojami attiecībā uz bērnu aizsardzību”. Latvijas Vēstnesis, 20.12.2000. Nr. 460/464 (2371/2375).

7. sadaļa “Īpašums” (97.–108. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības, kustamas un nekustamas lietas, lietas tranzītā, īpašumtiesību pāreja eksportējamām lietām, gribas autonomija tiesību izvēlē, ķīlas, vērtspapīri un citi nodrošinājumi, dažādi transporta veidi un ārvalsts nolēmumu atzīšana;
8. sadaļa “Intelektuālā īpašuma tiesības” (109.–111. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības un ārvalsts nolēmumu atzīšana;
9. sadaļa “Saistības” (112.–149. pants):
 1. apakšnodaļa “Līgumi” – lietu piekritība, piemērojamās tiesības – patērētāju līgumi, darba līgumi, kustamā un nekustamā īpašuma pārdošana, gribas autonomija tiesību izvēlē, pārstāvība;
 2. apakšnodaļa “Netaisna iedzīvošanās” – lietu piekritība, piemērojamās tiesības;
 3. apakšnodaļa “Delikti” – lietu piekritība, piemērojamās tiesības, gribas autonomija tiesību izvēlē, ceļa satiksmes negadījumi, negodīga konkurence, konkurences ierobežošana, sabiedriskās kārtības traucēšana, personisko tiesību aizskārumi, citi tiesību aizskārumi;
 4. apakšnodaļa “Citi noteikumi” – kopparādnieku tiesības, prasījumu nodošana, valūta, noilgums un prasījumu izbeigšanās;
 5. apakšnodaļa “Ārvalstu nolēmumi” – to atzīšanas pamati.
10. sadaļa “Komerctiesības” (150.–165. pants) – lietu piekritība, ārvalstu komercsabiedrību atbildība, aizsardzības pasākumi, piemērojamās tiesības, firmas aizsardzība, pārstāvība, filiāles, komercsabiedrību reorganizācija apvienošanas, sadalīšanas un pārveidošanas ceļā, izslēgšana no komercreģistra, kreditoru prasījumu apmierināšanas vieta, ārvalstu nolēmumi;
11. sadaļa “Bankrots un mierizlīgums” (166.–175. pants) – ārvalsts nolēmumu atzīšana, lietu piekritība, aizsardzības pasākumi, nolēmumu publiskošana, tiesiskās sekas, kreditoru prasījumu atzīšana un neatzīšana, citas procedūras;
12. sadaļa “Starptautiskā šķīrējtiesa” (176.–194. pants) – piemērošanas joma, šķīrējtiesas atrašanās vieta, lietu piekritība, šķīrējtiesas līgums, šķīrējtiesas sastāvs un šķīrējtiesnešu iecelšana, *lis pendens*, procedūras, aizsardzības pasākumi, pierādījumi, piemērojamās tiesības, nepilnīgi nolēmumi, spriedumu spēkā stāšanās, pārsūdzības iespējas, spriedumu izpilde, ārvalsts šķīrējtiesu nolēmumu atzīšana;
13. sadaļa “Nobeiguma noteikumi” (195.–200. pants).³¹¹

³¹¹ Sk.: Schweizerischen Eidgenossenschaft Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht. Vom 18.12.1987. Stand am 01.05.2013. Pieejams: <http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19870312/index.html> [Skatīts 29.05.2013.]

Ilgu laiku Šveices starptautisko privāttiesību kodifikācija ir bijusi iedvesmas avots likumdevējiem Eiropā. Neilgi pēc gadsimtu mijas vairāku Eiropas valstu likumdevēji ir pieņēmuši savas, gandrīz tikpat apjomīgas kodifikācijas. Piemēram, **2004. gada Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību kodekss** (*Code de droit international privé*) ir moderna un apjomīga starptautisko privāttiesību kodifikācija ar 140 pantu regulējumu. Beļģijā tā ir pirmā starptautisko privāttiesību kodifikācija, kas ietver piemērojamo tiesību, lietu piekritības un ārvalsts spriedumu atzīšanas un izpildes normas. Tā kā Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību kodeksā ietverts tik plašs regulējums, tas ir ierindojams pie autonomām kompleksām kodifikācijām.

Līdz šā kodeksa pieņemšanai Beļģijas starptautisko privāttiesību noteikumi darbojās pēc franču parauga – pamatnormas nāca no 1804. gada Francijas Civilkodeksa, ko papildināja ilgstoši uzkrātā tiesu prakse. 2004. gada Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību kodekss ir veidots, ievērojot Eiropas civiltiesību kodifikācijas klasiskās tradīcijas, t. i., nevis apkopojot esošos noteikumus, bet reformējot visu starptautisko privāttiesību jomu.³¹² No kontinentālās Eiropas romāņu tiesību atzaram piederošajām valstīm Beļģija ir otrā valsts, kas ir pieņēmusi autonomu kompleksu starptautisko privāttiesību kodifikāciju. Pirmā bija Itālija, 1995. gadā pieņemot likumu “Par Itālijas starptautisko privāttiesību reformu” (*Law No. 218 of 31 May 1995 on the Reform of the Italian System of Private International Law*), kas aizstāja Itālijas Civilkodeksa Vispārējā daļā ietvertos starptautisko privāttiesību noteikumus (16.–31. pants).

Beļģijas likumdevējs ir rīkojies ļoti līdzīgi likumdevējam Itālijā, un acīmredzami abi par paraugu ir ņēmuši normas no Šveices kodifikācijas.³¹³ 2004. gada Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību kodekss veidots, ievērojot stingru struktūru un ietverot tajā starptautisko privāttiesību mūsdienu aktualitātes. Tas tiek uzskatīts par modernu un mūsdienu prasībām atbilstošu kodifikāciju.³¹⁴ Kodekss sastāv no 13 sadaļām:

1. sadaļa “Vispārējie noteikumi” (1.–31. pants) – pilsonības, domicila un dzīvesvietas noteikšana, lietu piekritība, ārvalstu tiesību un aizsargājošo atrunu piemērošana, norādes, ārvalsts spriedumu atzīšana un izpilde u. c.;
2. sadaļa “Fiziskās personas” (32.–41. pants) – statuss, rīcībspēja, aizbildnība un aizgādība, vārdi un uzvārdi, personu prombūtne;
3. sadaļa “Laulības un laulāto īpašuma lietas” (42.–57. pants) – lietu piekritība, piemērojamo tiesību noteikšana – saderināšanās, laulība, laulības šķiršana, ārvalstīs noslēgtas laulības un laulības šķiršanas atzīšana;

³¹² Fiorini A. The Codification of Private International Law: The Belgian Experience. *The International and Comparative Law Quarterly*, Apr. 2005. Vol. 54, No. 2, p. 499.

³¹³ Гетьман-Павлова И. В., Крутий Е. А. Автономные национальные кодификации международного частного права в XXI веке. *Законодательство и экономика*, 2010. № 4, с. 49–61.

³¹⁴ Siehr K. General problems of International Private Law in Modern Codifications. In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. VII (2005). Sellier, European Law Publishers, 2006, p. 19.

4. sadaļa “Kopdzīves (*cohabitation*) attiecības” (58.–60. pants) – kopdzīves attiecību izpratne, lietu piekritība, piemērojamo tiesību noteikšana;
5. sadaļa “Bērna izcelšanās (*filiation*)” (61.–72. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības, adopcija un tās atzīšana;
6. sadaļa “Uzturēšanas saistības” (73.–76. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības, vienošanās par uzturēšanu;
7. sadaļa “Mantošana” (77.–84. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības, mantojuma pārvaldīšana, testamentu tulkošana un spēkā esamība;
8. sadaļa “Lietas” (85.–95. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības, lietas tranzītā, kultūras mantojuma objekti, vērtspapīri, zagtas mantas, intelektuālais īpašums, ārvalsts spriedumu iedarbība;
9. sadaļa “Saistības” (96.–108. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības – patērētāju līgumi, delikti, kvazilīgumiskās attiecības, apdrošināšanas līgumi, subrogācija, trešo personu tiesību aizsardzība;
10. sadaļa “Juridiskas personas” (109.–115. pants) – lietu piekritība, piemērojamās tiesības, juridiskās adreses maiņa, apvienošanās, prasības, kas izriet no publiskā apgrozībā laistiem vērtspapīriem, ārvalsts spriedumu iedarbība;
11. sadaļa “Kolektīvās maksātnespējas procedūras” (116.–121. pants) – definīcijas, lietu piekritība, piemērojamās tiesības, informēšanas un sadarbības pienākums, ārvalsts spriedumu iedarbība;
12. sadaļa “Trasti” (122.–125. pants) – trastu pazīmes, lietu piekritība, piemērojamās tiesības;
13. sadaļa “Nobeiguma noteikumi” (126.–140. pants).³¹⁵

Ar apjomīgām starptautisko privāttiesību kodifikācijām var lepoties arī Bulgārijas un Maķedonijas likumdevēji. Apjoma ziņā tās ir līdzvērtīgas kodifikācijas un ierindojamas pie autonomām kompleksām kodifikācijām. **2007. gada Maķedonijas Republikas Starptautisko privāttiesību likums** (*Law on International Private Law of the Republic of Macedonia*) pēc tā spēkā stāšanās aizstāja Dienvidslāvijas Sociālistiskās Federālās Republikas 1982. gada Federālo likumu par kolīziju jautājumu risināšanu ar citām valstīm noteiktos aspektos (*Federal Act on Resolution of Conflict of Laws with other Countries in Certain Relations*),³¹⁶ kas tika uzskatīts par ievērojamu sava laika kodifikāciju ar veiksmīgu starptautiskā civilprocesa noteikumu apkopojumu.

³¹⁵ Sk.: Law of 16 July 2004 holding the Code of Private International Law (Belgium). Pieejams: <http://www.ipr.be/data/B.WbIPR%5BEN%5D.pdf> [Skatīts 21.08.2015.]

³¹⁶ Likuma oficiālo tekstu sk.: Official Gazette of SFRY Nos. 43/82 and 72/82.

Pastāv uzskats, ka Maķedonijas Republikas Starptautisko privāttiesību likums nav jauns likums, bet gan tikai reformēta 1982. gada likuma versija jaunā ietvarā.³¹⁷

2007. gada Maķedonijas Republikas Starptautisko privāttiesību likumā ietverti 124 panti, kas sadalīti sešās sadaļās. Likumā ietverti vispārējie noteikumi (1.–14. pants), kolīziju normas (15.–51. pants), starptautiskā lietu piekritība un citi civilprocesa jautājumi (52.–98. pants), ārvalstu spriedumu atzīšana un izpilde (99.–116. pants), speciālie noteikumi (117.–121. pants), noslēguma un pārejas noteikumi (122.–124. pants).³¹⁸ Maķedonijas Republikas Starptautisko privāttiesību likumā ir ietverts detalizēts starptautiskā civilprocesa regulējums ar kolīziju un citiem juridiskiem kritērijiem, kas juridiskās tehnikas ziņā ļauj šo kodeksu uzskatīt par progresīvu un vērā ņemamu kodifikāciju.³¹⁹

2005. gada Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likums (*Bulgarian Private International Law Code*) ir pirmais starptautisko privāttiesību regulējums Bulgārijā, kas apvieno gan starptautisko privāttiesību, gan starptautiskā civilprocesa noteikumus. Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likumam raksturīgs mūsdienīgs un detalizēts regulējums. Piemērojamo tiesību un lietu piekritības noteikšanā ietvertas starptautiskās prakses novitātes. Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likumu veido 124 panti, kas sadalīti četrās sadaļās ar 12 apakšnodaļām, un noslēgumā papildus ietverti nobeiguma noteikumi. Likumā ietverti pamata noteikumi (1.–3. pants), starptautiskā lietu piekritība un citi civilprocesa jautājumi (4.–28. pants), kolīziju tiesības (fīzisko un juridisko personu statuss, komercaģenti, tiesības *in rem* un intelektuālā īpašuma tiesības, ģimenes, mantošanas un saistību tiesības, atsevišķi izdalot ārpuslīgumiskās attiecības, netaisnu iedzīvošanos un darbības bez pilnvarojuma *negotiorum gestio*) (39.–116. pants) un kolīziju tiesību kvalifikācija, ārvalstu spriedumu atzīšana un izpilde (117.–124. pants), kā arī nobeiguma noteikumi, kas izklāstīti septiņos paragrāfos.³²⁰

Ukraina ir viena no tām retajām bijušajām padomju republikām, kurā likumdevējs ir pieņēmis autonomu kompleksu kodifikāciju. Līdz tam laikam, līdzīgi kā citās padomju republikās, starptautisko privāttiesību noteikumi bija ietverti trīs galvenajos normatīvajos aktos: Civilkodeksā, Civilprocesa kodeksā un Ģimenes tiesību kodeksā. Darbs pie Ukrainas starptautisko privāttiesību noteikumu pārskatīšanas tika aizsākts jau pagājušā gadsimta 90. gadu sākumā. 1993. gadā Ukrainas Tieslietu ministrija apstiprināja darba grupu 12 ekspertu sastāvā

³¹⁷ Deskoski T. The New Macedonian Private International Law Act of 2007. In: Yearbook of Private International Law. Vol. X (2008). Sellier, European Law Publishers, 2009, p. 442.

³¹⁸ Likuma oficiālo tekstu sk.: Official Gazette of the Republic of Macedonia (Služben vesnik na Republika Makedonija), No. 87/2007.

³¹⁹ Гетьман-Павлова И. В., Крутий Е. А. Автономные национальные кодификации международного частного права в XXI веке. Законодательство и экономика, 2010. № 4, с. 49–61.

³²⁰ Sk.: Bulgarian Private International Law Code. Pieejams: <http://www.ifrc.org/Docs/idrl/868EN.pdf> [Skatīts 20.08.2014.]

jauna starptautisko privāttiesību regulējuma izstrādei.³²¹ Diezgan liela vienprātība pastāvēja jautājumā par autonomas kodifikācijas izvēli, kā arī to, ka šajā kodifikācijā būtu jāietver starptautiskā civilprocesa noteikumi. To noteica īpašā Ukrainas situācija, proti, praksē nereti radās neskaidrības par to, kuros gadījumos skatīt strīdus ar ārvalstu elementu piekritību saimnieciskajām tiesām, bet kuros – vispārējās jurisdikcijas tiesām.³²² Līdz ar to viens no jaunās kodifikācijas mērķiem bija atrisināt minētās neskaidrības.

2005. gada Ukrainas Starptautisko privāttiesību likums (*Закон України “Про міжнародне приватне право”*) ir veidots ar 82 pantu regulējumu, papildus tam vēl ir jāpieskaita trīs panti nobeiguma noteikumos, kopā 85 panti, kas sadalīti 14 sadaļās. Ukrainas likumdevējs ir ievērojis Šveices kodifikācijas struktūru, gandrīz atkārtojot sadaļu skaitu, tomēr Ukrainas kodifikācijai piemīt vairākas īpatnības, kas to atšķir no iepriekš aplūkotajām kodifikācijām citās Eiropas valstīs. Ukrainas Starptautisko privāttiesību likums ir viena no retajām vai pat vienīgā autorei zināmā kodifikācija, kurā piedāvāti terminu skaidrojumi. Likumā ir ietvertas 11 terminu definīcijas: privāttiesiskas attiecības, ārvalstu elements, kolīziju norma, tiesību izvēle, gribas autonomija, juridiskā kvalifikācija, atgriezeniskā norāde, tālāka norāde, likuma apiešana, ārvalsts nolēmuma atzīšana un Ukrainas starptautiskais līgums.

2005. gada Ukrainas Starptautisko privāttiesību likums sastāv no šādām sadaļām:

1. sadaļa “Vispārējie noteikumi” (1.–15. pants) – definīcijas, likuma darbības joma, piemērojamo tiesību noteikšana un satura noskaidrošana, juridiskā kvalifikācija, gribas autonomijas apjoms, savstarpējība, publiskās kārtības atruna, dokumentu atzīšana, imperatīvo normu piemērošana u. c.;
2. sadaļa “Fizisko un juridisko personu tiesiskā statusa noteikšanai piemērojamās kolīziju normas” (16.–30. pants) – fiziskās personas personālās tiesības, tiesībspēja un rīcībspēja, tiesības nodarboties ar uzņēmējdarbību, personas vārds, izsludināšana par bezvēsts prombūtnē esošu vai mirušu, personiskās nemantiskās tiesības, Ukrainas pilsoņu civilstāvokļa aktu reģistrācija ārvalstīs, aizbildnība un aizgādība, juridiskās personas personālās tiesības, tiesībspēja un rīcībspēja, ārvalsts juridiskajām personām piemērojamais nacionālais režīms, valsts un citu publisko tiesību subjektu iesaistīšanās privāttiesiskos darījumos ar ārvalsts elementu u. c.;
3. sadaļa “Darījumiem, pilnvarojumam un prasījumu noilgumam piemērojamās kolīziju normas” (31.–35. pants) – darījuma saturs un forma, piemērojamo tiesību izvēle, prasījuma noilgums;

³²¹ Dovgert A. Codification of Private International Law in Ukraine. In: Yearbook of Private International Law. Vol. VII (2005). Sellier, European Law Publishers, 2006, p. 134.

³²² Ibid., p. 137.

4. sadaļa “Intelektuālā īpašuma aizsardzībai piemērojamās kolīziju normas” (36.–37. pants) – piemērojamās tiesības un intelektuālā īpašuma aizsardzība;
5. sadaļa “Lietu tiesību kolīziju normas” (38.–42. pants) – vispārēji noteikumi, īpašumtiesību rašanās un izbeigšanās, reģistrācijai pakļautās tiesības, lietas tranzītā, īpašumtiesību aizsardzība;
6. sadaļa “Saistību tiesību kolīziju normas” (43.–47. pants) – piemērojamo tiesību izvēle, tiesības, kuras piemēro, ja līdzēji nav izdarījuši izvēli (nosaukti 26 līgumu veidi), visciešākās saistības atruna, patērētāju līgumi, juridisko personu ar ārvalstu kapitāla ieguldījumu dibināšanas līgumi, piemērojamo tiesību darbības ietvari;
7. sadaļa “Ārpuslīgumisko attiecību kolīziju normas” (48.–51. pants) – ārpuslīgumiskajām attiecībām, kaitējumam, kas izriet no neatļautas darbības, produktatbildībai un prasījumiem, kas izriet no neuzdotas lietvedības, piemērojamās tiesības;
8. sadaļa “Darba tiesiskajās attiecībās piemērojamās kolīziju normas” (52.–54. pants) – piemērojamās tiesības, ārvalstīs nodarbinātu Ukrainas pilsoņu darba attiecības, Ukrainā nodarbinātu bezvalstnieku darba attiecību īpatnības;
9. sadaļa “Ģimenes tiesību kolīziju normas” (55.–69. pants) – tiesības noslēgt laulību, laulības noslēgšanas forma un kārtība, ārvalstīs noslēgtu laulību atzīšana, laulības līgums, laulāto mantiskās tiesības, piemērojamo tiesību izvēle, laulības šķiršana un atzīšana par neesošu, bērnu un vecāku savstarpējās attiecības, paternitātes noteikšana, uzturēšanas saistības, adopcija;
10. sadaļa “Mantojuma tiesību kolīziju normas” (70.–72. pants) – mantojuma attiecības, nekustamā īpašuma mantošana, personu spēja taisīt un atsaukt testamentu, testamentā forma;
11. sadaļa “Tiesvedības lietās ar ārvalsts elementu” (73.–74. pants) – ārvalstnieku piedalīšanās tiesvedības procesā, to procesuālā tiesībspēja un rīcībspēja Ukrainā;
12. sadaļa “Lietu piekritība un ārvalsts tiesu rīkojumu izpilde” (73.–80. pants) – vispārēji jautājumi, lietu pakļautība un piekritība Ukrainas tiesām, izņēmuma piekritība, civilprocesuālā imunitāte, tiesu rīkojumi;
13. sadaļa “Ārvalsts nolēmumu atzīšana uz izpilde” (81.–82. pants) – ārvalsts nolēmumu atzīšana Ukrainas tiesās un to izpildes kārtība;
14. sadaļa “Nobeiguma noteikumi” (1.–3. pants) – likuma spēkā stāšanās, grozījumi saistītajos likumos un citi jautājumi.³²³

³²³ Sk.: Закон України “Про міжнародне приватне право”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 32, ст. 422. Із змінами, внесеними згідно з Кодексом від 16.05.2013. Pieejams: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> [Skatīts 06.08.2013.]

Tādējādi Ukrainas Starptautisko privāttiesību likums neapšaubāmi ir pieskaitāms pie kompleksām autonomām kodifikācijām, jo likuma regulējumā ir ietverti gan kolīziju tiesību, gan starptautiskā civilprocesa jautājumi. Turklāt tā ir viena no retajām vai pat vienīgā autorei zināmā kodifikācija, kurā ir ietverti arī starptautiskās civilprocesuālās sadarbības aspekti, kā redzams no 12. sadaļas noteikumiem. Tomēr daudzām likuma normām ir deklaratīvs raksturs un tās vairāk atgādina pagājušā gadsimta beigu mācību literatūru nekā normatīvo regulējumu. Tāpat grūti saskatīt racionālu izskaidrojumu tik sadrumstalotam normu dalījuma atsevišķās sadaļās, kurās nereti ir vien divu pantu regulējums. Vairākās nodaļās arī nošķirti savstarpēji saistīti jautājumi, piemēram, 3. un 6. sadaļa vai 4. un 5. sadaļa. Minētā kodifikācija pēc uzbūves atgādina Šveices kodifikāciju, bet pēc satura – Krievijas un Baltkrievijas kodifikācijas. Tas norāda, ka, neņemot vērā likumdevēja vēlmi izveidot modernu kodifikāciju pēc Rietumvalstu labākajiem paraugiem, valsts ģeogrāfiskais novietojums, politiskā situācija valstī un vēl joprojām dziļi iesakņotās padomju tiesību tradīcijas ir būtiski ietekmējušas tiesību jaunrades procesus šajā valstī.

Starptautisko privāttiesību autonomajām kompleksajām kodifikācijām ir raksturīgi, ka tās visbiežāk radušās ilgstošas tiesību evolūcijas ceļā, pārstrādājot, uzlabojot jeb citiem vārdiem – rekodificējot esošās normas. Šai ziņā interesants ir Turcijas piemērs. Starptautisko privāttiesību pirmsākumi Turcijā meklējami 1915. gada “Pagaidu likuma par ārvalstnieku tiesībām un pienākumiem osmaņu zemēs” 4. pantā ietvertajos noteikumos. Proti, personu statusam, laulības noslēgšanai un šķiršanai piemēroja iesaistīto pušu nacionālās tiesības. Gan kolīziju normas, gan procesuālās normas paredzēja turku tiesību piemērošanu. Turcijas Civilprocesa kodeksā bija noteikta ekskluzīva Turcijas tiesu kompetence turku statusa lietās. Līdz ar to ārvalstīs taisītus spriedumus bija problemātiski izpildīt Turcijā, pat ja ārvalsts tiesa strīdā, kurā iesaistīts Turcijas pilsonis, piemēroja Turcijas tiesības.³²⁴ Tā kā minētā regulējuma ietvari bija visai šauri, tad tiesas Turcijā, balstoties uz doktrīnu, piemēroja nacionālās tiesības arī situācijās, kas nebija šajā regulējumā tieši noteiktas. Jaunākas paaudzes turku juristi Rietumvalstu starptautisko privāttiesību doktrīnu un starptautisku līgumu netiešā ietekmē personas statusa noteikšanā pakāpeniski sāka izmantot arī domicila un parastās uzturēšanās vietas (*habitual residence*) piesaistes faktoros.

Vajadzību pēc jauna regulējuma starptautisko privāttiesību jomā noteica politiskā un ekonomiskā situācija 20. gadsimta 60. gados, kad miljoniem turku emigrēja uz ārvalstīm – Rietumeiropas valstīm, Vidējiem Austrumiem un pat Austrāliju. Emigrējušie turki ārvalstīs veidoja ģimenes, laulībā un ārpus tās dzima bērni. Lai risinātu minētās problēmas, Turcija noslēdza vairākus starptautiskus līgumus, ar kuru starpniecību centās atrisināt “viesstrādnieku” jautājumus. Otrs apstāklis, kas veicināja starptautisko privāttiesību attīstību, bija milzīgais tūristu pieplūdums Turcijā

³²⁴ Schneider E. C. The New Private International Law of Turkey. Netherlands International Law Review, 1990. Vol. 37, No. 2, p. 139. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=1935996> [Skatīts 17.07.2013.]

80.–90. gados. Treškārt – starptautisko komercdarījumu skaita pieaugums, eksporta un importa apgrozījuma palielināšanās, ārvalstu komercsabiedrību darbība Turcijā palielināja vajadzību pēc jauna regulējuma. Savukārt trūcīgā zinātniskā literatūra par starptautiski privāttiesisko attiecību regulēšanu pastāvēja kā zināms šķērslis starptautisko privāttiesību attīstībai.³²⁵ Līdz ar to 1975. gadā tika aizsākts darbs pie jauna starptautisko privāttiesību regulējuma sagatavošanas, iesaistot tajā zinātniekus un praktiķus. 1982. gadā stājās spēkā “Likums par starptautiskajām privāttiesībām un civilprocesu” (*Statute Regarding International Private Law and Procedure*) Nr. 2675.³²⁶

Minēto likumu turku zinātnieki uzskata par pirmo starptautisko privāttiesību kodifikāciju Turcijā, kas izstrādāta, balstoties uz Rietumvalstu pieredzi, jo īpaši Vācijas, Šveices un Itālijas starptautisko privāttiesību doktrīnām.³²⁷ 1982. gada likuma mērķis bija sniegt norādes Turcijas tiesnešiem par Turcijas tiesu kompetenci un piemērojamām tiesībām, ja strīdā iesaistīts ārvalsts elements. Tie paši noteikumi sniedza arī ārvalstu tiesām norādes par piemērojamām tiesībām, ja strīdā iesaistīts Turcijas pilsonis. Ja ārvalsts tiesa nepiemēroja turku tiesības, gadījumā, kad to noteica starptautisko privāttiesību kolīziju normas, ar sprieduma izpildi Turcijā varēja rasties problēmas (*jeopardize enforcement*).³²⁸

Uzsverot starptautisko privāttiesību attīstības jaunās dimensijas 21. gadsimta Eiropā, tai skaitā starptautisko privāttiesību pilnveidošanas centienus Eiropā, kā arī Turcijas vēlmi iestāties Eiropas Savienībā, Turcijā tika uzsākta starptautisko privāttiesību noteikumu pārskatīšana.³²⁹ Stambulas Universitātes Starptautisko tiesību pētījumu centra direktore, vairāku grāmatu autore *Dr. iur. Galorena Tekinalpa (Gülören Tekinalp)* ir uzsvērusi, ka mūsdienu nacionālā tiesību sistēma var sasniegt tās mērķus un gūt panākumus tikai tad, ja tā atbilst starptautiskiem standartiem.³³⁰ Starptautiskās konvencijas nosaka jaunus principus un pieejas starptautisko privāttiesību regulējumā. Kaut arī Turcija nav daudzu konvenciju dalībvalsts, tomēr tad, kad tā par tādu kļūst, ir svarīgi mazināt risku, kas rastos nacionālo un ārvalstu tiesu spriedumu nesaskaņu dēļ.³³¹

Lai novērstu minētās problēmas un piedāvātu mūsdienu prasībām atbilstošu tiesisko regulējumu, 2007. gadā Turcijā stājās spēkā **likums “Par starptautiskajām privāttiesībām un starptautisko civilprocesu”** (*Law on Private International Law and International Civil Procedure*)

³²⁵ Schneider E. C. The New Private International Law of Turkey. *Netherlands International Law Review*, 1990. Vol. 37, No. 2, p. 139. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=1935996> [Skatīts 17.07.2013.]

³²⁶ Likuma oficiālo tekstu sk.: *Turkish Official Gazette*, 22.05.1982. Nr. 17701.

³²⁷ Tekinalp G. The 2007 Turkish Code concerning Private International Law and International Civil Procedure. In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. IX (2007). Sellier, European Law Publishers, 2008, p. 315.

³²⁸ Schneider E. C. The New Private International Law of Turkey. *Netherlands International Law Review*, 1990. Vol. 37, No. 2, p. 142. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=1935996> [Skatīts 17.07.2013.]

³²⁹ Tekinalp G. The 2007 Turkish Code concerning Private International Law and International Civil Procedure. In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. IX (2007). Sellier, European Law Publishers, 2008, p. 315.

³³⁰ *Ibid.*, p. 319.

³³¹ *Ibid.*

Nr. 5718.³³² Jaunā regulējuma mērķis, līdzīgi kā iepriekšējam likumam, bija noteikt starptautiski privāttiesiskajām attiecībām ar ārvalsts elementu piemērojamās tiesības, Turcijas tiesu kompetences jautājumus un ārvalsts tiesu spriedumu atzīšanu un izpildi. Minētais neietekmē noteikumus, kas paredzēti starptautiskajās konvencijās, kuru dalībvalsts ir Turcija.³³³ Likumā ir ietverti 66 panti, kas sadalīti divās galvenajās daļās; viena no tām regulē piemērojamo tiesību izvēles jautājumus, bet otra – lietu piekritības un ārvalsts spriedumu atzīšanas un izpildes jautājumus. Likuma regulējums izkārtots šādi:

1. daļa “Starptautiskās privāttiesības” (1.–39. pants):

1. nodaļa “Vispārējie noteikumi” (1.–8. pants) – jautājumi par ārvalsts tiesību piemērošanu, publiskās kārtības izņēmumiem, tiesisku darījumu formu, noilgumu;
2. nodaļa “Kolīziju normas” (9.–39. pants) – personu rīcībspējai, laulības noslēgšanai, laulāto īpašumam, adopcijai, uzturēšanas saistībām, mantošanai, tiesībām *in rem*, pārvadājumiem, intelektuālajam īpašumam, līgumsaistībām, tai skaitā patērētāju un darba līgumiem, kā arī pilnvarojumam, deliktiem, negodīgai konkurencei, netaisnas iedzīvošanās regulējumam piemērojamās tiesības u. tml.;

2. daļa “Starptautiskais civilprocess” (40.–66. pants):

1. nodaļa “Starptautiskā lietu piekritība Turcijas tiesām” (40.–49. pants) – jautājumi par starptautisko lietu piekritību, ārvalstnieku procesuālo statusu, drošības naudu, vienošanos par lietu piekritību un tās ierobežojumi, ārvalstu imunitāti pret tiesas valsts jurisdikciju u. tml.;
2. nodaļa “Ārvalsts tiesu un šķīrējtiesu nolēmumu atzīšana un izpilde” (50.–63. pants) – nolēmumu atzīšanas kārtība, procesuālie dokumenti, izņēmumi un nolēmumu pārsūdzība, neatzīšanas pamati u. tml.;

“Nobeiguma noteikumi” (64.–66. pants) – atceltās normas, likuma spēkā stāšanās un izpildes deleģējums.³³⁴

Ankaras Universitātes profesore, starptautisko tiesību pētniece *Dr. iur. Gilina Gingera (Gülin Güngör)* raksta, ka pušu gribas autonomijas principa realizācija un visciešākās saistības principa ieviešana līgumtiesību regulējumā ir būtisks jaunā likuma ieguvums.³³⁵ Tādējādi Turcijas starptautisko privāttiesību pieredze uzskatāmi atspoguļo secīgu kodifikācijas etapu ģenēzi un modernizāciju atbilstoši mūsdienu vajadzībām.

³³² Likuma oficiālo tekstu sk.: Turkish Official Gazette, 12.12.2007. Nr. 26728.

³³³ Turcijas Republikas likums “Par starptautiskajām privāttiesībām un starptautisko civilprocesu”, 1. pants.

³³⁴ Sk.: Milletlerarası özel hukuk ve usul hukuku hakkında kanun. Kanun No. 5718. Kabul Tarihi: 27.11.2007. Pieejams: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5718.html> [Skatīts 17.07.2013.]

³³⁵ Güngör G. The Principle of Proximity in Contractual Obligations: the New Turkish Law on Private International Law and International Civil Procedure. Ankara Law Review, 2008. Vol. 5, No. 1, p. 21.

Savukārt Ungārijas likumdevējs ir izvēlējis atšķirīgu pieeju. Ungārija ir viena no tām retajām padomju bloka valstīm, kurā ir palikusi spēkā vēl komunistu režīma laikā pieņemtā starptautisko privāttiesību kodifikācija. Tā bija pirmā šāda veida kodifikācija Ungārijas valsts pastāvēšanas laikā, kas pieņemta kā ceturtais kodifikācijas mēģinājums pēc Otrā pasaules kara.³³⁶

1979. gada Ungārijas Starptautisko privāttiesību likums Nr. 13 (*Law-decree No. 13 of 1979 on Private International Law*) satur 75 pantu regulējumu, kas tradicionāli sadalīti trīs grupās: vispārējie starptautisko privāttiesību jautājumi, speciālie jautājumi un starptautiskā civilprocesa regulējums. Likums ir veidots no šādām daļām:

- 1) likuma 1. sadaļa “Vispārējie noteikumi” – likuma darbības joma, starptautisko tiesību aktu prioritāte, ārvalsts tiesību piemērošanas vispārēji jautājumi, kvalifikācija, *renvoi*, ārvalsts tiesību satura noskaidrošana, publiskās kārtības atruna u. tml.;
- 2) likuma 2.–8. sadaļa “Speciālie noteikumi” – kolīziju normas par piemērojamām tiesībām attiecībā uz personām, īpašumtiesībām, tai skaitā uz intelektuālo īpašumu, saistībām, mantošanas un ģimenes tiesībām;
- 3) likuma 9.–11. sadaļa “Starptautiskais civilprocess” – tiesu kompetence, procesuālie jautājumi, ārvalsts tiesu spriedumu atzīšana un izpilde;
- 4) “Nobeiguma noteikumi” – likuma spēkā stāšanās u. tml.³³⁷

Ungārijas kodifikācijā vērojama padomju tiesību ietekme, kodekss pēc tajā ietverto normu satura līdzinās tādu valstu kā Ukraina, Baltkrievija un Krievija starptautisko privāttiesību redzējumam. Paši ungāru zinātnieki gan apgalvo, ka atšķirība starp padomju tiesību sistēmas valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijām, kas ir spēkā Austrumeiropas valstīs, un Rietumeiropas valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijām nemaz nav tik liela, kā līdz šim bija pieņemts domāt.³³⁸ Tas tiek skaidrots ar to, ka starptautisko privāttiesību noteikumiem neatkarīgi no valsts, kurā tie būtu spēkā, ir viens mērķis – atrast pārrobežu tiesisko attiecību regulējumam piemērojamās tiesības tā, lai sasniegtu taisnīgu mērķi. Vienlaikus zinātnieki raksta: lai cik tas arī pārsteidzoši nešķistu, šie padomju tiesību sistēmas valstīs pieņemtie starptautisko privāttiesību noteikumi ir pārsteidzoši labi veidoti, balstoties uz pamatīgi izstrādātu zinātnisku pieeju.³³⁹

³³⁶ Pirmo starptautisko privāttiesību kodifikācijas projektu 1948. gadā sagatavoja prof. Ištivāns Sāsi (*István Szász*). Pēc komunistu nākšanas pie varas starptautisko privāttiesību kodifikācija tika aizmirsta uz divām desmitgadēm. 1966. gadā Ungārijas Zinātņu akadēmijas Tiesību institūts uzsāka darbu pie jaunas kodifikācijas izstrādes un pēc trīs likumprojektu pārstrādes jaunais kodekss 1979. gadā stājās spēkā. Sk.: Szabó S. An overview of the Hungarian PIL Codification: Law Governing Contracts. Pieejams: http://jmce.elte.hu/docs/Law_Governing_Contracts/HungarianPILContracts.pdf [Skatīts 20.12.2015.]

³³⁷ Sk.: Law-decree No. 13 of 1979 on Private International Law (The Statutes of the Hungarian People's Republic). Ministry of Justice of the Hungarian People's Republic (1982), 103 p.

³³⁸ Burian L. Hungarian Private International Law. In: Yearbook of Private International Law. Vol. I (1999). Sellier, European Law Publishers, 2000, p. 165.

³³⁹ *Ibid.*, p. 166.

Apkopojot ārvalsts kodifikāciju salīdzināšanas rezultātus, kas iegūti, izvērtējot kodifikāciju apjomu, struktūru un saturu, autore izceļ vairākas autonomu kompleksu kodifikāciju **priekšrocības**:

- 1) kopīgu starptautisko privāttiesību institūtu apkopošana vienā sistematizētā tiesību aktā veicina vienveidīgu tiesību normu piemērošanas praksi pārrobežu privāttiesiskajās attiecībās;
- 2) atsevišķa kodifikācija padara starptautisko privāttiesību noteikumus pārskatāmus, tas atvieglo šo normu izpratni un pielietošanu, tādējādi paaugstina tiesību normu efektivitāti;
- 3) tā novērš tiesību normu dublēšanās iespējas un pretrunas, kas rodas tiesību normu nepārskatāmības un sarežģītības dēļ;
- 4) visbeidzot, jebkura kodifikācija samazina tiesību aktu masu un veicina tiesību “attīrīšanu” no novecojušām un neefektīvām tiesību normām.

Par autonomu kompleksu kodifikāciju **trūkumiem** autore uzskata šādus aspektus:

- 1) praktiski nav iespējams apvienot vienā tiesību aktā visus noteikumus, kas pastāv starptautiskajās privāttiesībās – maz kopīgu vispārēju noteikumu, bet daudz apakšjautājumu, kas prasa specifisku vai diametrāli pretēju regulējumu (piemēram, starptautiskie jūras, gaisa, dzelzceļa vai autotransporta pārvadājumi, starptautiskās finanšu tiesības, tai skaitā starptautiskie norēķini, starptautiskās tirdzniecības finansēšana vai starptautiskās investīcijas, pārrobežu maksātnespēja u. tml.);
- 2) speciālo kolīziju normu (darba, patērētāju, apdrošināšanas tiesībās u. tml.) saikne ar šo civiltiesību apakšnozaru nacionālajām materiālajām tiesībām ir daudz ciešāka nekā saikne savā starpā, tādēļ šādu normu iekļaušana starptautisko privāttiesību kodifikācijās rada iespaidu, ka tās ir it kā atrautas no konteksta, kurā tām būtu jāatrodas;
- 3) vienotas teorētiskas bāzes trūkums par starptautisko privāttiesību normu sastāvu un juridisko dabu, kā arī dziļi sakņotas padomju tiesību tradīcijas var būt traucēklis sekmīgai starptautisko privāttiesību kodifikācijai.

Doktrīnā uzmanība vērsta uz pārāk sarežģītu un kazuistisku tiesību nozaru kodifikācijas neiespējamību. Tiesību kazuītales gadījumā katrai konkrētai situācijai ir jākonstruē individuāls risinājums, ko, neapšaubāmi, ar tiesu prakses palīdzību risināt ir vienkāršāk. Franču juridiskajā literatūrā atzīts, ka sarežģītu problēmu risināšanā nepieciešams ievērot tiesību normas, kas radītas konkrētu gadījumu izskatīšanas prakses rezultātā.³⁴⁰ Šādas prakses trūkums var novest pie nepieņemama rezultāta. Tādējādi pat visaptverošas kompleksas kodifikācijas gadījumā šo normu pareizas piemērošanas un normu efektivitātes nodrošināšanā liela nozīme ir tiesu praksei un tiesību doktrīnai. Ja tādas nav vai tāda pastāv fragmentāri, kā tas ir Latvijas situācijā, tad vēl ir pārāgri runāt par pastāvošo starptautisko privāttiesību normu pārskatīšanu un jaunu institūtu ieviešanu.

³⁴⁰ Кабрияк Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 392.

2.3.2. *Autonoma kumulatīva kodifikācija*

Par iepriekš minēto problēmu risinājuma kompromisu uzskatāma tendence starptautisko privāttiesību noteikumus sistematizēt, apvienojot autonomo kodifikāciju un nozares kodifikācijas, kas atspoguļo kumulatīva rakstura starptautisko privāttiesību sistematizēšanas paņēmieni. Kumulācija (*cumulus, cumulāre*) nozīmē palielināšanu, sakopšanu, summēšanu.³⁴¹ Kumulācijas gadījumā starptautisko privāttiesību noteikumus veido nevis viens tiesību akts, bet vairāki savstarpēji saistīti tiesību akti, no kuriem viens centrālais akts apkopo īsu starptautisko privāttiesību vispārējo noteikumu un kolīziju normu pārskatu, bet pārējie regulē specifiskus noteikumus. Mūsdienu apstākļos praktiski visās tiesību sistēmās lielākā vai mazākā pakāpē ir vērojama starptautisko privāttiesību kumulatīva kodifikācija neatkarīgi no tā, vai likumdevējs ir izvēlējis klasisku vai autonomu pieeju starptautisko privāttiesību kodifikācijā.

Starptautiskās privāttiesības tāpat kā tiesības kopumā nav statiskas. Tās atrodas nepārtrauktā attīstībā, atspoguļojot starptautiskās sabiedrības sociālās un ekonomiskās vajadzības. Piemēram, Beļģijā pēc Starptautisko privāttiesību kodeksa pieņemšanas, kas regulē visai plašu jautājumu loku, spēkā palika arī 1995. gada likums “Par komercaģentu līgumiem” un 2003. gada likums “Par viendzimuma laulībām”, Igaunijā – 2009. gada likums “Par mantošanu”, 2004. gada likums “Par investīciju fondiem”, bet Turcijā – 2003. gada likums “Par ārvalstu investīcijām”³⁴² un likums “Par ārvalstniekiem izsniedzamajām darba atļaujām”,³⁴³ kuros ietverti papildu noteikumi, kas regulē starptautiski privāttiesiskās attiecības. Tādējādi prakse apstiprina, ka ikviens kodifikācijas akts, lai arī cik pilnīgs tas būtu, pastāv ciešā mijiedarbībā ar citiem nozares kodifikācijas aktiem.

Autonomas kumulatīvas kodifikācijas gadījumā likumdevējs pieņem vienu autonomu normatīvo aktu, kas regulē vispārējus ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus un satur kolīziju normas, bet starptautiskā civilprocesa noteikumi tiek ietverti citā normatīvajā aktā, parasti civilprocesa kodifikācijā. Autonomas kumulatīvas kodifikācijas veids likumdevēju vidū Eiropā nav īpaši populārs. Šāds kodifikācijas modelis vērojams mūsu kaimiņvalstī Igaunijā. Jau 1940. gadā Igaunijā bija sagatavota sava nacionāla līmeņa civiltiesību kodifikācija. Tajā tika ietverti starptautisko privāttiesību noteikumi, kas izstrādāti pēc 1864. gada Baltijas Civillikuma parauga, kā arī pēc Šveices un Vācijas starptautisko privāttiesību noteikumiem.³⁴⁴ Pēc neatkarības atjaunošanas Igaunijā tika apspriesta un akceptēta Civillikuma Vispārējā daļa, kura stājās spēkā 1994. gadā un

³⁴¹ Sk.: Latviešu konversācijas vārdnīca. 10. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1934, 18901. sl.; Ancient History Encyclopedia. Pieejams: <http://www.ancient.eu/lang/entry/latin/2496/> [Skatīts 25.06.2015.]

³⁴² Likuma oficiālo tekstu sk.: Resmi Gazete, 2003. Nr. 24141.

³⁴³ Turpat sk.: Nr. 25040.

³⁴⁴ Sein K. The Development of Private International Law in Estonia. In: Yearbook of Private International Law. Vol. 10, 2008, pp. 459–460.

kurā no jauna tika ietverti starptautisko privāttiesību noteikumi.³⁴⁵ Igaunijas likumdevējs pakāpeniski modernizēja 1994. gada kodifikācijā ietvertās civiltiesību normas un izstrādāja jaunu Starptautisko privāttiesību likumu, kas stājās spēkā 2002. gada 1. jūlijā. Kaimiņvalsts tiesību zinātnieki atzina, ka pievienošanās starptautiskām privāttiesību konvencijām, tādām kā Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences konvencijas un citas,³⁴⁶ veicināja starptautisko privāttiesību modernizēšanu Igaunijā.

Tā kā Igaunija pieder pie ģermāņu tiesību saimes, tad **2002. gada Igaunijas Starptautisko privāttiesību likums** (*Eesti Vabariik Rahvusvahelise eraõiguse seadus*) izstrādāts, balstoties uz Vācijas, Austrijas un Šveices pieredzi.³⁴⁷ Tādējādi Igaunijas likumdevējs ir izvēlējis zelta vidusceļu, jo Šveices kodifikācija ir izteikti kompleksa autonoma kodifikācija, savukārt Vācijas Civillikuma Ievads – izteikti lakonisks. Pieņemot autonomu Starptautisko privāttiesību likumu, Igaunijas likumdevējs to ir izveidojis kā kumulatīvu kodifikāciju. Tā ir visai īpatnēja pieeja, jo pēdējā no Rietumeiropas valstu autonomām kodifikācijām, kas neregulēja starptautiskā civilprocesa jautājumus, tika pieņemta 1978. gadā Austrijā. Kopš 20. gadsimta 80. gadiem pasaulē vērojama tendence pieņemt kompleksas kodifikācijas, ietverot tajās arī starptautiskā civilprocesa noteikumus. Šo jautājumu apvienošana vienā kodeksā tiek uzskatīta par ērtu un saskanīgu pieeju.³⁴⁸ Iespējams, šāda Igaunijas likumdevēja pieeja ir saistīta ar vēl joprojām dziļi iesakņotām padomju tiesību tradīcijām.

2002. gada Igaunijas Starptautisko privāttiesību likumā ir ietverti 67 panti, kas sadalīti astoņās daļās:

1. daļa “Vispārēji noteikumi” (1.–9. pants) – likuma darbības joma, ārvalsts tiesību piemērošana, ārvalsts tiesību satura noskaidrošana, *renvoi*, publiskās kārtības atruna, tiesiska darījuma formas prasības u. tml.;
2. daļa “Fiziskas personas” (10.–13. pants) – fiziskas personas dzīvesvieta, pilsonība, rīcībspēja, personas izsludināšana par mirušu;
3. daļa “Juridiskas personas” (14.–17. pants) – piemērojamās tiesības un to ietvari, pārstāvības tiesību ierobežojumi, citas personu apvienības un aktīvu portfeli;

³⁴⁵ Sein K. The Development of Private International Law in Estonia. In: Yearbook of Private International Law. Vol. 10, 2008, p. 460.

³⁴⁶ Tā, piemēram, no Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences 39 starptautiskiem līgumiem (konvencijas un to protokoli, neskaitot pirms Pirmā pasaules kara pieņemtās konvencijas) Igaunijai un Lietuvai ir saistoši 13, bet Latvijai – 12 starptautiski līgumi. Jāatzīmē, ka no minētajiem 39 starptautiskajiem līgumiem 11 nav stājušies spēkā. Vairāk sk. HCCH mājaslapā. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.listing [Skatīts 01.05.2013.]

³⁴⁷ Sein K. The Development of Private International Law in Estonia. In: Yearbook of Private International Law. Vol. 10, 2008, p. 461.

³⁴⁸ Гетьман-Павлова И. В., Крутий Е. А. Автономные национальные кодификации международного частного права в XXI веке. Законодательство и экономика, 2010. № 4, с. 49–61.

Līdzīgi Igaunijai, arī Polijā likumdevējs ir izvēlējis kodificēt starptautisko privāttiesību noteikumus, ietverot tos autonomā kumulatīvā kodifikācijā. **2011. gada Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likums** (*Act of 4 February 2011 Private International Law*) satur 81 pantu, kas izkārtoti 19 nodaļās:

1. nodaļa “Vispārējie noteikumi” (1.–10. pants) – likuma darbības jomas, ārvalsts tiesību piemērošanas, pušu piemērojamo tiesību izvēles, publiskās kārtības atrunas regulējums un visciešākās saistības princips;
2. nodaļa “Fiziskās personas” (11.–16. pants) – rīcībspējas un rīcībnespējas jautājumi, personu izsludināšana par mirušām, fiziskās personas vārds un citas personiskās tiesības;
3. nodaļa “Juridiskās personas un citas organizācijas” (17.–21. pants) – juridisko personu darbībai piemērojamās tiesības, to ietvari un citi jautājumi;
4. nodaļa “Pārstāvība” (22.–23. pants) – pārstāvībai uz statūtu vai pilnvaras pamata piemērojamās tiesības;
5. nodaļa “Tiesiska darījuma spēkā esamība un tā forma” (24.–25. pants) – piemērojamo tiesību jautājumi;
6. nodaļa “Noilgums un citi ar to saistītie jautājumi” (26.–27. pants) – visai lakoniski regulēti piemērojamo tiesību jautājumi (arī 5. nodaļā);
7. nodaļa “Saistības” (28.–38. pants) – līgumtiesībām, apdrošināšanas līgumiem, patērētāju līgumiem, vērtspapīriem, ārpuslīgumiskajām attiecībām piemērojamās tiesības;
8. nodaļa “Šķīrējtiesas līgumi” (39.–40. pants) – gribas autonomijas princips un piemērojamo tiesību izvēle;
9. nodaļa “Īpašums un ar to saistītās tiesības. Valdījums” (41.–45. pants) – tiesībām *in rem* piemērojamās tiesības, preces tranzītā, valdījums;
10. nodaļa “Intelektuālais īpašums” (46.–47. pants) – piemērojamās tiesības un to ietvari;
11. nodaļa “Laulību jautājumi” (48.–54. pants) – tiesībām noslēgt laulību, laulības formai un spēkā esamībai, laulāto mantiskajām attiecībām, laulības šķiršanai piemērojamās tiesības;
12. nodaļa “Vecāku un bērnu savstarpējās attiecības” (55.–56. pants) – bērna izcelšanās noteikšanai piemērojamās tiesības, rūpes par bērnu;
13. nodaļa “Adopcija” (57.–58. pants) – piemērojamās tiesības un citi jautājumi;
14. nodaļa “Aizbildnība un aizgādība” (59.–62. pants) – piemērojamās tiesības un ar tām saistītie jautājumi;
15. nodaļa “Uzturēšanas saistības” (63. pants) – piemērojamās tiesības;
16. nodaļa “Mantošanas lietas” (64.–66. pants) – testamentiem piemērojamās tiesības un ar tām saistītie jautājumi;

17. nodaļa “Citas tiesiskās attiecības” (67.–68. pants) – šā likuma, Eiropas Savienības regulējuma un starptautisko konvenciju noteikumu savstarpējā saikne;

18. nodaļa “Grozījumi spēkā esošajos noteikumos” (69.–79. pants);

19. nodaļa “Nobeiguma noteikumi” (80.–81. pants).³⁵⁰

Kā redzams no 2011. gada Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma apskata, likumdevējs ir izvēlējis detalizētu un, pēc autores domām, pārāk sadrumstalotu tiesību normu dalījumu nodaļās, kurās var atrast vien divus pantus vai nedaudz vairāk pantu. Kaut arī Polijas starptautisko privāttiesību kodifikācijā ir aptverti visi svarīgākie jautājumi, tomēr šāda likuma struktūra rada nepārskatāmu iespaidu. Šai kodifikācijai īpaši raksturīgs plašs norādes normu klāsts, kuras precizē dažāda līmeņa starptautisko tiesību aktu piemērošanu, jo īpaši plaši uzskaitīti ir Eiropas Savienības sekundārie tiesību akti – regulas un direktīvas,³⁵¹ kā arī atsevišķas starptautiskas konvencijas.³⁵² Līdzīgi ir rīkojies Vācijas likumdevējs, ietverot norādes uz Eiropas Savienības regulām un direktīvām.³⁵³ Var teikt, ka šāda pieeja kļūst arvien populārāka, jo aizvien biežāk Eiropas Savienības dalībvalstu likumdevēji (Beļģijā, Bulgārijā, Igaunijā, Itālijā, Lietuvā, Nīderlandē u. c.) savos starptautisko privāttiesību kodifikāciju aktos šādas norādes ietver.

Gan Igaunijas, gan Polijas kodifikācijas ir veidotas, ņemot vērā citu Eiropas valstu likumdevēju neseno kodifikācijas pieredzi, Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību regulējumu un starptautisko konvenciju, jo īpaši Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences izdoto konvenciju, noteikumus. Tādēļ katras atsevišķas situācijas noregulējums atbilst starptautiskiem standartiem un jaunākajām starptautisko tiesību attīstības tendencēm. Diskusiju vērts ir jautājums par to, vai autonomā kodifikācijā ir jāietver arī starptautiskā civilprocesa normas. Šajā jautājumā pastāv atšķirīgi viedokļi.

Gadsimtiem ilgi juristi ir centušies nodalīt piemērojamo tiesību izvēli no lietu piekritības un spriedumu atzīšanas un izpildes.³⁵⁴ Piemērojamo tiesību izvēles normām vairāk piemīt materiāltiesisks raksturs, bet lietu piekritības vai spriedumu atzīšanas un izpildes normām – vairāk procesuāls raksturs. Tomēr funkcionāli šie jautājumi ir savstarpēji cieši saistīti. No praktiskās puses raugoties, nereti procesuāliem aspektiem ir pat lielāka nozīme nekā piemērojamo tiesību izvēlei.³⁵⁵ Spriedums, kuru nav iespējams izpildīt, kļūst bezjēdzīgs. Tomēr, ja likumdevējs starptautiskā civilprocesa noteikumu pietiekamu regulējumu ir ietvēris atsevišķā civilprocesa kodifikācijā, tam

³⁵⁰ Sk.: Act of 4 February 2011 Private International Law (Poland). Pieejams: http://pil.mateuszpilich.edh.pl/New_Polish_PIL.pdf [Skatīts 21.08.2015.]

³⁵¹ Piemēram, sk.: Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 28., 30., 33. un 63. pants.

³⁵² Turpat, 34., 56., 59., 60. un 66. pants.

³⁵³ Sk.: Vācijas Civillikuma Ievada 3., 17., 46.a–46.d pants.

³⁵⁴ Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 19. lpp.

³⁵⁵ Juenger F. K. Choice of Law and Multistate Justice. Special ed. Ardsley: Transnational Publishers, 2005, p. 4.

nevajadzētu radīt sevišķas grūtības ārvalstu spriedumu atzīšanā un izpildē vai starptautiskajā civilprocesuālajā sadarbībā.

2.3.3. Klasiska kumulatīva kodifikācija

Klasiskā tipa starptautisko privāttiesību kodifikācija jeb franču – itāļu modelis, kā tas sākotnēji tika dēvēts, ir visvecākais kodifikācijas paņēmiens starptautisko privāttiesību kodifikācijas praksē. Sākot ar 19. gadsimta beigām, likumdevēji vispārējās civiltiesību kodifikācijās, visbiežāk – ievada noteikumos – iekļāva starptautiskās privāttiesības regulējošus noteikumus. Tomēr tie bija vispārēja rakstura noteikumi, kas tikai kumulācijā ar citiem tiesību aktiem spēja izveidot kopējus starptautisko privāttiesību ietvarus. Piemēram, **1896. gada Vācijas Civillikuma Ievadā EGBGB** (*Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch*) tika ietverti tikai vispārēji noteikumi un atsevišķas kolīziju normas, kas šo kodifikāciju ierindoja pie klasiskām kumulatīvajām kodifikācijām. 1896. gada Vācijas Civillikuma Ievadā ir ietverti 40 panti, pēc numerācijas 48, no kuriem vairāki panti ir papildināti vai izslēgti. Šis regulējums ir sadalīts septiņās nodaļās:

1. nodaļa “Vispārēji noteikumi” (3.–6. pants) – likuma darbības joma, ārvalsts tiesību iemērošanas robežas, *renvoi* norādes, publiskās kārtības atruna u. tml.;
2. nodaļa “Fizisko personu tiesības un tiesiski darījumi” (7.–12. pants) – rīcībspēja un tiesībspēja, nāves pieņemums, personas vārds, tiesiska darījuma forma un trešo personu aizsardzība;
3. nodaļa “Ģimenes tiesības” (13.–24. pants) – ģimenes attiecībās piemērojamās tiesības, laulības noslēgšana un atzīšana, laulāto mantiskās attiecības, laulības šķiršana, reģistrētas partnerattiecības, bērna izcelšanās noteikšana, adopcija, aizbildnība un aizgādība;
4. nodaļa “Mantojuma tiesības” (25.–26. pants) – mantošanai piemērojamās tiesības, pēdējās gribas rīkojumi, testamenti;
5. nodaļa “Saistību tiesības” (27.–42. pants):
 - 27.–37. pants izslēgts, piemēro Roma I regulu,
 1. apakšnodaļa “Ārpuslīgumiskās attiecības” (38.–42. pants) – netaisna iedzīvošanās, *negotiorum gestio*, delikti, piemērojamās tiesības, visciešākās saistības atruna, pušu izvēlētas tiesības;
6. nodaļa “Īpašums” (43.–46. pants) – tiesības *in rem*, transportēšanas veidi, piemērojamās tiesības, visciešākās saistības atruna;
7. nodaļa “Speciāli noteikumi Eiropas Savienības noteikumu piemērošanā saskaņā ar 3. pantu” (46.a–46.d, 47., 48. pants) – kaitējums videi, atsevišķi patērētāju tiesību aizsardzības

aspekti, apdrošināšanas līgumi, piemērojamo tiesību izvēle, vārdu un uzvārdu izvēles jautājumi.³⁵⁶

1896. gada Vācijas Civillikuma Ievadā ietvertā kolīziju normu kodifikācija ir viena no vecākajām vēl joprojām spēkā esošajām kodifikācijām. Kodifikācijas procesa gaitā arī Vācijā pēc Šveices parauga kolīziju normas tika apkopotas atsevišķā tiesību aktā, tomēr vēlāk tās tika iekļautas kopējā kodifikācijā. 1896. gada Vācijas Civillikuma Ievadā tika ietverts svarīgs, taču nepilnīgs starptautisko privāttiesību kodifikācijas materiāls. Tajā apzināti tika atstāti zināmi robi, jo īpaši attiecībā uz līgumu un kvazilīgumu regulējumu, jo šķita neiespējami ietvert tik vispārīgos noteikumus pieņemamu regulējumu.³⁵⁷ Zinātnieki uzskata, ka tieši Vācijas starptautisko privāttiesību kodifikācija ir ietekmējusi Latvijas Civillikuma Ievadā ietverto normu saturu.³⁵⁸ 20. gadsimta pirmajā pusē atsevišķas valstis Eiropā un Āzijā sekoja šādam modelim un kolīziju normas iekļāva vispārējās civiltiesību kodifikācijās.

Arī Krievijā starptautisko privāttiesību normas nav kodificētas atsevišķā normatīvā aktā, bet iekļautas vispārējā civiltiesību kodifikācijā. **2002. gada Krievijas Federācijas Civilkodeksa** (*Гражданский кодекс Российской Федерации*) **trešās daļas VI nodaļā “Starptautiskās privāttiesības”** ir ietverti starptautisko privāttiesību noteikumi 39 pantos, kas regulē

- 1) vispārējus jautājumus, tādus kā juridisko terminu kvalifikācija, nosakot piemērojamās ārvalsts tiesības, kārtība, kādā piemērot tās valsts tiesības, kurā pastāv vairākas tiesību sistēmas, atgriezeniskā norāde, ārvalsts tiesību satura noskaidrošanas noteikumi, publiskās kārtības atruna, savstarpējība un retorsijas;
- 2) speciālus jautājumus – pastāv atsevišķs kolīziju tiesību regulējums ģimenes, mantojuma, lietu un saistību tiesībās.³⁵⁹

Starptautiskā civilprocesa noteikumi ir ietverti 2002. gada Krievijas Federācijas Civilprocesa kodeksa (*Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации*) V nodaļā “Ārvalsts personu lietu vešana” un 2012. gada Krievijas Federācijas Arbitrāžu procesuālā kodeksa (*Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации*) V nodaļā “Ārvalsts personu lietu vešana”. Citas materiālo tiesību normas, kas regulē starptautisko privāttiesību jautājumus, ir ietvertas speciālajos likumos, piemēram 1999. gada likumā “Par ārvalstu investīcijām Krievijas Federācijā” (*Об иностранных инвестициях в Российской Федерации*) un 2002. gada likumā “Par

³⁵⁶ Sk.: Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche in der Fassung der Bekanntmachung vom 21. September 1994 (BGBl. I S. 2494; 1997 I S. 1061), das zuletzt durch Artikel 17 des Gesetzes vom 20. November 2015 (BGBl. I S. 2010) geändert worden ist. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgbeg/BJNR006049896.html> [Skatīts 14.12.2015.]

³⁵⁷ Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 42.

³⁵⁸ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 27. lpp.

³⁵⁹ Sk.: Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть 3. Раздел VI. Международное частное право. Вводится в действие с 01.03.2002. Редакция 01.06.2013. Pieejams: http://base.garant.ru/10164072/66/#block_60000 [Skatīts 01.06.2013.]

ārvalstnieku tiesisko statusu Krievijas Federācijā” (*О правовом положении иностранных граждан в Российской Федерации*). Šis likums nosaka ārvalstnieku tiesisko statusu Krievijas Federācijā, regulē attiecības starp ārvalstniekiem un valsts pārvaldes institūcijām, vietējās pašpārvaldes orgāniem un to amatpersonām, kā arī regulē tiesiskās attiecības, kas rodas, ārvalstniekiem uzturoties vai dzīvojot Krievijas Federācijā darba, komercdarbības vai citas darbības dēļ.

Lietuvā vērojama no pārējām Baltijas valstīm atšķirīga civiltiesību attīstība. Lietuvā, līdzīgi kā Latvijā un Igaunijā, 20. gadsimta 30. gadu beigās tika izstrādāts civiltiesību kodifikācijas – Lietuvas Civilkodeksa projekts, bet tas nepaguva stāties spēkā un kara juku laikā pazuda.³⁶⁰ Tādēļ tikai 2001. gada 1. jūlijā spēkā stājās pirmais Civilkodekss neatkarīgās Lietuvas valsts pastāvēšanas laikā. Līdz tam laikam spēkā bija Lietuvas PSR 1964. gada Civilkodekss ar neskaitāmiem grozījumiem, kas tika izdarīti pēc 1990. gada.³⁶¹ Līdzīgi kā Latvijā, arī Lietuvā starptautisko privāttiesību noteikumi ar 53 pantu regulējumu ir ietverti vispārējā civiltiesību kodifikācijā – **Lietuvas Republikas Civilkodeksa (*Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso*) Pirmās daļas II nodaļā “Starptautiskās privāttiesības”**.³⁶² Lietuvā sākotnēji vienviet tika apvienotas gan piemērojamo tiesību izvēles kolīziju normas, gan lietu piekritības un ārvalstu spriedumu atzīšanas un izpildes normas. Ar jaunā Civilprocesa kodeksa spēkā stāšanos lietu piekritības un spriedumu atzīšanas un izpildes normas tika izslēgtas no Civilkodeksa un iekļautas Civilprocesa kodeksā. Lietuvas starptautisko privāttiesību noteikumu izstrādē tika izmantots 1991. gada Kanādas Kvebekas provinces Civilkodekss, kā arī Itālijas un Šveices starptautisko privāttiesību noteikumi.³⁶³

Kodifikāciju salīdzinošā analīze parāda, ka, izvēloties iekļaut kolīziju normu kodifikācijas materiālu vispārējā civiltiesību kodifikācijā, likumdevēji šos noteikumus ietver vai nu kodifikācijas ievaddaļā (Latvija, Vācija), vai arī veido atsevišķu kodifikācijas sadaļu (Baltkrievija, Krievija, Lietuva un Nīderlande). Tradicionāli klasiskā kumulatīvā kodifikācijā tiek ietverts visai lakonisks, vispārēja rakstura kolīziju tiesību regulējums, kas reti pārsniedz 50 pantu regulējumu. Izņēmums ir Nīderlandes starptautisko privāttiesību noteikumu kodifikācija ar 165 pantu regulējumu.

Lai gan jau 20. gadsimta sākumā ir vērojama tendence pieņemt autonomas kompleksas kodifikācijas, klasiskais starptautisko privāttiesību kodifikācijas modelis ir saglabājis savu aktualitāti. Šajā ziņā unikāla ir Nīderlandes starptautisko privāttiesību kodifikācijas pieredze. Tā atspoguļo secīgu – “soli pa solim” (*step-by step*) kodifikācijas procesu. Aptuveni 30 gadu ilgā laika

³⁶⁰ Mikelenas V. The Influence of Instruments of Harmonisation of Private Law upon the Reform of Civil Law in Lithuania. *Juridica International*. XIV, 2008, p. 144.

³⁶¹ Gabartas H. The Law Applicable to Contractual Obligations: Comparative Analysis of the Choice of Law Rules under Lithuanian and the United States Law. *Jurisprudencija*, 2002. T. 31 (23), pp. 54–55.

³⁶² Sk.: *Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso. Įstatymas skelbtas: žin., 2000, Nr. 74-2262. Aktuali 07.05.2013. Įsigalioja 01.07.2001. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=286643 [Skatīts 30.05.2015.]*

³⁶³ Mikelenas V. The Reform of Private International Law in Lithuania. In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. 7, 2005, p. 165.

posmā (1981–2011) nacionālajos tiesību aktos implementētais Eiropas Savienības regulējums tika apvienots ar šajā laikā pieņemto atsevišķu starptautisko privāttiesību institūtu (laulību, ģimenes attiecību, līgumsaistību, trastu, mantošanas u. tml.) regulējumu. Rezultātā tiesību normu kopums – aptuveni 20 dažādi normatīvie akti – tika iekļauts vienotā sistematizētā kodifikācijā.³⁶⁴ Nīderlandes likumdevējs ir sekojis klasiskam kumulatīvās kodifikācijas modelim un 165 pantu starptautisko privāttiesību regulējumu ir ietvēris **2012. gada Nīderlandes Karalistes Civilkodeksa 10. daļā “Starptautiskās privāttiesības”** (*Dutch Civil Code. Book 10 “Private International Law”*). Nīderlandes kodifikācija nav autonoma kompleksa kodifikācija, tomēr struktūras un satura ziņā tā ļoti līdzinās kaimiņvalsts Beļģijas 2004. gada starptautisko privāttiesību kodifikācijai.

2012. gada Nīderlandes Karalistes Civilkodeksa 10. daļas “Starptautiskās privāttiesības” noteikumi ir sadalīti 15 sadaļās, t. i., pirmā sadaļa – vispārējie noteikumi un 14 speciālās sadaļas: (2) fizisko personu statuss; (3) laulība ar apakšnodaļām par laulības noslēgšanu, atzīšanu, laulāto tiesiskajām attiecībām, laulāto īpašuma režīmu, laulības atzīšanu par neesošu un laulības šķiršanu; (4) reģistrētās partnerattiecības ar apakšnodaļām līdzīgi kā laulības gadījumā; (5) paternitāte; (6) adopcija; (7) citi ģimenes tiesību jautājumi ar apakšnodaļām par vecāku atbildību un bērnu aizsardzību, starptautisko bērnu nolaupīšanu, uzturēšanas saistībām; (8) korporācijas; (9) pārstāvniecības; (10) īpašumtiesības; (11) trasti; (12) mantošana; (13) līgumsaistības; (14) ārpuslīgumiskās saistības; (15) atsevišķi jūras, iekšējo ūdeņu un gaisa transporta kolīziju tiesību jautājumi.³⁶⁵ Interesanti, ka šajā kodifikācijā ir atstāti brīvi apakšvirsraksti turpmākiem papildinājumiem atbilstoši starptautisko privāttiesību regulējuma izmaiņām, kas būtu jāveic saskaņā ar starptautiskajām konvencijām, kurām Nīderlande pievienotos nākotnē.

Kaut arī Nīderlandes starptautisko privāttiesību kodifikācijas normas ir detalizēti izklāstītas, tajās nav ietverti starptautiskā civilprocesa noteikumi, kas minēto kodifikāciju ierindo pie klasiskajām kumulatīvām kodifikācijām. Šo kodifikāciju papildina attiecīgas civilprocesa normas par lietu piekritību un ārvalstu spriedumu atzīšanu un izpildi. Kad 1993. gadā Nīderlandes Tieslietu ministrija nāca klajā ar kodifikācijas projekta priekšlikumu, juristu vidū izcēlās plašas diskusijas par to, vai sekot Vācijas vai Šveices modelim. Situāciju zināmā mērā atrisināja apstākļi, kad 2001. gadā spēkā stājās jauns Civilkodekss, kurā tika ietverts starptautiskā civilprocesa regulējums.³⁶⁶ Nīderlandes Karalistes Civilkodeksa 10: 3. pants noteic, ka Nīderlandes tiesības ir jāpiemēro civilprocesuālajām darbībām Nīderlandes tiesās.

³⁶⁴ Vairāk sk.: Boele-Woelki K., Ierson van D. The Dutch Private International Law Codification: Principles, Objectives and Opportunities. Electronic journal of comparative law. December, 2010, Vol. 14.3, p. 4. Pieejams: <http://www.ejcl.org/143/art143-3.pdf> [Skatīts 01.08.2013.]

³⁶⁵ Sk.: Dutch Civil Code. Book 10 „Private International Law”. Pieejams: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook01010.htm> [Skatīts 01.08.2013.]

³⁶⁶ Boele-Woelki K., Ierson van D. The Dutch Private International Law Codification: Principles, Objectives and Opportunities. Electronic journal of comparative law. December, 2010, Vol. 14.3, p. 3. Pieejams: <http://www.ejcl.org/143/art143-3.pdf> [Skatīts 01.08.2013.]

2.3.4. Klasiska kompleksa kodifikācija

Klasiskā kompleksā kodifikācija ir likumdevēja izvēlēts starptautisko privāttiesību kodifikācijas paņēmieni, kad vispārējo civiltiesību kodifikācijā tiek iekļauta atsevišķa sadaļa, kas regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus, satur kolīziju normas un starptautiskā civilprocesa noteikumus. Šāds starptautisko privāttiesību kodifikācijas paņēmieni Eiropas valstu tiesībām nav raksturīgs, bet ir vērojams Kanādas Kvebekas provinces starptautisko privāttiesību noteikumu kodifikācijā. **1991. gada Kvebekas Civilkodeksa 10. daļa “Starptautiskās privāttiesības”** (*Civil Code of Québec. Book 10 “Private International Law”*) ir pieņemta reformas ceļā un ir īpatnēja pēc struktūras. Tā satur kompleksu starptautisko privāttiesību regulējumu un pēc klasiskā franču – itāļu modeļa ietverta civiltiesību kodifikācijā, bet atšķirībā no klasiskās kumulatīvās kodifikācijas satur arī starptautiskā civilprocesa noteikumus. Kvebekas kodifikācija satur 94 pantu regulējumu, kas sadalīts četrās sadaļās un nobeiguma noteikumos:

1. sadaļa “Vispārējie noteikumi” (3076.–3082. pants) – likuma darbības joma, valstu ar dažādām tiesību sistēmām tiesību piemērošana, juridiskā kvalifikācija, publiskās kārtības atruna, imperatīvo normu piemērošana un visciešākās saistības atruna;
2. sadaļa “Kolīziju tiesības” (3083.–3133. pants):
 1. nodaļa “Personālās tiesības” (3083.–3096. pants):
 1. apakšnodaļa “Vispārējie noteikumi” (3083.–3084. pants) – fizisko personu statusam un rīcībspējai piemērojamās tiesības;
 2. apakšnodaļa “Speciālie noteikumi” (3085.–3096. pants) – rīcībnespējai, laulībai, laulāto nošķiršanai, kopdzīvei (*civil union*), bērna izcelsmei ar dzimšanu vai adopciju, uzturēšanas saistībām piemērojamās tiesības;
 2. nodaļa “Īpašumtiesības” (3097.–3108. pants):
 1. apakšnodaļa “Vispārējie noteikumi” (3097. pants) – īpašumtiesībām un lietām tranzītā piemērojamās tiesības;
 2. apakšnodaļa “Speciālie noteikumi” (3098.–3108. pants) – mantošanai, kustamās mantas nodrošinājumiem, tai skaitā vērtspapīriem un citiem finanšu aktīviem, piemērojamās tiesības;
 3. nodaļa “Saistību tiesības” (3109.–3131. pants):
 1. apakšnodaļa “Vispārējie noteikumi” (3109.–3113. pants) – darījuma formai un saturam piemērojamās tiesības;
 2. apakšnodaļa “Speciālie noteikumi” (3114.–3131. pants) – pirkuma – pārdevuma līgumiem, patērētāju līgumiem, darba līgumiem, apdrošināšanas līgumiem, cesijai, šķīrējtiesas līgumiem, laulības un kopdzīves līgumiem, prasījumiem,

kas izriet no netaisnas iedzīvošanās, civiltiesiskajai atbildībai, pierādījumiem un noilgumam piemērojamās tiesības;

4. nodaļa “Procesuālās tiesības” (3132.–3133. pants) – tiesas un šķīrējtiesas procesam piemērojamās tiesības;

3. sadaļa “Starptautiskā lietu piekritība Kvebekas tiesu iestādēm” (3134.–3154. pants):

1. nodaļa “Vispārējie noteikumi” (3134.–3140. pants) – atsevišķi lietu piekritības noteikšanas aspekti;

2. nodaļa “Speciālie noteikumi” (3141.–3154. pants):

1. apakšnodaļa “No ekstrapatrimoniālām un ģimenes attiecībām izrietoši personiski prasījumi” (3141.–3147. pants) – lietu piekritība laulības šķiršanas, laulības atzīšanas par neesošu un citos ar ģimenes lietām vai kopdzīvi saistītos prasījumos, kā arī bērna izcelsmes noteikšanai un adopcijas apstiprināšanai;

2. apakšnodaļa “No patrimoniālām attiecībām izrietoši personiski prasījumi” (3148.–3151. pants) – lietu piekritības noteikšanas principi;

3. apakšnodaļa “Īpašumtiesību un jaukti prasījumi” (3152.–3154. pants) – lietu piekritības noteikšana lietu un mantojuma tiesību, kā arī laulāto mantas sadales lietās;

4. sadaļa “Ārvalsts nolēmumu atzīšana un izpilde un ārvalsts tiesu kompetence” (3155.–3168. pants):

1. nodaļa “Ārvalsts nolēmumu atzīšana un izpilde” (3155.–3163. pants) – ārvalsts nolēmumu neatzīšanas pamati, ārvalsts nolēmumu izpilde;

2. nodaļa “Ārvalsts tiesu kompetence” (3164.–3168. pants) – ārvalsts tiesu kompetences neatzīšana Kvebekas tiesās un citi ar to saistītie jautājumi;

Nobeiguma noteikumi – likuma pieņemšana un spēkā stāšanās, grozījumi citos saistītos normatīvajos aktos.³⁶⁷

Atšķirībā no pārējām pētījumā analizētajām kodifikācijām Kvebekas kodifikācija ir īpatnēja ar to, ka tās katra atsevišķa sadaļa veidota, kombinējot vispārējās un speciālās normas. Sadaļas sākumā sniegts vispārējs konkrētā tiesību institūta regulējums, kam seko speciālās kolīziju normas, kuras satur jau daudz detalizētāku regulējumu. Cik autorei zināms, šāda juridiskā tehnika Eiropas valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijās netiek izmantota. Tomēr jāteic, ka tā padara kodifikāciju pārskatāmu, labi saprotamu un ērti lietojamu.

³⁶⁷ Sk.: Civil Code of Québec. Book 10 “Private International Law”. Updated to 01.08.2013. Pieejams: http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ_1991/CCQ1991_A.htm [Skatīts 25.08.2013.]

3. nodaļa. Starptautisko privāttiesību kodifikācijas tehnika

Jau 19. gadsimta otrajā pusē starptautisko privāttiesību kodifikācijas pētnieks kņazs **Mihails Rodionovičs Kantakuzens** (*Михаил Родионович Кантакузен*, 1848–1894), analizējot tā laika tiesību kopojumus, izvirzīja vairākus kritērijus, kuriem ir jāatbilst jebkurai starptautisko privāttiesību kodifikācijai. Pēc M. R. Kantakuzena domām, kodifikācijai ir jābūt pilnīgai, jo tai ir jābūt svarīgam tiesību avotam, kas spēj noregulēt pēc iespējas plašāku jautājumu loku. Šādas prasības ievērošanai par šķērslī var izrādīties teorētiskā materiāla trūkums. Būtiski ir pareizi noteikt kodeksa pamatprincipus, ievērojot juridisko terminu un noteikumu iekšējo saikni un radniecību, kā arī ievērot vienotas sistēmas, formas un vispāratzītas terminoloģijas prasības. Jāizvēlas kvalificētas personas, kuras būtu spējīgas paveikt tik grūtu uzdevumu, kas, pēc M. R. Kantakuzena domām, ir vissvarīgākais un visgrūtākais uzdevums vienlaicīgi.³⁶⁸ Līdz šim neveiksmīgie starptautisko privāttiesību tiesiskā regulējuma uzlabošanas mēģinājumi Latvijā, iespējams, ir saistīti tieši ar stabilas starptautisko privāttiesību doktrīnas trūkumu.

Prof. R. Kabrilaks min vēl vienu apsvērumu, ko šajā gadījumā var attiecināt uz Latvijas situāciju. Viņš raksta, ka ikviena kodifikācija rodas tad, kad vispirms sabiedrībā ir nobriedusi sociāla vajadzība pēc tiesiskās noteiktības un šī sabiedrības vajadzība kļūst arī par likumdevēja vajadzību, un vienlaikus likumdevējs ir apveltīts ar pietiekami stingru politisko gribu.³⁶⁹ No tā izriet nākamais jautājums, vai teorētiska un metodoloģiska rakstura atziņas par kodifikācijas tehniku ir tas nepieciešamais priekšnoteikums, kas der par pamatu sociālo un politisko vajadzību realizācijai jaunā tiesību kodeksā? Diskusijas par juridiskās tehnikas jautājumiem un ar to saistītajām problēmām Rietumeiropas juristu starpā ir radušās salīdzinoši nesen, t. i., kopš Vācijā tika uzsākta privāttiesību kodifikācija 19. gadsimta otrajā pusē.³⁷⁰

Tas var šķist pārsteidzoši, jo līdz tam laikam jau bija pieņemtas vairākas ievērojamas sava laika kodifikācijas, kuru kvalitāti diez vai kāds gribēs apšaubīt. Izcilais franču jurists profesors **Fransuā Ženi** (*François Génny*, 1861–1959)³⁷¹ rakstīja, ka pastāv visai liela iespēja, ja 1804. gada Francijas Civilkodeksa sastādītāji būtu pievērsuši lielāku uzmanību pētniecībai un juridiskās tehnikas kvalitātēm, tad viņi būtu varējuši krietni vien uzlabot savu veikumu, vienlaikus nezaudējot

³⁶⁸ Гетьман-Павлова И. В., Крутий Е. А. Автономные национальные кодификации международного частного права в XXI веке. Законодательство и экономика, 2010. № 4, с. 51.

³⁶⁹ Кабриак Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 282.

³⁷⁰ Жени Ф. Законодательная техника в современных гражданско-правовых кодификациях: по поводу столетнего юбилея французского гражданского кодекса. Журнал Министерства юстиции, 1906. № 9, ноябрь, с. 147–177.

³⁷¹ Pieskaitāms pie vērtību jurisprudences skolas pārstāvjiem. Ievērojams ar to, ka pozitīvo tiesību interpretācijā ieviesa “brīvās zinātniskās pētniecības” pieeju, viņš ir arī vairāku monogrāfiju autors, kas veltītas pozitīvo tiesību interpretācijas un juridiskās tehnikas jautājumiem – autore piezīme.

nevienu no šā kodeksa vērtībām.³⁷² Redzot empīriskā ceļā izstrādāto kodeksu piemērus, kuri veiksmīgi tiek izmantoti juridiskajā praksē, var rasties maldīgs priekšstats par juridiskās tehnikas nozīmi tiesību jaunradē. Tāpat to pastiprina apstākļi, ka pārlietu liela un skrupuloza iedziļināšanās juridiskās tehnikas niansēs var radīt vairāk teorētiskas nekā praktiski izmantojamas tiesību normas. Un, visbeidzot, pārlietu liela ārvalstu likumdevēju ietekme un nekritiska populāru tiesību normu pārņemšana var novest pie tādu tiesību normu pieņemšanas, kuras praksē var izrādīties mazefektīvas. Vienlaikus juridiskajā literatūrā tiek uzsvērts, ka likumdevējam nevajadzētu kautrēties būt pārāk doktrinālam, jo īpaši, ja tiek izstrādāta jauna kodifikācija vai būtiski pārskatīta iepriekšējā.³⁷³

Prof. J. Bojārs uzskata, ka nacionālajām starptautisko privāttiesību kodifikācijām būtu jābūt visaptverošām, kas iekļautu visas privāttiesības vienā kodeksā, kurš sniegtu atbildes uz jebkuru jautājumu, kāds rastos strīdā starp privātām pusēm. To iespējams panākt, ietverot vispārējas vai abstraktas atrunas, kas ir piemērojamas, piemēram, jebkurai saistībai – vai tas būtu līgums vai cits tiesisks darījums.³⁷⁴ Kodekss ir iekšēji saskaņots, savstarpēji saistīts un secīgs, vai vismaz tam tādām būtu jābūt.³⁷⁵ Tādēļ autore mūsdienu kodifikāciju efektivitātes izvērtēšanai piedāvā izmantot šādus kritērijus:

- 1) kodifikācijas pilnīgums (kompleksums),
- 2) noteiktie pamatprincipi,
- 3) struktūras sistemātiskums,
- 4) terminoloģijas vienotība,
- 5) atbilstošu tiesību normu veidu izvēle,
- 6) satura jautājumi.

Vienlaikus autore piekrīt kņaza M. R. Kantakuzena uzskatam par to, ka augsti kvalificētu ekspertu piesaistīšana likumprojekta izstrādei ir svarīgs priekšnoteikums, lai nodrošinātu kodifikācijas efektivitāti nākotnē. Kodifikācijai jāiekļaujas ne tikai nacionālajā tiesību sistēmā, bet arī jānodrošina tās saderība ar starptautiski atzītu regulējumu.

³⁷² Жени Ф. Законодательная техника в современных гражданско-правовых кодификациях: по поводу столетнего юбилея французского гражданского кодекса. Журнал Министерства юстиции, 1906. № 9, ноябрь, с. 147–177.

³⁷³ Кабрияк Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 285.

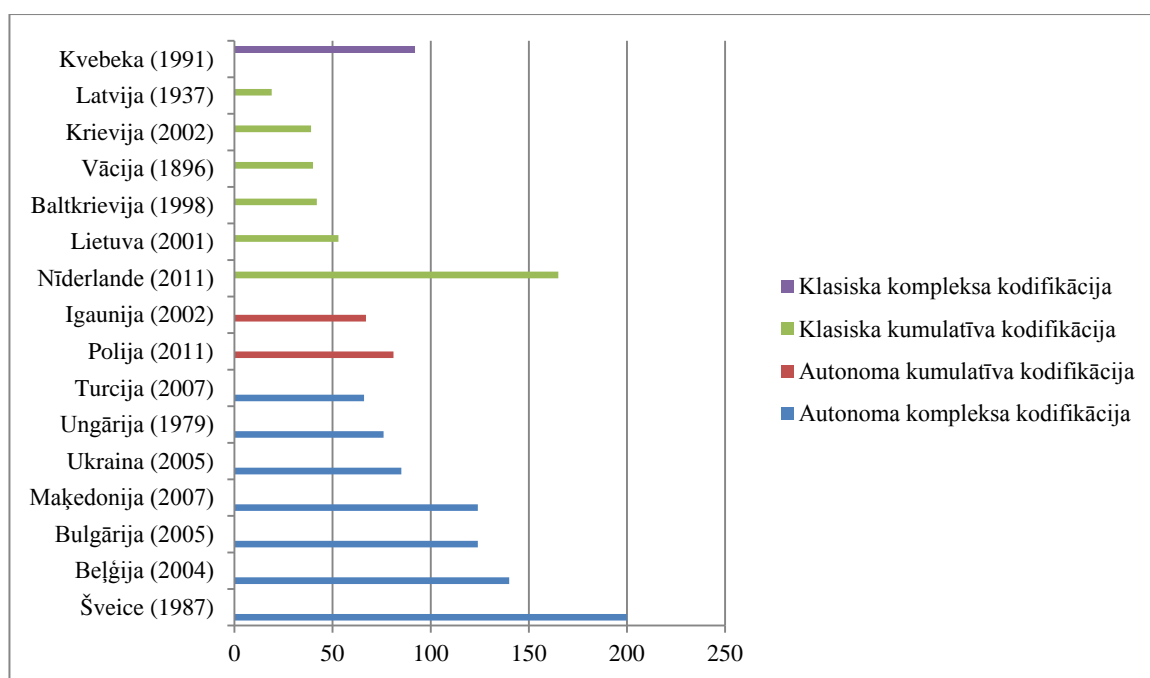
³⁷⁴ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 341. lpp.

³⁷⁵ Turpat.

3.1. Kodifikācijas struktūra un saturs

3.1.1. Apjoms un struktūra

Izvērtējot starptautisko privāttiesību kodifikāciju apjomu, ir iespējams izdalīt zināmas kopīgas iezīmes. Autonomas kompleksas kodifikācijas ietver plašāku tiesību normu materiālu (66–200 panti), savukārt klasiskas kumulatīvas kodifikācijas ir lakoniskākas (19–53 panti), izņemot Nīderlandes kodifikāciju ar 165 pantu regulējumu. Zelta vidusceļš, kuru izvēlējušies Igaunijas un Polijas likumdevēji, ir kodifikācijas ar 67–81 panta regulējumu, tomēr tās ir kumulatīvas, nevis kompleksas kodifikācijas. Vēl joprojām visplašākais starptautisko privāttiesību regulējums – 200 panti – ir ietverts Šveices kodifikācijā. Savukārt Latvijas Civillikuma Ievads ir viena no visīsākajām starptautisko privāttiesību kodifikācijām Eiropā – tikai 19 panti. Šādas lakoniskas kodifikācijas rodas divos gadījumos. Tās var būt steigas un laika trūkuma rezultāts: “Kas grib izdarīt ātri, dara to īsi.”³⁷⁶ Tikpat labi iemesls var būt arī naiva ideālisma radītas cerības par to, ka visus ar tiesību normām neregulētos jautājumus būs iespējams sekmīgi atrisināt tiesu prakses ceļā.

3.1. att. Starptautisko privāttiesību kodifikāciju sadalījums pēc tajās ietverto pantu skaita³⁷⁷

³⁷⁶ Кабрияк Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, с. 410.

³⁷⁷ Avots: autoreis veidots attēls.

Jāatzīst, ka īsas un lakoniskas kodifikācijas vairāk raksturo pirmās paaudzes kodifikācijas periodu. Otrās paaudzes kodifikāciju saturs ir daudz plašāks un satur detalizētāku regulējumu, ko uzskatāmi parāda kodifikāciju salīdzinājums 3.1. attēlā.

Neatkarīgi no kodifikācijas veida – autonoma vai kumulatīva kodifikācija – šo kodifikācijas aktu struktūras izvēlē likumdevēji ir ievērojuši līdzīgus principus. Visās minētajās kodifikācijās, izņemot Latviju, likumdevēji normatīvo regulējumu veido, sākot ar vispārējiem noteikumiem. Tajos tiek definēta likuma darbības joma, norādot vai nu uz “ārvalsts elementa” klātbūtnes nepieciešamību tiesiskajās attiecībās (Krievijas, Bulgārijas, Maķedonijas, Turcijas un Ungārijas kodifikācijas), vai uz tiesisko attiecību starptautisko raksturu – “starptautiska situācija” (Beļģija), vai arī uz privāttiesiskās attiecības saistību ar vairāk nekā vienu valsti (Igaunija, Polija). Šveices un Lietuvas likumdevējs ir atturējies no vispārējām norādēm par kodifikācijas mērķi un darbības jomu.

Savdabīgs ir Ukrainas piemērs – atšķirībā no citu valstu kodifikācijām, 2005. gada Ukrainas Starptautisko privāttiesību likumā ir sniegtas visai plašas definīcijas jēdzieniem “privāttiesiskās attiecības”, “ārvalsts elements”, “kolīziju norma”, “tiesību izvēle”, “gribas autonomija”, “tiesību kvalifikācija”, “atgriezeniskā norāde”, “norāde uz trešās valsts tiesībām”, “likuma apiešana”, “ārvalsts tiesu nolēmumu atzīšana”, “Ukrainai saistošs starptautisks līgums”.³⁷⁸ Pie mums Latvijā likuma tekstu sastādīšanā definīcijas ir ierasta prakse, taču starptautisko privāttiesību kodifikācijās tās nav raksturīgas. Kā atzīts juridiskajā literatūrā, definīcijas likumā kopumā vērtējamas kā pozitīvs faktors, tās veiksmīgi izskaidro likumā lietotos terminus. Tādēļ uzmanīgs likuma lasītājs vienmēr pārbaudīs definīciju sadaļu, lai noskaidrotu likuma galvenajā daļā lietoto atslēgvārdu nozīmi.³⁷⁹

No vienas puses, definīcijas tiesību piemērotājam palīdz labāk izprast konkrētā termina jēgu, kas attiecīgi viņu virzītu uz pareizāka un tiesiskāka lēmuma pieņemšanu. Bet, no otras puses, pārlieku detalizēts pašsaprotamu terminu skaidrojums vairāk izskatās pēc mācību grāmatas, nevis normatīvā regulējuma. Cīrihes Universitātes profesors *Dr. iur. Kurts Sīrs (Kurt Siehr, dz. 1935)* raksta, ka starptautisko privāttiesību kodifikācijas nav nedz traktāti, nedz kolīziju tiesību lekciju konspekti studentiem.³⁸⁰ Tādēļ kodifikācijās ir jāietver normatīvi noteikumi, nevis stāstījuma rakstura izklāsti. Ar to autore nevēlas kategoriski apgalvot, ka terminu definīcijas starptautisko privāttiesību kodifikācijās ir nevēlamas, bet tikai apšaubā atsevišķu terminu skaidrošanas lietderību.

Starptautisko privāttiesību kodifikācijas prakse rāda, ka likumdevēji izvairās no konkrētu jēdzienu definēšanas, dodot priekšroku terminoloģijas ziņā elastīgai pieejai, lai pēc iespējas un

³⁷⁸ Sk.: Закон України “Про міжнародне приватне право”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 32, ст. 422. Із змінами, внесеними згідно з Кодексом від 16.05.2013. Поејамс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> [Skatīts 06.08.2013.]

³⁷⁹ Džohansens S. Juridiskā analīze un tekstu rakstīšana. Zin. red. prof. Kalvis Torgāns. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 29. lpp.

³⁸⁰ Siehr K. General problems of International Private Law in Modern Codifications. In: Yearbook of Private International Law. Vol. VII (2005). Sellier, European Law Publishers, 2006, p. 41.

vajadzības paplašinātu noteiktu tiesību institūtu pielietojumu.³⁸¹ Tomēr visās aplūkotajās kodifikācijās tiek uzsvērts, ka šo kodifikāciju centrālais jautājums ir piemērojamo (ārvalstu) tiesību noteikšana. Un, kā jau minēts iepriekš, visās aplūkotajās kodifikācijās, izņemot Latviju, ietvertas plašāka vai šaurāka satura vispārējas normas par likuma mērķi, darbības jomu, svarīgākajiem institūtiem u. tml.

Atbilstoši Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmatā izteiktajām atziņām likumprojekta izstrādes gaitā ir jāapzinās, vai likumā ietveramās normas ir nozares vispārējās vai speciālās normas. Ja nozarē ir nepieciešams izstrādāt gan vispārējo, gan speciālo tiesisko regulējumu, tad loģiski būtu sākt tiesību jaunrades procesu, izstrādājot vispārējo tiesību normu tekstu.³⁸² Parasti vispirms izklāsta galveno domu un pēc tam – visus pārējos noteikumus to svarīguma secībā. Likuma tekstu veido vairākās daļās, ietverot likuma **galveno daļu** (terminu skaidrojums, ja tāds ir, likuma mērķis, likuma darbības joma, vispārējie nozares vai apakšnozares principi, likuma galvenā doma), **speciālos noteikumus** (norāda, kā tiks izlemtas lietas, kas saistītas ar likuma galveno domu, norāda izņēmumus, sniedz atsauces uz citu likumu un iekšējās atsauces, paredz atbildību par likuma normu pārkāpšanu) un **nobeiguma noteikumus** (pārejas noteikumi, likuma spēkā stāšanās, likuma pieņemšanas datums un likuma parakstīšanas datums u. tml.).³⁸³ Ņemot vērā starptautisko privāttiesību normu specifiku, t. i., to, ka starptautisko privāttiesību noteikumus veido kolīziju normas un tās apkalpojošās normas,³⁸⁴ tad norādes par atbildību par likuma normu pārkāpšanu uz starptautisko privāttiesību regulējumu nav attiecināmas.

Kā liecina ārvalstu normatīvo aktu kodifikācijas prakse, starptautisko privāttiesību kodifikāciju struktūra tiek veidota līdzīgi kā jebkuram citam likumam. Kodifikācijās tiek ietvertas sadaļas ar vispārējām normām (likuma darbības joma, likuma mērķis, terminu definīcijas, valstu ar dažādām tiesību sistēmām tiesību piemērošana, ārvalsts tiesību piemērošanu izslēdzošas atrunas – imperatīvo normu piemērošana un publiskās kārtības atruna, visciešākās saistības atruna u. tml.), sadaļas ar speciālajām normām (kolīziju normas ģimenes, lietu, mantošanas un saistību tiesībās), kā arī nobeiguma noteikumi (likuma spēkā stāšanās u. tml.). Praksē otršķirīgs ir izrādījies lietu piekritības un ārvalsts tiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes regulējums. Tikai pusē no 16 pētījumā analizētajām kodifikācijām (Beļģijā, Bulgārijā, Kvebekas provincē, Maķedonijā, Šveicē, Turcijā, Ukrainā un Ungārijā) ir ietverts starptautiskā civilprocesa regulējums.

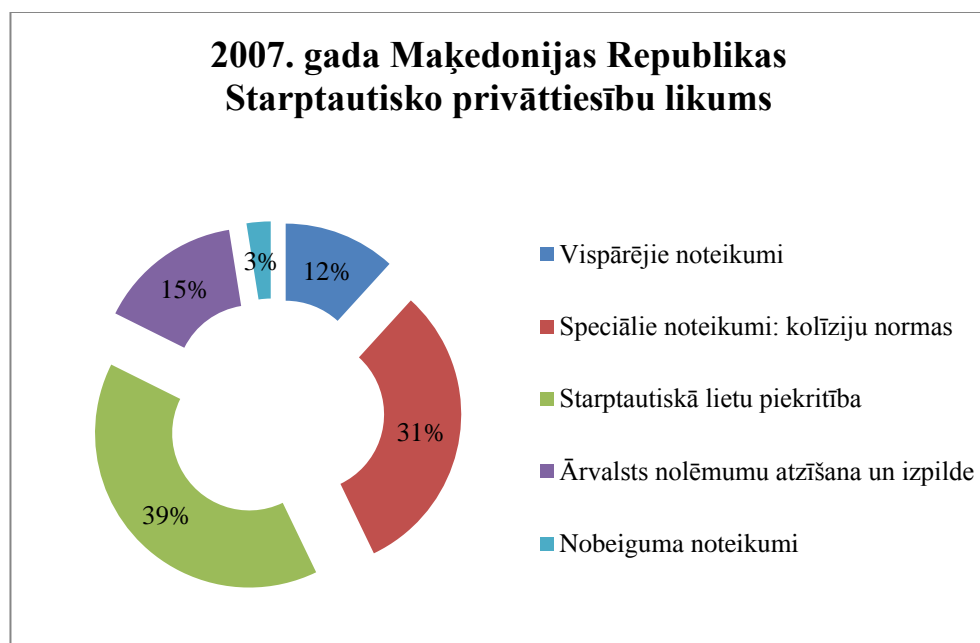
³⁸¹ Гетьман-Павлова И. В., Крутий Е. А. Автономные национальные кодификации международного частного права в XXI веке. Законодательство и экономика, 2010. № 4, с. 49–61.

³⁸² Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata. Rīga: Valsts kanceleja, 2002, 16. lpp. Pieejams: <http://www.jurisprudence.geek.lv/Tiesibu%20teorija/norm.aktu%20izstr.rokasgr.pdf> [Skatīts 05.09.2015.]

³⁸³ Turpat, 26.–35. lpp.

³⁸⁴ “Kolīziju normu apkalpojošās normas” ir termins, ko izmanto *Dr. iur.* Baiba Rudevska. Vienveidīgas terminoloģijas nostiprināšanai autore ievēro iepriekš izmantoto terminoloģiju. Sk.: Rudevska B. Dažas pārdomas par atsauktajiem grozījumiem Civillikuma Ievada 25. pantā. Jurista Vārds, 18.08.2015. Nr. 32 (884), 4.–5. lpp.

Krievijas starptautisko privāttiesību doktrīnā pastāv noraidoša attieksme pret kolīziju tiesību un starptautiskā civilprocesa jautājumu vienotu regulējumu. Tādēļ, ka masīvas normu grupas, kas pieder ne tikai pie atšķirīgām tiesību nozarēm, bet arī atšķirīgām tiesību sistēmām – privāttiesībām un publiskajām tiesībām –, nav vēlams tās apvienot vienotā kodifikācijā. Pastāv arī uzskats, ka starp kolīziju normām un civilprocesa normām nepastāv būtiska saikne.³⁸⁵ Ārvalstu likumdevēji, vienotā kodifikācijā apvienojot gan kolīziju normas, gan starptautiskā civilprocesa normas, acīmredzot par būtiskāku uzskata šo normu efektivitāti, kā arī piemērošanas praktiskos aspektus.

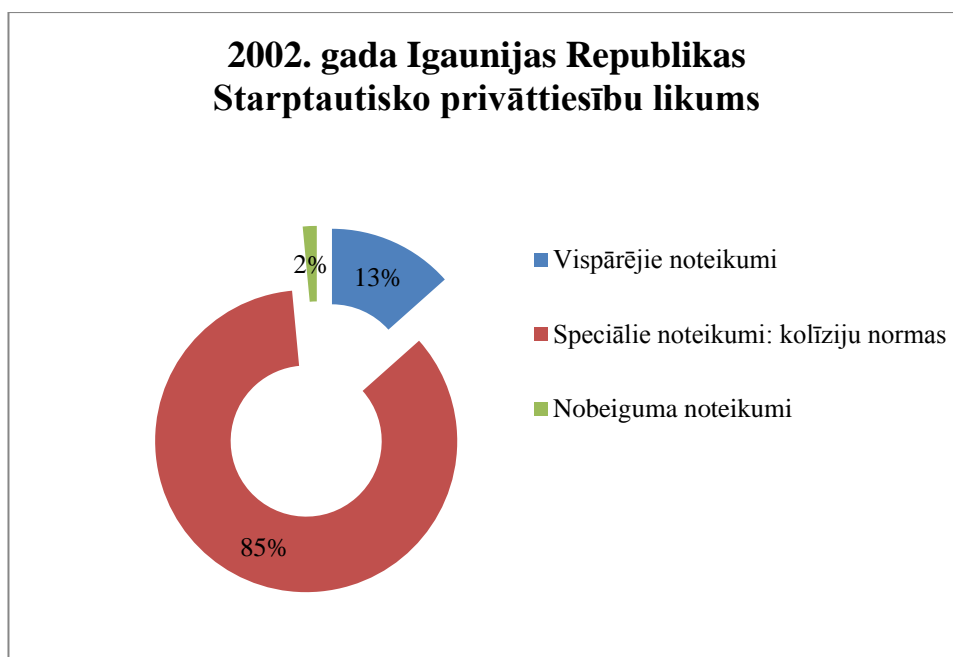
3.2. att. **Autonomas kompleksas kodifikācijas struktūra ar daļījumu sadaļās un pantos**³⁸⁶

Ja likumdevējs ir izvēlējis autonomas kompleksas kodifikācijas pieeju starptautisko privāttiesību noteikumu sistematizēšanā, tad tiesību akts tiek veidots no četrām vai piecām galvenajām daļām: vispārējie noteikumi, speciālie noteikumi – kolīziju normas, starptautiskā civilprocesa noteikumi, atsevišķi tiek izdalīta lietu piekritība un spriedumu atzīšana un izpilde, un nobeiguma noteikumi. Pēc šāda principa ir veidotas piecas no septiņām pētījumā analizētajām autonomajām kompleksajām kodifikācijām (Bulgārijā, Maķedonijā, Turcijā, Ukrainā un Ungārijā). 3.2. attēlā redzamā struktūra šādā atveidā ir sastopama tikai Maķedonijas un Bulgārijas kodifikācijās. Turcijas kodifikācijā vispārējie noteikumi un kolīziju normas kā atsevišķas apakšnodaļas ir apvienotas kodifikācijas 1. daļā “Starptautiskās privāttiesības”, bet starptautiskā lietu piekritība un ārvalsts nolēmumu atzīšana un izpilde – 2. daļā “Starptautiskais civilprocess”.

³⁸⁵ Sk.: Маковский А. Л. Кодификация гражданского права и развитие отечественного международного частного права. В кн.: Кодификация российского частного права. Под ред. Д. А. Медведева. Москва: Статут, 2008, с. 56–71.

³⁸⁶ Avots: autores veidots attēls.

Atšķirīgs normu izkārtojums ir vērojams Beļģijas un Šveices kodifikācijās. Kaut arī pēc būtības šajās kodifikācijās ietverto normu saturs atbilst iepriekš minētajām normu kategorijām, tomēr likumdevējs šīs normas ir strukturējis jauktā veidā, t. i., atsevišķi neizdalot starptautiskā civilprocesa normas, bet tās iekļaujot katra konkrētā jautājuma noregulējumā. Piemēram, Šveices kodifikācijas 3. sadaļā “Laulību tiesības” un 3.a sadaļā “Reģistrētas partnerattiecības” ir ietvertas gan lietu piekritības, gan piemērojamo tiesību kolīziju normas, gan spriedumu atzīšanas normas.³⁸⁷ Atsevišķa sadaļa veltīta starptautiskās šķērējtiesas regulējumam.³⁸⁸ Tādējādi var izdarīt secinājumu, ka valstīs, kas atradušās padomju tiesību ietekmē (izņemot Turciju), starptautisko privāttiesību kodifikācijās vērojama stingri izteikta struktūra ar precīzu normu dalījumu vispārējās un speciālajās, kā arī nošķirtas kolīziju normas un starptautiskā civilprocesa normas. Savukārt Rietumeiropas valstu kodifikāciju pieredze liecina, ka likumdevējs ir izvēlējies kazuistiskāku pieeju un normas izkārtojis pēc to regulēšanas priekšmeta, nevis pēc šo normu juridiskās dabas.

3.3. att. Autonomas kumulatīvas kodifikācijas struktūra ar dalījumu sadaļās un pantos³⁸⁹

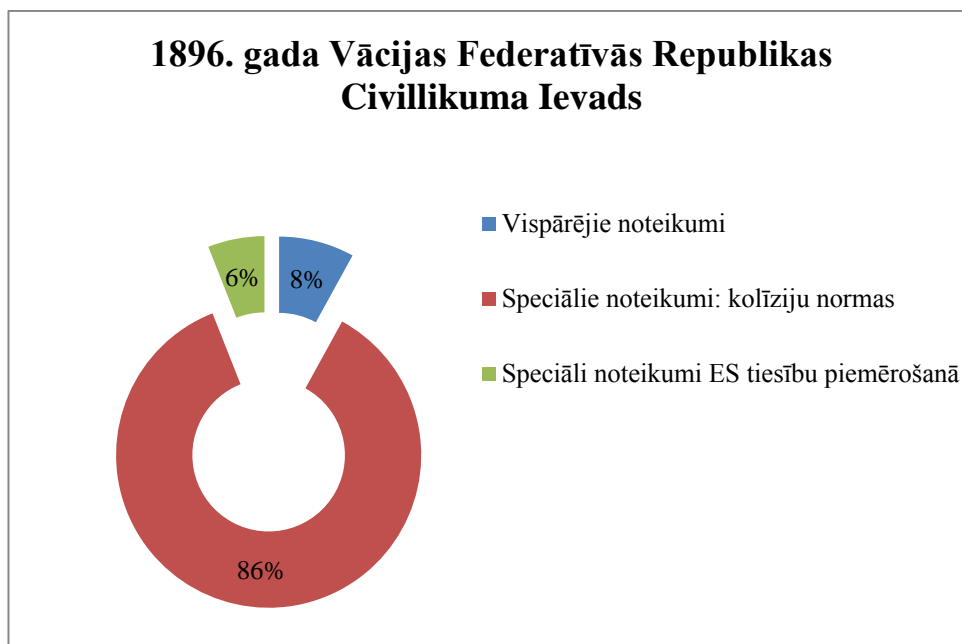
Ja likumdevējs ir izvēlējies autonomu kumulatīvu kodifikāciju, tad tiesību aktā ietverto normu īpatsvaru galvenokārt veido kolīziju normas, kas piemērojamas personas statusa jautājumiem, kā arī nosaka piemērojamās tiesības ģimenes, lietu, mantojuma un saistību tiesībās, bet starptautiskā civilprocesa regulējums tiek paredzēts atsevišķā civilprocesa normu kodifikācijā. 3.3. attēlā redzamā kodifikācijas struktūra ir ievērota arī Polijas starptautisko privāttiesību

³⁸⁷ Sk.: Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 43.–65.d pants.

³⁸⁸ Turpat, 176.–194. pants.

³⁸⁹ Avots: autore veidots attēls.

kodifikācijā, papildus paredzot vietu speciālajiem noteikumiem par Eiropas Savienības tiesību piemērošanu, līdzīgi kā to ir darījis Vācijas likumdevējs.

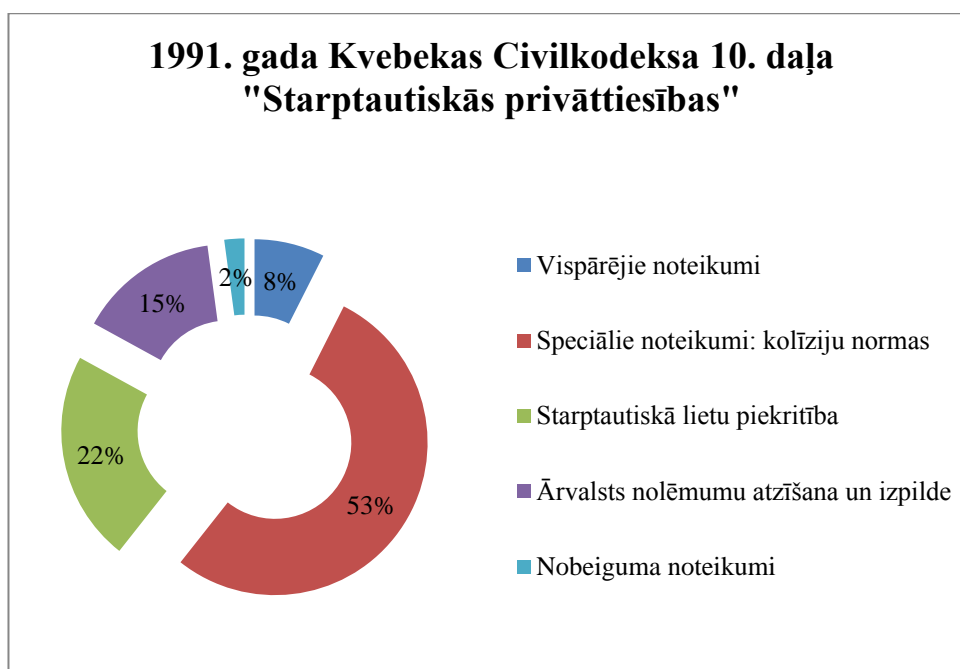
3.4. att. Klasiskas kumulatīvas kodifikācijas struktūra ar dalījumu sadaļās un pantos³⁹⁰

Ja likumdevējs ir izvēlējis klasisku kumulatīvu kodifikāciju, tad pēc struktūras un satura tā līdzinās autonomai kumulatīvai kodifikācijai ar starptautisko privāttiesību jautājumu regulējumu vispārējos un speciālajos noteikumos, neiekļaujot starptautiskā civilprocesa regulējumu (sk. 3.4. att.). Tā kā klasiskās kumulatīvās kodifikācijas tiesību normu materiāls tiek ietverts vispārējā civiltiesību kodifikācijā, tad šajā gadījumā trūkst nobeiguma noteikumu par likuma spēkā stāšanos u. tml. Lietuvas un Nīderlandes kodifikācijās, tāpat kā Latvijas Civillikuma Ievadā, trūkst atsevišķas daļas – sevišķo noteikumu par Eiropas Savienības tiesību piemērošanu. Baltkrievijas un Krievijas kodifikācijās šādu noteikumu trūkums ir pats par sevi saprotams.

Latvijas kodifikācijā atsevišķi nav izdalīti starptautisko privāttiesību vispārējie un speciālie jautājumi. Tomēr Latvijas Civillikuma Ievadā ir ietvertas atsevišķas vispārējas normas – par imperatīvo normu un publiskās kārtības atrunas iedarbību uz ārvalsts tiesību piemērošanu, *renvoi*, kā arī sniegta domicila legāldefinīcija.³⁹¹ Līdz ar to Latvijas kodifikācijā atsevišķa daļa ar vispārēja rakstura noteikumiem būtu tikai likumsakarīga un padarītu šo regulējumu pārskatāmāku.

³⁹⁰ Avots: autores veidots attēls.

³⁹¹ Sk.: Latvijas Republikas Civillikuma Ievada 7., 22.–25. pants.

3.5. att. Klasiskas kompleksas kodifikācijas struktūra ar dalījumu sadaļās un pantos³⁹²

Ja likumdevējs ir izvēlējis klasisku kompleksu kodifikāciju, tad pēc struktūras un satura tā līdzinās autonomai kompleksai kodifikācijai ar starptautisko privāttiesību jautājumu regulējumu vispārējos un speciālajos noteikumos, kā arī starptautiskā civilprocesa regulējumu un nobeiguma noteikumiem (sk. 3.5. att.). Kvebekas kodifikācija ir ievērojama ne vien ar to, ka tā ir viena no retajām sava veida kodifikācijām, bet arī ar īpatnējo normu izkārtojumu. Katrā sadaļā, izņemot vispārējos un nobeiguma noteikumus, normas ir izkārtotas vispārējos un speciālajos noteikumos.³⁹³ Šāds normu izkārtojums nav raksturīgs nevienai no 16 autores analizētajām starptautisko privāttiesību kodifikācijām.

Kā jauna starptautisko privāttiesību regulēšanas joma sevi ir pieteikusi starptautiskā civilprocesuālā sadarbība,³⁹⁴ jo īpaši aktuāls šis jautājums ir Eiropas Savienības dalībvalstīs, īstenojot tiesu iestāžu sadarbību civillietās atbilstoši Līguma par Eiropas Savienības darbību V sadaļas "Brīvības, drošības un tiesiskuma telpa" noteikumiem. Tas nozīmē, ka Eiropas Savienības dalībvalstīm, arī Latvijai, jānodrošina tādi starptautiskā civilprocesa noteikumi, kuri ļautu īstenot pietiekami efektīvu starptautisko civilprocesuālo sadarbību un padarītu to atbilstošu starptautisko un Eiropas Savienības instrumentu piemērošanai. Latvijā visi starptautiskā civilprocesa noteikumi, tai skaitā starptautiskā civilprocesuālā sadarbība, ir kodificēti vienkopus – Civilprocesa likumā, kas padara šo instrumentu izmantošanu pārskatāmu.

³⁹² Avots: autores veidots attēls.

³⁹³ Kvebekas Civilkodeksa 10. daļas "Starptautiskās privāttiesības" detalizētu struktūru sk. promocijas darba 2.3.4. apakšnodaļā.

³⁹⁴ Par šo jautājumu vairāk sk. promocijas darba 2.1.1. apakšnodaļā.

Starptautiskās civilprocesuālās sadarbības aspekti autores aplūkotajās kodifikācijās līdz šim nav ietverti. Tas ir tādēļ, ka tikai puse autores analizēto kodifikāciju ir izdotas kādā no Eiropas Savienības dalībvalstīm, kā arī šo aspektu zināmā mērā varētu dēvēt par starptautisko privāttiesību novitāti. Piemēram, Spānijā šāds regulējums atsevišķā tiesību aktā tika pieņemts 2015. gada 30. jūlijā – Likums 29/2015 par starptautisko civilprocesuālo sadarbību, kas stājās spēkā 2015. gada 20. augustā. Likums pieņemts, apkopojot starptautisko konvenciju un Eiropas Savienības tiesiskā regulējuma novitātes. Likumā ietverta plaša vispārējo noteikumu sadaļa ar starptautiskās civilprocesuālās sadarbības definīciju, galvenajiem principiem, tai skaitā starptautiskās sadarbības nodrošināšanu savstarpējās atzīšanas (savstarpējības) trūkuma gadījumā, bet saglabājot iespēju atteikt atzīšanu noteiktos gadījumos. Likuma speciālajos noteikumos piecās sadaļās regulēti tādi jautājumi kā tiesas un ārpus tiesas dokumentu aprīte, pierādījumu pieprasīšana un saņemšana, ārvalsts tiesību piemērošana un satura noskaidrošana, *lis pendens*, ārvalsts tiesu nolēmumu un tiem pielīdzinātu dokumentu atzīšana un izpilde, ekzekvatūras procedūra un reģistrācija publiskā reģistrā, pasākumi Brisele I regulas un Mantošanas regulas piemērošanai. Minētā kodifikācijas prakse tikai apliecina, ka ikkatras valsts likumdevējs īsteno starptautisko privāttiesību kodifikāciju atšķirīgi. Tomēr *de lege ferenda* šāds regulējums varētu papildināt starptautisko privāttiesību jaunākās paaudzes kodifikāciju regulējumu.

3.1.2. Satura normu salīdzinošā analīze

Visās aplūkotajās kodifikācijās, izņemot Igauniju, likumdevējs ir skaidri definējis starptautisko līgumu, arī Eiropas Savienības regulējuma, prioritāti pār nacionālajām tiesībām tajās valstīs, kas ir Eiropas Savienības dalībvalstis. Savukārt starptautisko privāttiesību avotu uzskaitījums sniegts vienīgi Ukrainas kodifikācijā, t. i., kā starptautisko privāttiesību avoti minēti nacionālie normatīvie akti, starptautiskie līgumi un valstī atzītās starptautiskās paražas.³⁹⁵ Maķedonijas kodifikācijā ir ietverta norāde par analogijas izmantošanu trūkstoša tiesiskā regulējuma gadījumā.³⁹⁶ Likumdevēji ir diezgan vienprātīgi par ārvalsts tiesību satura noskaidrošanu, to piemērošanu un interpretāciju, par atgriezenisko norādi un tālāko norādi uz trešo valsti, kurā ir vairākas tiesību sistēmas par šīs valsts tiesību piemērošanu, par retorsijām un kolīziju savstarpējību, par likuma apiešanu, publiskās kārtības atrunu (pozitīvo un negatīvo). Tas norāda uz starptautisko privāttiesību noteikumu arvien lielāku saskaņotību globālā mērogā.

³⁹⁵ Ukrainas Starptautisko privāttiesību likuma 4. pants.

³⁹⁶ Maķedonijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 4. pants.

Attiecībā uz ārvalsts tiesību piemērošanu likumdevēji ietver noteikumus par ārvalsts tiesību satura noskaidrošanu *ex officio*.³⁹⁷ Pusēm ir tiesības, bet ne pienākums līdzdarboties ārvalsts tiesību noskaidrošanā. Ārvalsts tiesības tiek piemērotas un tulkotas atbilstoši ārvalsts tiesībām.³⁹⁸ Ja ārvalsts tiesības noskaidrot neizdodas, tiek piemērotas tās valsts tiesības, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta,³⁹⁹ vai tiesas valsts tiesības (*lex fori*).⁴⁰⁰ Parasti tiek piedāvāta vai nu viena, vai otra iespēja. Polijas likumdevējs piedāvā abas iespējas, paredzot *lex fori* kā subsidiāru principu. Vairāku valstu starptautisko privāttiesību noteikumi noteic: ja piemērojamas ir tādas valsts tiesības, kurā pastāv vairākas tiesību sistēmas, tad jāpiemēro tās tiesības, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta.⁴⁰¹ Tiesību aizvietošanas problēma, ja tiek piemērotas publiskās kārtības atruna, tiek risināta, piemērojot tiesas valsts tiesības.⁴⁰²

Vislielākā noteikumu daudzveidība parādās norādes (*renvoi*) normās. Pārsvārā tiek atzīta atgriezeniskā norāde (Igaunija, Ukraina), pie tam ne visos gadījumos. Ierobežotā apjomā ietverta arī tālākā norāde (Maķedonija un Bulgārija). Norādes normām pārsvārā ir dispozitīvs raksturs, un tās piemēro, ja nav noteikts citādi. Liela daļa likumdevēju ir ierobežojuši bezgalīgas norādes no vienas tiesību sistēmas uz citu. Ja ir atgriezeniskā norāde uz tiesas valsts tiesībām, šāda problēma nerodas. Citos gadījumos atgriezeniskā norāde vai norāde uz trešo valsti tiek ierobežota ar vienu tiesību sistēmu (Bulgārija, Turcija). Tas izslēdz dubultās norādes (*double renvoi*) un norādes uz ceturto, piekto utt. valsti.

Par kodifikācijās jau tradicionālām starptautisko privāttiesību regulēšanas jomām uzskatāmas kolīziju normu grupas, kas regulē fizisko un juridisko personu statusu, ģimenes, lietu, mantojuma un saistību tiesības. Jaunākajās kodifikācijās parādās tādas jomas kā patērētāju tiesību aizsardzība (Šveice, Igaunija, Lietuva, Maķedonija, Ukraina, Turcija), darba līgumi (Šveice, Igaunija, Bulgārija, Maķedonija, Ukraina), apdrošināšanas līgumi (Šveice, Igaunija), franšīzes līgumi (Igaunija), netaisna iedzīvošanās un darbības bez pilnvarojuma *negotiorum gestio* (Igaunija, Bulgārija), tiesības uz intelektuālo un kultūras īpašumu (Beļģija), krava tranzītā (Šveice, Lietuva, Igaunija) un citas.

³⁹⁷ Lietuvas Republikas Civilkodeksa 1. daļa, 1.12. panta 1. punkts; Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likuma 2. panta pirmā daļa.

³⁹⁸ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 15. panta pirmā daļa.

³⁹⁹ Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 2. panta otrā daļa; Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 10. panta pirmā daļa; Krievijas Federācijas Civilkodeksa 3. daļa, 1186. panta 2. punkts.

⁴⁰⁰ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 15. panta otrā daļa; Lietuvas Republikas Civilkodeksa 1. daļa, 1.12. panta 3. punkts; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 4. panta ceturtnā daļa; Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 10. panta otrā daļa; Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likuma 2. panta otrā daļa.

⁴⁰¹ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 17. panta otrā daļa; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 3. pants; Krievijas Federācijas Civilkodeksa 3. daļa, 1188. pants; Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likuma 2. panta piektā daļa.

⁴⁰² Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 7. pants.

Maķedonijas likumā vispilnīgāk traktēti Maķedonijas tiesu izņēmuma lietu piekritības noteikumi. Izņēmuma lietu piekritības noteikšanā ir jāņem vērā būtiska lietas apstākļu saikne ar Maķedoniju. Savukārt Bulgārijas kodifikācijā ietverts visai mūsdienīgs regulējums, kas noteic, ka Bulgārijas tiesa un citas kompetentas iestādes izvērtē ārvalsts procesuālo dokumentu tiesiskumu atbilstoši tās valsts tiesībām, kurā tie tika izdoti.⁴⁰³

Tikai divu valstu – Šveices un Beļģijas – kodifikācijās ir ietverti noteikumi par pārrobežu maksātnespēju. Beļģijai ir saistoša Padomes Regula (EK) Nr. 1346/2000 (2000. gada 29. maijs) par maksātnespējas procedūrām, kā arī pastāv nacionāla līmeņa maksātnespējas regulējums – 1997. gada 8. augusta Maksātnespējas likums. Šveicei minētā regula nav saistoša, bet pastāv nacionāla līmeņa maksātnespējas regulējums.

3.1.3. Kvalifikācijas jautājumi

Tā kā starptautiskajās privāttiesībās pastāv kvalifikācijas sarežģījumi, likumdevēji starptautisko privāttiesību kodifikācijās izvairās ietvert sevišķus kvalifikācijas noteikumus. Arī doktrīnā ir norādīts, ka nav praktiskas nepieciešamības šādus noteikumus kodifikācijās ietvert.⁴⁰⁴ Tomēr atsevišķu valstu likumdevēji uzskatījuši par nepieciešamu šādu regulējumu izstrādāt. Ja šādi kvalifikācijas noteikumi kodifikācijās tiek ietverti, to nevajadzētu uzskatīt par trūkumu.

Tiesību teorija piedāvā vispārējas tiesību normu kvalifikācijas pamatnostādnes. Tiesību piemērotājs, izmantojot tiesību zinātnes atziņas un juridisko metodi, konstatē faktisko situāciju, meklē spēkā esošās tiesības un pieņem lēmumu, kas faktiskās situācijas dalībniekiem rada tiesiskas sekas.⁴⁰⁵ Lundas Universitātes profesors **Mihails Bogdans** (*Michael Bogdan*, dz. 1946) savos lasījumos Hāgas Starptautisko tiesību akadēmijā ir norādījis, ka vairumā situāciju (deviņās no desmit situācijām) kvalifikācija ir vienkārša un īpašas problēmas nerada.⁴⁰⁶

Kolīziju normu kvalifikācijas sarežģījumi rodas, ja dažādu valstu tiesībās tekstuāli vienādiem tiesību institūtiem (domicils, rīcībspēja, darījuma forma, darījuma noslēgšanas vieta, kaitējuma nodarīšanas vieta u. tml.) ir principiāli atšķirīgs saturs. Tāpat arī vienā tiesību sistēmā pastāvoši tiesību institūti var nebūt zināmi citā tiesību sistēmā. Piemēram, “trasts” arvien vairāk tiek lietots valstīs (arī Latvijā), kurās tas iepriekš nebija pazīstams.⁴⁰⁷ “Līgavas dāvanai” (*mahr*), kas pastāv

⁴⁰³ Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 31. pants.

⁴⁰⁴ Siehr K. General problems of International Private Law in Modern Codifications. In: Yearbook of Private International Law. Vol. VII (2005). Sellier, European Law Publishers, 2006, p. 41.

⁴⁰⁵ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 124. lpp.

⁴⁰⁶ Bogdan M. Private International Law as Component of the Law of the Forum. [b.v.] The Hague Academy of International Law, 2012, p. 170.

⁴⁰⁷ Par trasta jēdzienu un terminoloģijas problēmām vairāk sk.: Grasis J. Trasta tiesiskais regulējums un tā iespējamā pārņemšana Latvijā. Rīga: nodibinājums “Banku augstskolas biznesa un finanšu pētniecības centrs”, 2008, 9.–11. lpp.

musulmaņu tiesībās, kontinentālās Eiropas tiesību saimes valstīs grūti būtu atrast analogu.⁴⁰⁸ Tādēļ, izmantojot vienādus juridiskos terminus, vienā un tajā pašā lietā dažādu valstu tiesās spriedums var atšķirties.

Eiropas Savienības dalībvalstis attiecībā uz Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību regulējumu tiesību interpretācijas sarežģījumus risina ar Eiropas Savienības Tiesas prejudiciālo nolēmumu starpniecību.⁴⁰⁹ Eiropas Savienības Tiesa interpretē Eiropas Savienības tiesību aktus, lai nodrošinātu, ka visās dalībvalstīs tos piemēro vienādi. Attiecībā uz tiesību normu interpretāciju Latvijā šo funkciju zināmā mērā veic Satversmes tiesa un Augstākās tiesas tiesnešu kopsapulce,⁴¹⁰ kā arī Augstākās tiesas kasācijas instance sniedz tiesību normu tulkojumu, kas ir obligāts tiesai, kura lietu no jauna izskatīs.⁴¹¹ Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments, sniedzot jēdziena “līgumam raksturīgais izpildījums” skaidrojumu 1980. gada Romas konvencijas par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām, 4. panta tvērumā, atsaukusies uz Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 15. marta spriedumu lietā C-29/10 (*Koelzch pret Luksemburgu*) un 1993. gada 13. jūlija spriedumu lietā C125/92 (*Mulox IBC, Recueil*).⁴¹² Tādējādi Eiropas Savienības dalībvalstu starpā tiek nodrošināta vienveidīga minētā jēdziena izpratne un interpretācija.

Savukārt kolīziju normu juridiskā kvalifikācija būtiski atšķiras no pārējo tiesību normu kvalifikācijas. Galvenā atšķirība – ārvalsts elementu noteicošie faktiskie apstākļi (konkrētā dzīves situācija), kuriem kolīziju norma ir jāpiemēro, var būt saistīti ar dažādām valstīm. Salīdzinot kolīziju normas tiesisko sastāvu un lietas apstākļus, jākonstatē, vai tie sakrīt un vai līdz ar to var iestāties tiesiskās sekas.⁴¹³ Tā kā kolīziju norma ir īpatnēja ar savu norādes raksturu, tad subsumcijas ceļā iegūtais rezultāts norāda nevis uz tiesisko seku iestāšanos, bet uz ārvalsts tiesību piemērošanas iespējamību.

Tiesību normu pazīmes lielākoties ir abstraktas, tādēļ vispirms ir jānoskaidro to saturs. Kā norādījis J. Neimanis, tiesību normu pazīmju satura noskaidrošanu (tiesību normas iztulkošanu) obligāti veic pirms subsumcijas.⁴¹⁴ Tāpat arī lietas faktisko apstākļu noskaidrošanu (nepieciešamības gadījumā pastiprinot ar pierādījumiem) veic pirms subsumcijas. Tiesību normas

⁴⁰⁸ Bogdan M. Private International Law as Component of the Law of the Forum. [b.v.] The Hague Academy of International Law, 2012, p. 188.

⁴⁰⁹ Eiropas Savienības dalībvalstu tiesām jānodrošina, lai Eiropas Savienības tiesību akti tiktu pienācīgi piemēroti, taču dažādu valstu tiesas tos var interpretēt atšķirīgi. Ja valsts tiesa šaubās par interpretāciju vai kāda Eiropas Savienības tiesību akta spēkā esamību, tā var lūgt izskaidrojumu Eiropas Savienības Tiesai. To pašu mehānismu var izmantot, lai noteiktu, vai valsts tiesību akts vai ierastā prakse atbilst Eiropas Savienības tiesībām. Par jautājuma uzdošanu Eiropas Savienības Tiesai sk. Civilprocesa likuma 5.¹ pantu, 214. panta pirmās daļas 4.¹ punktu, 464. panta sesto daļu, 472.¹ pantu.

⁴¹⁰ Sk.: likuma “Par tiesu varu” 49. un 49.¹ pants.

⁴¹¹ Par kasācijas instances tiesas norādījumu obligātumu sk.: Civilprocesa likuma 476. pants.

⁴¹² Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 20. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-74.

⁴¹³ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 138. lpp.

⁴¹⁴ Turpat, 139. lpp.

iztulkošanas mērķis ir izprast tiesību normas nozīmi, saprast tās saturu un jēgu (*ratio legis*).⁴¹⁵ Ar tiesību normu iztulkošanas metožu palīdzību tiesību normas piemērotājs izzina tiesību normas saturu un iegūst izsmeļošu priekšstatu par to.

Juridiskie jēdzieni jāiztulko, pirms tiek izlemts piemērojamo tiesību jautājums, tātad līdz kolīziju normas piemērošanai.⁴¹⁶ Tādēļ kvalifikācijas pirmo etapu dēvē par sākotnējo jeb primāro kvalifikāciju.⁴¹⁷ Primārā kvalifikācija jeb kolīziju normu kvalifikācija ir jānodala no sekundārās kvalifikācijas jeb ārvalstu materiālo tiesību normu kvalifikācijas.⁴¹⁸ Sekundārās kvalifikācijas etapā ir jānoskaidro un jāiztulko to ārvalsts tiesību sistēmā pastāvošie tiesību institūti un jēdzieni, uz kuru piemērošanu ir norādījusi kolīziju norma. Subsumcija tiek veikta attiecīgās ārvalsts tiesību sistēmā, un tas padara ārvalsts tiesību piemērošanu par sarežģītu procesu.

Ņemot vērā starptautisko privāttiesību attiecību plašo spektru, papildu kvalifikācijas sarežģījumi rodas tiesas valsts un ārvalsts materiālo tiesību normu atšķirību dēļ – laulību, mantošanas vai lietu tiesību izpratnē un regulējumā u. tml. Tāpat var rasties situācijas, kad viens faktiskais sastāvs tiek pakļauts vairāku (atšķirīgu) valstu tiesībām, piemēram, paternitātes atzīšana un tās apstrīdēšana u. tml. Ārvalsts elements, kas nosaka tiesisko attiecību raksturu, šo attiecību saista ar vairākām valstīm, tādēļ rodas jautājums, kuras valsts juridiskās metodes izmantot ārvalsts tiesību kvalifikācijas sarežģījumu risināšanā un kādas ir tiesību tālākveidošanas robežas.

Atbilstoši *lex causae* kvalifikācijas teorijai tiesību institūti un jēdzieni jāinterpretē, izvērtējot tiesiskās attiecības būtību atbilstoši tās ārvalsts tiesībām, uz kuru kolīziju norma norāda.⁴¹⁹ Tiesiskā attiecība (ar ārvalsts elementu) tiek kvalificēta ar tai radniecīgiem terminiem. Tādējādi iespējams novērst tiesisko jēdzienu izkropļojumus, kādi rastos kvalifikācijā pēc tiesas valsts tiesībām. Kvalifikācija pēc ārvalsts tiesībām iespējama tikai pēc tam, kad notikusi primārā kvalifikācija pēc tiesas valsts tiesībām un jautājums izlemts par labu ārvalsts tiesību piemērošanai. Līdz ar to šajā stadijā vairs nav runa par kolīziju normu jēdzienu kvalifikāciju, bet par ārvalsts materiālo privāttiesību juridisko institūtu kvalifikāciju.

⁴¹⁵ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 142. lpp.

⁴¹⁶ Толстых В. Л. Международное частное право: коллизионное регулирование. Санкт-Петербург: издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2004, с. 169–170.

⁴¹⁷ Senné Schmidt T. S. The Incidental Question in Private International Law. Recueil des cours: collected courses of the Hague Academy of International Law II. Vol. 233. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, p. 334.

⁴¹⁸ Starptautiskajās privāttiesībās tiek izdalītas divas kvalifikācijas situācijas: 1) primārā kvalifikācija jeb kolīziju normas kvalifikācija, kas ietver faktisko apstākļu noskaidrošanu, kolīziju normas iztulkošanu un subsumciju; 2) sekundārā kvalifikācija jeb primārās kvalifikācijas rezultātā izvēlēto ārvalsts tiesību kvalifikācija, kas ietver tiesību normas pazīmju satura noskaidrošanu, iztulkošanu un subsumciju. Sekundārajā kvalifikācijā jauna faktisko apstākļu noskaidrošana nav nepieciešama, jo tas jau ir izdarīts primārās kvalifikācijas fāzē. Sk.: Rudevska B. Ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes attīstības tendences civillietās un komercietās Eiropas Savienībā un Hāgas Starptautisko privāttiesību konferencē. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 57.–58. lpp.

⁴¹⁹ Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 160; Rabel E. The Conflict of Laws: A Comparative Study. Vol. 1. “Introduction: Family Law”. Chicago: The University of Michigan Press, 1945, p. 49.

Prof. J. Bojārs uzskata, ja kolīziju norma norāda uz ārvalsts likumu, tad termini godprātīgi jāskaidro tā, kā tas tiek darīts piemērojamā ārvalsts likuma tiesību sistēmā.⁴²⁰ Šādu pieeju atbalsta arī ārvalstu likumdevēji, piemēram, Baltkrievijas, Beļģijas, Bulgārijas un Krievijas starptautisko privāttiesību kodifikācijās ir ietverts noteikums – ja kolīziju jautājums tiek risināts tādējādi, ka jāpiemēro ārvalstu tiesības, tad šīs tiesības jātulko tādā pašā veidā, kā to darītu tiesnesis valstī, kuras tiesības tiek piemērotas atbilstoši tās valsts tiesību piemērošanas praksei un doktrīnai.⁴²¹

Minētā pieeja ir guvusi atbalstu arī Latvijas tiesu praksē. Piemēram, jautājumā par darījuma dalībnieku rīcībspēju Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts atzina: “Konstatējot juridisku faktu par juridiskas personas – uzņēmuma darbības apturēšanu atbilstoši ārvalsts tiesību normai, tiesas uzdevums ir šo juridisko faktu, lai noskaidrotu juridiskās personas tiesību un rīcības spēju, saistīt ar ārvalsts tiesību normu hipotēzi, to interpretējot.”⁴²² Lemjot par juridiskās personas tiesībspēju un rīcībspēju, tiesai jāinterpretē ārvalsts tiesību norma un konkrētais faktiskais sastāvs jāpakārto ārvalsts tiesību normas sastāvam. Tādējādi ārvalsts tiesību normas interpretācija un subsumcija veicama ārvalsts tiesību ietvaros.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts ir norādījis, ka tiesa nedrīkst interpretēt ārvalsts likumu ar Latvijas Civillikuma 1415. panta palīdzību, jo tas ir pretrunā ar valsts tiesību sistēmas integritāti un suverenitāti. Konstatējot ārvalsts likuma normu pārkāpumu darījuma noslēgšanā, tiesai bija jānoskaidro, vai un kādas sekas šāda prettiesiska darbība rada atbilstoši ārvalsts tiesībām. Pareizās kolīziju normas noteikšanas mērķis, kā atzīst Senāts, ir tieši nošķirt un nesajaukt piemērojamās materiālo tiesību normas. Piemērojamo kolīziju normu sajaukšana, kā tas ir noticis, izšķirot konkrēto strīdu, ir novedusi pie neattaisnojamas prakses, sajaucot arī divu valstu materiālo tiesību normas vienas un tās pašas tiesiskās situācijas izvērtējumā: pārkāpuma fakts darījuma noslēgšanā ir nodibināts pēc vienas valsts likuma, bet sekas, kādas šis pārkāpums rada, – pēc citas valsts likuma, lai gan sekām ir jāpamatojas uz loģisku un tiesību sistēmai atbilstošu veikto darbību tiesisko izvērtējumu.⁴²³

Lex causae kvalifikācija rada zināmus sarežģījumus, jo tiesnesis *ex officio* piemēro savas valsts nacionālās tiesības. Vai vienas valsts tiesnesis spēj iejusties citas valsts tiesneša lomā, izjust viņa tiesisko apziņu? Grūtības rada tiesību sistēmu atšķirīgā tiesību izpratne un tradīcijas. Līdz ar to rodas jautājums, cik lielā mērā, piemēram, Vācijas vai Francijas tiesnesis spēj iejusties Anglijas vai ASV tiesneša lomā? Nevar bez ievērības atstāt arī tiesiskās kultūras un mentalitātes atšķirības

⁴²⁰ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 191. lpp.

⁴²¹ Baltkrievijas Republikas Civillikuma 1095. panta pirmā daļa; Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 15. panta pirmā daļa; Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 44. pants; Krievijas Federācijas Civillikuma 3. daļas 1191. panta pirmā daļa.

⁴²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007. gada 24. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-705.

⁴²³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 27. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-131/2011.

Rietumeiropas valstīs, bijušajās padomju republikās, Āzijas, Āfrikas un Latīņamerikas valstīs. Valstu tiesībās ir iestrādāti pamatprincipi, pēc kuriem tiesas var neatzīt citas valsts tiesas taisītu spriedumu, pamatojoties uz to, ka ārvalsts tiesības ir piemērotas nepareizi.⁴²⁴ Līdz ar to tiesnesim, kas izskata strīdu ar ārvalstu elementu, galvenais uzdevums ir pieņemt tādu spriedumu, kuru ir iespējams atzīt un izpildīt noteiktā teritorijā.

B. Rudevskā norāda, ka arī primārās kvalifikācijas fāzē iespējama *lex causae* kvalifikācija situācijās, kad tiesību institūts tiesas valsts tiesību sistēmā vispār nav pazīstams un to nevar pielāgot.⁴²⁵ Kad tiesību institūts vai jēdziens kumulatīvi kvalificējams saskaņā ar *lex fori* un *lex causae*, veidojas dubulta kvalifikācija, kas tiesību zinātnē netiek izslēgta.⁴²⁶ Šāda pieeja iestrādāta arī atsevišķu valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijās, piemēram, Kvebekas,⁴²⁷ Tunisijas,⁴²⁸ Krievijas,⁴²⁹ Ukrainas,⁴³⁰ Baltkrievijas⁴³¹ un Bulgārijas kodifikācijās.⁴³² Šajās kodifikācijās kvalifikācijas noteikumi ir iestrādāti pēc līdzīgiem principiem.

Atbilstoši šādam regulējumam tiesību piemērotājs primārajā kvalifikācijā vadās pēc tiesas valsts tiesībām *lex fori*. Ja ir nepieciešams interpretēt tiesību institūtu, kas nav pazīstams tiesas valsts tiesībās vai ir pazīstams ar citu saturu, tiesību piemērotājs ņem vērā tās ārvalsts tiesības, kurās minētais institūts pastāv. Tātad primārās kvalifikācijas sarežģītumu risināšanā ir iespējams kumulatīvi vai alternatīvi izmantot gan *lex fori*, gan *lex causae* kvalifikācijas metodes. Piemēram, Krievijas likumdevējs ir noteicis: ja, nosakot piemērojamās tiesības, kvalificējamie tiesību institūti Krievijas tiesībās nav pazīstami vai ir pazīstami ar atšķirīgu nozīmi, un tādēļ tos nevar iztulkot, izmantojot Krievijas tiesībās pastāvošās iztulkošanas metodes, tad šādu tiesību institūtu kvalifikācijā var piemērot ārvalsts tiesības.⁴³³ Lietojot šādu pieeju, panāktais rezultāts var ievērojami atšķirties no tā, kādu iegūtu tajā nacionālajā tiesību sistēmā, kuras normas tiek izmantotas citas valsts tiesā.

Apkopojot iepriekš teikto, jāsecina, ka kolīziju normu interpretācijā primāri tiek izmantota tiesas valsts juridiskā metode. Atbilstoši Latvijas Civillikuma Ievada 4. pantam likuma noteikumi iztulkojami vispirms pēc to tieša jēguma; vajadzības gadījumā tie iztulkojami arī pēc likuma sistēmas, pamata un mērķa un, beidzot, arī pēc analogijas. Ja tādējādi nav iespējams nonākt pie tiesību iztulkošanas mērķa, tiesību piemērotājs ņem vērā *lex causae* ārvalsts tiesības. Latvijas

⁴²⁴ Latvijā ārvalsts sprieduma neatzīšanas pamati noteikti Latvijas Republikas Civilprocesa likuma 637. pantā.

⁴²⁵ Rudevskā B. Ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes attīstības tendences civillietās un komercietās Eiropas Savienībā un Hāgas Starptautisko privāttiesību konferencē. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 58. lpp.

⁴²⁶ Turpat, 59.–60. lpp.

⁴²⁷ Kvebekas Civillikodeksa 3078. pants.

⁴²⁸ Tunisijas Republikas Starptautisko privāttiesību kodeksa 27. pants.

⁴²⁹ Krievijas Federācijas Civillikodeksa 3. daļas 1187. pants.

⁴³⁰ Ukrainas Starptautisko privāttiesību likuma 7. pants.

⁴³¹ Baltkrievijas Republikas Civillikodeksa 1094. panta otrā daļa.

⁴³² Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 39. pants.

⁴³³ Krievijas Federācijas Civillikodeksa 3. daļas 1187. panta otrā daļa.

starptautiskās saistības un dalība Eiropas Savienībā tiesību piemērotājiem uzliek par pienākumu pārvaldīt vēl vienu tiesību iztulkošanas metodi. Proti, nacionālās tiesību normas iztulkošanā ir jāņem vērā Eiropas Savienības Tiesas atziņas, kurām ir prejudiciāla nozīme.⁴³⁴ Ja nacionālā tiesību norma ir radusies vai pastāv kopsakarā ar Eiropas Savienības regulējumu, tās iztulkošanā ir jāievēro attiecīgajā Eiropas Savienības tiesību aktā deklarētais mērķis.

Kaut arī atsevišķos gadījumos ārvalstu likumdevēji starptautisko privāttiesību kodifikācijās ietver juridiskās kvalifikācijas regulējumu, Latvijas situācijā šāda jautājuma normatīvs regulējums būtu izteikta novitāte. Turklāt, ņemot vērā pēdējo gadu Latvijas Republikas Augstākās tiesas veidoto tiesu praksi, jāteic, ka attiecībā uz kvalifikācijas jautājumiem jau ir izveidojusies un turpina veidoties stabila judikatūra. Tādējādi autores ieskatā Latvijas starptautisko privāttiesību kodifikācijā kvalifikācijas regulējums visdrīzāk nebūtu jāiekļauj, vai arī jāiekļauj tikai vispārējas legāļdefinīcijas veidā.

⁴³⁴ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 156.–157. lpp.

3.2. Kodifikācijās ietvertu tiesību normu veidi

3.2.1. Kolīziju normu daudzveidība

Starptautisko privāttiesību kodifikāciju galveno tiesību normu materiālu veido kolīziju normas un tās apkalpojošās normas – pilnīgas un nepilnīgas tiesību normas, tai skaitā legāļdefinīcijas, norādes normas, fikcijas un pieņēmumi. Cik autoriem zināms, par kolīziju normas izpratni un vietu Latvijas tiesību sistēmā tiesību teorijas zinātnē līdz šim nekādas sevišķas atziņas nav izteiktas. Pat vēl vairāk, tiesību teorija par šāda tiesību normu veida pastāvēšanu vispār klusē. J. Neimaņa 2004. gadā izdotajā darbā “Ievads tiesībās” pie tiesību normu veidu uzskatījuma starptautisko privāttiesību kolīziju normas kā atsevišķs tiesību normu veids vai paveids nav pieminētas.⁴³⁵ Tomēr nevar bez ievēribas atstāt faktu, ka šāds tiesību normu veids jau vairāku gadsimtu garumā tiek izmantots starptautiski privāttiesisku attiecību noregulēšanai un atbilstoši zinātnieku teiktajam veido starptautisko privāttiesību pamatu (kodolu).⁴³⁶

Tādēļ vispirms ir jānoskaidro, kas īsti ir kolīziju norma un kāda ir tās juridiskā daba. *Collīsiō* tulkojumā no latīņu valodas nozīmē “konflikts, sadursme, satricinājums, trieciens”.⁴³⁷ Latviešu konversācijas vārdnīcā norādīts, ka likumu konflikti ir sadursmes, kas veidojas starp dažādu valstu vai kādas valsts atsevišķu novadu likumiem. Likumu autoritāte un vara nesakrīt ar valsts robežām, jo, pirmkārt, valsts likumiem ir pakļauti arī ārzemnieki, kas uzturas valsts robežās, un, otrkārt, likumi attiecas arī uz tiem valsts pilsoņiem, kas dzīvo ārzemēs. Tā dažādu valstu likumu vara daudzkārt krustojas, un, tā kā šie likumi ir ļoti nevienādi, tad to sadursmes (konflikti) ir nenovēršamas.⁴³⁸

J. Neimanis raksta, ka tiesību zinātnē gadsimtu garumā ir izstrādāti dažādi noteikumi, kas palīdz ne tikai tiesību normas pareizi iztulkot, bet arī atrast izeju kolīziju gadījumā. Minētos noteikumus likumdevējs ietver tiesību normās, kuras sauc par kolīziju normām. Kolīziju normas mērķis ir palīdzēt atrisināt tiesību normu kolīziju, tādēļ tās norāda, kādas tiesību normas ir jāpiemēro tiesību normas kolīzijas gadījumā.⁴³⁹ *Dr. iur. Marina Borkoveca* (dz. 1982) kolīziju normas ir klasificējusi atkarībā no tā, vai pretrunā esošas (kolidējošas) tiesību normas pieder pie vienas vai vairākām tiesību sistēmām. Ņemot vērā šo sadalījumu, viņa izšķir

- 1) kolīzijas vienā tiesību sistēmā (valsts, starptautiskās) un
- 2) kolīzijas starp dažādu tiesību sistēmu tiesību normām.⁴⁴⁰

⁴³⁵ Tiesību normu veidu uzskatījums sk.: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 52.–54. lpp.

⁴³⁶ Piemēram, sk.: Толстых В. Л. Международное частное право: коллизийное регулирование. Санкт-Петербург: издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2004, с. 59.

⁴³⁷ Latviešu konversācijas vārdnīca. 9. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1933, 17087. sl.

⁴³⁸ Latviešu konversācijas vārdnīca. 12. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1935, 23491.–23492. sl.

⁴³⁹ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 165. lpp.

⁴⁴⁰ Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēm-jautājumi. Promocijas darbs. Rīga, 2011, 17. lpp.

Atbilstoši starptautiskajās privāttiesībās pastāvošajam uzskatam kolīziju norma ir abstrakta, norādes rakstura norma, kas norāda, kuras valsts tiesības regulēs konkrētās tiesiskās attiecības – tiesas valsts tiesības (*lex fori*) vai tās valsts tiesības, uz kuru attiecas ārvalstu elements (*lex causae*).⁴⁴¹ Tādējādi kolīziju norma var paredzēt savu nacionālo tiesību, ārvalstu tiesību vai konvencionālo normu piemērošanu. Starptautiskajās privāttiesībās ir izteikts viedoklis, ka kolīziju normas, kuras norāda uz konvencionālo normu piemērošanu, nevar uzskatīt par starptautisko privāttiesību kolīziju normām, ja vien nav noteikts pretējais.⁴⁴² Starptautisko tiesību akti regulē starptautiski privāttiesiskās attiecības pēc to iekļaušanas nacionālajās tiesībās.⁴⁴³ Tās nestāv pāri konstitūcijai, bet ir Latvijas nacionālo tiesību sastāvdaļa.⁴⁴⁴ Tas nozīmē, ka **starptautisko privāttiesību normas nerisina kolīziju jautājumus vienas valsts tiesību sistēmā**. Šādi jautājumi tiek risināti atbilstoši valstī noteiktajiem starptautisko līgumu un nacionālo tiesību mijiedarbības principiem, t. i., ja starptautiskajā līgumā, kuru Saeima ir apstiprinājusi, paredzēti citādi noteikumi nekā Latvijas nacionālajās tiesībās, tiek piemēroti starptautiskā līguma noteikumi.⁴⁴⁵ Kolīziju normas galvenā īpatnība ir tā, ka tā piedāvā izvēli starp divām un vairākām tiesību sistēmām situācijā, kad ikviena no tām pretendē uz vienas un tās pašas tiesiskās attiecības noregulējumu.

Tādēļ pareizai starptautiskajās privāttiesībās pastāvošo kolīziju normu būtības izpratnei jau sākotnēji ir svarīgi novilkt skaidru robežu starp abām kolīziju normu grupām. Latvijas tiesību teorijā ir izvirzīti pieci kolīziju normu veidi, kuri kā principi piemērojami tiesību normu kolīziju gadījumā.⁴⁴⁶ Mulsinoša situācija rodas tādēļ, ka arī šādās situācijās pastāv kolīziju jautājumi, bet tie ir jārisina vienas valsts tiesību sistēmā. Tiesību kolīziju risināšanas metodes un to teorētisko pamatojumu sniedz šīs valsts tiesību teorijas zinātne. Katrai tiesību sistēmai ir raksturīgi savi tiesību avoti, tiesību izpratne, pielietošanas metodoloģija u. tml.⁴⁴⁷ Tādēļ **kolīziju norma norāda uz kādas valsts tiesību sistēmu kopumā, nevis uz konkrētu tiesību aktu vai konkrētu tiesību normu**.

Tiesību teorijā tiek uzsvērta tiesību normas struktūras pārzināšanas nepieciešamība. J. Neimanis raksta: “Ja tiesību normas piemērotājs nezina tiesību normas struktūru, viņš noteikti pieļaus kļūdu to piemērošanā.”⁴⁴⁸ Par kolīziju normas struktūru Latvijas starptautiskajās privāttiesībās izteikti atšķirīgi viedokļi. Prof. J. Bojārs raksta, ka kolīziju norma sastāv no juridiskajām

⁴⁴¹ Толстых В. Л. Международное частное право: коллизийное регулирование. Санкт-Петербург: издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2004, с. 60.

⁴⁴² Vairāk sk.: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 144. lpp.

⁴⁴³ Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 68. pantu un likuma “Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem” 8. pantu un 11. pantu starptautisko līgumu tiesību normas tiek transformētas Latvijas tiesībās.

⁴⁴⁴ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 74. lpp.

⁴⁴⁵ Likums “Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem”, 13. pants. Latvijas Vēstnesis, 26.01.1994. Nr. 11 (142).

⁴⁴⁶ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 166.–168. lpp.

⁴⁴⁷ Turpat, 109. lpp.

⁴⁴⁸ Turpat, 59. lpp.

koncepcijām jeb kategorijām un piesaistes faktora.⁴⁴⁹ Citi autori uzskata, ka kolīziju norma sastāv no diviem elementiem – sistēmējdziena un piesaistes.⁴⁵⁰ Sistēmējdzieni (*Systembegriffe*) pārņemts no Latvijas starptautisko privāttiesību pētnieku vidū populārā vācu tiesību zinātnieka **Dr. Jana Kropholera** (*Jan Kropholler*, 1938–2009) darbiem.⁴⁵¹ Turpretī krievu starptautisko privāttiesību doktrīnā netiek apšaubīts, ka kolīziju norma sastāv no apjoma (*объем*) un kolīziju piesaistes (*коллизийная привязка*).⁴⁵²

E. Rābels raksta, ka kolīziju normas pirmā daļa noteic tās objektu, t. i., zināmus faktiskos apstākļus, kuru tiesiskās sekas ir ietvertas kolīziju normas otrajā daļā. Citiem vārdiem sakot, pirmā daļa uzdod, bet otrā – atbild uz juridisku jautājumu.⁴⁵³ Savukārt J. Kropholera ieskatā kolīziju normas sistēmējdzieni norāda uz tiesisko attiecību loku, kuram piemērojama kolīziju norma.⁴⁵⁴ Tādējādi secināms, ka minētie autori, izmantojot dažādus terminus, ir domājuši vienu un to pašu saturu. Pēc autores domām, sistēmējdzieni kā termins ar sarežģītu gramatisko uzbūvi, kuram trūkst skaidrojumu Latvijas starptautisko privāttiesību zinātnē, var izrādīties maz saprotams vai pat maldinošs.

Nemot vērā atšķirīgo kolīziju normas struktūras traktējumu dažādos darbos, autore kolīziju normas struktūras analīzē izmanto tiesību teorijā izteiktās atziņas. Proti, Latvijas tiesībās var izšķirt divu veidu tiesību normas:

- 1) pilnīga tiesību norma (sastāv no “tiesiskā sastāva” un “tiesiskajām sekām”);
- 2) nepilnīga tiesību norma (legāļdefinīcija, norādes norma, fikcija, atspēkojams un neatspēkojams pieņēmums ar mainīgu struktūru).⁴⁵⁵

Iepriekš aplūkotajai kolīziju normas būtībai visvairāk atbilst norādes norma. Atbilstoši tiesību teorijas atziņām norādes norma ir tāda tiesību norma, kas paskaidro, kura cita tiesību norma ir jāpiemēro.⁴⁵⁶ Norādes jeb blanketās tiesību normas biežāk sastopamas administratīvajās tiesībās un krimināltiesībās. Tās norāda uz normatīvo aktu vai konkrētā tiesību normu, kas jāpiemēro vienā tiesību sistēmā. Kā iepriekš noskaidrots, starptautisko privāttiesību kolīziju normas iedarbība

⁴⁴⁹ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 191. lpp.

⁴⁵⁰ Sk.: Strautiņš E. Ievads ārvalstu likuma piemērošanā. Jurista Vārds, 01.08.2006. Nr. 30 (433); Rudevska B. Ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes attīstības tendences civillietās un komercietās Eiropas Savienībā un Hāgas Starptautisko privāttiesību konferencē. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 57.–58. lpp.

⁴⁵¹ Kropholler J. Internationales Privatrecht. 4. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2001, S. 100–101.

⁴⁵² Толстых В. Л. Международное частное право: коллизийное регулирование. Санкт-Петербург: издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2004, 62 с.; Звекон В. П. Коллизии законов в международном частном праве. Москва: Волтерс Клувер, 2007, 116 с. u. c. autori.

⁴⁵³ Rabel E. The Conflict of Laws: A Comparative Study. Vol. 1. “Introduction: Family Law”. Chicago: The University of Michigan Press, 1945, p. 42.

⁴⁵⁴ Kropholler J. Internationales Privatrecht. 5. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2004, S. 113. Citēts no: Rudevska B. Ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes attīstības tendences civillietās un komercietās Eiropas Savienībā un Hāgas Starptautisko privāttiesību konferencē. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 57. lpp.

⁴⁵⁵ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 46., 52.–54. lpp.

⁴⁵⁶ Turpat, 54. lpp.

jeb norādes sekas sniedzas tālāk par vienas valsts robežām. Tādēļ secināms, ka kolīziju normas ārēji līdzinās, bet pilnībā nesakrīt ar norādes normām vienā tiesību sistēmā. Latvijas tiesībās norādes normas var būt divu veidu:

- 1) normas, kas norāda uz tiesisko sastāvu,
- 2) normas, kas norāda uz tiesiskajām sekām.⁴⁵⁷

Tiesību teorijā tiek atzīts, ka tiesiskais sastāvs satur pazīmes (priekšnoteikumus), kuru izpildes gadījumā iestājas tiesiskās sekas.⁴⁵⁸ Tā kā starptautisko privāttiesību kolīziju norma nesniedz tūlītēju situācijas risinājumu un tai trūkst tiesisko seku vienā tiesību sistēmā, šīs tiesiskās sekas jāmeklē tās valsts tiesībās, uz kurām kolīziju norma ir norādījusi. Tādējādi starptautisko privāttiesību kolīziju norma atbilst tiesisko sastāvu norādošo normu apakšgrupai. Šo normu piemērošanai ir nepieciešams, lai pastāvētu tiesiskais sastāvs,⁴⁵⁹ bet tiesiskās sekas ir jāmeklē ar norādes palīdzību.

Norāde uz citas valsts tiesībām (vai arī tiesas valsts tiesībām) kā tādām nozīmē, ka piemērojamās tiesības būtu piemērojamas arī citai šīs valsts tiesībās regulētajai faktiskajai situācijai, ja tā sakrītu ar šīs valsts tiesību normās iekļauto tiesisko sastāvu. Tādēļ subsumcija (tiesību normas tiesiskā sastāva un lietas apstākļu salīdzināšana un secinājums) notiek divreiz – kolīziju normas piemērošanas procesā (primārās kvalifikācijas situācijā) un ārvalsts tiesību piemērošanas procesā (sekundārās kvalifikācijas situācijā).

Pareiza kolīziju normas izvēle ir atkarīga no kolīzijas normas **piesaistes faktora** (angl.: *points of contact; connecting factor*; fr.: *points de rattachement*; vāc.: *Anknüpfungsmomente*), tāda kā “domicils”, “nekustamais īpašums”, “līgumam raksturīgais izpildījums”, “darījuma noslēgšanas vieta” vai “kaitējuma nodarīšanas vieta” u. tml.,⁴⁶⁰ kas tiesisko jautājumu sasaista ar noteiktu ģeogrāfisku vietu un tajā spēkā esošām tiesībām. Šo piesaistes faktoru izpratne valstu tiesībās var atšķirties, kas attiecīgi rada kolīziju normu kvalifikācijas konfliktus. Atšķirībā no materiālo tiesību normas kolīziju normas mērķis ir tiesisko attiecību teritoriālā lokalizācija.⁴⁶¹ Kolīziju normas uzbūves pamatā ir valsts teritorijas un tiesiskās attiecības savstarpējā saikne.⁴⁶² Tādējādi ar kolīziju

⁴⁵⁷ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 55. lpp.

⁴⁵⁸ Turpat, 47. lpp.

⁴⁵⁹ Turpat.

⁴⁶⁰ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 192.–193. lpp.; Cheshire, North & Fawcett: Private International Law. J. J. Fawcett, J. M. Carruthers; consultant ed. Sir Peter North. 14th ed. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008, p. 45.

⁴⁶¹ Rabel E. The Conflict of Laws: A Comparative Study. Vol. 1. “Introduction: Family Law”. Chicago: The University of Michigan Press, 1945, p. 42.

⁴⁶² Tiesisko attiecību lokalizācijas doktrīnu jau 19. gadsimtā iedibināja F. K. fon Savinji. Viņš uzskatīja, ka kolīziju jautājumi jārisina ar tiesisko attiecību lokalizācijas paņēmieni, nosakot saistību patieso smaguma centru, kas ir saistīts ar kādu noteiktu tiesību sistēmu. Sk.: Savigny F. K. Treatise on the Conflict of Laws, and the Limits of their Operation in Respect of Place and Time. Translated, with notes, by William Guthrie, Advocate. With an appendix containing the treatises of Bartolous, Molinaeus, Paul Voet, and Huber. 2nd revised ed. Edinburgh: T. & T. Clark, Law Publishers. 1880, p. 194.

normas starpniecību tiek risināta viena no būtiskākajām starptautisko privāttiesību problēmām – tā sniedz atbildi uz jautājumu: “Kuras valsts tiesības ir jāpiemēro?”

Starptautisko privāttiesību kolīziju normām ir raksturīga no pārējām tiesību normām atšķirīga struktūra.⁴⁶³ Atšķirības slēpjas šo normu norādes raksturā, bet tiesiskais sastāvs (tāpat kā citām tiesību normām) kvalifikācijā tiek salīdzināts ar izšķiramā dzīves gadījuma juridiski nozīmīgiem apstākļiem jeb faktisko sastāvu. Iegūtais secinājums, kam būtu jānorāda, vai var iestāties tiesību normā paredzētās sekas, ir modificēts ar norādi uz tiesību sistēmu, kurā šīs sekas būtu meklējamas, un otrreizēju kvalifikāciju jau piemērojamo tiesību ietvaros. Tādēļ **starptautisko privāttiesību subjektu uzvedības noteikumus veido tiesas valsts kolīziju tiesību un atbilstoši tām izvēlētās valsts materiālo tiesību komplekss.**

Kolīziju normas, ņemot vērā to norādes īpatnības, var iedalīt vairākos apakšveidos. Nozīmīgākais no tiem ir dalījums pēc kolīziju normas norādes uzbūves. Pēc minētās pazīmes kolīziju normas tiek iedalītas vienpusējās un divpusējās kolīziju normās. **Vienpusējā kolīziju norma** ir tāda norma, kurai ir tikai viena norāde, kas paredz vienu iespēju – parasti piemērot tiesas valsts tiesības. Tādēļ vienpusējās kolīziju normas, kas paredz tikai tiesas valsts tiesību piemērošanu, tiek uzskatītas par neelastīgām. Vienpusējās kolīziju normas vairāk ir raksturīgas valsts nacionālajām tiesībām, starptautiskos līgumos tās sastopamas retāk. Jaunākajās nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību kodifikācijās ir vērojama tendence no tām atteikties.

Divpusējās kolīziju normas norāde nesatur norādes uz konkrētas valsts tiesībām, bet formulē kopēju pazīmi – principu, noteikumu u. tml., pēc kura ir iespējams izvēlēties attiecīgās valsts tiesības. Par divpusējām šīs normas sauc tādēļ, ka tās paredz iespēju piemērot gan savas valsts tiesības, gan ārvalsts tiesības. Šāda kolīziju normas norāde nereti ir modificēta ar piesaistes faktoru. Piemēram, Latvijas Civillikuma Ievada 20. pants noteic: “Saistība, kas izriet no neatļautas darbības, apspriežama pēc tās vietas likuma, kur neatļautā darbība izdarīta.” Tā ir divpusēja kolīziju norma, kuras norādē ietverts piesaistes faktors “neatļautas darbības izdarīšanas vieta”. Minētajā piemērā neatļautās darbības izdarīšanas vietā tiesiskā attiecība tiek lokalizēta, un atbilstoši tam izvēlētas kādas valsts tiesības, kuras tiks piemērotas. Tās tikpat labi var būt gan tiesas valsts tiesības, gan ārvalsts tiesības. Tiesību izvēle ir saistīta ar zināmu faktisku apstākli, kuru subsumējot ar kolīziju normas tiesisko sastāvu iespējams izdarīt dedukcijas slēdzienu un izvēlēties atbilstošas (pareizas) tiesības. Tādējādi kolīziju norma satur situācijai pielāgotu, elastīgu regulējumu.

Vienpusējās kolīziju normas nereti nespēj nodrošināt pietiekamu tiesisku pamatu dažādu sarežģītu situāciju atrisināšanai, kas rodas praksē. Šādu trūkumu iespējams novērst ar interpretācijas palīdzību, atrodot kopēju principu un no vienpusējās kolīziju normas izdalot divpusējai kolīziju

⁴⁶³ Vairāk sk.: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 147.–148. lpp.

normai raksturīgu piesaistes faktoru. Vienpusējas kolīziju normas pārvēršana par divpusēju kolīziju normu ar interpretācijas metodi izveidojās Francijā, kad tiesas rīcībā bija visai nedaudz 1804. gada Francijas Civillikuma ietvertu kolīziju normu.⁴⁶⁴ Tiesu praksē ar interpretācijas metodi no minētā regulējuma tika izveidota vesela divpusēju kolīziju normu sistēma, ar to starpniecību tika noteiktas ārvalstu tiesību piemērošanas robežas Francijā.⁴⁶⁵ Divpusējas kolīziju normas izveidotas, lai sasniegtu taisnīgu rezultātu pat tad, ja norma norāda uz ārvalsts tiesību piemērošanu, kas neapšaubāmi rada papildu grūtības tiesību piemērotājam.

Pēc tiesiskā sastāva un piemērojamo tiesību savstarpējās saiknes kolīziju normas dalās imperatīvās un dispozitīvās normās. Tiesību teorijā par **imperatīvām tiesību normām** uzskata tādas tiesību normas, kurās konkrētā tiesiskā sastāva gadījumā tiesisko seku iestāšanās ir obligāta.⁴⁶⁶ Tā kā kolīziju normā tiesisko seku vietā ir ietverta norāde uz piemērojamām tiesībām, tad uzskatāms, ka šo tiesību piemērošana ir obligāta. Tādējādi imperatīvā kolīziju norma satur kategoriskus priekšrakstus piemērojamo tiesību izvēlē. Tā izslēdz tiesību piemērotāja izvēli starp vairāku valstu tiesībām un strikti paredz piemērot kādas vienas valsts tiesības.⁴⁶⁷ Šādām normām mēdz būt tikai viena norāde, un no tām nevar atkāpties ar tiesiskās attiecības dalībnieku savstarpēju vienošanos. Piemēram, Latvijas Civillikuma Ievada 14. pants noteic: “Tiesiskās attiecības, kas saistītas ar bērna paternitāti un tās apstrīdēšanu, apspriežamas pēc Latvijas likuma, ja bērna mātes dzīvesvieta bērna dzimšanas laikā bija Latvijā. Latvijas likums piemērojams arī tad, ja strīds par bērna paternitāti rodas Latvijā.” Tādējādi, ja bērna mātes dzīvesvieta bērna dzimšanas laikā bija Latvijā vai strīds par bērna paternitāti rodas Latvijā, tad tiesiskās attiecības, kas saistītas ar bērna paternitāti un tās apstrīdēšanu, ir apspriežamas tikai un vienīgi pēc Latvijas tiesībām.

Pretējs efekts ir **dispozitīvai kolīziju normai**, kura, nosakot tiesību izvēles vispārējos priekšrakstus, ļauj tiesiskās attiecības dalībniekiem atkāpties no tās piemērošanas.⁴⁶⁸ Šo kolīziju normu norāde ietver pušu gribas autonomijas principa realizāciju.⁴⁶⁹ Tā dispozitīvās kolīziju normas tiek piemērotas tikai tajā gadījumā, ja puses nav vienojušās par citiem noteikumiem. Terminoloģiski dispozitīvā kolīziju norma var ietvert šādus formulējumus: “ja līgumā nav paredzēts citādi”, “ja puses nav vienojušās citādi” vai “tiesības, ko izvēlējušās puses” u. tml. Mūsdienās vērojama pušu gribas autonomijas transformācija jaunos kolīziju tiesību principos, piemēram, “līguma vadošās tiesības”, “tiesības, ko puses būtu vēlējušās piemērot dotajai tiesiskajai attiecībai”, “visciešākās saistības atruna” u. tml. Gribas autonomija un ar to saistītie noteikumi regulē daudzveidīgu tiesisko

⁴⁶⁴ Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, p. 42.

⁴⁶⁵ Vairāk sk.: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 156.–157. lpp.

⁴⁶⁶ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 52. lpp.

⁴⁶⁷ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 232. lpp.

⁴⁶⁸ Dispozitīvās tiesības (*ius dispositivum*) vairāk sk.: Latviešu konversācijas vārdnīca. 3. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1935, 23491.–23492. sl.

⁴⁶⁹ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 232. lpp.

attiecību spektru. Tā tiek uzskatīta par pietiekami elastīgu un optimālu pieeju, līdz ar to ir kļuvusi plaši izplatīta.

Atkarībā no kolīziju normas norādes konstrukcijām tām var būt alternatīvs vai kumulatīvs raksturs. Kolīziju normas alternatīva norāde tiesību piemērotājam dod lielāku izvēles brīvību,⁴⁷⁰ bet mēdz ietvert sarežģītāku uzbūvi. Šādas normas paredz tiesību piemērotājam vai tiesiskās attiecības dalībniekam vairākas izvēles, ļaujot izvēlēties jebkuru no piedāvātajiem noteikumiem. Kolīziju normas alternatīvais raksturs nozīmē, ka viena piemērojamo tiesību izvēle izslēdz otru.

Kolīziju normas alternatīva norāde var būt ar vienkāršu vai saliktu konstrukciju. Kolīziju norma ar vienkāršu alternatīvu norādi paredz iespēju piemērot vai nu vienas, vai otras valsts tiesības. Izvēle paliek tiesību piemērotāja ziņā. Piemēram, Latvijas Civillikuma 21. panta pirmajā daļā ir ietverta kolīziju norma ar vienkāršu alternatīvu norādi: “Tiesisku darījumu formai var piemērot tiklab tās vietas likumu, kur darījums taisīts, kā arī tās vietas likumu, kur tas izpildāms.” Tas nozīmē, ka tiesisku darījumu formas jautājumiem var piemērot jebkuru no piedāvātajām izvēlēm – vai nu tās vietas tiesības, kur darījums taisīts, vai arī tās vietas tiesības, kurā darījums izpildāms. Pilnīgi pietiek, ja darījuma forma atbilst vismaz vienam no abiem piedāvātajiem regulējumiem. Ja darījums jāizpilda Latvijā, bet tas neatbilst Latvijas civiltiesībās noteiktajām darījuma formas prasībām, to nevajadzētu atzīt par spēkā neesošu, ja tas atbilst formas prasībām tajā valstī, kurā tas ir noslēgts. Tomēr jāpatur prātā starptautisko privāttiesību princips – atbilstoši tam valstis savās tiesībās var ietvert aizsargājošas atrunas.⁴⁷¹ Tas nozīmē, ja Latvijā izpildāma darījuma veidam Latvijas tiesībās attiecībā uz formas prasībām ir ietverta pavēloša jeb imperatīva rakstura norma, tad atbilstoši šā brīža Civillikuma regulējumam var rasties grūtības šādu darījumu izpildīt Latvijā. Latvijas Civillikuma 21. panta regulējums ar alternatīvu kolīziju normas norādi praksē var izrādīties tiesiskās attiecības dalībniekiem nelabvēlīgs. No vienas puses, kolīziju norma šādu izvēli pieļauj, no otras – ierobežo. Tādēļ ārvalstu likumdevēji, lai izvairītos no iespējamiem sarežģījumiem, kolīziju normās mēdz ietvert noteiktu izvēles secību. Tā veidojas kolīziju normas ar saliktām alternatīvām piesaistēm.

Šādas normas satur pamata jeb ģenerālo un pakārtoto jeb subsidiāro norādi, tā var būt viena vai arī vairākas. Ģenerālā norāde tiek piemērota vispirms, bet subsidiārā norāde – tikai gadījumā, ja, ņemot vērā lietas apstākļus, nav iespējams piemērot pamata norādi. Kolīziju normām ar saliktām alternatīvām norādēm parasti ir stingri noteikta tiesību izvēles secība. Tomēr šādām normām ir

⁴⁷⁰ Latviešu konversācijas vārdnīcā “alternatīva” skaidrots kā stāvoklis, kad no divām iespējām jāizvēlas viena. Savukārt “alternatīva saistība” ir tāda, kuras izpildīšanai parādnieks var izvēlēties izpildīt vienu no vairākām norunātām darbībām, pie tam, izpildot vienu, izbeidzas pienākums izpildīt pārējās. Sk.: Latviešu konversācijas vārdnīca. 1. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1927–1928, 331. sl.

⁴⁷¹ Latvijas likumdevējs Civillikuma Ievada 24. pantā šādu atrunu ir ietvēris: “Ārvalsts likums nav piemērojams Latvijā, ja tas runā pretim Latvijas sabiedriskai iekārtai vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.”

dispozitīvs raksturs, t. i., puses var tiesību izvēli pielāgot savām vajadzībām. Piemēram, Latvijas Civillikuma 19. pantā ir ietverta dispozitīva kolīziju norma ar saliktu alternatīvu norādi.⁴⁷² Izvērtējot kolīziju normu sastāvu, kurā ietilpst alternatīvas norādes, tiesību piemērotājs vienkāršākā vai sarežģītākā veidā atrod tikai vienas valsts tiesības, kuras būs jāpiemēro. Tomēr nereti likumdevēji kolīziju normu formulē tā, ka vienas tiesiskās attiecības noregulējumā jāņem vērā divu vai vairāku valstu tiesības. Šādu kolīziju normu norādēm piemīt **kumulatīvs raksturs**.

Krievijas Civillikodeksa 1209. pantā ir ietverta dispozitīva kolīziju norma ar saliktu kumulatīvu norādi, kas noteic: “Tiesisku darījumu formai piemērojami tie paši noteikumi, kurus piemēro darījumam. Tomēr darījumu nevar atzīt par spēkā neesošu formas prasību neievērošanas dēļ, ja ir ievērotas darījuma formai izvirzītās prasības tajā valstī, kurā darījums ir izpildāms. Ja ārvalstīs noslēgta darījuma vismaz vienas puses personālās tiesības ir Krievijas tiesības, tad šādu darījumu nevar atzīt par spēkā neesošu, ja darījuma forma atbilst Krievijas tiesībās izvirzītajām prasībām.” Tādējādi Krievijas Civillikodeksā attiecībā uz darījumu formu ietverta kolīziju norma ar vairākām kumulatīvām norādēm. Tas nozīmē, ka, izvērtējot darījuma formas jautājumus secīgi, tomēr savstarpēji saistīti, piemēro, pirmkārt, pušu izvēlētas tiesības (*lex voluntatis*), otrkārt – darījuma izpildes vietas tiesības, treškārt – Krievijas tiesības. Tas nozīmē, ka puses darījuma formai var izvēlēties jebkuras valsts tiesības, bet tās (tikai attiecībā uz darījuma formas prasībām) nevar būt pretrunā darījuma izpildes vietas tiesībām un Krievijas tiesībām, ja darījumā vienas puses personālās tiesības ir Krievijas tiesības. Kolīziju normā ir noteikta stingra tiesību izvēles secība ar ierobežojošu atrunu attiecībā uz iespēju atzīt darījumu par spēkā neesošu. Tādējādi ir nostiprināts tiesiskās palāvēības princips par darījuma spēkā esamību un puses nevarēs izmantot formālus ieganstus, lai izvairītos no savu saistību izpildes.

Šādas kolīziju normas ar sarežģītām subsidiārām vai kumulatīvām norādēm ir visai jauna parādība starptautiskajās privāttiesībās. Mūsdienu kolīziju tiesību attīstības galvenā īpatnība ir tā, ka vērojama tendence atteikties no stingrajām kolīziju normām, kas balstās tikai uz vienas tiesību sistēmas izvēli. Lai izvēlētos vienā situācijā piemērojamās tiesības, vairs nav atrodama viena kolīziju norma, bet pastāv vesela sistēma savstarpēji saistītu kolīziju normu, veidojas tā saucamās kolīziju normu “ķēdītes”. Piemērojamo tiesību izvēlē svarīga ir elastīga pieeja, kas ļauj ņemt vērā visus konkrētās lietas apstākļus, tādēļ mūsdienu starptautisko privāttiesību kodifikācijās arvien vairāk tiek izmantotas divpusējas, dispozitīvas kolīziju normas ar alternatīvām vai kumulatīvām norādēm.

Pēc kolīziju normu darbības teritorijas var izšķirt starptautiskās un **interlokālās jeb starppagabalu (provinču) kolīziju normas**, kas noteic piemērojamo tiesību izvēli vienā valstī.

⁴⁷² Vairāk sk.: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 158.–160. lpp.

Interlokālās kolīziju normas pastāv valstīs ar vairākām tiesību sistēmām. Tas galvenokārt raksturīgs federatīvām valstīm, kurās federācijas subjekti (štati, zemes, apgabali, provinces) ir apveltīti ar patstāvīgām likumdošanas funkcijām. Tāpat minētais ir attiecināms uz unitārām valstīm ar federatīvas valsts iezīmēm. Šādas tiesību sistēmas pastāv Apvienotajā Karalistē, Šveicē, ASV, Kanādā un citur. ASV starpštatu kolīziju tiesības, ņemot vērā tiesību sistēmas īpatnības, tiek pielīdzinātas starptautiskām kolīziju tiesībām.

Ja kolīziju jautājums tiek izlemts par labu tādas valsts tiesību piemērošanai, kurā pastāv administratīvi teritoriālas vienības ar atšķirīgām tiesību sistēmām, rodas papildu jautājums – kuras administratīvi teritoriālās vienības tiesības piemērot? Tajās valstīs, kurās ir pieņemtas jaunas un modernas starptautisko privāttiesību kodifikācijas, ir paredzēts regulējums šādiem gadījumiem. Tiesību normu redakcijas ar maznozīmīgām atkāpēm galvenokārt ir līdzīgas. Tās noteic: ja jāpiemēro tādas valsts tiesības, kurā pastāv vairākas tiesību sistēmas, piemērojamo tiesību izvēli noteic atbilstoši šīs valsts tiesībām. Ja tādējādi piemērojamās tiesības nav iespējams noteikt, piemēro tās vietas tiesības, kuras ar tiesisko attiecību ir visciešāk saistītas.⁴⁷³ Šī norma apstiprina iepriekš minēto principu – kādas konkrētas valsts tiesību izvēle nozīmē šīs valsts tiesību sistēmas izvēli kopumā. Jebkurš jautājums saistībā ar tiesību piemērošanu jārisina tikai no izvēlētajās tiesību sistēmas pozīcijām.

Līdzīgas kolīziju normas, kas noteic piemērojamo tiesību izvēli vienā valstī, ir **interpersonālās kolīziju normas**. Šāda veida kolīziju normas atrodamas atsevišķu Austrumvalstu tiesībās, kurās personas tiesiskais statuss ir atkarīgs no šīs personas izcelsmes, kārtas vai reliģiskās piederības (Vidusjūras valstīs – Izraēlā, Āzijā – Indijā, Pakistānā u. c., jo īpaši musulmaņu valstīs, kā arī Āfrikas cilšu starpā).⁴⁷⁴ Šajās valstīs interpersonālo kolīziju jautājums ir vairāk aktuāls ģimenes un mantojuma tiesībās. Arī šajā gadījumā piemērojamo (interpersonālo) tiesību izvēli noteic atbilstoši konkrētās valsts tiesību priekšrakstiem.

Viduslaiku tiesību partikulārisma dēļ Eiropas valstu tiesībās nereti pārklājās teritorialitātes princips un personālo tiesību piemērošanas princips, kas sekmēja interpersonālu kolīziju attīstību. Personas tiesiskā statusa atkarība no viņa kārtas Latvijā formāli saglabāja savu spēku līdz pat 1938. gada 1. janvārim, kad spēkā stājās jaunais Latvijas Civillikums. Šādi noteikumi pastāvēja Civillikuma priekšteča – 1864. gada Baltijas Civillikuma regulējumā. Tomēr mūsdienā Eiropas sabiedrībā interpersonālās kolīzijas zaudējušas savu aktualitāti.

⁴⁷³ Piemēram, Vācijas Federatīvās Republikas Civillikuma Ievads, 4. panta trešā daļa; Kvebekas Civillikodeksa 3077. pants; Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 17. pants; Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likuma 2. panta piektā daļa; Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 41. panta otrā daļa; Baltkrievijas Republikas Civillikodeksa 1101. pants; Krievijas Federācijas Civillikodeksa 3. daļa, 1188. pants; Ukrainas Starptautisko privāttiesību likuma 15. pants; Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 9. pants.

⁴⁷⁴ Kegel G. Introduction. Chapter 1. In: International Encyclopedia Of Comparative Law. Vol. 3. Private International Law. Chief ed. K. Lipstein. Tübingen: Martinus Nijhoff Publishers, 1986, p. 16.

Vēl viens kolīziju normu veids, ko dažkārt aplūko starptautisko privāttiesību zinātnieki, ir **intertemporālās kolīziju normas**.⁴⁷⁵ Intertemporālo kolīziju gadījumā tiesību normas kolidē laikā. Tiesību normu intertemporālā konflikta izpētes objekts ir rast atbildi uz jautājumu, kā vislabāk atrisināt konfliktu divu vai vairāku secīgu likumu (normu) piemērošanu laikā, nosakot faktiskajam sastāvam piemērojamo normu, par pamatu ņemot šī faktiskā sastāva realizēšanās datumu.⁴⁷⁶ Tiesību normu spēks laikā un to intertemporālā piemērojamība, līdzīgi kā citas tiesību kolīzijas, var radīt problēmas jebkurā tiesību nozarē, ne tikai starptautiskajās privāttiesībās. To nevar uzskatīt par starptautisko privāttiesību sevišķu parādību. Intertemporālo kolīziju jautājums jārisina atbilstoši tās valsts juridiskās metodes mācībai, kura kolidējošās tiesību normas ir sankcionējusi. Attiecīgi arī pašas kolīziju normas intertemporalitātes jautājums jānoteic atbilstoši tām metodēm, kuras tiesību piemērotājs izmantotu, piemērojot jebkuru citu tiesību normu šajā valstī.

Kolīziju normas vēl tiek grupētas pēc to piesaistes faktora tipa. Šos kolīziju normu tipus mēdz dēvēt arī par kolīziju kritērijiem vai principiem. Kolīziju principu sistēma balstās uz kopējiem kritērijiem, kas raksturīgi tiesību sistēmām visā pasaulē visās starptautisko privāttiesību apakšnozarēs.⁴⁷⁷ Kolīziju normu tipizācija pēc piesaistes kritērijiem ir izveidojusies, pamatojoties uz salīdzinošo tiesību studiju rezultātiem. Tomēr kolīziju normu tipizācijai nav praktiskas nozīmes starptautisko privāttiesību kodifikācijās. Atsevišķos gadījumos tiesību aktā likumdevējs ietver norādi uz kādu no kolīziju normu tipiem. Piemēram, Roma II regulā ietvertas vairākas norādes – *lex loci delicti commissi*,⁴⁷⁸ *lex damni*,⁴⁷⁹ *lex protectionis*.⁴⁸⁰ Tomēr šādiem noteikumiem piemīt vairāk skaidrojošs, nevis regulējošs efekts.

Kā norādīts iepriekš, piemērojamo tiesību izvēlē svarīga ir elastīga pieeja. To iespējams panākt, izvairoties no vienpusēju kolīziju normu iekļaušanas starptautisko privāttiesību kodifikācijās. Starptautisko privāttiesību kodifikācijas praksē kā apliecinājums elastīgai pieejai kolīziju jautājuma risināšanā ir nostiprināti jauni, subsidiāri kolīziju tiesību principi – visciešākās saistības princips un vislabvēlīgāko tiesību piemērošanas princips.

⁴⁷⁵ Piemēram, Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 196. lpp.; Kegel G. Introduction. Chapter 1. In: International Encyclopedia Of Comparative Law. Vol. 3. Private International Law. Chief ed. K. Lipstein. Tübingen: Martinus Nijhoff Publishers, 1986 un citi autori.

⁴⁷⁶ Rudevska B. Procesuālā likuma intertemporālā piemērošana administratīvajā un civilprocesā. Jurista Vārds, 03.07.2007. Nr. 27 (480).

⁴⁷⁷ Pasaules praksē pielietoto kolīziju piesaistes tipu uzskaitījumu sk.: Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 205.–206. lpp.

⁴⁷⁸ Roma II regula, preambulas 15. punkts.

⁴⁷⁹ Turpat, 16. un 18. punkts.

⁴⁸⁰ Turpat, 26. punkts.

3.2.2. *Norādes normas*

Mūsdienās likumdevēji izmanto dažādas tehnikas, kā starptautiskā līmenī unificētus starptautisko privāttiesību noteikumus implementēt nacionālajos normatīvajos aktos. Otrās paaudzes starptautisko privāttiesību kodifikācijās tiek izmantots plašs paņēmienu klāsts, jo īpaši inkorporatīvas legāļdefinīcijas un norādes normas. Kā jau minēts iepriekš, kolīziju normas, kuras norāda uz konvencionālo normu piemērošanu, nav uzskatāmas par starptautisko privāttiesību kolīziju normām. Tādējādi norādes normas, kaut arī ārēji līdzinās kolīziju normām, veido atsevišķu starptautisko privāttiesību nomu grupu.

Paņēmiens, ka paralēli kolīziju normām kodifikācijās tiek iekļautas norādes normas uz starptautiskiem tiesību aktiem – konvencijām vai Eiropas Savienības regulējumu, gūst arvien plašāku atzinību Eiropas likumdevēju vidū. Kolīziju norma, ņemot vērā tās specifiku, nav uzskatāma par norādes normas paveidu.⁴⁸¹ Abi šie normu veidi – kolīziju normas un norādes normas – starptautisko privāttiesību kodifikācijās pastāv paralēli.

Pirmās kodifikācijas, kurās paralēli kolīziju normām tika izmantotas arī norādes normas, bija Šveices un Itālijas (1995) starptautisko privāttiesību kodifikācijas. 1987. gada Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālajā likumā ir iekļautas vairākas šādas norādes normas. Piemēram, 24. pantā ir noteikts: “Personu var atzīt par bezvalstnieku, ja persona par tādu tiek atzīta atbilstoši 1954. gada 28. septembra Konvencijas par bezvalstnieka statusu noteikumiem [...]” Šveices kodifikācija satur divu veidu norādes – norādes uz starptautiskajiem līgumiem un norādes uz valsts speciālajiem normatīvajiem aktiem. To apstiprina 24. panta turpinājums, kurā noteikts, ka personu var atzīt par bēgļi, ja tā atbilst 1979. gada 5. oktobra Patvēruma likumam. Līdzīga norāde ietverta uz 2003. gada 20. jūnija Federālo likumu par kultūras objektu starptautisko pārvietošanu⁴⁸² un turpmākajos pantos uz saistību tiesību, komerciesību un maksātspējas tiesību normatīvajiem aktiem.

1987. gada Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālajā likumā ir ietvertas norādes uz starptautiskajām konvencijām, tādām kā 1973. gada 2. oktobra Hāgas konvencija par uzturēšanas saistībām piemērojamām tiesībām,⁴⁸³ 1961. gada 5. oktobra Hāgas konvencija par jurisdikciju un piemērojamām tiesībām minoritāšu aizsardzībai,⁴⁸⁴ 1961. gada 5. oktobra Hāgas konvencija par testamentāro rīkojumu formai piemērojamām kolīziju tiesībām,⁴⁸⁵ 1955. gada

⁴⁸¹ Par kolīziju normas struktūru vairāk sk.: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 147.–148. lpp.

⁴⁸² Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 98.a pants.

⁴⁸³ Turpat, 49. pants.

⁴⁸⁴ Turpat, 81. pants.

⁴⁸⁵ Turpat, 93. pants.

15. jūnija Hāgas konvencija par starptautiskajiem preču pirkumiem piemērojamām tiesībām,⁴⁸⁶
1971. gada 4. maija Hāgas konvencija par ceļu satiksmes negadījumiem piemērojamām tiesībām.⁴⁸⁷

Norādes normas uz starptautiskajiem līgumiem var būt divējādas – vai nu vispārējas, vai speciālas. **Vispārējas norādes** normas norāda uz starptautisko līgumu kopumā, kā tas ir ietverts, piemēram, Šveices kodifikācijā. **Speciālās norādes** normas norāda uz starptautisku līgumu un papildus specificē konkrētu šā līguma normu. Šāda pieeja izmantota Nīderlandes kodifikācijā.⁴⁸⁸ Vispārējas norādes normas uz starptautiskajām konvencijām ir ietvertas vairāku valstu kodifikācijās, piemēram, Vācijā, Nīderlandē, Beļģijā, Bulgārijā, Lietuvā, Polijā, Turcijā un citās valstīs. Eiropas Savienības dalībvalstīs vērojama tendence ietvert atsauces uz Eiropas Savienības regulējumu, visbiežāk uz Roma I regulu un Roma II regulu,⁴⁸⁹ arī Romas konvenciju.⁴⁹⁰ Polijas kodifikācijas 30. pantā ir ietverts plašs Eiropas Savienības direktīvu uzskaitījums, atbilstoši tām Polijas tiesībās implementēti patērētāju tiesību aizsardzības noteikumi. Minētajā pantā ietverts noteikums, kas liedz pasliktināt patērētāju tiesiskās aizsardzības līmeni, ja tiek noslēgts līgums ar personu no valsts, kas nav Eiropas Ekonomikas zonas dalībvalsts, un ja līgums ir cieši saistīts ar kādu no Eiropas Savienības dalībvalstīm.

3.2.3. Inkorporatīvas legāļdefinīcijas

Izmantojot legāļdefinīcijas, nacionālajās kodifikācijās tiek inkorporēti starptautiski unificēti noteikumi. Ar legāļdefinīcijas palīdzību likumdevējs likuma tekstā sniedz kādas parādības definīciju.⁴⁹¹ Piemēram, starptautisko privāttiesību kodifikācijās likumdevējs iekļauj unificētus kolīziju piesaistes faktoros, tādus kā **domicils** (*domicile*) un **parastā uzturēšanās vieta** (*habitual residence*).⁴⁹² Beļģijas likumdevējs domicila un parastās uzturēšanās vietas legāļdefinīcijas izstrādājis, pamatojoties uz Eiropas padomes Rezolūciju (72) 1 par “domicila” un “uzturēšanās vietas” juridisko koncepciju standartizāciju.⁴⁹³ Minētās definīcijas ir būtiskas, jo, kā parāda Latvijas piemērs, pat vienā tiesību sistēmā minēto tiesību institūtu izpratne var atšķirties. Beļģijas likumdevējs sniedz gan fizisko, gan juridisko personu piesaistes faktoru definīcijas. Tādējādi likumdevējs precīzē tiesību sistēmā pastāvošu tiesību institūtu būtību.

⁴⁸⁶ Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 118. pants.

⁴⁸⁷ Turpat, 134. pants.

⁴⁸⁸ Piemēram, Nīderlandes Karalistes Civillikuma 10. daļa, 10:142. panta (b) apakšpunkts un 10:144. pants.

⁴⁸⁹ Piemēram, Vācijas Federatīvās Republikas Civillikuma Ievads, 3. pants; Nīderlandes Karalistes Civillikuma 10. daļa, 10:11. pants; Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 28. un 33. pants.

⁴⁹⁰ Piemēram, Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 98. panta pirmā daļa.

⁴⁹¹ Sk.: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 54. lpp.

⁴⁹² Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 4. pants.

⁴⁹³ Resolution (72) 1 on the Standardisation of the Legal Concepts of Domicile and of Residence, and Annex. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 18 January 1972.

Otra pieceja ir ne mazāk interesanta, proti, kad likumdevējs sniedz tāda tiesību institūta skaidrojumu, kas konkrētajai tiesību sistēmai nav raksturīgs. Beļģijas likumdevējs starptautisko privāttiesību kodifikācijā ir ietvēris apjomīgu kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai neraksturīgu trasta definīciju, kas noteic: “Šā likuma izpratnē “trusts” nozīmē tiesiskās attiecības, kas izveidotas ar trasta dibinātāja aktu vai tiesas spriedumu, atbilstoši tam aktīvi pāriet trasta pārvaldnieka pārvadījumā labuma guvēja (beneficiārija) interesēs vai speciāliem mērķiem [...]”⁴⁹⁴ Minētā definīcija ir pārņemta no 1985. gada 1. jūlija Konvencijas par trastiem piemērojamām tiesībām un to atzīšanu (*Convention of 1 July 1985 on the Law Applicable to Trusts and on their Recognition*) 2. pantā sniegtās trasta definīcijas. Beļģija nav minētās konvencijas dalībvalsts.⁴⁹⁵ Savukārt Nīderlande, kas ir šīs konvencijas dalībvalsts, savā starptautisko privāttiesību kodifikācijā sniedz trasta definīciju, izmantojot speciālo norādes normu uz konvencijas 2. pantu.⁴⁹⁶

Līdzīga pieceja vērojama 2005. gada Bulgārijas Starptautisko privāttiesību likumā, kur 90. panta otrajā daļā par testamenta spēkā esamību (pēc formas) gandrīz vārds vārdā pārņemti 1961. gada 5. oktobra Hāgas konvencijas par testamentāro rīkojumu formai piemērojamām kolīziju tiesībām (*Convention of 5 October 1961 on the Conflicts of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions*) 1. panta pirmās daļas noteikumi. Bulgārijas kodifikācijā nav iekļauta norāde uz domicilu (konvencijas 1. panta pirmās daļas (c) apakšpunkts), jo Bulgārijas starptautisko privāttiesību noteikumos tiek izmantoti divi personiskie piesaistes faktori – pilsonība un parastā uzturēšanās vieta. Domicils kā piesaistes faktors Bulgārijā netiek izmantots. Šādu pieceju Bulgārijas likumdevējs ir izvēlējis, jo Bulgārija nav minētās konvencijas dalībvalsts.⁴⁹⁷ Vienlaikus citu valstu kodifikācijās (Igaunija, Beļģija, Polija) ir iekļauta vispārēja norādes norma uz šo konvenciju. Igaunija, Beļģija, Polija ir šīs konvencijas dalībvalstis.

Līdzīga situācija ir ar Eiropas Savienības sekundārajos tiesību aktos izmantoto institūtu inkorporāciju nacionālajās starptautisko privāttiesību kodifikācijās. Papildus norādītajai norādes normu izmantošanai uz Eiropas Savienības regulējumu likumdevēji ietver noteiktus institūtus kodifikāciju tekstā. Spilgts piemērs ir 2007. gada Maķedonijas Starptautisko privāttiesību likums, kurā ir iekļauti Roma II regulas ārpuslīgumisko attiecību institūti – netaisna iedzīvošanās, darbības bez pienācīga pilnvarojuma (*negotiorum gestio*), sarunas pirms līguma slēgšanas (*culpa in contrahendo*), produktatbildība, negodīga konkurence u. tml. Arī valstīs, kuras ir Eiropas Savienības

⁴⁹⁴ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 122. pants.

⁴⁹⁵ Konvencija stājās spēkā 1992. gada 1. janvārī, dalībvalstis: Austrālija, Kanāda, Itālija, Luksemburga, Malta, Monako, Nīderlande, Šveice, Apvienotā Karaliste, Lihtenšteina un Sanmarīno, sk.: HCCH Conventions. Status table. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=59 [Skatīts 20.08.2013.]

⁴⁹⁶ Nīderlandes Karalistes Civilkodeksa 10. daļa, 10:142. panta (b) apakšpunkts.

⁴⁹⁷ Konvencija stājās spēkā 1964. gada 5. janvārī, tai ir 41 dalībvalsts, sk.: HCCH Conventions. Status table. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=40 [Skatīts 16.08.2013.]

dalībvalstis, piemēram, Lietuvā, Igaunijā un Polijā, starptautisko privāttiesību kodifikācijās ir regulēti minētie institūti.

Pret šādas tehnikas izmantošanu var iebilst, norādot, ka tādējādi veidojas tiesību paralēlisms, kad vienus un tos pašus jautājumus paralēli regulē vairāki normatīvie akti. Tomēr Eiropas Savienības dalībvalstu likumdevējus tas nav atturējis inkorporēt Eiropas Savienības regulējuma tiesību institūtus nacionālajās kodifikācijās. Starptautisko privāttiesību kodifikāciju salīdzinošā analīze ļauj secināt, ka kaimiņvalstu starptautisko privāttiesību noteikumi ir vairāk saskaņoti ar starptautiskajās konvencijās un Eiropas Savienības regulās ietvertajiem principiem, pat tajās valstīs, kas nav Eiropas Savienības dalībvalstis. Līdz ar to visai naiva šķiet likumdevēja paļaušanās uz to, ka “viszinošā” tiesa vai “apķērīgais” tiesību piemērotājs pieņems izsvērtus nolēmumus.

Krievu starptautisko privāttiesību pētnieki raksta, ka legāļdefinīciju iekļaušana kodifikācijās un inkorporācijas tehnikas izmantošana veicina starptautisko privāttiesību unifikāciju nacionālos līmeņos.⁴⁹⁸ Pēc autores domām, šādai pieejai ir arī liela praktiska nozīme. Tā atvieglo starptautisko privāttiesību situāciju risināšanu, jo padara tiesisko regulējumu pārskatāmu un saprotamu. Tā palīdz izvairīties no tiesiskās neziņas, kad situācijas jārisina “uz labu laimi”, t. i., tik labi, cik to atļauj tiesību piemērotāja zināšanas starptautisko privāttiesību aktualitātēs.

Ārvalstu starptautisko privāttiesību kodifikāciju salīdzinošā analīze parāda, ka likumdevēji savos starptautisko privāttiesību kodifikācijas aktos izmanto inkorporatīvas legāļdefinīcijas, lai noteiktam tiesību institūtam piešķirtu to izpratni, kāda pastāv starptautiskajās privāttiesībās un ir atzīta starptautiskā līmenī. Minētā tehnika tiek izmantota divējādi. Ja valsts nav pievienojusies starptautiskai konvencijai, kas regulē kādu tiesību institūtu, tad likumdevējs iekļauj savā kodifikācijā inkorporatīva rakstura legāļdefinīciju ar tādu pašu saturu, kāds pastāv konvencijā. Ja valsts ir šādas konvencijas dalībvalsts, tad likumdevēji kodifikācijā iekļauj vai nu vispārējas norādes normas (uz konvenciju kopumā), vai speciālas norādes normas (uz konkrētu konvencijas noteikumu).

⁴⁹⁸ Крутий Е. А. Роль национальных кодификаций в процессе унификации МЧП. Международное публичное и частное право, 2012. № 4, с. 17.

3.3. Tiesību principu loma un vieta starptautisko privāttiesību kodifikācijās

Starptautisko privāttiesību kodifikācijas galvenais mērķis ir noregulēt pārrobežu privāttiesiskās attiecības. Līdz ar to kodifikācijas principiem ir jābalstās uz tiem principiem, kuri tiek atzīti starptautisko privāttiesību doktrīnā. Atsevišķa uzmanība jāvelta tam, kā likumdevējs risina ārvalsts tiesību piemērošanas procesuālos jautājumus, norādes (*renvoi*) problēmas un kolīziju normu un ārvalsts tiesību kvalifikācijas jautājumus. No tā ir atkarīga kodifikācijas efektivitāte kopumā. Prof. J. Bojārs ir uzsvēris, ka personas tiesību apjoma noteikšanā ir jāņem vērā būtisks starptautisko tiesību princips, proti, starptautiskajā aprītē personu aizstāv viņa valsts (plašākā nozīmē). Pilsoņiem tā ir viņu pilsonības valsts. Apatrīdus (bezvalstniekus) aizstāv viņu domicila valsts.⁴⁹⁹ 1966. gada “Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām”, kas Latvijā ir spēkā no 1992. gada 14. jūlija, 16. pants nosaka: “Ikvienam cilvēkam, lai kur viņš atrastos, ir tiesības tikt atzītam par personu likuma priekšā.” Tā personas statusa pamatprincipi vispirms rodami cilvēktiesību pamatdokumentos.⁵⁰⁰ Satversmes tiesa atzinusi, ka starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse ir interpretācijas līdzeklis pamattiesību un tiesiskas valsts principu satura un apjoma noteikšanai,⁵⁰¹ līdz ar to valstij, nosakot personas tiesību apjomu, jāņem vērā arī starptautisko publisko tiesību, jo īpaši cilvēktiesību, pamatprincipi.

Piemēram, 2001. gada Lietuvas Civilkodeksā (kodifikācijas vispārējos noteikumos) likumdevējs ir uzsvēris principus, uz kuriem minētā kodifikācija ir balstīta. Proti, civiltiesisko attiecību regulējumā jāņem vērā subjektu tiesiskā vienlīdzība, īpašuma neaizskaramība, līgumu brīvība, neiejaukšanās privāttiesiskajās attiecībās, tiesiskā noteiktība, proporcionalitāte, tiesiskā pašārvība, ļaunprātīgas tiesību izmantošanas aizliegums, tāpat kā jebkuri citi civiltiesiskās aizsardzības principi. Personu tiesības nedrīkst ierobežot, izņemot likumā noteiktos gadījumos un ar likumīgu tiesas spriedumu, un ja šāds ierobežojums ir nepieciešams, lai aizsargātu publisko kārtību, morāles principus, tāpat kā personu veselību, dzīvību, īpašumu un viņu likumīgās intereses.⁵⁰²

Valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijās īpašs principu uzskaitījums nav atrodams. Tādēļ šie principi rodami starptautisko privāttiesību doktrīnā, tiesu praksē, kā arī citu valstu pieredzē. F. K. Jungers vairākkārt ir uzsvēris salīdzinošo tiesību lomu starptautisko privāttiesību attīstībā. Ja ASV Augstākā tiesa bez ievērinātas atstātu ārvalstu prakses modeļus, kaut vai ar Briseles vai Lugāno regulējumu izveidotās sistēmas, tad tā izveidotu juceklīgu jurisdikcijas principu kopumu, kas maz noderētu tiesām un juristiem.⁵⁰³ Tāpat arī kolīziju principu sistēma balstās uz

⁴⁹⁹ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 232. lpp.

⁵⁰⁰ Turpat, 235. lpp.

⁵⁰¹ Sk.: 2009. gada 23. aprīļa Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2008-42-01, 10. punkts.

⁵⁰² Lietuvas Republikas Civilkodekss, pirmā daļa, 1.2. pants.

⁵⁰³ Juenger F. K. The need for a Comparative Approach to Choice of Law Problems. In: Selected Essays on the Conflict of Laws. By Friedrich K. Juenger. Ardsley, New York: Transnational Publishers Inc. 2001, p. 182.

kopējiem kritērijiem, kas raksturīgi tiesību sistēmām visā pasaulē visās starptautisko privāttiesību apakšnozarēs. Arī kolīziju normu tipizācija pēc piesaistes kritērijiem ir izveidojusies, pamatojoties uz salīdzinošo tiesību studiju rezultātiem.

Starptautisko tirdzniecības tiesību unifikācijas rezultātā starptautisko privāttiesību doktrīnā un praksē tiek atzīti vairāki principi. Par vienu no svarīgākajiem starptautisko privāttiesību principiem tiek uzskatīts **pušu autonomijas princips**. Līgumtiesībās dominē līgumu brīvības princips, labas ticības princips, tiesiskās paļāvības princips, ja šo paļāvību sekmējis otrs līdzējs, pienākums izvairīties no zaudējumiem, pienākums atlīdzināt visus zaudējumus un citi. **Līdzēju godprātība** (*good faith*) jeb labā ticība un **godīga tirgošanās** (*fair dealing*) kopā ar **līgumu brīvības principu** (*freedom of contract*) veido starptautisko tirdzniecības tiesību pamatu.⁵⁰⁴ Latviešu juridiskajai leksikai atbilstošāk “līdzēju godprātības” vietā izmantot atsauci uz “labas ticības” principu, kas sakņojas Latvijas Civillikuma Ievada 1. pantā.⁵⁰⁵

Pašreizējā starptautisko privāttiesību attīstības etapā universāli un vispāratzīti tiesību principi vērojami fragmentāri un pārsvarā līgumtiesību jomā.⁵⁰⁶ Saskaņā ar *favour contractus* principu atkāpšanās no līgumsaistību izpildes iespējama tikai kā galējais līdzeklis un visi saprātīgi paredzami, no līgumsaistībām izrietošie zaudējumi ir jāatlīdzina.⁵⁰⁷ Mūsdienās tikai daļa *lex mercatoria* principu ir uzskatāmi par *erga omnes* (iedarbība uz visiem) normām, bet daļa ir saistoši tikai *inter partes* (iedarbība uz pušu savstarpējām attiecībām) kā tirdzniecības paražas, par kuru piemērošanu puses vienojas katrā konkrētajā gadījumā.

Tādējādi bez vispārējiem tiesību principiem starptautiskajās privāttiesībās no teorijas un ārvalstu kodifikāciju pieredzes apkopojuma iespējams izdalīt šādus nozares speciālos principus:

- 1) pušu gribas autonomijas princips,
- 2) visciešākās saistības princips,
- 3) vislabvēlīgāko tiesību piemērošanas princips,
- 4) aizsargājošo atrunu piemērošanas princips.

3.3.1. Gribas autonomijas princips

Mūsdienās iespēja pusēm izvēlēties tiesiskajām attiecībām piemērojamās tiesības šķiet pašsaprotama un ir nostiprināta praktiski visu valstu likumos un tiesu praksē. Šāds princips pastāvēja 1964. gada Baltijas Civillikuma Ievada XXXV pantā un tika pārņemts Latvijas

⁵⁰⁴ Eiropas līgumtiesību principu 1:102. pants; UNIDROIT Starptautisko komerclīgumu principu 1.7. pants; 1980. gada 11. aprīļa ANO Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem 7. pants.

⁵⁰⁵ Balodis K. Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. Jurista Vārds, 03.12.2002. Nr. 24 (257).

⁵⁰⁶ Sk.: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 46.–50. lpp.

⁵⁰⁷ Huber P., Mullis A. The CISG. A New Textbook for Students and Practicioners. München: Sellier. European Law Publishers, 2007, pp. 34.–35.

Civillikuma Ievada 19. pantā, kā arī ir ietverts speciālajos likumos – Darba likuma 13. pantā, likuma “Par apdrošināšanas līgumu” 2. pantā, Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 4.² pantā u. tml. Brīvība izvēlēties savu tiesisko attiecību regulējumam piemērojamās tiesības vai lietu piekritību tiek dēvēta par “gribas autonomiju” (*lex voluntatis*). Gribas autonomija vienlaikus ir gan starptautisko privāttiesību avots, gan speciālais princips, gan kolīziju normas piesaistes faktors. Gribas autonomijas princips ir viens no 1980. gada ANO Vīnes konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem stūrakmeņiem.⁵⁰⁸

Pastāv uzskats, ka starptautisko privāttiesību gribas autonomijas princips ir jānošķir no civiltiesībās valdošā privātautonomijas principa, kas ietver līdzēju brīvību slēgt līgumu un noteikt tā saturu.⁵⁰⁹ Dr. iur. **Kapars Balodis** (dz. 1971) kā divus no pieciem civiltiesību principiem ir nosaucis “privātautonomijas principu” un “līgumu brīvības principu”. Saskaņā ar privātautonomijas principu subjekti var brīvi, pēc savas izvēles un ieskatiem veidot savstarpējās tiesiskās attiecības. Līgumu brīvības princips attiecas uz visiem tiesiskajiem darījumiem un nozīmē, ka tiesību subjekts var brīvi izlemt, vai noslēgt līgumu, kā arī ir tiesīgs brīvi izvēlēties līguma saturu, līgumpartneri un formu. Līgumu brīvības princips ir privātautonomijas principa izpausme.⁵¹⁰

Arī pārrobežu komerciālajos līgumos tiek atzīts līgumu brīvības princips (*principle of freedom of contract*) kā gribas autonomijas (*party autonomy*) principa izpausme.⁵¹¹ Tomēr gribas autonomijas principam starptautiskajās privāttiesībās ir sava specifiska nozīme. Pārrobežu darījumos tiesību subjekts papildus līgumu formas, satura un līgumpartnera izvēlei realizē vēl divas citas svarīgas izvēles – tiesisko attiecību regulējumam piemērojamo tiesību un lietu piekritības izvēli, kas nav tik raksturīgi iekšzemes darījumos. Lietu piekritības izvēle norāda, kuras valsts tiesā persona vēlas risināt civiltiesiskus strīdus, ja tādi rastos. Savukārt piemērojamo tiesību izvēle norāda, kuras valsts materiālās tiesības tiesiskajai attiecībai tiks piemērotas.

Starptautisko privāttiesību ārvalstu kodifikācijās ir ietvertas normas, kas noteic, ka piemērojamo tiesību atrunai ir jābūt skaidri izteiktai līgumā (*expressis verbis*), vai arī to būtu jāvar pietiekami skaidri izsecināt no līguma noteikumiem vai lietas faktiskajiem apstākļiem.⁵¹² Piemēram, puses darījumā izmanto tādas tiesību institūtas, kas raksturīgi tikai noteiktas valsts tiesību sistēmai.⁵¹³ Tādējādi ir pieļaujama konkludenti vai klusu ciešot izteikta tiesību izvēle, ja

⁵⁰⁸ Sk.: Škoba L., Sakārne I., Novicka S. 1980. gada ANO Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem pamatjautājumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 74.–83. lpp.

⁵⁰⁹ Precinieks G. *Lex voluntatis* realizācija Civillikumā. Likums un Tiesības, 2001. Nr. 9, 266. lpp.

⁵¹⁰ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 61. lpp.

⁵¹¹ UNIDROIT Starptautisko komercilīgumu principi (2010), 1.1. pants; Eiropas līgumtiesību principi (2002), 1:102. pants.

⁵¹² Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 116. panta otrā daļa; Krievijas Federācijas Civilt kodeksa 3. daļa, 1210. panta otrā daļa; Lietuvas Republikas Civilt kodeksa 1. daļas 1.37. panta pirmā daļa.

⁵¹³ Hāgas principi par tiesību izvēli starptautiskos komerciālos līgumos (2015), 4. panta 4.10. komentārs, sk: Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts. The Hague: Hague Conference on Private International Law, 2015, p. 45.

vien to apliecina lietas apstākļi kopumā un to var konstatēt ar līguma iztulkošanas palīdzību.⁵¹⁴ Tāpat tiesību izvēles formulējumā var ietvert kādu no piesaistes faktoriem, piemēram, piemēro tās valsts tiesības, kurā atrodas vienas vai otras puses uzņēmums.⁵¹⁵

Piemērojamo tiesību atruna, līdzīgi kā šķīrējtiesas atruna vai lietu piekritības atruna, ir uzskatāma par atsevišķu civiltiesisku līgumu,⁵¹⁶ kura spēkā esamību neietekmē galvenā līguma, kam piemērojamo tiesību atruna kalpo, spēkā esamība vai neesamība. Prof. J. Bojārs līgumiskās attiecības regulējošo tiesību izvēli sauc par “kontrakta vadošo tiesību izvēli”, pēc kuras tas tiek sagatavots.⁵¹⁷ Pušu gribas autonomijas princips piedāvā pusēm ārkārtīgi elastīgu pieeju, proti, līgumam izvēlētajās tiesības var piemērot visam līgumam kopumā vai tikai kādu noteiktu jautājumu specifiskam regulējumam.⁵¹⁸ Par piemērojamo tiesību izvēli puses var vienoties līguma noslēgšanas brīdī vai arī pēc līguma noslēgšanas. Vēlāka vienošanās atkarībā no pušu gribas var būt ar atpakaļejošu vai tikai nākotnē vērstu spēku. Izdarot izvēli jau pēc līguma noslēgšanas, pušu interesēm atbilstošāk būtu, ja vienošanās par piemērojamām tiesībām attiektos arī uz laika posmu pirms šādas izvēles izdarīšanas. Proti, lai viena tiesību sistēma regulētu visas tiesiskās attiecības no līguma noslēgšanas brīža līdz pat saistību izbeigšanās brīdim.⁵¹⁹ Šāds noteikums, piemēram, ir ietverts Šveices, Krievijas un Lietuvas starptautisko privāttiesību normās.⁵²⁰ Kā norādīts Hāgas principos par tiesību izvēli starptautiskos komerciālos līgumos (2015), tiesību izvēle var būt izteikta arī mutiski, tai nav nepieciešama obligāta rakstveida forma.⁵²¹ Nepastāv jebkādi formāli kritēriji šādas atrunas spēkā esamībai, pat prasība pēc liecinieku pieaicināšanas.⁵²²

Tomēr praksē piemērojamo tiesību izvēle pusēm rada lielas grūtības. Iepriekš nav iespējams paredzēt, kur, kad un kāda iemesla dēļ strīds radīsies. Tādēļ daudz funkcionālāk būtu izvēlēties tiesiskajai attiecībai piemērojamās tiesības tad, kad strīds jau ir radies. Savukārt, ja strīds ir radies, pusēm nereti ir vēl sarežģītāk nonākt pie vienota viedokļa par piemērojamām tiesībām. Līdz ar to viens no risinājumiem piemērojamo tiesību izvēles sarežģījumos mūsdienās ir ieteikuma tiesības,

⁵¹⁴ Precinieks G. *Lex voluntatis* realizācija Civillikumā. Likums un Tiesības, 2001. Nr. 9, 270. lpp.

⁵¹⁵ Hāgas principi par tiesību izvēli starptautiskos komerciālos līgumos (2015), 4. panta 4.4. komentārs, sk: Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts. The Hague: Hague Conference on Private International Law, 2015, p. 44.

⁵¹⁶ Makare I. Starptautiskajām preču pirkuma līgumam piemērojamais likums. Likums un Tiesības, 2003. Nr. 8, 234. lpp.

⁵¹⁷ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 368. lpp.

⁵¹⁸ Piemēram, Krievijas Federācijas Civilkodeksa 3. daļa, 1210. panta ceturrtā daļa; Lietuvas Republikas Civilkodeksa 1. daļas 1.37. panta pirmā daļa.

⁵¹⁹ Precinieks G. *Lex voluntatis* realizācija Civillikumā. Likums un Tiesības, 2001. Nr. 9, 270. lpp.

⁵²⁰ Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 116. panta trešā daļa; Krievijas Federācijas Civilkodeksa 3. daļa, 1210. panta trešā daļa; Lietuvas Republikas Civilkodeksa 1. daļas 1.37. panta otrā daļa.

⁵²¹ Hāgas principi par tiesību izvēli starptautiskos komerciālos līgumos (2015), 4. panta 4.5. komentārs. Sk: Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts. The Hague: Hague Conference on Private International Law, 2015, p. 44.

⁵²² Turpat, 5. panta 5.2. komentārs, 48. lpp.

piemēram, UNIDROIT Starptautisko komercilīgumu principi (2010) un Eiropas līgumtiesību principi (2002), kas piemērojami kā alternatīva valstu nacionālajām tiesībām.

Par to, cik tālu ir pieļaujama brīva piemērojamo tiesību izvēle, kādas ir gribas autonomijas robežas, tiesību doktrīnā viedokļi atšķiras. Atsevišķu valstu tiesībās gribas autonomijas principa piemērošana ir teritoriāli ierobežota. Līdzēji tiesiskajās attiecībās var izvēlēties piemērot tikai tās valsts tiesības, ar kurām tiesiskā attiecība ir cieši saistīta. Savukārt citu valstu tiesībās ir paredzēta neierobežota gribas autonomijas principa realizācija, pat tiek atbalstīta “neitrālas” tiesību sistēmas izvēle (tādas, ar kuru darījumam un līdzējiem nav nekādas saistības). Tiek prezumēts, ka šāda izvēle *a priori* nostāda puses vienlīdzīgākās pozīcijās. Hāgas principu par tiesību izvēli starptautiskos komerciālos līgumos (2015) 3. pantā noteikts, ka puses var izvēlēties jebkurus neitrālus un līdzsvarotus noteikumus, kas ir vispārēji atzīti starptautiskā, pārnacionālā vai reģionālā mērogā, tiktāl, cik to neierobežo tiesas valsts tiesības.

Krievijas starptautisko privāttiesību normas pieļauj visai neierobežotu piemērojamo tiesību izvēli. Proti, ja darījums ir reāli saistīts ar vienas valsts tiesībām, bet līdzēji savām tiesiskajām attiecībām ir izvēlējušies piemērot citas valsts tiesības, tad gribas autonomijas princips ir ierobežots vienīgi ar to, ka šāda izvēle nedrīkst pārkāpt tās valsts imperatīvās normas, ar kurām darījumam ir visciešākā saistība.⁵²³ Savukārt Beļģijas tiesībās ir ietverta “izņēmuma atruna” (*exception clause*) attiecībā uz ārvalsts tiesību nepiemērošanu, ja no lietas apstākļiem kļūst skaidrs, ka ārvalsts tiesībām, kuras noteiktas atbilstoši Beļģijas tiesībām, ir visai niecīga saikne ar lietu, bet ciešāka saikne ar citu valsti. Vienlaikus šāda izņēmuma atruna neattiecas uz pušu izvēlētajām tiesībām.⁵²⁴ Tas nozīmē, ka Beļģijas likumdevējs pušu gribas autonomiju attiecībā uz piemērojamo tiesību izvēli nav ierobežojis. Bet pušu gribas autonomijas realizāciju lietu piekritības noteikšanā Beļģijas likumdevējs ir ierobežojis, paredzot, ka tiesa var uzskatīt sevi par nekompetentu skatīt strīdu, ja no lietas apstākļiem kļūst redzams, ka strīdam nav saprātīgas (*meaningful*) saiknes ar Beļģiju.⁵²⁵

Jau 20. gadsimta vidū par neierobežotu pušu gribas autonomijas principa realizāciju līgumiskajās attiecībās iestājās vācu izcelsmes juristi M. Volfs un **Arturs Nusbaums** (*Arthur Nussbaum*, 1877–1964). M. Volfs rakstīja, ka pušu gribas autonomijas principu var ierobežot vien tiesas valsts publiskā kārtība vai imperatīvās normas, kā arī puses var izvēlēties tikai spēkā esošas tiesības.⁵²⁶ Savukārt A. Nusbaums gribas autonomijas principa piekritējus pieskaitīja pie gribas autonomijas “subjektīvās” teorijas atzara, bet opozicionārus – pie “objektīvās” teorijas atzara. Proti, subjektīvā teorija piedāvāja elastīgu pieeju pušu gribas autonomijas realizācijā (*jus dispositivum*), bet objektīvās teorijas piekritēji to noliedza, norādot, ka, piešķirot pusēm tiesības noteikt tiesisko

⁵²³ Krievijas Federācijas Civilkodeksa 3. daļa, 1210. panta piektā daļa.

⁵²⁴ Beļģijas Karalistes Starptautisko tiesību likuma 19. panta otrā daļa.

⁵²⁵ Turpat, 6. panta otrā daļa.

⁵²⁶ Wolff M. *Private International Law*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, pp. 416–417.

attiecību regulējumam piemērojamās tiesības, tās rīkojas līdzīgi “likumdevējam”, tādēļ tas nav pieļaujams.⁵²⁷

Diskutabla ir atziņa par to, ka Latvijas, tāpat kā atsevišķu ārvalstu (Vācijas, Anglijas), starptautisko privāttiesību doktrīnā piemērojamo tiesību izvēle ir pieļaujama, ja līgumam konstatējama saistība ar izvēlēto likumu.⁵²⁸ Respektīvi, ja Latvijas komersanti izvēlas piemērot ārvalsts likumus, pamatoti ir jāapspriež jautājums, vai un kādā veidā izvēlētais likums ir saistīts ar noslēgto darījumu.⁵²⁹ Var piekrist tam, ka šāda pieeja, iespējams, pastāv atsevišķu valstu tiesībās, savukārt apgalvojumam, ka tāda pastāv Latvijas tiesībās, trūkst pamatojuma. Pirmkārt, Latvijas juristu publikācijās laika posmā pirms Otrā pasaules kara pušu gribas autonomijas princips tika atzīts, tomēr plašāka analīze nav atrodama.⁵³⁰ Fragmentāri sastopami visai atšķirīgi viedokļi.⁵³¹ Prof. J. Bojārs raksta, ka no Anglijas tiesu prakses atziņām var izdarīt secinājumu, ka “likuma izvēlei jābūt loģiskai un tā nedrīkst būt bezjēdzīga”, pretējā gadījumā šādu pušu izvēli tiesa Anglijā atstās bez ievērības un piemēros Anglijas tiesības.⁵³² No minētās atziņas var izdarīt secinājumu, ka šāda kārtība pastāv vispārējo tiesību valstīs, bet nevar secināt, ka tāpat ir vai tam būtu jābūt arī Latvijā.

Pieeja, kad vienas valsts kolīziju tiesību principi, kas izriet no šīs valsts nacionālajām tiesībām un doktrīnas (vai tās būtu vācu vai itāļu), tiek pasludināti par universāliem un līdz ar to vispārējiem visām pārējām valstīm, atspoguļo 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma posma starptautisko privāttiesību zinātnieku redzējumu. Mūsdienās atziņa par vienas valsts kolīziju principu izvirzīšanu par vispārējo regulēšanas metodi citu valstu privāttiesībās ir apšaubāma tās praktiskā un teorētiskā pamatojuma trūkuma dēļ. Latvijas Civillikuma Ievada 19. pants nesatur

⁵²⁷ Nussbaum A. Principles of Private International Law. New York: Oxford University Press, 1943, pp. 161–163.

⁵²⁸ Precinieks G. *Lex voluntatis* realizācija Civillikumā. Likums un Tiesības, 2001. Nr. 9, 268. lpp.

⁵²⁹ Turpat.

⁵³⁰ Sk.: Albats H. Starptautiskās privātas tiesības. Rīga, [b. i.], 1940, 17., 41. lpp.

⁵³¹ Par minēto jautājumu pieejams visai skops atziņu klāsts. Vienprātīga nostāja Latvijas juristu vidū laikā pirms Otrā pasaules kara nav vērojama. Viena daļa autoru atzina gribas autonomijas principa realizācijas iespējas, citi pret to izturējās noraidoši. G. Precinieks raksta, ka 20. gadsimta 30. gadu Latvijas zinātniskajā literatūrā tika atzīts: “Ja līdzīgi iekšzemē, slēdzot tīri iekšēju darījumu, vienojas piemērot ārzemju likumus, tad diezin vai atrastos kāda tiesa, kas šādai norunai piešķirtu kādu nozīmi.” (Berent B., Ehlers H., Schiling von C., ect. Lettlands Zivilgesetzbuch vom 28. Januar 1937. Rīga: A/G. “Ernst Plates”, 1938, S. 123–132. Citēts no: Precinieks G. *Lex voluntatis* realizācija Civillikumā. Likums un Tiesības, 2011. Nr. 9, 268. lpp.) No minētā apgalvojuma nevar izdarīt secinājumu par to, ka šādi ierobežojumi pastāvētu pārrobežu lietās. Ievērojams tā laika jurists zv. advokāts *Dr. iur.* Armīns Rūsis uzskatīja, ka Latvijas Civillikuma Ievada 19. pants visvairāk līdzinās Vācijas tiesu praksē pastāvošajam pušu gribas autonomijas konceptam. Viņš rakstīja: “[...] parti brīvi nosaka piemērojamo tiesisko iekārtu: no *lex fori* atkarīga šīs gribas spēkā uzturēšana; trūkstot tieši vai klusuciešot izteiktai partu gribai, tā atvietoama ar fingētu gribas autonomiju (“kādu likumu līgumslēdzēji būtu izvēlējušies, ja par to būtu padomājuši”), kura plaši tiek pielietota Vācijas tiesu praksē.” (Sk.: Rūsis A. Internacionālo privāttiesību pamatprincipi Civillikuma gaismā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1939. Nr. 1, 118. lpp.) Savukārt 1930. gadā senators Augusts Lēbers atzinumā “Preču pirkuma-pārdevuma līgumu unifikācija” rakstīja: “Piešķirt tiesai tiesību kontrahentu gribu nodibināt arī pēc kādiem blakus apstākļiem nebūtu vēlams, jo tas neapzinīgiem atbildētājiem dotu iespēju vilcināt lietu, kas sevišķi nepieļaujams tirdzniecības apgrozībā.” (Sk.: No romiešu tiesībām līdz Hāgas konvencijām. Senatora Augusta Lēbera juridiskie atzinumi (1909–1939). Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2004, 387.–388. lpp.) Ar to senators A. Lēbers puda visai noraidošu attieksmi pret franču iedibināto pušu nodomu prezumpciju.

⁵³² Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 137. lpp.

ierobežojumus līdzēju gribas autonomijas principa realizācijai. Izņemot to, ka tāda vienošanās ir spēkā, ciktāl tā nerunā pretim Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.⁵³³ Tādējādi secināms, ka Civillikuma Ievadā ietvertajam pušu gribas autonomijas principam starptautiskajās privāttiesībās ir visai plašas realizācijas iespējas.

Rīgas rajona tiesa 2011. gadā skatīja lietu, kurā piemēroja saskaņā ar līgumu izvēlētās Anglijas tiesības, kas pirmšķietami (*prima facie*) bija ar līgumsaistībām nesaistītas tiesības.⁵³⁴ Šajā lietā prasītājs (pasūtītājs) bija Šveicē reģistrēta komercsabiedrība, atbildētājs (izpildītājs) – Latvijā reģistrēta komercsabiedrība, līgums noslēgts ar ofertes – akcepta starpniecību, pusēm klāt neesot, un līgumsaistību izpildes vietas – dažādas ostas Igaunijā. Šajā lietā netika skatīts jautājums par piemērojamo tiesību izvēli, kā arī to, vai šādai pušu izvēlei ir kāda saikne ar noslēgto darījumu. Tiesai rodas pienākums izvērtēt pušu izvēlēto strīdam piemērojamo tiesību tiesiskumu tad, ja starp pusēm par to pastāv strīds. Ievērojot civilprocesa pušu gribas dispozitivitātes un sacīkstes principus, tiesai lietas izskatīšanā jāsauglabā “neitrāla objektivitāte”.⁵³⁵ Tādējādi tiesa neiejaucas pušu realizētajā gribas autonomijā.

K. Balodis ir uzsvēris, ka iespēja veidot tiesiskās attiecības, noslēdzot tiesiskos darījumus, ir civiltiesībās valdošā privātautonomijas principa būtiskākā izpausme.⁵³⁶ Saskaņā ar privātautonomijas principu tiesību subjekti var brīvi, pēc savas izvēles un ieskatiem veidot savstarpējās tiesiskās attiecības. Šis princips nav absolūts, sabiedrības interesēs likumdevējs var noteikt privātautonomijas ierobežojumus, ja pastāv būtiski attaisnojoši iemesli.⁵³⁷ Gribas autonomijas realizāciju ierobežo valstu tiesībās pastāvošās imperatīvās normas (*mandatory rules*), piemēram, par atsevišķu līgumu formu, soda klauzulu spēkā neesamību, licencēšanas prasībām, vides jautājumu regulējumu u. tml., kas tajās iestrādātas, balstoties uz starptautiskām konvencijām vai cita veida starptautisko publisko tiesību normām.⁵³⁸ Tādējādi nav pamata Latvijas Civillikuma Ievada 19. pantā ietverto universālo pušu gribas autonomijas atrunu tulkot sašaurināti. Uz to nenorāda nedz tiesību avoti, nedz starptautisko privāttiesību teorija, nedz arī tiesu prakse Latvijā.

Turcijas apelācijas tiesa 2006. gadā skatīja lietu, kurā tūnzivju fermas īpašnieks un apdrošināšanas sabiedrība apdrošināšanas līgumā bija vienojušies savstarpējo strīdu risināšanai piemērot Anglijas tiesības un tiesāties Anglijas tiesās.⁵³⁹ Kad Turcijas tiesa skatīja lietu pirmajā instancē, radās jautājums par piemērojamo tiesību un lietas piekritības atrunas tiesiskumu. Strīdā

⁵³³ Latvijas Civillikums. Ievads, 19. pants. Valdības Vēstnesis, 20.02.1937. Nr. 41.

⁵³⁴ Rīgas rajona tiesas 2011. gada 25. augusta spriedums lietā Nr. C33367809.

⁵³⁵ Līcis A. Prasības tiesvedība un pierādījumi. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 58.–60. lpp.

⁵³⁶ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 150. lpp.

⁵³⁷ Turpat, 21. lpp.

⁵³⁸ UNIDROIT Starptautisko komerclīgumu principi (2010), 1.4. pants; Eiropas līgumtiesību principi (2002), 1:103. pants.

⁵³⁹ Turkish Court of Appeals 11th Circuit, File Nr. 2006/8585, Decision Nr. 2006/12877, date: 07.12.2006. Published in: Nuray Ekşi, Milletlerarası Nitelikli Davalara İlişkin Mahkeme Kararları. İstanbul, 2007, pp. 105–107.

trūka ārvalsts elementa, kā arī tiesību un lietas piekritības izvēlei nebija saiknes ar darījumu. Proti, tiesa norādīja, tā kā abas puses ir no Turcijas, tad atbilstoši konstitūcijai kompetentas strīda skatīšanā var būt tikai Turcijas tiesas, kā arī nav pamata piemērot Anglijas tiesības. Apelācijas tiesa tikai daļēji piekrita pirmās instances viedoklim. Tā uzskatīja, ka nav pamata noraidīt ārvalsts tiesību piemērošanu, ja puses tā bija vienojušās, kaut arī Anglijas tiesībām ar darījumu nav nekādas saiknes.

Stambulas Universitātes Starptautisko privāttiesību nodaļas pētnieks *Dr. iur.* Emre Esens (*Emre Esen*) uzskata, ka vienošanās par strīdam piemērojamām ārvalstu tiesībām pati par sevi jau norāda uz ārvalsts elementa esamību konkrētajā tiesiskajā attiecībā, tādēļ šāda vienošanās ir tiesiski pieļaujama.⁵⁴⁰ Salīdzināšanai jānorāda, ka pretēji uzskati ir bijuši Ukrainas likumdevējam. Ukrainas Starptautisko privāttiesību likumā ir ietverts regulējums, kurā noteikts, ka piemērojamo tiesību izvēle netiek realizēta, ja trūkst ārvalsts elementa.⁵⁴¹ Minētie piemēri norāda uz visai atšķirīgu pieeju pušu gribas autonomijas principa ietvaru izpratnē ārvalstu starptautisko privāttiesību doktrīnā un praksē.

Latvijas tiesību teorijā izvirzīta atziņa, ka tiesību piemērošanā sākotnēji ir jānoskaidro, vai lieta atrodas privāto vai publisko tiesību sfērā un kādai tiesību nozarei tā atbilst.⁵⁴² Ārvalsts elementa klātbūtne tiesiskajā attiecībā ierindo šo attiecību starptautisko privāttiesību regulēšanas jomā un nošķir to no pārējām privāttiesiskajām attiecībām. Ja tiesiskajā attiecībā trūkst ārvalsts elementa, tad starptautisko privāttiesību regulējums nav piemērojams. Uz šādu situāciju ir attiecināmi vispārēji noteikumi par civiltiesībās pastāvošā privātautonomijas principa realizāciju. Tādējādi autore E. Esena atziņu uzskata par visai radikālu un novatorisku.

Apgalvojums, ka pušu gribas autonomijas princips ir realizējams tikai līgumiskajās attiecībās, nav pareizs. Tiesības izvēlēties savu tiesisko attiecību regulējumam piemērojamās tiesības (ar zināmiem ierobežojumiem) ir attiecināmas arī uz atsevišķām ģimenes, mantojuma un lietu tiesību jomām. Šādu piemērojamo tiesību izvēles iespēju piedāvā gan Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences konvencijas, gan jaunākie Eiropas Savienības tiesību akti starptautisko privāttiesību jomā.

Viena no pirmajām konvencijām, kas piedāvā laulātajiem iespēju izvēlēties laulāto īpašuma regulējumam piemērojamās tiesības, ir **1978. gada 14. marta Konvencija par laulāto īpašuma režīmam piemērojamām tiesībām** (*Convention of 14 March 1978 on the Law Applicable to*

⁵⁴⁰ Esen E. Critique of a Turkish Court of Cassation Decision on the Validity of Choice-of-Law and Choice-of-Forum Clauses in an Insurance Agreement. *Annales XLII*, 2010. No. 59, pp. 365–375.

⁵⁴¹ Ukrainas Starptautisko privāttiesību likuma 5. panta 6. pk-ts.

⁵⁴² Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 136. lpp.

Matrimonial Property Regimes).⁵⁴³ Minētā konvencija ietver laulāto tiesības izvēlēties laulāto īpašuma regulējumam piemērojamās tiesības, tomēr šo izvēli ierobežo ar viena laulātā pilsonības, parastās uzturēšanās vietas vai abu laulāto kopējās uzturēšanās vietas valsts tiesību izvēli.⁵⁴⁴

Par jaunumu gribas autonomijas principa attīstībā uzskatāmas jaunākās Eiropas Savienības regulas ģimenes un mantošanas jomā. Roma III regula paredz iespēju laulātajiem laulības šķiršanas vai laulāto atšķiršanas⁵⁴⁵ lietās izvēlēties piemērojamās tiesības. Minētā izvēle ir ierobežota ar to, ka laulātie var izvēlēties tikai tās valsts tiesību aktus, ar kuru viņi ir cieši saistīti, t. i., dzīvesvietas, pilsonības (viena vai abu) vai tiesas valsts tiesību aktus.⁵⁴⁶ Ja laulātie šādu izvēli nav izdarījuši, tad piemēro dzīvesvietas, pilsonības (viena vai abu) vai tiesas valsts tiesību aktus.⁵⁴⁷ Savukārt Latvijas Civillikuma Ievada 12. panta kolīziju norma norobežo vienīgi Latvijas likuma piemērošanu, paredzot, ka neatkarīgi no personas valstiskās piederības vai dzīvesvietas Latvijas likums ir piemērojams laulības šķiršanas lietās un tās atzīšanā par spēkā neesošu. Ar Roma III regulas spēkā stāšanos Civillikuma Ievada 12. panta noteikumi ir nonākuši pretrunā Eiropas Savienības regulējumam un netiek piemēroti tiesiskajās attiecībās starp to dalībvalstu personām, kam Roma III regula ir saistoša.

Līdzīgi principi ir ietverti Mantošanas regulā. Minētā regula ietver zināmu gribas autonomijas principa realizāciju, proti, persona var izvēlēties atstātā mantojuma regulējumam piemērojamās tiesību aktus un par to paziņot savas pēdējās gribas rīkojumā. Tomēr piemērojamo tiesību izvēles iespēja ir ierobežota ar viņa pilsonības valsts tiesību aktiem. Persona, kam ir vairāku valstu pilsonība, var izvēlēties jebkuras valsts tiesību aktus, kuras pilsonis viņa ir izvēles izdarīšanas laikā vai nāves brīdī.⁵⁴⁸ Ja šāda izvēle nav izdarīta, tad piemēro tās valsts tiesības, kurā bija mirušās personas pēdējā dzīvesvieta.⁵⁴⁹ Latvijas Civillikuma Ievada 16. panta kolīziju norma norobežo vienīgi Latvijas likuma piemērošanu un izslēdz jebkādu gribas autonomijas principa realizācijas iespēju. Ar Mantošanas regulas spēkā stāšanos Civillikuma Ievada 16. panta noteikumi nonāk pretrunā Eiropas Savienības regulējumam un netiek piemēroti tiesiskajās attiecībās starp to

⁵⁴³ Konvencija stājās spēkā 1992. gada 1. septembrī, tai ir trīs dalībvalstis: Francija, Luksemburga un Nīderlande. Latvijai un pārējām Baltijas valstīm konvencija nav saistoša. Sk.: HCCH Conventions. Status Table. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=87 [Skatīts 07.07.2013.]

⁵⁴⁴ 1978. gada 14. marta Konvencija par laulāto īpašuma režīmam piemērojamām tiesībām, 3. pants.

⁵⁴⁵ Laulāto atšķiršana atbrīvo no pienākuma dzīvot kopā ar otru laulāto, nešķirot laulību. Šāda laulāto atšķiršana pastāv vairāku valstu (Francijas, Itālijas, Polijas) jurisdikcijās. Vienas un tās pašas nacionālās kolīziju normas piemēro laulāto atšķiršanai un laulības šķiršanai, jo daudzos gadījumos laulāto atšķiršana ir laulības šķiršanas priekšnoteikums. No: Apmācību kurss "Roma III regulas noteikumi un praktiskā piemērošana". Rīga, 2012. gada 29.–30. novembris. Prof. (em.) Dr. Dieter Martiny.

⁵⁴⁶ 2010. gada 20. decembra Padomes Regula Nr. 1259/2010, ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Oficiālais Vēstnesis, 29.12.2010. L 343/10–16, 5. pants.

⁵⁴⁷ Turpat, 8. pants.

⁵⁴⁸ 2012. gada 4. jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 650/2012 par jurisdikciju, piemērojamajiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi, publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un Eiropas mantošanas apliecības izveidi. Oficiālais Vēstnesis, 27.07.2012. L201/107-134, 22. panta 1. punkts.

⁵⁴⁹ Turpat, 21. panta 1. punkts.

dalībvalstu personām, kam Mantošanas regula ir saistoša. Tas padara Civillikuma Ievada normās ietverto regulējumu par mazāk efektīvu.

Prakse attiecināt gribas autonomijas principu, t. i., paredzēt iespēju izvēlēties tiesisko attiecību regulējumam piemērojamās tiesības pēc līdzīgiem principiem kā iepriekš norādītajos starptautiskajos tiesību aktos, ietverta arī valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijās. Piemēram, Beļģijas starptautisko privāttiesību noteikumi piedāvā tiesību subjektam iespēju izvēlēties atsevišķu ģimenes un mantojuma tiesību jautājumu regulējumam piemērojamās tiesības.⁵⁵⁰ Piemērojamo tiesību izvēle ir ierobežota līdzīgi kā iepriekš norādītajos starptautiskajos tiesību aktos.

Pēdējo gadu starptautisko privāttiesību attīstības tendences saistāmas ar pušu gribas autonomijas principa izplatību arī lietu tiesiskajās attiecībās. Piemēram, pušu gribas autonomijas princips, kad puses var izvēlēties ar kustamām lietām saistītu jautājumu risināšanai piemērojamās tiesības, iestrādāts Šveices, Krievijas un Lietuvas starptautisko privāttiesību noteikumos.⁵⁵¹ Tāpat vērojama tendence, ka puses var vienoties par strīdam piemērojamām tiesībām ne tikai attiecībā uz kustamo, bet arī uz nekustamo īpašumu. Piemēram, Krievijas starptautisko privāttiesību noteikumi pieļauj pusēm vienoties par piemērojamām tiesībām darījumos ar nekustamo īpašumu. Ja šāda izvēle nav izdarīta, piemēro tās valsts tiesības, ar kuru darījumam ir visciešākā saikne.⁵⁵² Agrāk šāda izvēle bija stingri ierobežota ar *lex rei sitae* principu. Latvijas Civillikuma Ievada 18. panta ceturtās daļas kolīziju norma norobežo vienīgi Latvijas likuma piemērošanu un izslēdz jebkādu gribas autonomijas principa realizācijas iespēju.

Tiesiskās palīdzības līgumos, kurus noslēgusi Latvija, tiek pieļauta pušu gribas autonomijas principa realizācija pretēji tam, kā tas ir noteikts Latvijas Civillikuma Ievada 18. panta regulējumā. Līguma starp Latvijas Republiku un Ukrainu par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba lietās un krimināllietās 31. panta trešā daļa noteic: “Īpašuma tiesību vai citu mantisko tiesību rašanos un izbeigšanos nosaka tās Līgumslēdzējas Puses likumdošana, kuras teritorijā manta atradās laikā, kad pastāvēja darbība vai cits apstāklis, kas bija šādu tiesību rašanās vai izbeigšanās pamatā. Īpašuma tiesību vai citu mantisko tiesību, kuras bijušas darījuma priekšmets, rašanos vai izbeigšanos nosaka pēc darījuma veikšanas vietas likumdošanas, ja pušu vienošanās neparedz citādu kārtību.” Līdzīgs regulējums ietverts arī pārējos tiesiskās palīdzības līgumos. Latvijas Civillikuma Ievada 18. panta regulējums nav klajā pretrunā starptautisko privāttiesību pamatprincipiem. Tomēr šajā regulējumā nav atspoguļotas mūsdienu civiltiesiskās apgrozības vajadzības.

⁵⁵⁰ Piemēram, Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 49. pants (laulāto īpašuma režīma noteikšanai); 55. panta otrā daļa (laulības šķiršana), 79. pants (mantojuma lietas) u. tml.

⁵⁵¹ Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 119. panta 2. punkts; Krievijas Federācijas Civillikodeksa 3. daļa, 1210. panta 1. punkts; Lietuvas Republikas Civillikodeksa 1. daļa, 1.48. panta 1. punkts.

⁵⁵² Krievijas Federācijas Civillikodeksa 3. daļa, 1213. pants.

Piemērojamo tiesību izvēle ietverta arī 1985. gada 1. jūlija Konvencijā par trastiem piemērojamām tiesībām un to atzīšanu. Konvencijas 6. pants paredz, ka no trasta izrietošo tiesisko attiecību regulējumam piemēro trasta dibinātāja izvēlētas tiesības, kas ir skaidri norādītas trasta līgumā vai izriet no lietas apstākļiem. Ja trastam piemērojamās tiesības nav izvēlētas, tad tiek piemērotas tās valsts tiesības, ar kuru trasts ir visciešāk saistīts, kā arī sniegts šādā situācijā izmantojamo piesaistes faktoru uzskaitījums.⁵⁵³

Ar Roma II regulas pieņemšanu 2007. gadā pušu gribas autonomijas principa realizācija (ar zināmiem ierobežojumiem) tiek attiecināta arī uz ārpuslīgumiskajām attiecībām. Atšķirībā no Roma I regulas noteikumiem, kas dod priekšroku līdzēju izvēlētām tiesībām un ir pašsaprotama, Roma II regulā šāda izvēle var šķist neloģiska. Saistības, kas rodas no ārpuslīgumiskajām attiecībām, visbiežāk ir saistītas ar citas personas izdarītu tiesību pārkāpumu. Tādēļ šādu notikumu iepriekš ir grūti paredzēt. Tomēr piemērojamo tiesību izvēle ir ietverta Roma II regulas 14. pantā, kad puses pēc kaitējuma nodarīšanas var izvēlēties ārpuslīgumiskām attiecībām piemērojamās tiesības, piemēram, lai novērstu papildu tiesvedības izmaksas. Šādu vienošanos nevar slēgt par tiesību izvēli intelektuālā īpašuma un negodīgas konkurences tiesību pārkāpumu gadījumos.⁵⁵⁴ Kopumā jāatzīst, ka tie būtu visai reti gadījumi, kad puses izvēlētos piemērojamās tiesības.

Ja izvēle par strīdam piemērojamām tiesībām nav izdarīta, tad starptautisko privāttiesību tiesību regulējumā tiek uzskaitīti universāli piesaistes faktori, kurus izmanto tiesību subjekta gribas pieņēmuma konstatācijai. Proti, tiek piemērotas tās valsts tiesības, ar kuru darījums ir patiesi reāli saistīts (*the law of the real connection*), vai tiek piemērotas tās valsts tiesības, kuras konkrētajam darījumam ir atbilstošākās (*the proper law of the contract*), kā arī var tikt piemērotas tās valsts tiesības, kuras visvairāk atbilst konkrētā darījuma būtībai. Visciešākās saistības kritērijs tiek noteikts ar prezumpciju palīdzību, kas vispārējo tiesību sistēmā balstās uz tiesu praksē nostiprinātām atziņām.

Ārvalstu tiesībās un Eiropas Savienības regulās ir nostiprināts "hipotētisks" līdzēju gribas pieņēmums. Piemēram, Krievijas Civilkodeksā ir noteikts: ja līdzēji nav vienojušies par piemērojamām tiesībām, tad piemēro tās valsts tiesības, ar kurām darījums ir visciešāk saistīts. Tiek uzskatīts, ka darījums ir visciešāk saistīts ar tās valsts tiesībām, kuras teritorijā atrodas tā tiesību subjekta dzīvesvieta vai galvenā komercdarbības vieta, kurai jāveic līgumam raksturīgais izpildījums, – tas līdzējs, kura saistību izpilde saskaņā ar līgumu tiek uzskatīta par noteicošo (piemēram, pārdevējs, dāvinātājs, aizdevējs, ekspeditors u. tml.).⁵⁵⁵ Krievijas Civilkodeksā ir uzskaitīti 26 civiltiesisku līgumu veidi, un katram no tiem ir noteikts piesaistes faktors, ņemot vērā

⁵⁵³ 1985. gada 1. jūlija Konvencija par trastiem piemērojamām tiesībām un to atzīšanu, 7. pants.

⁵⁵⁴ 2007. gada 11. jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 864/2007 par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām. Oficiālais Vēstnesis, 31.07.2007. L 199/40–49, 6. panta 4. punkts un 8. panta 3. punkts.

⁵⁵⁵ Krievijas Federācijas Civilkodeksa 3. daļa, 1211. pants.

visciešākās saistības kritēriju.⁵⁵⁶ Kolīziju jautājums par darījumiem, kas likumā nav ietverti, tiek risināts pēc analogijas. Tādējādi Krievijas starptautisko privāttiesību noteikumos, līdzīgi kā citās ārvalstu kodifikācijās, *lex venditoris* izmantots šā jēdziena plašākā nozīmē.

Norāde uz tās valsts tiesībām, ar kurām darījums ir visciešāk saistīts, ja līdzīgi nav vienojušies par piemērojamām tiesībām, ir ietverta arī citu valstu starptautisko privāttiesību normās, piemēram, Šveicē, Lietuvā un Igaunijā.⁵⁵⁷ Šajos noteikumos atrodams uzskaitījums, kuru valsti var uzskatīt par tādu, kas ir visciešāk saistīta ar darījumu. Lietuvas Civillikums ir noteikts: ja nav iespējams konstatēt saistību izpildes vietu atbilstoši likumā izvirzītajiem kritērijiem un visi apstākļi liecina, ka darījums visciešāk saistīts ar kādu citu valsti, tad piemēro šīs valsts tiesības,⁵⁵⁸ līdzīgi kā tas ir noteikts Eiropas Savienības regulējumā.⁵⁵⁹ Vācijas Civillikuma Ievadā ir ietverts vēl revolucionārāks regulējums, proti, no Civillikuma Ievada ir izslēgti noteikumi par līgumsaistībām piemērojamām tiesībām,⁵⁶⁰ nosakot, ka minētie jautājumi tiek regulēti atbilstoši Eiropas Savienības tiesību normām.⁵⁶¹ Tomēr atklāts paliek jautājums, kā rīkoties, ja līgumsaistības ir noslēgtas ar kādu trešo valsti ārpus Eiropas Savienības.

Tādējādi, ja līdzīgi nav vienojušies par strīdam piemērojamām tiesībām, piemēro tās valsts tiesības, kurām ar darījumu ir visciešākā saikne, ievērojot tiesību aktos sniegtās šādas saiknes prezumpcijas. Savukārt šādās prezumpcijās ietvertos abstraktos juridiskos jēdzienus (nereti piesaistes faktorus), kā jau promocijas darbā iepriekš analizēts, papildīt ar saturu un subsumēt ar lietas faktiskajiem apstākļiem ir tiesas uzdevums.

3.3.2. *Visciešākās saistības princips*

Mūsdienās vērojama tendence kolīziju tiesību regulējumu aizstāt ar dažiem pamatprincipiem, un, balstoties uz tiem, tiek izvēlētas piemērojamās tiesības. Viens no šādiem pamatprincipiem ir **visciešākās saistības princips**, kas ietver elastīgu pieeju. Visciešākās saistības principam piemīt divējāds raksturs. No vienas puses, tam ir īpaša kolīziju tiesību piesaistes faktora loma. No otras puses – tajā ir ietverts kolīziju tiesību regulējuma kopējais mehānisms. Kolīziju tiesību regulējums ir vērsts uz tāda materiāli tiesiskā regulējuma meklēšanu, ar kuru tiesiskajai attiecībai ir būtiska saikne. Likumdevējs, izdodot kolīziju normu un izvēloties piesaistes tipu, pats

⁵⁵⁶ Krievijas Federācijas Civillikuma 3. daļa, 1211.–1213. pants.

⁵⁵⁷ Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 117. pants; Lietuvas Republikas Civillikuma 1.37. panta ceturtdaļa; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 33. pants.

⁵⁵⁸ Lietuvas Republikas Civillikuma 1.37. panta piektā daļa.

⁵⁵⁹ Piemēram, 2008. gada 17. jūnija Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 593/2008 par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām. Oficiālais Vēstnesis, 04.07.2008. L 177/6–16, 4. panta 3. punkts.

⁵⁶⁰ Vācijas Federatīvās Republikas Civillikuma Ievads, 27.–37. pants.

⁵⁶¹ Turpat, 3. pants.

tajā noteic šo visciešākās saistības kritēriju, lai piesaistītu tiesisko attiecību noteiktai tiesību sistēmai.

Tradicionālā kolīziju tiesību koncepcija praktiski vienmēr norāda uz vienu noteiktu tiesību sistēmu, kuras tiesības ir jāpiemēro. Jaunās teorijas, gluži pretēji – balstās uz visai plašu piemērojamo tiesību sistēmu loku, atstājot pēdējo vārdu tiesnesim. Minētā pieeja sakņojas vispārējo tiesību sistēmas starptautisko privāttiesību doktrīnā. Atšķirībā no tipiskas kolīziju normas šis princips nenorāda uz konkrētu tiesību sistēmu, bet tiesību sistēmas izvēle meklējama, analizējot atšķirīgu tiesību sistēmu materiāli tiesiskās normas. Pastāv uzskats, ka tādējādi kolīziju tiesībās tiek ieviesta zināma neparedzamība un pārlieku uzsvērtā tiesneša loma tiesību izvēles procesā.⁵⁶²

Pēdējās paaudzes starptautisko privāttiesību kodifikācijās visciešākās saistības atruna ir ietverta kā vispārējs princips.⁵⁶³ Piemēram, Bulgārijas Starptautisko privāttiesību likumā īpaši ir uzsvērts, ka privāttiesiskās attiecības ar ārvalstu elementu regulē tās valsts tiesības, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta, un visi šā likuma noteikumi tiek piemēroti, ievērojot šo principu.⁵⁶⁴ Vairāku valstu starptautisko privāttiesību noteikumi noteic: ja piemērojamas ir tādas valsts tiesības, kurā pastāv vairākas tiesību sistēmas, tad jāpiemēro tās tiesības, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta.⁵⁶⁵

Tradicionāli minētais princips tiek piemērots līgumtiesībās. Līgumtiesībās gribas autonomijas princips ir vadošais princips, bet visciešākās saistības princips – subsidiārais princips. Tomēr vērojama tendence šo principu attiecināt ne tikai uz līgumattiecībām, bet arī uz atsevišķiem personālo tiesību aspektiem, ārpuslīgumiskajām attiecībām, ģimenes, lietu (tai skaitā intelektuālā īpašuma), mantojuma tiesiskajām attiecībām. Sākotnēji šāda tendence bija vērojama Vācijas starptautisko privāttiesību regulējumā.⁵⁶⁶

Mūsdienās likumdevēji izmanto visciešākās saistības principu, lai noteiktu bezvalstnieka, bēgļa personālo likumu, arī lai norādītu uz rīcībspējas noteikšanai piemērojamām tiesībām, par pamatkritēriju izvirzot dzīvesvietas principu (domicils, parastā uzturēšanās vieta) vai vietu, kurā norit komercdarbība. Ja personai dzīvesvietas ir vairāk nekā vienā valstī, tad piemēro tās valsts tiesības, ar kuru šai personai ir visciešākā saikne.⁵⁶⁷ Līdzīgs princips darbojas, ja personai nav

⁵⁶² Толстых В. Л. Международное частное право: коллизионное регулирование. Санкт-Петербург: издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2004, с. 155.

⁵⁶³ Piemēram, Lietuvas Republikas Civillikuma 1. daļa, 1.10. panta 6. punkts un Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 15. pants.

⁵⁶⁴ Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 2. pants.

⁵⁶⁵ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 17. panta otrā daļa; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 3. pants; Krievijas Federācijas Civillikuma 3. daļa, 1188. pants, Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likuma 2. panta piektā daļa.

⁵⁶⁶ Vācijas Federatīvās Republikas Civillikuma Ievads, 5. panta pirmā daļa, 14. panta pirmā daļa, 41. un 46. pants.

⁵⁶⁷ Piemēram, Lietuvas Republikas Civillikuma 1. daļa, 1.16. panta 3. punkts.

dzīvesvietas vai tādu nav iespējams noteikt.⁵⁶⁸ Tāpat šo principu izmanto ar dubultpilsonību radīto neskaidrību risināšanā.⁵⁶⁹

Tiesisko attiecību regulējuma ārpuslīgumiskajās attiecībās visciešākās saistības princips atspoguļo elastīgu pieeju. Atbilstoši Roma II regulas 4. panta noteikumiem ārpuslīgumiskajās attiecībās piemēro tās valsts tiesības, kurā kaitējums radies (*lex loci damni*), neatkarīgi no tā, kurā valstī iestājies notikums, kas radījis kaitējumu, vai kurā valstī radušās minētā notikuma netiešās sekas. Tomēr Roma II regulas 4. panta 2. punktā paredzēti izņēmumi *lex loci damni* principam, proti, ja pārkāpēja un cietušā dzīvesvieta ir vienā un tajā pašā valstī laikā, kad kaitējums radies, tad piemēro šīs kopējās dzīvesvietas valsts tiesību aktus. Otrs izņēmums, kas ietver visciešākās saistības principu un attiecīgi izslēdz Roma II regulas 4. panta 1. vai 2. punkta noteikumu piemērošanu, ir ietverts Roma II regulas 4. panta 3. punktā. Proti, ja visi lietas apstākļi skaidri liecina, ka neatļautā darbība ir acīmredzami ciešāk saistīta ar citu valsti, tad piemēro attiecīgās valsts tiesību aktus. Līdz ar to, balstoties uz visciešākās saistības principu un šādu elastīgu pieeju, iespējams atrisināt kaitējuma lokalizācijas vietas noteikšanas problēmas.

Līdzīgi principi Roma II regulā ietvertajiem noteikumiem sastopami vairāku valstu starptautisko privāttiesību noteikumos, kur visciešākās saistības atruna ietverta kā izņēmums no ārpuslīgumisko attiecību kolīziju normu regulējuma.⁵⁷⁰ Kvazilīgumiem tiek piemērotas tās valsts tiesības, ar kurām kvazilīgums ir visciešāk saistīts. Tiek prezumēts, ka kvazilīgumam visciešākā saikne ir ar tās valsts tiesībām, kurā notikusi darbība, no kuras izcēlusies saistība. Ja tiek samaksāts svešs parāds, tad visciešākā saikne ir ar tās valsts tiesībām, kas regulē aizdevuma attiecības, iekams nav pierādīts pretējais.⁵⁷¹

Ģimenes tiesību jomā visciešākās saistības princips ietverts tādu jomu regulējumā kā laulāto personiskās attiecības, saderināšanās, laulāto mantiskās attiecības, laulības šķiršana, adopcija, paternitāte, vecāku un bērnu attiecības. Vairāku valstu starptautisko privāttiesību noteikumos visciešākās saistības princips tiek piemērots subsidiāri noteiktajam vispārējam regulējumam. Piemēram, Igaunijas starptautisko privāttiesību noteikumos paredzēts, ja laulības tiesiskajām attiecībām nav iespējams noteikt piemērojamās tiesības atbilstoši vispārējiem noteikumiem, tad piemēro tās valsts tiesības, ar kuru laulātajiem ir bijusi visciešākā saikne.⁵⁷² Citu valstu noteikumos visciešākās

⁵⁶⁸ Piemēram, Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 48. panta sestā daļa.

⁵⁶⁹ Piemēram, Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 16. panta otrā daļa; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 10. panta otrā daļa; Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 48. panta trešā daļa; Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 3. panta otrās daļas 2. punkts; Vācijas Federatīvās Republikas Civillikuma Ievads, 5. panta pirmā daļa.

⁵⁷⁰ Piemēram, Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 99. panta pirmās daļas 3. punkts; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 53. pants; Lietuvas Republikas Civillikuma 1. daļa, 1.43. panta 2. punkts; Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 105. panta otrā un trešā daļa; Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likuma 34. panta trešā daļa.

⁵⁷¹ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 104. panta pirmā daļa.

⁵⁷² Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 57. panta ceturtnā daļa.

saistības princips ietverts kā papildu kritērijs piemērojamo tiesību izvēlē. Piemēram, Šveices starptautisko privāttiesību noteikumi paredz, ja laulātie ir domicilēti dažādās valstīs, tad laulības spēkā esamību, ievērojot lietas faktiskos apstākļus, noteic pēc tās valsts tiesībām, ar kuru tā ir visciešāk saistīta.⁵⁷³ Līdzīgs regulējums ietverts arī Lietuvas, Bulgārijas un citu valstu tiesībās.⁵⁷⁴

Beļģijas starptautisko privāttiesību mantošanas noteikumos iekļauti daudzi specifiski noteikumi. Piemēram, testamenta interpretācijai un atsaukšanai piemēro testatora izvēlētais tiesības (izvēle pieļaujama starp parastās rezidences vai pilsonības valsts tiesībām); ja šāda izvēle nav izdarīta, tad piemēro tās valsts tiesības, ar kurām tiesiskajai darbībai ir visciešākā saikne. Tiek prezumēts, ka testaments visciešāk ir saistīts ar testatora parastās rezidences valsts tiesībām, iekams nav pierādīts pretējais.⁵⁷⁵ Tāpat visciešākās saistības principu izmanto piemērojamo tiesību noteikšanā lietu tiesībās (*in rem*) uz mantojumu, kas atstāts speciāliem mērķiem,⁵⁷⁶ un rūpnieciskā īpašuma īpašnieka noskaidrošanai.⁵⁷⁷

Arī Vācijas Civillikuma Ievadā attiecībā uz kolīziju tiesību regulējumu lietu tiesībās ietverta visciešākās saistības atruna. Tas nozīmē iespēju atkāpties no jebkura iepriekš noteiktā noteikuma – ja tiek konstatēta ciešāka saikne ar citu valsti (nekā tā, uz kuru norāda kolīziju norma), tad piemēro tās valsts tiesības, ar kuru šī visciešākā saikne pastāv.⁵⁷⁸ Tādējādi visciešākās saistības atruna ļauj katrai situācijai individuāli izvēlēties visatbilstošāko regulējumu, nevis vadīties pēc striktiem priekšrakstiem.

Visciešākās saistības princips ir ietverts kā viens no kritērijiem starptautiskās tiesu kompetences noteikšanā. Brisele I regulas preambulā, lai veicinātu “pareizu tiesvedību”, papildus atbildētāja domicilam jurisdikcijas noteikšanā ir ietverta atsauce uz šo principu, kura pamatā ir “cieša saikne starp tiesu un lietu”.⁵⁷⁹ Beļģijas likumdevējs ir noteicis, ka Beļģijas tiesām ir izņēmuma jurisdikcija tajās lietās, kurās pastāv cieša saikne ar Beļģiju, un lietas izskatīšana ārvalstīs ir neiespējama vai ir nesaprātīgi prasīt tās izskatīšanu ārvalstīs.⁵⁸⁰ Turklāt pušu izvēlēta Beļģijas tiesa var atteikt lietas izskatīšanu, ja no lietas apstākļiem redzams, ka strīdam trūkst jebkādas saiknes ar Beļģiju.⁵⁸¹ Minētais saskan ar 2005. gada 30. jūnija Hāgas konvencijas par tiesas izvēles līgumiem regulējumu. Konvencijas 19. pantā ir noteikts, ka konvencijas dalībvalstij ir tiesības paziņot, ka tās tiesa atsaka skatīt strīdu, ja strīdā nepastāv saikne starp šo valsti un strīdu vai

⁵⁷³ Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 48. panta otrā daļa.

⁵⁷⁴ Lietuvas Republikas Civillikuma 1. daļa, 1.24. panta 2. punkts un 1.27. panta 2. punkts; Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 79. panta otrā daļa.

⁵⁷⁵ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 78. pants.

⁵⁷⁶ Turpat, 87. panta otrā daļa.

⁵⁷⁷ Turpat, 93. panta otrā daļa.

⁵⁷⁸ Vācijas Federatīvās Republikas Civillikuma Ievads, 46. pants.

⁵⁷⁹ Brisele I regulas preambula, 12. apsvēruma.

⁵⁸⁰ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 11. pants.

⁵⁸¹ Turpat, 6. panta otrā daļa.

strīdā iesaistītajām pusēm. Latvijas tiesībās, precīzāk, Civilprocesa likumā, par tiesu piekritību šāds princips nav ietverts.

Visciešākās saistības princips pilda arī vairākas citas funkcijas, kas nav raksturīgas starptautisko privāttiesību kolīziju normām. No vienas puses, šis princips darbojas kā “izņēmuma atruna”.⁵⁸² Tas nozīmē, ja visi lietas apstākļi skaidri liecina, ka tiesiskā attiecība ir acīmredzami ciešāk saistīta ar kādu citu valsti, tad piemēro šīs citas valsts tiesības, nevis tās, uz ko norāda kolīziju norma. Tādējādi šis noteikumu kopums rada elastīgu tiesību normu kolīzijas noteikumu sistēmu un ļauj tiesai, kurā iesniegta prasība, atbilstoši izskatīt individuālas lietas. Tāda elastīga pieeja ir ietverta Roma I regulā un Roma II regulā⁵⁸³ un valstu starptautisko privāttiesību noteikumos, piemēram, Beļģijā un Bulgārijā.⁵⁸⁴

Šāda izņēmuma atruna ir ietverta starptautisko privāttiesību kodifikāciju vispārīgajos noteikumos (Beļģija, Bulgārija) vai speciālajās normās – līgumu,⁵⁸⁵ deliktu⁵⁸⁶ un lietu tiesību⁵⁸⁷ regulējumā. Piemēram, Igaunijas un Vācijas izņēmuma atrunas noteikumi praktiski sakrīt.⁵⁸⁸ Latvijas tiesībās šāds regulējums ir ietverts darba līgumiem piemērojamo tiesību noteikšanā.⁵⁸⁹ Tā ir vienīgā vieta Latvijas tiesībās, kur likumdevējs šo principu ir normatīvi nostiprinājis. Tādēļ šāds regulējums ir vērtējams kā visnotaļ atbalstāma novitāte.

Papildus minētajam visciešākās saistības princips kļūst neatsverams situācijā, kad nav iespējams noteikt piemērojamās tiesības, izmantojot tradicionālās kolīziju normas.⁵⁹⁰ Tāpat visciešākās saistības principam var būt izšķiroša nozīme, izvēloties vienu no vairākām alternatīvām kolīziju normām. Piemēram, Lietuvas Republikas Civilkodeksa 1. daļas 1.24. pants noteic: “Tiesības, kas piemērojamas laulības solījumam:

1. Solījumam doties laulībā un tā spēkā esamībai piemēro to personu, kas devušas solījumu, domicila valsts tiesības.
2. Ja personas, kas devušas solījumu, ir domicilētas dažādās valstīs, tad laulības solījumam un tā spēkā esamībai piemēro vai nu tās vietas tiesības, kurā solījums dots, vai vienas

⁵⁸² Roma I regulas preambula, 20. apsvēruma; Roma II regulas preambula, 18. apsvēruma.

⁵⁸³ Roma I regulas 4. panta 3. punkts; Roma II regulas 4. panta 3. punkts.

⁵⁸⁴ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 19. panta pirmā daļa; Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 2. pants.

⁵⁸⁵ Lietuvas Republikas Civilkodeksa 1. daļa, 1.37. panta 5. punkts; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 94. panta astotā daļa; Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 22. panta otrā daļa.

⁵⁸⁶ Lietuvas Republikas Civilkodeksa 1. daļa, 1.43. panta 2. punkts; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 53. panta pirmā daļa; Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 104. panta pirmā daļa.

⁵⁸⁷ Polijas Republikas starptautisko privāttiesību likuma 43. pants.

⁵⁸⁸ Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 53. panta pirmā daļa; Vācijas Federatīvās Republikas Civillikuma Ievads, 41. panta pirmā daļa.

⁵⁸⁹ Noteikumi par tiesību izvēli nav piemērojami, ja no lietas apstākļiem izriet, ka darba līgums vai darba tiesiskās attiecības ir ciešāk saistītas ar citu valsti. Šādā gadījumā piemērojams šīs citas valsts likums. Sk.: Darba likums, 13. panta piektā daļa. Latvijas Vēstnesis, 06.07.2001. Nr. 105 (2492).

⁵⁹⁰ Piemēram, Roma I regulas 4. panta 4. punkts, kā arī Krievijas Federācijas Civilkodeksa 3. daļa, 1186. panta otrā daļa; Polijas Republikas starptautisko privāttiesību likuma 67. pants.

puses domicila valsts tiesības, vai vienas puses pilsonības valsts tiesības atkarībā no tā, kuras no tām ar tiesisko attiecību ir visciešāk saistītas.”

Visciešākās saistības princips ļauj izvēlēties situācijai visatbilstošāko tiesisko regulējumu. Jo īpaši būtiski tas ir tiesiskās attiecības vājāk aizsargātajam dalībniekam. Piemēram, Beļģijas starptautisko privāttiesību noteikumos minētā pieeja uzsvērta tādā veidā, ka tiesa var izlemt nepiemērot ārvalsts tiesības, kuras ir izvēlētas atbilstoši kolīziju normai, ja tās acīmredzami kaitē adoptējamā interesēm vai arī adoptētajam un adoptētājiem pastāv jebkāda saikne ar Beļģiju. Šādā gadījumā tiek piemērotas Beļģijas tiesības.⁵⁹¹

Atsevišķos gadījumos visciešākās saistības kritēriju izmanto **pieņēmuma normu** formulējumos.⁵⁹² Piemēram, Beļģijas starptautisko privāttiesību noteikumi paredz, ka par bipatrīda pilsonības valsti uzskata to valsti, ar kuru šai personai ir visciešākā saistība, ņemot vērā visus apstākļus un jo īpaši viņas parasto uzturēšanās vietu.⁵⁹³ Tādējādi visciešākās saistības pilda daudzus uzdevumus kolīziju normu regulējumā un procesuālajās normās, kā arī kļūst par neizvietojamu palīgu kvalifikācijas sarežģījumos.

3.3.3. Labvēlīgāko tiesību piemērošanas princips

Starptautisko privāttiesību kodifikācijās (nacionālajos tiesību aktos un konvencijās), kā arī starptautisko privāttiesību doktrīnā ir atzīta pieeja, kas noteic piemērot pusēm labvēlīgākās tiesības. Par šādas pieejas autoriem uzskata amerikāņu juristus **Brainerdu Kariju** (*Brainerd Currie*, 1912–1965), **Dāvidu Kaveru** (*David F. Cavers*, 1902–1988) un **Robertu Leflāru** (*Robert A. Leflar*), kurš bija viens no pirmajiem šīs pieejas atbalstītājiem ASV, vēlāk arī F. K. Jungers.⁵⁹⁴ R. A. Leflārs uzskatīja, ka tiesību izvēles procesā, ja pastāv izvēle starp vairākām tiesību sistēmām, jāizvēlas tās, kuras tiesību subjektam ir labvēlīgākas.⁵⁹⁵ Prof. J. Bojārs raksta, ka viena no ASV kolīziju tiesību piemērošanas īpatnībām ir piemērojamā ārvalsts vai cita štata likuma satura rūpīga analīze.⁵⁹⁶ Šāda regulējuma rašanās norāda uz sociāli nozīmīgu nosacījumu ietveršanu kolīziju normas sastāvā.

Krievu zinātnieki labvēlīgāko tiesību piemērošanas principu, sekojot klasisko kolīziju tiesību tehnikai, dēvē par *lex benignitatis*.⁵⁹⁷ Citu valstu autoru darbos gan šāds apzīmējums nav kļuvis populārs. Šis princips tiek uzskatīts par kolīziju normu ar elastīgu norādi, kas vērsta uz

⁵⁹¹ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 67. pants.

⁵⁹² Saskaņā ar tiesību teorijas atziņām viens no nepilnīgu tiesību normu veidiem ir pieņēmumi. Tie var būt atspēkojami pieņēmumi un neatspēkojami pieņēmumi. Sk.: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 54. lpp.

⁵⁹³ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 3. panta otrās daļas 2. punkts.

⁵⁹⁴ Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 138. lpp.

⁵⁹⁵ Par labāko tiesību (*better law*) doktrīnu vairāk sk.: Leflar R. A. Choice of Law: A Well-Watered Plateau. Law and Contemporary Problems, 1977, pp. 10–26. Pieejams: <http://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol41/iss2/5> [Skatīts 22.07.2014.]

⁵⁹⁶ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 199. lpp.

⁵⁹⁷ Звеков В. П. Коллизии законов в международном частном праве. Москва: Волтерс Клувер, 2007, с. 120.

vājākā tiesiskās attiecības dalībnieka aizsardzību un ko galvenokārt izmanto ģimenes tiesībās.⁵⁹⁸ Tas var būt gan bērns, gan cita persona, kurai ir ierobežotas iespējas aizstāvēt savas intereses.

Labvēlīgāko tiesību piemērošanas princips kā subsidiāra kolīziju normas norāde ir nostiprināts tikai atsevišķu valstu starptautisko privāttiesību noteikumos. 1978. gada Austrijas Starptautisko privāttiesību regulējums noteic, ka bērna paternitātes atzīšanu, ja bērns dzimis ārpus laulības, bet vēlāk vecāki šo laulību noslēdz, noteic pēc vecāku personālajām tiesībām. Ja vecākiem tās ir atšķirīgas, tad piemēro tās valsts tiesības, kuras ir bērnam labvēlīgākas.⁵⁹⁹ Tomēr šādi noteikumi starptautisko privāttiesību kodifikācijās ir retums. Tikai atsevišķu valstu kodifikācijās *expressis verbis* paredzēts šāds regulējums. Ukrainas Starptautisko privāttiesību likuma 66. pants noteic: “Vecāku un bērnu savstarpējās tiesības un pienākumi noteicami pēc bērna personālā likuma vai tām tiesībām, kas ir visciešāk saistītas ar tiesisko attiecību, ja tās izrādās bērnam labvēlīgākas.” Kvebekas Civilkodeksa 10. daļas 3091. pants noteic: “Bērna izcelšanos noteic bērna vai viņa vecāku domicila vai pilsonības valsts tiesības bērna dzimšanas brīdī, ņemot vērā to, kuras bērnam ir vislabvēlīgākās.”

Krievijas Civilkodeksā minētais princips ir ietverts netieši, proti, 1199. pants noteic: “Attiecības starp aizbildni un aizbilstamo regulē tās valsts tiesības, kuras atbildīgā institūcija ir iecēlusi aizbildni. Ja aizbilstamās personas dzīvesvieta ir Krievijas Federācijā, piemēro Krievijas tiesības, ja tās šai personai ir labvēlīgākas.” Tādējādi vislabvēlīgāko tiesību piemērošana ģimenes tiesībās ietverta kā vispārējiem noteikumiem subsidiāra norma. Tiesai nav jāmeklē vislabvēlīgākās tiesības starp daudzām tiesību sistēmām, bet no piedāvātajām alternatīvām jāizvēlas situācijai visatbilstošākās – tāpat vislabvēlīgākās tiesības. Šādas normas mērķis ir aizsargāt “vājāko” tiesiskās attiecības dalībnieku.

3.3.4. Aizsargājošo atrunu piemērošanas princips

Tiesību izvēles problēma eksistē tikai starptautiskajās privāttiesībās. Ja kolīziju jautājums tiek izšķirts par labu ārvalsts tiesību piemērošanai, tad tiesai strīds nav jāizlemj, pamatojoties uz savas valsts tiesībām, bet ir jāpiemēro ārvalsts tiesības. Piemērojamās ārvalsts tiesības var balstīties uz principiem, kuri ir pilnīgi pretēji tiesas valsts tiesībām. Valsts, kura pieļauj ārvalsts tiesību piemērošanu savā jurisdikcijā, pati arī nosaka ārvalsts tiesību piemērošanas kārtību un robežas. Piemērojot ārvalsts tiesības, jāievēro, ka tās nedrīkst būt pretrunā tiesas valsts publiskajai kārtībai

⁵⁹⁸ Звеков В. П. Коллизии законов в международном частном праве. Москва: Волтерс Клувер, 2007, с. 120.

⁵⁹⁹ Ibid., с. 135.

(*ordre public*) un imperatīvajām tiesību normām.⁶⁰⁰ Nacionālo tiesību sistēmu aizsargājošu atrunu piemērošanas princips tiek atzīts ikvienā valstī.

Tiesību akti nesniedz publiskās kārtības atrunas definīciju, tā tiek uzskatīta par ģenerālklausulu, kuru ar saturu piepilda tiesnesis katrā konkrētajā gadījumā. Dažādu valstu tiesnešu starpā var pastāvēt atšķirīgi uzskati par to, kādu saturu piešķirt publiskās kārtības atrunai. Vienā valstī tiesnesim var būt iebildumi pret poligāmu laulību atzīšanu, citā – pret laulības atzīšanu, kas noslēgta “atraitnes sēru gada” laikā, vēl citā – pret viendzimuma laulībām u. tml. Jāņem vērā, ka citas valsts publiskajai kārtībai var būt pretrunā nevis ārvalsts tiesības kopumā (kā tiesību sistēma), bet gan ārvalsts tiesību normu piemērošanas sekas.⁶⁰¹ Nav nepieļaujams atteikt piemērot ārvalsts tiesības, pamatojoties tikai uz to, ka valstī, kurā šīs tiesības tiek piemērotas, ir principiāli atšķirīga politiskā, ekonomiskā vai tiesiskā iekārta.

Tāpat jebkurā valstī pastāv noteikts imperatīvo tiesību normu (*mandatory rules*) klāsts, kuras neietilpst publiskās kārtības sfērā, bet jāpiemēro pat tad, ja nacionālo tiesību kolīziju norma norāda uz ārvalsts tiesību piemērošanu. Imperatīvās normas var uzskatīt par savdabīgu publiskās kārtības normu turpinājumu. Problēmas var rasties ar šo normu noteikšanu. Atsevišķos gadījumos likumdevējs ir atvieglojis šo uzdevumu un jau iepriekš normā ietvēris norādi uz tās piemērošanas obligātumu. Piemēram, visbiežāk šādas normas ietvertas bērnu aizsardzības tiesību, darba tiesību, patērētāju aizsardzības tiesību, norēķinu, nekustamā īpašuma un vērtspapīru darījumos u. tml.

Atsevišķos gadījumos tiesiskās attiecības dalībnieki, rēķinoties ar tās vai citas valsts imperatīvajām normām, var nevēlēties, lai tās viņu savstarpējām attiecībām tiktu piemērotas. Visbiežāk no pusēm nelabvēlīgu tiesību piemērošanas iespējams izvairīties, atrodot labvēlīgāku tiesību sistēmu savstarpējo attiecību regulējumam *lex voluntatis* ietvaros. Starptautiskajās tiesībās to dēvē par izvairīšanos no likuma nelabvēlīgām sekām jeb likuma apiešanu (*in fraudem legis*).⁶⁰² Minēto problēmu iespējams sekmīgi risināt, normatīvajos aktos iestrādājot Eiropas Savienības starptautisko privāttiesību šā brīža kolīziju tiesību stūrakmeni – visciešākās saistības atrunu.⁶⁰³

Ārvalstu likumdevēji ir noteikuši, ka, piemērojot vienas ārvalsts tiesības, tiesa var ņemt vērā arī citas ārvalsts tiesības, kurām ar tiesisko attiecību pastāv cieša saikne, ja saskaņā ar tās valsts tiesībām šādām normām būtu jāregulē attiecīgās tiesiskās attiecības neatkarīgi no tā, kādas piemērojamās tiesības ir izvēlētas. Šādā gadījumā tiesai ir jāņem vērā šo normu mērķis un raksturs,

⁶⁰⁰ Latvijā šis princips ir formulēts Latvijas Civillikuma Ievada 24. pantā, kas noteic: “Ārvalsts likums nav piemērojams Latvijā, ja tas runā pretim Latvijas sabiedriskai iekārtai vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām” un Cīvilprocesa likuma 637. panta otrās daļas 6. punktā, kas noteic: “.. [ā]rvalsts tiesas nolēmumu neatzīst [...], ja [...] ārvalsts tiesas nolēmuma atzīšana ir pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu.”

⁶⁰¹ Strautiņš E. Ārvalsts likuma piemērošanas izslēgšana. Jurista Vārds, 21.11.2006. Nr. 46 (449).

⁶⁰² Skaidrojums no: Adeleye G. World Dictionary of Foreign Expressions: A Resource for Readers and Writers. Wauconda, USA, Bolchazy-Carducci Publishers, 1999, p. 184.

⁶⁰³ Bělohávek A. J. Rome Convention, Rome I Regulation: Commentary: New EU Conflict-of-laws Rules for Contractual Obligations. Vol. 1. New York: Juris Publishing, Inc., 2011, pp. 189–190.

kā arī to piemērošanas vai nepiemērošanas sekas.⁶⁰⁴ Savukārt Lietuvas likumdevējs ir noteicis, ka ārvalsts tiesības nepiemēro, ja, ņemot vērā visus ar lietu saistītos apstākļus, kļūst skaidrs, ka attiecīgās ārvalsts tiesības acīmredzami nav attiecināmas uz lietu vai kādu tās daļu un tā pēc būtības ir ciešāk saistīta ar citas valsts tiesībām.⁶⁰⁵ Tādējādi ārvalstu likumdevēji centušies pasargāt civiltiesisko apgrozību no darījumiem, kas vērsti uz likuma apiešanu.

Kā jau minēts, starptautisko privāttiesību situācijās, kad pastāv izvēle starp vairāku valstu tiesību piemērošanu, šādas krāpnieciskas darbības ir visnotaļ viegli īstenojamas. Cik autorei zināms, Latvijas tiesībās šāda aizsargājoša atruna ir piemērojama tikai darba tiesiskajām attiecībām. Tā noteic, ka noteikumi par tiesību izvēli nav piemērojami, ja no lietas apstākļiem izriet, ka darba līgums vai darba tiesiskās attiecības ir ciešāk saistītas ar citu valsti. Šādā gadījumā piemērojams šīs citas valsts likums.⁶⁰⁶ Autores ieskatā šādas aizsargājošas atrunas būtu nepieciešams ietvert ikvienā tiesību jautājumā.

Prevalējošu imperatīvu normu jēdziens ietverts Eiropas Savienības regulējumā. Saskaņā ar Roma I regulas 9. panta pirmo daļu tās ir normas, kuru ievērošanu valsts uzskata par būtisku sabiedrības interešu aizsardzībai, piemēram, savas politiskās, sociālās un ekonomiskās kārtības nodrošināšanai, tiktāl, ka šīs normas piemēro jebkurai situācijai, kura ir to darbības jomā, neatkarīgi no tā, kādi tiesību akti būtu piemērojami līgumam saskaņā ar šo regulu. Arī Roma II regulas 16. pantā ietverta aizsargājoša atruna, kas piešķir dalībvalstu tiesām tiesības nepiemērot ārvalsts tiesības, ja to piemērošanu ierobežo tiesas valsts imperatīvās normas.

Tādējādi atliek vien secināt: ja tiesiskajā attiecībā ārvalsts elements šo attiecību saista ar kādu no Eiropas Savienības dalībvalstīm, tad iespējams tiesiski atsaukties uz šādu aizsargājošu atrunu piemērošanu. Atbilstošas nacionālas starptautisko privāttiesību kodifikācijas trūkums, kurā būtu ietverts aizsargājošu atrunu institūts tā plašākā traktējumā, padara sarežģītu to pārrobežu attiecību taisnīgu regulējumu Latvijā, kuras neietilpst Eiropas Savienības tiesiskā regulējuma ietvaros.

⁶⁰⁴ Piemēram, Beļģijas Karalistes Starptautisko tiesību likuma 20. panta otrā daļa; Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 46. panta otrā daļa; Krievijas Federācijas Civilt kodeksa 3. daļa, 1192. panta otrā daļa; Lietuvas Republikas Civilt kodeksa 1. daļa, 1.11. panta otrā daļa; Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 19. panta pirmā daļa.

⁶⁰⁵ Lietuvas Republikas Civilt kodeksa 1. daļa, 1.11. panta trešā daļa.

⁶⁰⁶ Darba likums, 13. panta piektā daļa. Latvijas Vēstnesis, 06.07.2001. Nr. 105 (2492).

4. nodaļa. Starptautisko privāttiesību regulējums Latvijā

4.1. Starptautisko privāttiesību kodifikācija Latvijā

4.1.1. Tiesiskā regulējuma attīstība

Latvijas teritorijā, izņemot Latgali, un attiecīgi arī Igaunijā kolīziju normu apkopojums – interlokālās kolīziju normas par tiesību kolīzijām Baltijas guberņās, to piemērošanu un iztulkošanu – bija iekļauts 1864. gada Baltijas guberņu Vietējo likumu kopojuma III daļas (*Сводъ местныхъ узаконеній губерній остзейскихъ. Часть третья. Законы гражданскіе*) jeb Baltijas Civillikuma Ievadā.⁶⁰⁷ Latgalē spēkā bija Krievijas civiltiesības – 1832. gada Krievijas impērijas Likumu krājumu X sējuma I daļa.⁶⁰⁸ Prof. J. Lazdiņš raksta, ka Baltijas Civillikums nebija “kodekss” šī jēdziena mūsdienu izpratnē, ar to saprotot normatīvā akta veidu, kurš izdots tiesību normu sistematizācijas rezultātā, bet likumu apkopojums jeb precīzāk – ar likumu apstiprināts Baltijas guberņu civiltiesību apkopojums.⁶⁰⁹ Nenoliedzami, šādai tiesību sistematizēšanas tehnikai ir savas priekšrocības, piemēram, mazāks laika un citu resursu patēriņš, kā arī nav nepieciešamas īpašas kodeksa ieviešanas procedūras jeb tā sauktie pārejas noteikumi.

1864. gada Baltijas Civillikuma Ievada trešajā nodaļā “Par svešu likumu piemērošanu” tika apkopoti 10 panti (XXVII–XXXVI) ar kolīziju normu regulējumu, kas paredzēja svešu likumu jeb ārvalsts tiesību piemērošanu.⁶¹⁰ 20. gadsimta 30. gados Latvijā tika aizsākta jaunas civiltiesību kodifikācijas izstrāde. Latvijas Civillikuma, tai skaitā ievaddaļas, pamata avots bija 1864. gada Baltijas Civillikums.⁶¹¹ Atšķirība ir tā, ka 1864. gada Baltijas Civillikuma Ievads bija veidots, lai noregulētu tiesību kolīziju jautājumus starp Krievijas impērijas likumiem un Baltijas guberņu – Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas – likumiem. Šie noteikumi regulēja tiesību kolīzijas starp dažādiem apgabaliem teritoriāli vienotas jurisdikcijas ietvaros. Šāda pieeja kolīziju tiesību jautājumiem atbilda tā laika starptautisko privāttiesību izpratnei un attīstībai Krievijas impērijā un citviet Eiropā.

⁶⁰⁷ Par Baltijas Civillikuma tapšanu un spēkā stāšanos vairāk sk.: Švarcs F. Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Tulk. zin. red. prof. J. Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 14.–23., 174. lpp.

⁶⁰⁸ Ducmanis K. No saskaldītās pagātnes uz vienoto tagadni Latvijas civillikumos. (Vēsturisks apskats) [b.v.] Tieslietu ministrijas izdevums, 1937, 2. lpp.; Bukovskis V. Cīvilprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, 114. lpp.

⁶⁰⁹ Švarcs F. Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Tulk. zin. red. prof. J. Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 57. lpp.

⁶¹⁰ Sk.: Сводъ гражданскихъ узаконеній губерній Прибалтийскихъ: издание 1864 года, со включениемъ статей по Продолжению 1890 года / повелениемъ Государя Императора Александра Николаевича составленный. Санкт-Петербург: [Кодификац. отд. при Гос. совете, 189-?], с. 11–14. Šo normu autores tulkojums no krievu valodas pievienots promocijas darba pielikumā Nr. 2.

⁶¹¹ Lazdiņš J. Baltijas Civillikums laikmetu griežos: likuma pieņemšanas 150 gadu jubilejas atcerei. Jurista Vārds, 11.11.2014. Nr. 44/45 (846/847).

1937. gada Latvijas Civillikuma normās no 1864. gada Baltijas Civillikuma pārņemts viss derīgais, atmests nederīgais un daļēji recipētas ārzemju tiesības.⁶¹² Prof. J. Bojārs raksta, ka īpaši Vācijas starptautisko privāttiesību noteikumi ir ietekmējuši Latvijas Civillikuma Ievada veidošanu.⁶¹³ Grūti teikt, vai Latvijas likumdevējs ir apzināti pārņēmis Vācijas likumdevēja lakonisko silu, vai šāda pieeja izveidojusies tiesību jaunrades trūkuma rezultātā.

Neņemot vērā vēlmi lakoniski izteikties, 1937. gada Latvijas Civillikuma Ievadā tika saglabāts iepriekšējais kolīziju tiesību regulējums – rīcībspējas, ģimenes, mantojuma, lietu un saistību tiesībās.⁶¹⁴ Būtiska bija 1864. gada Baltijas Civillikuma Ievada noteikumu maiņa no interlokālām uz starptautiskām kolīziju tiesībām, saglabājot dzīvesvietas (domicila) principu. Domicila princips ievērots 1864. gada Baltijas Civillikuma Ievadā, nosakot personas tiesībspēju un rīcībspēju, laulāto mantiskās attiecības, bērnu un vecāku attiecības, kā arī aizbildnības lietas pēc attiecīgo personu dzīvesvietas (un kārtas).⁶¹⁵ Tādējādi 1937. gada Latvijas Civillikuma Ievada 7. pantu var uzskatīt par sava veida pāreju no Latvijas nacionālo tiesību vispārējām normām uz starptautiskajām tiesībām.⁶¹⁶ Tomēr domicila principa saglabāšana, pakļaujot atsevišķas tiesību jomas teritorialitātes principam kopā ar Latvijas Civillikuma 23. pantu, ierobežo ārvalsts tiesību piemērošanu Latvijā ar tendenci tās nepiemērot vispār. Pēc *Dr. iur.* Filipa Švarca (*Philipp Schwartz*) domām, domicila principa daļēja ierobežošana ir viena no būtiskākajām 1937. gada Latvijas Civillikuma atšķirībām no 1864. gada Baltijas Civillikuma.⁶¹⁷

1937. gada Latvijas Civillikuma Ievadā vērojama atteikšanās no 1864. gada Baltijas Civillikuma Ievada divpusējām kolīziju normām par labu vienpusējām kolīziju normām. Tādējādi Latvijas likumdevējs esot vēlējies noteikt nacionālo tiesību piemērošanas jomas robežas, nevis vispārīgi un principā regulēt kolīziju gadījumus ar divpusējām kolīziju normām, kas vairāk atbilstu tā laika starptautisko privāttiesību attīstībai Eiropā.⁶¹⁸ Tas gan nenozīmē, ka jaunajā Latvijas Civillikuma Ievadā saīsinātā veidā tika atkārtoti 1864. gada Baltijas Civillikuma kolīziju normu noteikumi bez jebkādas tiesību jaunrades un šo normu modernizācijas. Būtībā tikai divi panti (XXXV un XXXVI) gandrīz nemainīgā veidā ir pārceļti no 1864. gada Baltijas Civillikuma.⁶¹⁹ Pārējais 1937. gada Latvijas Civillikuma Ievadā iekļautais regulējums ir veidots no jauna. Neņemot

⁶¹² Švarcs F. Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Tulk. zin. red. prof. J. Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 261.–262. lpp.

⁶¹³ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 27. lpp.

⁶¹⁴ Sk.: Введение, ст. XXVII–XXXVI. Свод гражданских узаконений губерний Прибалтийских: издание 1864 года, со включением статей по Продолжению 1890 года. Повелением Государя Императора Александра Николаевича составленный. С.-Петербург: [Кодификац. отд. при Гос. совете, 189-?], с. 11–14.

⁶¹⁵ Ozoliņš O. Jaunā Civillikuma ievads. Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1938. Nr. 2, 313. lpp.

⁶¹⁶ Švarcs F. Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Tulk. zin. red. prof. J. Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 172. lpp.

⁶¹⁷ Turpat, 173.–174. lpp.

⁶¹⁸ Turpat, 174. lpp.

⁶¹⁹ Sk. 1937. gada Latvijas Civillikuma Ievada un 1864. gada Baltijas Civillikuma Ievada salīdzinājumu promocijas darba pielikumā.

vērā šo jaunradi, par pamatotu jāatzīst iepriekš izteiktais apgalvojums, ka liela daļa jauno kolīziju normu veidotas kā vienpusējas, nevis divpusējas dispozitīvas normas. Tas attiecīgi ierindo pašlaik spēkā esošo Latvijas starptautisko privāttiesību kolīziju normu kodifikāciju pie pirmās paaudzes starptautisko privāttiesību kodifikācijām.

Sākot ar 20. gadsimta vidu, Eiropā un citur pasaulē likumdevēji savus starptautisko privāttiesību noteikumus pakāpeniski modernizēja. Bet Latvijas Civillikuma Ievadā ietvertais regulējums pēc neatkarības atgūšanas tika atjaunots spēkā tādā redakcijā, kāda tā bija Civillikuma pieņemšanas laikā. Pēdējo 20 gadu laikā Civillikuma Ievads ir pieredzējis visai nelielus grozījumus.⁶²⁰ Mūsdienās šāds regulējums ir uzskatāms par novecojušu un tādu, kas nespēj nodrošināt pienācīgu tiesisko bāzi intensīviem privāttiesiskiem sakariem.⁶²¹ Latvijas Civillikuma Ievada normu faktiskais mērķis ir veicināt Latvijas tiesību piemērošanu, kā arī pēc iespējas novērst situācijas, kurās Latvijā dzīvojošie ārzemnieki ir pakļauti savas valsts tiesībām. Šādā situācijā starptautiski privāttiesiskā taisnīguma realizācija mūsdienās praktiski nav iespējama.⁶²² Kā jau minēts iepriekš, Civillikuma Ievads atbilst pirmajai starptautisko privāttiesību kodifikācijas paaudzei, kas pats par sevi nebūtu jāuztver kā trūkums. Problēmas rada starptautisko privāttiesību normu sadrumstalotība vairākos nozares speciālajos normatīvajos aktos.

Ievērojamu daļu starptautisko privāttiesību jautājumu regulē Eiropas Savienības tiesību akti, jo īpaši regulas, un Latvijai saistošie divpusējie (trīspusējie) tiesiskās palīdzības līgumi.⁶²³ Attiecībā uz lietu piekritības un spriedumu atzīšanas un izpildīšanas noteikumiem normatīvais regulējums ir ietverts Civilprocesa likumā. Speciālajos likumos, piemēram, Darba likumā, Jūras kodeksā, vairākos likumos apdrošināšanas jomā un citos likumos, ietvertās normas regulē specifiskus tiesību jautājumus, galvenokārt satur kolīziju normas. Savukārt ārvalsts tiesību piemērošanu praktiski identiskā redakcijā regulē gan Notariāta likums, gan Civilprocesa likums. Līdz ar to pašreizējā situācijā vienus un tos pašus starptautisko privāttiesību jautājumus paralēli regulē vairāki normatīvie akti, kas rada nacionālo starptautisko privāttiesību normu nepārskatāmību un apgrūtina to piemērošanu un izpratni. Tāpat iepriekš aprakstītās situācijas, kad Civillikuma Ievada normas nav piemērojamas atbilstoši šā likuma 24. pantam, padara šo regulējumu par mazvērtīgu normu kopumu.

⁶²⁰ Ar 2002. gada 12. decembra likumu (likums "Grozījumi Civillikumā". Latvijas Vēstnesis, 20.12.2002. Nr. 187) tika grozīti Civillikuma 14. un 15. pants, kuri noteic piemērojamo likumu ģimenes tiesību jautājumos attiecībā uz bērna paternitāti un vecāku un bērnu savstarpējām attiecībām, bet ar 2005. gada 10. marta likumu (likums "Grozījumi Civillikumā". Latvijas Vēstnesis, 24.03.2005. Nr. 49) tika papildināts 9. pants, kas noteic piemērojamo likumu ģimenes tiesību jautājumos attiecībā uz aizbildnību un aizgādību. Ar 2010. gada 28. oktobra likumu (likums "Grozījumi Civillikumā". Latvijas Vēstnesis, 17.11.2010. Nr. 183 (4375)) 12. panta pirmajā daļā tika aizstāti vārdi "Latvijas tiesā" ar vārdu "Latvijā" atbilstoši paredzētajām izmaiņām laulības šķiršanas procedūrās, kuras turpmāk veiks nevis tiesas, bet gan zvērināti notāri.

⁶²¹ Strautiņš E. Ievads ārvalstu likuma piemērošanā. Jurista Vārds, 01.08.2006. Nr. 30 (433).

⁶²² Turpat.

⁶²³ Šādus starptautiskos līgumus Latvija ir noslēgusi ar Krievijas Federāciju, Baltkrieviju, Kirgīziju, Ukrainu, Moldovu, Uzbekistānas Republiku, Poliju, Lietuvu un Igauniju.

Latvijā vairākus gadus noritēja darbs ar starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu. Ar Ministru kabineta 2006. gada 3. novembra rīkojumu Nr. 859 "Par koncepciju par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu" tika apstiprināts koncepcijas trešais risinājuma variants. Tas paredzēja līdz 2010. gada 31. decembrim izstrādāt jaunu Starptautisko privāttiesību likumprojektu, ietverot tajā vispārīgās starptautisko privāttiesību normas, kolīziju normas un starptautiskās piekritības normas, un ar to saistīto tiesību aktu projektus.⁶²⁴ Tomēr minētais Ministru kabineta rīkojums ar 2010. gada 14. aprīli zaudēja spēku. Līdz ar to pašlaik nav īstas skaidrības par turpmāko starptautisko privāttiesību iespējamo attīstību Latvijā.

Latvijas Republikas Tieslietu ministrija ir norādījusi, ka pagaidām darbs ar minēto likumprojektu netiek turpināts, jo koncepcijā piedāvātais trešais risinājuma variants atsevišķu apstākļu dēļ vairs nav uzskatāms par piemērotāko risinājumu koncepcijā apskatītajiem jautājumiem.⁶²⁵ Kopš koncepcijas apstiprināšanas pieņemti vairāki Eiropas Savienības sekundārie tiesību akti, kas attiecas uz starptautisko privāttiesību jautājumiem. Tādējādi Tieslietu ministrijas ieskatā Eiropas Savienības regulējums aptver lielāko daļu noteikumu, kurus bija plānots iestrādāt Starptautisko privāttiesību likuma projektā. Līdz ar to, pēc autores rīcībā esošās informācijas, Tieslietu ministrija meklē citu risinājumu koncepcijā izvirzītajiem risināmajiem jautājumiem.

Daudzus gadus tika strādāts, lai modernizētu Civillikumu lietu, mantojuma un saistību tiesībās, tādēļ nebūtu pareizi bez ievēribas atstāt Civillikuma Ievada modernizēšanas vajadzību. Kaimiņvalstīs Lietuvā un Igaunijā, arī Krievijā nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību kodifikācijas ar mūsdienu vajadzībām pielāgotu tiesisko regulējumu ir pieņemtas jau vairāk nekā pirms desmit gadiem. Igaunijā starptautisko privāttiesību noteikumi ietverti atsevišķā likumā, savukārt Lietuvā un Krievijā tie ir iestrādāti vispārējās civiltiesību kodifikācijās. Iespējams, Latvijas situācijā, ņemot vērā tiesību tradīcijas, Eiropas Savienības tiesību ietekmi un līdz šim neveiksmīgos starptautisko privāttiesību modernizēšanas centienus, par atsevišķu starptautisko privāttiesību kodifikāciju runāt ir pārāgri. Tomēr jāpatur prātā, ka Vācijas starptautisko privāttiesību noteikumi, kuri ir bijuši paraugs 1937. gada Civillikuma Ievadam, jau vairākkārt ir pārskatīti. Vēsturiski esam varējuši lepoties ar savam laikam progresīvām tiesību kodifikācijām, taču tagad, šķiet, esam apstājušies pie sasniegtā un konkrēti turpmākas attīstības virzieni starptautisko privāttiesību jomā nav saskatāmi.

Tādēļ ir nepieciešami attiecīgi grozījumi vai papildinājumi nacionālajā regulējumā. Bez šādiem uzlabojumiem tiesību piemērotājiem – praktiķiem var rasties sarežģījumi un pat neizpratne

⁶²⁴ Ministru kabineta 2006. gada 3. novembra rīkojums Nr. 859 "Par koncepciju par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu". 3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 07.11.2006. Nr. 177 (3545). Stājās spēkā 03.11.2006., zaudēja spēku 14.04.2010.

⁶²⁵ Tieslietu ministrijas kancelejas 2010. gada 20. augusta atbildes vēstule uz autores 2010. gada 16. augusta elektronisko iesniegumu.

par attiecīgo normu piemērošanu.⁶²⁶ Eiropas Savienības regulējums attīstās dinamiskā progresijā, Eiropas Savienības institūcijās aktīvi tiek strādāts, lai uzlabotu vairāku privāttiesību jomu tiesisko regulējumu, veicinātu e-komercijas attīstību, stiprinot patērētāju tiesību aizsardzību, lai uzlabotu interneta drošību un paaugstinātu lietotāju uzticēšanos, veicinot personas datu aizsardzību, lai izmantotu informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, risinot sabiedrībā aktuālas problēmas. Arī citi jautājumi kļūst arvien aktuālāki un nākotnē nenoliedzami ietekmēs starptautisko privāttiesību attīstību Latvijā.

4.1.2. Zinātnes attīstība

Īpaši starptautisko privāttiesību vēstures pētījumi līdz šim nav veikti. Pēc akadēmiķa, zinātniskās vēstures pētnieka profesora **Jāņa Stradiņa** (dz. 1933) domām, zinātniskās pētniecības iedīgļi Latvijā datējami ar 16. gadsimtu, varbūt pat agrāk.⁶²⁷ Livonijas periods no zinātnes vēstures viedokļa ir maz pētīts.⁶²⁸ Cariskās Krievijas periodā, kad Latvija ietilpa Baltijas guberņu sastāvā, galvenais zinātņu centrs Baltijā bija Tērbatas Universitāte.⁶²⁹ Tā darbojās ne tikai kā igauņu nacionālās akadēmiskās inteliģences šūpulis, bet kļuva arī par latviešu akadēmisko intelektuāļu pulcēšanās vietu. No Tērbatas nāca pirmie latviešu ārsti, mācītāji, valodnieki, juristi, filozofi, tautsaimnieki un farmaceiti. Saskaņā ar J. Stradiņa teikto līdz 1870. gadam visi latvieši ar augstskolas izglītību nāca no Tērbatas Universitātes. Vēlāk arvien pieaugošā skaitā latvieši studēja Pēterburgas, Maskavas un Rietumeiropas augstskolās, kā arī 1862. gadā dibinātajā Rīgas Politehniskajā institūtā.⁶³⁰ Tādējādi līdz pat Latvijas neatkarības pasludināšanai Tērbatas Universitāte ietekmēja augstāko izglītību, zinātņi un kultūru Latvijā.

Vienlaikus 19. gadsimtā Baltijā sekmīgi strādāja vairāki izcili baltvācu juristi, kas pārsvarā nodarbojās ar vācu kundzības laikā pieņemto tiesību avotu apzināšanu, apstrādāšanu, komentēšanu un publicēšanu.⁶³¹ Viens no ievērojamākajiem tā laika juristiem ir **Frīdrihs Georgs fon Bunge** (*Friedrich Georg von Bunge; Федор Андреевич Бунге*, 1802–1897), kam tika uzticēts vēsturisks uzdevums apkopot Baltijas guberņu civiltiesības vienotā normatīvajā aktā. Pateicoties šim darbam, F. G. fon Bunge kļuva par vienu no pazīstamākajiem 19. gadsimta Eiropas valstu likumdošanas

⁶²⁶ Kucina I. Starptautiskās privāttiesības Eiropas Savienības skatījumā. LU žurnāls "Juridiskā Zinātne", 2011. Nr. 2, 95. lpp.

⁶²⁷ Stradiņš J. Etīdes par Latvijas zinātņu pagātņi. Rīga: Zinātne, 1982, 10. lpp.

⁶²⁸ Turpat, 15. lpp.

⁶²⁹ Dibināta 1632. gadā pēc karaļa Gustava II Ādolfā rīkojuma kā tolaik Zviedrijai piederošo Vidzemes un Igaunijas provinču augstskola.

⁶³⁰ Stradiņš J. Tērbatas Universitāte Latvijas zinātnes un kultūras kontekstā. Latvijas Vēstnesis, 18.02.2003. Nr. 26 (2791).

⁶³¹ Osipova S. Voldemāra Kalniņa ieguldījums Latvijas pilsētu tiesību zinātniskajā pētniecībā. Likums un Tiesības, 2008. 10. sēj., Nr. 6 (106), 164. lpp.

sistematizētājiem.⁶³² Baltvācu tiesību vēsturnieki Baltijas tiesību vēsturi aplūko kā daļu no Vācijas tiesību vēstures.⁶³³ Līdz ar to šajā laikā par Latvijas juridiskās zinātnes attīstību runāt vēl ir pārāgri, tomēr iespējams izcelt latviešu juristu devumu Krievijas impērijas tiesību kontekstā.

Tērbatas Universitātē 19. gadsimta otrajā pusē mācību kursu “Starptautiskās tiesības” pasniedza divi rīdzinieki – **Augusts Mihaels Bulmerniks** (1822–1890) un viņa skolnieks **Karls Magnuss Bergboms** (1849–1927).⁶³⁴ Tomēr abu zinātnieku lekcijas bija veltītas starptautisko publisko tiesību jautājumiem. Tikai vēlāk ievērojams, starptautiski atzīts krievu zinātnieks **Vladimirs Emanuilovičs Grabars** (*Владимир Эммануилович Грабарь*, 1865–1956) sava starptautisko tiesību lekciju kursa (1894–1917) otrajā – “sevišķajā” daļā pievērsās starptautisko privāttiesību jautājumiem.⁶³⁵ Ārvalstu autoru darbos šajā laikā jau bija nostiprinājies viedoklis, ka starptautiskās privāttiesības pēc būtības nevar uzskatīt par starptautisko (publisko) tiesību apakšnozari.⁶³⁶

Rietumvalstīs jau vairākus gadsimtus juristi no paaudzes paaudzē strādāja, lai izveidotu starptautisko privāttiesību teorijas. Viņu atstātais mantojums kļuva par pētījumu objektu dažādu nāciju izciliem juristiem, kas apkopoja savas zināšanas kvalitatīvā juridiskajā literatūrā un nodeva tās nākamajām paaudzēm. Šajā laikā pasaules valstu universitāšu Juridiskajās fakultātēs starptautiskās privāttiesības pasniedza kā atsevišķu mācību disciplīnu. Nīderlandē tas iesākās 1876. gadā Utrehtas un Amsterdamas Universitātē, bet Šveicē un Francijā 1880. gadā, 1875. gadā Limas augstskolā Peru, 1878. gadā – Buenosairesā, Argentīnā, un 1880. gadā – Salvadorā.⁶³⁷ Minētais ļauj secināt, ka 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā Krievijas impērijā, Baltijas guberņas ieskaitot, starptautisko privāttiesību kā zinātnes attīstība krietni vien atpalika no citām Eiropas un pasaules valstīm.

Juridiskā vide Latvijā 20. gadsimta sākumā bija multikulturāla – praktizēja juristi, kas runāja vācu un krievu valodā.⁶³⁸ Šajā laikā baltvācu juristu proporcioni bija krietni vairāk nekā šīs profesijas pārstāvju latviešu. Turklāt tieslietās izglītotie latvieši tobrīd bija aktīvi iesaistīti jaunās

⁶³² Sk.: Gailīte D. Frīdrihs Georgs fon Bunge. *Jurista Vārds*, 11.11.2014. Nr. 44/45 (846/847); Jērvēlāids P. Baltijas civiltiesību “tēvs” Frīdrihs Georgs fon Bunge. *Jurista Vārds*, 03.11.2009. Nr. 44 (587).

⁶³³ Osipova S. Voldemāra Kalniņa ieguldījums Latvijas pilsētu tiesību zinātniskajā pētniecībā. *Likums un Tiesības*, 2008. 10. sēj., Nr. 6 (106), 165. lpp.; Osipova S. *Vēsture, tiesību vēsture un nacionālā identitāte Latvijā XX gadsimtā*. *Jurista Vārds*, 17.11.2009. Nr. 46 (589).

⁶³⁴ Jērvēlāids P. Starptautisko tiesību pasniegšana Tērbatas Universitātē. *Jurista Vārds*, 05.05.2009. Nr. 18 (561).

⁶³⁵ Turpat.

⁶³⁶ Sk.: Dicey A. V. *A Digest of the Law of England with Reference to the Conflict of Laws*. 2nd ed. London: Stevens and Sons Ltd. Law Publishers, 1908, p. 14; Harrison F. *On Jurisprudence and the Conflict of Laws*. Oxford: The Clarendon Press, 1919, p. 125.

⁶³⁷ Parra-Aranguren G. *General Course of Private International Law: Selected Problems*. In: *Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law*. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, p. 186.

⁶³⁸ Līdz 19. gs. beigām, kad Krievijas impērijā sākās rusifikācijas politikas realizācija, vācu valoda Latvijas teritorijā, līdzīgi kā Igaunijā, bija jurisprudences valoda un juridiskās izglītības valoda, jo latvieši studēja jurisprudenci Tērbatas Universitātē, kurā līdz 1889. gadam docēšana notika vācu valodā. Sk.: Osipova S. *Latviešu juridiskās valodas attīstība pēc Pirmā pasaules kara*. *LU žurnāls “Juridiskā Zinātne”*, 2010. Nr. 1, 82. lpp.

Latvijas valsts politikā. Pretēji tam baltvācu juristi palika novērotāju statusā ar iespējām vairāk pievērsties profesionālajai darbībai.⁶³⁹ Nozīmīgs notikums juridiskās zinātnes un Latvijas zinātnes attīstībā kopumā bija Latvijas Universitātes dibināšana 1919. gadā – tas varēja notikt, pateicoties Latvijas neatkarības izcīnīšanai. Palielinājās Rīgā pētāmo zinātnisko nozaru skaits, un pirmo reizi pētniecībā iekļāvās latviešu zinātnieki, eksaktajās zinātnēs un dabaszinātnēs sāka skanēt latviešu valoda.⁶⁴⁰ Valsts, nācījas un līdz ar to arī zinātnes attīstību noteica iespēja iziet pilnu izglītības kursu nacionālajā valodā.⁶⁴¹ Sākotnēji Tērbatas Universitātes absolventi veidoja jaunās Latvijas Universitātes pirmo mācībspēku – profesoru kodolu kopā ar kolēģiem no Pēterburgas, Maskavas, Kazanā, Harkovas, dažām Rietumeiropas augstskolām un Rīgas Politehniskā institūta absolventiem.⁶⁴²

Pirmais mācībspēks, kurš 1920./1921. mācību gadā Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē iesāka lasīt starptautiskās tiesības, bija nākamais Latvijas Republikas Valsts prezidents – profesors **Jānis Čakste** (1859–1927).⁶⁴³ Bet jau no 1921. gada par Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes starptautisko un baznīcas tiesību mācībspēku un no 1923. gada par vecāko docentu starptautiskajās tiesībās kļuva latviešu tiesību zinātnieks, diplomāts un politiķis profesors **Hermanis Albats** (1879–1942), kura ieguldījums starptautisko tiesību zinātnē starpkaru Latvijas Republikas periodā ir ievērojams.⁶⁴⁴

H. Albata var uzskatīt par pirmo latviešu zinātnieku, kas pievērsies starptautisko tiesību, jo īpaši starptautisko publisko tiesību, jautājumiem. H. Albata darbs diplomātiskajā dienestā ļāva viņam starptautisko publisko tiesību teorētisko materiālu padarīt uztveramāku, minot laikmetīgus piemērus, tostarp arī no Latvijas starptautisko attiecību prakses. Viņa darbi rada interesi arī šodien, galvenokārt starptautisko publisko tiesību vēsturiskajā aspektā, jo mūsdienu starptautiskās publiskās tiesības būtiski atšķiras no tām, kādas bija spēkā starpkaru periodā.

⁶³⁹ Gailīte D. Vācbaltu tiesībnieki Latvijas Republikas juridiskajā kultūrā. Jurista Vārds, 22.01.2016. Nr. 4 (907).

⁶⁴⁰ Stradiņš J. Etīdes par Latvijas zinātņu pagātņi. Rīga: Zinātne, 1982, 12. lpp.

⁶⁴¹ Osipova S. Latviešu juridiskās valodas attīstība pēc Pirmā pasaules kara. LU žurnāls “Juridiskā Zinātne”, 2010. Nr. 1, 83. lpp.

⁶⁴² Stradiņš J. Tērbatas Universitāte Latvijas zinātnes un kultūras kontekstā. Latvijas Vēstnesis, 18.02.2003. Nr. 26 (2791).

⁶⁴³ Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 1919-2014: fakti un cilvēki, vēstījumi un fotomirkļi. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 19. lpp.

⁶⁴⁴ Līdz pat 1940. gadam H. Albats bija LU Starptautisko tiesību katedras mācībspēks, ar 1923. gadu – vecākais docents, bet no 1939. gada – profesors. Vairākkārt tika izdotas H. Albata lekcijas starptautisko publisko tiesību kursā, pēdējais apjomīgākais izdevums nāca klajā 1940. gadā. Darbojoties Latvijas Ārlietu ministrijā, H. Albats sagatavoja izdošanai starptautisko līgumu tekstus, kurus bija noslēgusi vai kuriem bija pievienojusies Latvija. H. Albata zinātniskie raksti par starptautisko tiesību problēmām tika regulāri publicēti žurnālā “Tieslietu Ministrijas Vēstnesis” un citos izdevumos. Ap 200 H. Albata rakstu par starptautiskajām tiesībām tika publicēti starpkaru perioda enciklopēdijā “Latviešu konversācijas vārdnīca”. H. Albata mūžs aprāvās traģiski, viņš tika apcietināts un 1941. gada 14. jūnijā deportēts uz Krievijas Kirovas apgabalu, kur viņu notiesāja ar brīvības atņemšanas sodu uz 10 gadiem par “kontrevolucionāru darbību” (resp. par Latvijas Republikas diplomāta pienākumu pildīšanu). H. Albats mira 1942. gada 9. februārī Vjatlaga soda nometnē. Sk.: Latviešu konversācijas vārdnīca. 1. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1927–1928, 237.–238. sl.; Diplomāta un zinātnieka 60 mūža gadi. Latvijas Kareivis, 24.08.1939. Nr. 190, 2. lpp.; Latvijas pilsoņu martiroloģijs Vjatlagā 1938–1956. Sast. H. Strods, V. Veremejevs. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2006, 53.–54. lpp.

Neapšaubot H. Albata kā politiķa un diplomāta devumu Latvijas labā,⁶⁴⁵ kā arī docētāja darbu Latvijas Universitātē, jāteic, ka viņa ieguldījums starptautisko privāttiesību kā zinātnes attīstībā tomēr ir visai neliels. Pirmkārt, viņa darbu bibliogrāfiskais izklāsts liecina, ka profesors vairāk nodarbojās ar starptautisko publisko tiesību jautājumiem. Otrkārt, 1923. un 1940. gadā mašīnrakstā nodrukātās “Starptautiskās privāttiesības” ir lekciju konspektu izklāsts, nevis zinātnisks pētījums vai monogrāfija.⁶⁴⁶ Kopumā laikā līdz Otrajam pasaules karam starptautisko privāttiesību jautājumi aplūkoti tikai atsevišķās publikācijās. Tiem pievērsušies Augstākās tiesas senators **Osvalds Ozoliņš** (1888–1942),⁶⁴⁷ zvērināts advokāts, Latvijas Universitātes mācībspēks *Dr. iur.* **Armīns Rūsis**⁶⁴⁸ un Augstākās tiesas senators **Augusts Lēbers** (1865–1948).⁶⁴⁹ A. Rūsis un A. Lēbers no Latvijas emigrēja un tiešā veidā vairs Latvijas tiesību zinātnes attīstību neietekmēja. Lielai daļai Augstākās tiesas senatoru, tiesību zinātnieku, politiķu un valstsvīru dzīves gaitas ir aprāvušās ar Latvijas okupāciju un iekļaušanu PSRS sastāvā – daļa tika nošauti, daļa mira izsūtījumā, citi emigrēja. Latvijā atstāja vairāk nekā 60% Latvijas Universitātes profesoru.⁶⁵⁰ Tādējādi padomju politisko represiju un vācu okupācijas rezultātā juridiskā zinātne un Latvijas valsts kopumā zaudēja veselu plejādi izcilu zinātnieku, mācībspēku un valstsvīru.

Pēc akadēmiķa J. Stradiņa domām, padomju okupācijas laikā Latvijas Universitāte bija strikti politizēta – rektori tika “importēti” no Staļina Krievijas un cītīgi sekoja Maskavas instrukcijām. Padomju laikā dibinātā LPSR Zinātņu akadēmija kā zinātnes meka bija vairāk izvirzījies priekšplānā, jo daudzi politiski neuzticamie zinātnieki bija pārgājuši darbā no Latvijas Valsts universitātes uz Zinātņu akadēmiju. Pētniecības nošķirtība no augstākās izglītības Latvijā bija izteiktāka nekā Lietuvā un Igaunijā, kur attiecīgi zinātnes decentralizācija veicināja lielāku demokrātijas saglabāšanu atšķirībā no Latvijas.⁶⁵¹

Starptautisko privāttiesību zinātnes attīstība Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas 20. gadsimta 90. gados atradās tajā attīstības pakāpē, kādā tā bija līdz 1940. gadam. Vairāki likumi – Civillikuma Ievads, Čeku likums un Vekseļu likums – ar nenozīmīgām izmaiņām tika atjaunoti tādā redakcijā, kādā tie bija spēkā līdz 1940. gadam. 50 gadu periodā starptautisko privāttiesību zinātnes (arī tiesību) attīstība Latvijā zināmā mērā bija apstājusies, kamēr Rietumeiropas valstīs šie procesi noritēja dabiskā attīstības gaitā. Zinātņu akadēmijas Filozofijas un tiesību zinātņu institūts darbojās

⁶⁴⁵ Diplomāta un zinātnieka 60 mūža gadi. Latvijas Kareivis, 24.08.1939. Nr. 190, 2. lpp.

⁶⁴⁶ Sk.: Albats H. Starptautiskās privāttiesības. Rīga, [b. i.], 1923, 47 lpp.; Albats, H. Starptautiskās privāttiesības. Rīga, [b. i.], 1940, 60 lpp.

⁶⁴⁷ Sk.: Ozoliņš O. Jaunā Civillikuma ievads. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1938. Nr. 2. 309.–325. lpp.

⁶⁴⁸ Sk.: Rūsis A. Internacionālo privāttiesību pamatprincipi Civillikuma gaismā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1939. Nr. 1, 76.–119. lpp.

⁶⁴⁹ Sk.: No romiešu tiesībām līdz Hāgas konvencijām. Senatora Augusta Lēbera juridiskie atzinumi (1909–1939). Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2004, 520 lpp.

⁶⁵⁰ Stradiņš J. Tērbatas Universitāte Latvijas zinātnes un kultūras kontekstā. Latvijas Vēstnesis, 18.02.2003. Nr. 26 (2791).

⁶⁵¹ Turpat.

nošķirti no Rietumu tiesību centriem, padomju ideoloģiskajos ietvaros. Starptautiskās privāttiesības PSRS laikā nebija izkoptas, jo bija maz pārrobežu tiesisko attiecību, lielākoties tās īstenoja valsts.⁶⁵² Tas nozīmē, ka starptautisko privāttiesību zinātņi Latvijā, tāpat kā citās bijušajās padomju sociālistiskajās republikās, var uzskatīt par salīdzinoši jaunu un augošu nozari.

Dr. iur. Baiba Rudevska uzskata, ka pirmais solis ceļā uz starptautisko privāttiesību attīstību Latvijā ir šīs tiesību nozares svarīguma apzināšanās un tās attīstība zinātniskā līmenī.⁶⁵³ Latvijas juridiskajos izdevumos ik pa laikam parādās jauno zinātnieku publikācijas par atsevišķām starptautisko privāttiesību problēmām. Kā raksta B. Rudevska, ar to nepietiek, lai runātu par šīs tiesību nozares kā zinātnes attīstību, kā arī par starptautisko privāttiesību teorētiskās bāzes izveidi Latvijā. Jebkura tiesību zinātne veidojas diskusijās, salīdzinot viedokļus un zinātniskos pētījumus, kā rezultātā izkristalizējas vadošie zinātniskie un teorētiskie principi.⁶⁵⁴ Praksē pastāv daudzi jautājumi, kuru zinātniska izpēte nākotnē sniegtu nozīmīgu ieguldījumu starptautisko privāttiesību attīstībā.

Profesors *Dr. habil. iur. Edgars Melķisis* (1929–2009) raksta, ka doktrīna mūsdienās – tāpat kā pagātnē – joprojām ir ievērojams un dzīvības pilns spēks tiesību tālākā attīstībā. Balstoties tieši uz doktrīnu, tiek izstrādāti tiesību jēdzieni un vārdnīcas, kuras lieto gan likumdevēji, gan likuma piemērotāji. Ievērojama ir doktrīnas loma metožu noteikšanā, ar kurām tiek izziņātas tiesības un interpretēti likumi. Ja doktrīnas doma saistībā ar likumdevējiem ir netieša, tad likumu piemērošanā tā parādās tiesību avotu kvalitātē.⁶⁵⁵ Papildus minētajam jāteic, ka nereti tieši zinātnieku izstrādātās kodifikācijas ir bijušas iedvesmas avots vēlākām likumdevēja sankcionētām starptautisko privāttiesību kodifikācijām. Latvijas jaunie zinātnieki nelabprāt pievēršas starptautisko privāttiesību pētījumiem. Iespējams, tas nav saistīts ar kādu īpašu Latvijas situāciju, bet tā ir kopēja starptautisko privāttiesību attīstības problēma.⁶⁵⁶ Atskatoties starptautisko privāttiesību attīstības vēsturē, jāteic, ka pašmāju zinātnieku sniegums bieži vien netiek pienācīgi novērtēts.

⁶⁵² Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 134. lpp.

⁶⁵³ Rudevska B. Starptautisko privāttiesību attīstības nepieciešamība Latvijā. Jurista Vārds, 26.07.2005. Nr. 27 (382).

⁶⁵⁴ Turpat.

⁶⁵⁵ Melķisis E. Kontinentālās Eiropas tiesību loks Rietumu tiesībzinātnieku skatījumā. Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. S. Osipovas zinātniskajā redakcijā. Rīga: SIA "Biznesa augstskola "Turība"", 1999, 47. lpp.

⁶⁵⁶ Bretaņas jurists, tiesnesis un vēsturnieks B. de Aržantrē gandrīz gadsimtu pēc savas nāves kļuva populārs Nīderlandē. Nīderlandiešu statūtu skolas pārstāvis U. Hūbers lika pamatus divām vispārējo tiesību teorijām – "starptautiskās pieklājības" un likumīgi "iegūto tiesību" teorijai Anglijā un ASV. Vācu jurists K. G. fon Velters kolīziju tiesību attīstību Eiropā maz ietekmējis, bet pēc vairāk nekā simts gadiem Amerikas 20. gadsimta otrās puses zinātnieku, arī dumpinieku – B. Karija un A. A. Ērencveiga – darbos ietvertas viņa atziņas. F. K. Savinji tiesiskās attiecības lokalizācija un visciešākās saiknes meklējumi savus apveidus tiesību normās piedzīvoja simts gadus pēc viņa nāves, bet viņš pats tika nosaukts par "juridisko impresionistu". Sk.: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 102.–104., 113., 114. lpp.

4.2. Tiesiskā regulējuma pilnveidošana

4.2.1. Vispārēji jautājumi

Zelta vidusceļa sasniegšanai vispirms ir jāatbild uz jautājumu, kādu vietu kopējā tiesību sistēmā starptautisko privāttiesību kodifikācijai likumdevējs ir gatavs atvēlēt? Ņemot vērā pašreizējo situāciju un līdz šim izteiktos zinātnieku viedokļus, kā arī apkopojot pētījuma rezultātus, ir iespējami vairāki risinājumi. Galvenie no tiem būtu divi: veikt būtiskus grozījumus esošajā regulējumā – Latvijas Civillikuma Ievada noteikumos – vai arī izstrādāt jaunu Starptautisko privāttiesību likumu. Ņemot vērā to, ka Latvijas Civilprocesa likums paredz visai apjomīgu starptautiskā civilprocesa regulējumu, tai skaitā starptautisko civilprocesuālo sadarbību, Latvijas situācijā piemērotākā būtu kumulatīva rakstura kodifikācija. Iespējams, ka jauni grozījumi Latvijas Civillikuma Ievada noteikumos būtu optimālais risinājums. Tuvākajās kaimiņvalstīs – Lietuvā, Baltkrievijā un Krievijā – tieši šādas klasiskas kumulatīvas kodifikācijas jau ir pieņemtas.

Neatkarīgi no izvēlētajā starptautisko privāttiesību rekodifikācijas modeļa pastāv vairāki būtiski jautājumi, kuri šajā procesā būtu jāizvērtē. Tie ir

- 1) vispārējo un speciālo normu nodalīšana,
- 2) vienpusēju un imperatīvu kolīziju normu aizstāšana ar divpusējām un dispozitīvām normām,
- 3) domicila jēdziena pārskatīšana,
- 4) gribas autonomijas principa darbības paplašināšana,
- 5) visciešākās saistības principa iekļaušana,
- 6) labvēlīgāko tiesību piemērošanas principa paredzēšana,
- 7) ārvalsts tiesību piemērošanas precizēšana.

Nosakot kodifikācijas efektivitāti, atsevišķa uzmanība jāvelta tam, kā likumdevējs risina ārvalsts tiesību piemērošanas un to satura noskaidrošanas procesuālos jautājumus, norādes problēmas un kvalifikācijas jautājumus. Kā jau iepriekš minēts, starptautiskajās privāttiesībās pastāvošo kvalifikācijas sarežģījumu dēļ likumdevēji starptautisko privāttiesību kodifikācijās izvairās ietvert kvalifikācijas noteikumus. Pastāvot stabilai judikatūrai, zūd praktiska nepieciešamība ietvert kodifikācijās šādus noteikumus. Tomēr Latvijas situācijā šāda judikatūra vēl veidojas, tādēļ lietderīgi apsvērt atsevišķu kvalifikācijas jautājumu ietveršanu jaunajā regulējumā.

Norādes normu (*renvoi*) problēmas likumdevējs risina, nosakot, ka kolīziju norma norāda tikai uz ārvalsts materiālo tiesību (nevis visas tiesību sistēmas kopumā) piemērošanu. Tā iespējams atteikties no atgriezeniskās norādes vai tālākas norādes piemērošanas nelabvēlīgajām sekām un novērst valstu nacionālo tiesību konfliktus. Šāda pieeja neatrisina situāciju, ja ir jāpiemēro

starptautisko konvenciju noteikumi, kuros šādas norādes ir ietvertas. Tādēļ nacionālajās kodifikācijās norādes problemātiku iespējams atrisināt tikai daļēji. Rezultatīvu risinājumu iespējams sasniegt tiesību unifikācijas ceļā starptautiskā līmenī. Neņemot vērā minēto, arvien vairāk likumdevēju kodifikācijās ietver noteikumus par to, ka kolīziju norma norāda tikai uz ārvalsts materiālo tiesību piemērošanu, izslēdzot kolīziju normu piemērošanu, kas attiecīgi izslēdz tālākus materiālo tiesību meklējumus. Šādu regulējumu piedāvā arī Hāgas principi par tiesību izvēli starptautiskos komerciālos līgumos (2015).

Latvijas situācijā autores ieskatā likumdevējs Civilprocesa likuma 5. panta ceturtajā daļā kļūdaini, varbūt neapzināti vai nejauši ir ietvēris normu, ka tiesa piemēro citu valstu likumus un starptautisko tiesību normas. Saskaņā ar šādu regulējumu, pretēji ārvalstu likumdevēju pieejai, kolīziju norma Latvijā norāda uz visas ārvalsts tiesību sistēmas piemērošanu kopumā, kolīziju normas ieskaitot. Tas attiecīgi rada kvalifikācijas sarežģījumus, jo veido piemērojamo tiesību noteikšanas tā saucamo “apburto loku” (*circulus inextricabilis*).⁶⁵⁷ Latvijas situācijā to ierobežo Civillikuma Ievada 22. pantā ietvertā atgriezeniskā norāde.

Šāda izvēle ir acīmredzami lietderīga, jo atgriezeniskā norāde uz tiesas valsts tiesībām ļauj tiesai uz likumīga pamata piemērot savas tiesības, un tas, bez šaubām, strīda risināšanas procesu padara daudz vienkāršāku. Faktiski atgriezeniskā norāde tiesiskā veidā ļauj atteikties no ārvalsts tiesību piemērošanas. Norāde uz trešās valsts tiesībām šādu iespēju nepiedāvā, tieši otrādi – nopietni sarežģīt kompetentas tiesību sistēmas izvēli. Jebkurā gadījumā pret tik utilitāru pieeju sarežģītu jautājumu risināšanā starptautisko privāttiesību doktrīnā ir izteikta noraidoša attieksme.⁶⁵⁸ Tādējādi, reformējot pastāvošo starptautisko privāttiesību regulējumu, likumdevējam ieteicams apsvērt iespēju precizēt Civilprocesa likuma 5. panta ceturto daļu un Civillikuma Ievada 22. pantu, jo, pirmkārt, no minētajām normām izrietošie regulējumi ir pretrunā viens otram, otrkārt, ārvalstu likumdevēji kodifikācijās arvien biežāk ietver noteikumus par to, ka kolīziju norma norāda tikai uz ārvalsts materiālo tiesību piemērošanu, nevis visas tiesību sistēmas kopumā piemērošanu.

Tāpat Latvijas likumdevējam ieteicams ievērot, ka piemērojamo tiesību izvēlē elastīgu pieeju iespējams panākt, izvairoties no vienpusēju kolīziju normu izmantošanas. Ārvalstu kodifikācijās arvien vairāk tiek iekļautas subsidiāras kolīziju normas – visciešākās saistības un vislabvēlīgāko tiesību piemērošanas princips. Šāda pieeja ļauj ņemt vērā visus konkrētās lietas apstākļus, tādēļ arvien vairāk tiek izmantotas dispozitīvas kolīziju normas. Alternatīvas kolīziju normas tiesību piemērotājam dod lielāku izvēles brīvību, bet ietver sarežģītāku uzbūvi. Vērojama tendence atteikties no stingrajām kolīziju normām, kas balstās uz vienas tiesību sistēmas izvēli.

⁶⁵⁷ Skaidrojumu sk.: Adeleye G. World Dictionary of Foreign Expressions: A Resource for Readers and Writers. Wauconda, USA, Bolchazy-Carducci Publishers, 1999, p. 67.

⁶⁵⁸ Par atgriezenisko norādi (remisiju) un norādi uz trešo valsti jeb tālāko norādi (transmisiju) vairāk sk: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 234.–238. lpp.

4.2.2. *Domicila jēdziena pārskatīšana*

Ārvalstu starptautisko privāttiesību kodifikāciju salīdzinošā analīze parāda, ka likumdevēji kodifikācijās kā personas piesaistes faktoros kombinē vai nu domicilu un parasto uzturēšanās vietu, vai pilsonību un parasto uzturēšanās vietu. Tā tiek nodrošināta zināma konsekvence terminoloģijas un konceptuālo risinājumu ziņā. Tādēļ likumdevējam Latvijā būtu ieteicams izvēlēties vienu no minētajām pieejām. Civillikuma 7. pantā ietvertais regulējums atbilst parastās uzturēšanās vietas, nevis domicila izpratnei. Tādējādi vai nu no tiesību normas jāizslēdz termins “domicils”, vai arī tas jāprecizē atbilstoši domicila izpratnei starptautiskajās privāttiesībās. Pašlaik praktiska un juridiska nozīme ir tieši personas deklarētajai dzīvesvietai (pēc tās ir ceļama prasība tiesā, valsts institūcijas to izmanto oficiālas korespondences nosūtīšanai, tā veido personas saikni ar konkrēto pašvaldību), bet pakārtota nozīme ir personas faktiskajai dzīvesvietai. Optimālais risinājums – izveidot jaunas starptautiskajai praksei atbilstošas personas uzturēšanās vietas legāldefinīcijas un ietvert tās jaunajā regulējumā.

Starptautisko tiesību doktrīnā un praksē pastāv vispāratzīts noteikums par to, ka ikkatri juridiskajai personai ir savas personālās tiesības, kurām ir ekstrateritoriāls raksturs un kuras atzīst ārvalstīs. Latvijas Civillikuma Ievada 7. pantā juridiskas personas dzīvesvietas jēdziens nav ietverts. Ārvalstu starptautisko privāttiesību kodifikācijās, kā arī Eiropas Savienības starptautiskajās privāttiesībās šāds jēdziens pastāv.

Domicila definīcija Latvijas Civillikuma Ievadā ir radījusi diskusijas ar atšķirīgiem viedokļiem. Pastāv uzskats, ka personas domicils un pastāvīgā dzīvesvieta traktējami kā dažādi personiskie piesaistes faktori,⁶⁵⁹ nacionālās normas atsevišķi nedefinē jēdzienus “dzīvesvieta” vai “ierastā uzturēšanās vieta”, “pastāvīgā dzīvesvieta”⁶⁶⁰ u. tml., kopumā visai raiba interpretācija. Latvijas Civillikuma Ievada 7. pantā ietvertā dzīvesvietas (domicila) daudzveidīgā interpretācija skaidrojama ar to, ka likumdevējs 1937. gadā vienā normā neveiksmīgi apvienoja divus jēdzienus – “dzīves vieta” un “domicils”. Šāds jēdzienu apvienojums vairākās juristu paaudzēs radījis priekšstatu par to, ka dzīvesvietai un domicilam starptautiskajās privāttiesībās ir vai nu ekvivalenta, vai gluži pretēji – atšķirīga izpratne.

Tādējādi iespējams izdalīt vairākas problēmas. Pirmkārt, likumdevējs tiesību normā ir lietojis iekavas. Apaļajās iekavās liek iespraudumus, iestarpinājumus, dažādus papildinājumus, paskaidrojumus un precizējumus.⁶⁶¹ Atbilstoši teikuma gramatiskajai konstrukcijai termins

⁶⁵⁹ Kucina I. Fiziskās personas domicils, pastāvīgā dzīvesvieta un citi personiskie piesaistes faktori jurisdikcijas un piemērojamā likuma konstatēšanā. Referāts Eiropas Civiltiesību dienas Latvijā ietvaros 2008. gada 1. oktobrī.

⁶⁶⁰ Koncepcija par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu (2006), 20. lpp. [Zaudējis spēku ar 14.04.2010. MK rīkojumu Nr. 209 “Par aktualitāti zaudējušajiem attīstības plānošanas dokumentiem un Ministru kabineta rīkojumiem”. Latvijas Vēstnesis, 16.04.2010. Nr. 61 (4253).]

⁶⁶¹ Gudļevska D., Miķelsons A., Porīte T. Pareizrakstības un pareizrūnas rokasgrāmata. Rīga: Avots, 2002, 219. lpp.

“domicils” paskaidro vai precizē terminu “dzīves vieta”. Gramatiski tulkojot, jāsecina, ka personas dzīvesvieta ir šīs personas domicils. Atbilstoši tiesību normā noteiktajam personai var būt vairākas dzīvesvietas, tātad arī vairāki domicili. Tā ir pirmā problēma, kas rodas, jo atbilstoši vispārējo tiesību domicila izpratnei katrai personai var būt tikai viens domicils. Prof. J. Bojārs uzskata, ka abus jēdzienus ir aplami uzskatīt par sinonīmiem.⁶⁶²

Atbilstoši starptautisko privāttiesību *lex fori* kvalifikācijas teorijai kolīziju normā ietvertie jēdzieni ir jāinterpretē atbilstoši tiesas valsts juridiskajai metodei, jo kolīziju normu ir izdevis tiesas valsts likumdevējs.⁶⁶³ Tādēļ nebūtu pareizi domicila izpratnei kā pamata izziņas avotu izmantot vispārējo tiesību valstu tiesu praksi vai tiesību doktrīnu. Uz atšķirīgu domicila izpratni valstu starpā norāda arī paši angļu autori: “Kontinentālās Eiropas civiltiesībās personas dzīvesvietas apzīmēšanai izmanto personas parasto uzturēšanās vietu, bet vispārējo tiesību doktrīnā ar to saprot domicilu kā personas “pastāvīgo dzīvesvietu” (*permanent home*).”⁶⁶⁴ Tas nozīmē, ka domicila izpratne Latvijā jāskata atšķirīgi no tās izpratnes, kāda šim terminam tiek piešķirta vispārējo tiesību valstīs.

Otra problēma ir saistīta ar termina “dzīvesvieta” atšķirīgajiem tulkojumiem no angļu valodas. Personas dzīvesvietas apzīmēšanai Eiropas Savienības sekundāro tiesību aktu un starptautisko konvenciju tekstu tulkojumos tiek izmantota atšķirīga terminoloģija, piemēram, “dzīvesvieta”, “ierastā uzturēšanās vieta” vai “pastāvīgā dzīvesvieta”. Roma I regulā un Roma II regulā tiek izmantots jauns termins “pastāvīgā mītnesvieta”, kas ir domāts kā tulkojums no angļu valodas termina *habitual residence*.⁶⁶⁵ Vienlaikus Brisele Ibis regulā, Roma III regulā un jaunajā Mantošanas regulā termins *habitual residence* no angļu valodas tulkots kā “pastāvīgā dzīvesvieta”.⁶⁶⁶ Hāgas konvencijas par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem 5. pantā ir atsauce uz bērna “dzīvesvietu” (*palce of residence*) un “pastāvīgo dzīvesvietu” (*habitual residence*). Šāda atšķirīga pieeja termina “dzīvesvieta” tulkojumam rada sarežģītumus tā pareizai izpratnei un piemērošanai.

⁶⁶² Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības II. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 254. lpp.

⁶⁶³ Mieriņa A. Starptautisko privāttiesību attīstības tendences globalizācijas laikmetā. Jurista Vārds, 23.08.2011. Nr. 34 (681), 216., 220. lpp.

⁶⁶⁴ Cheshire, North & Fawcett: Private international law. J. J. Fawcett, J. M. Carruthers; consultant ed. Sir Peter North. 14th ed. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008, p. 154.

⁶⁶⁵ Sk.: 2007. gada 11. jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 864/2007 par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām (Roma II). Oficiālais Vēstnesis, 31.07.2007. L 199/40–49, 4. panta 2. punkts un 2008. gada 17. jūnija Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 593/2008 par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām (Roma I). Oficiālais Vēstnesis, 04.07.2008. L 177/6–16, 4. panta 1. punkta (a) apakšpunkts.

⁶⁶⁶ Sk.: 2003. gada 27. novembra Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas Nr. 1347/2000 atcelšanu. Oficiālais Vēstnesis, 23.12.2003. L 338/1–28, 3. panta 1. punkta (a) apakšpunkts; 2010. gada 20. decembra Padomes Regula (EK) Nr. 1259/2010, ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Oficiālais Vēstnesis, 29.12.2010. L 343/10–16, 5. panta 1. punkta (a) apakšpunkts un 2012. gada 4. jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 650/2012 par jurisdikciju, piemērojamajiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi, publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un Eiropas mantošanas apliecības izveidi. Oficiālais Vēstnesis, 27.07.2012. L 201/107–134, 4. pants.

Tulkošanas un terminoloģijas centrs ir uzsvēris, ka latviešu valodā oficiālajā dokumentācijā ir jālieto vienota terminoloģija. Terminoloģijas lietojums nedrīkst atšķirties Latvijas Republikas tiesību aktos, Eiropas Savienības tiesību aktu un citu starptautisku tiesību aktu latviešu valodas versijās, ja vien šīm atšķirībām nav objektīva pamatojuma (piemēram, atšķirības Latvijas Republikas un Eiropas Savienības tiesību sistēmā, atšķirības starp jēdzieniem, lietojuma jomu, kontekstu u. c.).⁶⁶⁷ Prof. J. Bojārs piedāvā *habitual residence* tulkojumam izmantot jēdzienu “parastā rezidence”,⁶⁶⁸ ar to saprotot personas parasto uzturēšanās vietu kādā konkrētā valstī. Vienveidīgas terminoloģijas nostiprināšanai autore *habitual residence* tulkojumam izmanto jēdzienu “parastā uzturēšanās vieta”, jo rezidence un uzturēšanās vieta tulkojami kā sinonīmi,⁶⁶⁹ bet uzturēšanās vieta vērtējama kā jēdziena “rezidence” latviskota forma.

Uz problēmām, kuras rodas saistībā ar terminu “dzīvesvieta” un “domicils” tulkojumiem daudzajās valodās, norādījusi Barselonas Universitātes starptautisko privāttiesību profesore Alegrija Borrassa (*Alegria Borrás*). Paskaidrojuma ziņojumā par Konvenciju par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās, kas izstrādāta uz Līguma par Eiropas Savienību K3. panta pamata, viņa raksta: “Lai gan pilsonība ir kritērijs, par kura nozīmi nerodas nekādas lielas problēmas, domicils radīja sarežģītāku problēmu, jo šajā tekstā tas parādās tādā nozīmē, kāda tam ir Apvienotajā Karalistē un Īrijā. Šā iemesla dēļ lielākajā daļā tekstu vārda “domicils” ekvivalents parādās pēdējās, lai norādītu, ka tam ir īpaša nozīme. Tādēļ nav iespējams šo terminu pielīdzināt pastāvīgajai dzīvesvietai [...]”⁶⁷⁰ Pilsonības vai domicila esamība pierāda, ka pastāv personas sākotnējā saikne ar attiecīgo valsti. Jēdziena “domicils” galvenais mērķis ir saistīt personu ar valsti, kurā tai pastāvīgi vai uz nenoteiktu laiku ir mājas. To izmanto tādēļ, lai šo personu pakļautu šīs valsts likumiem un tiesību sistēmai vairāku plaši piemērojamu mērķu dēļ, kuri galvenokārt attiecas uz svarīgiem jautājumiem, kas ietekmē ģimenes attiecības un ģimenes īpašumu.⁶⁷¹

Atbilstoši angļu starptautisko privāttiesību doktrīnai tiek izšķirti šādi domicila veidi: **izcelsmes domicils** (*domicile of origin*), **izvēles domicils** (*domicile of choice*) un **atkarības domicils** (*domicile of dependency*).⁶⁷²

⁶⁶⁷ Tiesību aktu tulkošanas rokasgrāmata. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2006, 79. lpp.

⁶⁶⁸ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības II. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 276. lpp.

⁶⁶⁹ Rezidence – *lietv.* mājoklis, mitekļis, mītne, sēdeklis. Izcelsme – vācu *Residenz* < vidusl. lafīņu *residentia* < *residēre* ‘palikt uz vietas, uzturēties’. Kā skaidrots Latviešu konversācijas vārdnīcā, ar rezidenci civiltiesībās saprot personas pagaidu uzturēšanās vietu pretstatā domicilam – pastāvīgai dzīvesvietai. Sk.: Latviešu konversācijas vārdnīca. 18. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1938–1939, 35607. sl.

⁶⁷⁰ Paskaidrojuma ziņojums par Konvenciju par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās, kas izstrādāta uz Līguma par Eiropas Savienību K3. panta pamata (Padome apstiprinājusi 1998. gada 28. maijā), ko sagatavojuši Alegrija Borrassa, Barselonas Universitātes starptautisko privāttiesību profesore (98/C 221/04), 34. pk-ts.

⁶⁷¹ Turpat.

⁶⁷² Vairāk sk.: Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 12.–13. lpp.; Morris J. H. C. *The Conflict of Laws*. 7th ed. London: Sweet & Maxwell, Thomson Reuters Ltd., 2009, pp. 29–30; Cheshire, North & Fawcett: *Private international law*. J. J. Fawcett, J. M. Carruthers; consultant ed. Sir Peter North. 14th ed. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008, p. 154.

Pastāv četri pamatprincipi, ko angļu autori uzskata par būtiskiem domicila noteikšanā:

- 1) katrai personai ir domicils – tas izriet no nepieciešamības tiesisko attiecību noregulēšanā personu saistīt ar noteiktu tiesību sistēmu;
- 2) personai nevar būt vairāk nekā viens domicils vienlaicīgi;
- 3) personas iepriekšējais domicils pastāv līdz brīdim, kamēr netiek konstatēts (pierādīts) jauns domicils;
- 4) kolīziju tiesību jautājumos domicilam tiek piešķirta tikai tā nozīme, kas pastāv angļu tiesībās.⁶⁷³

Vispārējo tiesību valstīs domicila esamību vai neesamību konstatē tiesa. Īpaši tas ir raksturīgs tiesām Anglijā, kur domicila interpretācijā ir plaša uzskatu brīvība. Jau 16.–17. gadsimtā, lai atsauktos uz domicilu kādā vietā, personai bija jāpierāda divas lietas: pirmkārt, personas faktiskā atrašanās šajā vietā, otrkārt – nodoms tur atrasties.⁶⁷⁴ Lai pierādītu, ka persona ir nomainījusi izcelsmes domicilu uz izvēles domicilu, tiesā jāpierāda ne tikai personas ilgstoša dzīvošana jaunajā dzīvesvietā, bet arī personas noteikts nodoms tur izveidot savu pastāvīgo dzīvesvietu. Tiesa var pieprasīt pierādīt, ka personai nav nodoma atgriezties dzimtajā vietā, jo, balstoties uz *animus revertendi*⁶⁷⁵ maksimu, nodoms atgriezties tiek prezumēts. Rezultātā vispārējo tiesību valstu tiesas bieži nolēma, ka personas, kuras visu dzīvi ir nodzīvojušas ārzemēs, ir domicilētas pilsonības valstī un ir pakļautas šīs valsts tiesībām. Un otrādi, ārvalstu pilsoņi, kuri visu dzīvi ir nodzīvojuši vispārējo tiesību valstīs, netika atzīti par šajās valstīs domicilētiem atbilstoši minētajai, grūti apgāžamajai prezumpcijai.

Domicila noteikšanas mērķis ir saistīt personu ar noteiktu tiesību sistēmu zināmu juridisku mērķu nolūkā. Domicils norāda uz personas saikni ar kādu noteiktu tiesību sistēmu, kura tiek dēvēta par tiesību apgabalu, respektīvi, noteiktai tiesību sistēmai pakļautu teritoriju, kas federatīvā valstī ir federācijas subjekts. Piemēram, ASV rezidentam ir domicils nevis Amerikas Savienotajās Valstīs kā tādās, bet gan noteiktā štatā.⁶⁷⁶

Domicila izpratne var krasi atšķirties ne tikai atkarībā no tiesību sistēmas, bet arī atkarībā no tiesību nozares, kurā to izmanto. Piemēram, nodokļu domicila izpratne var atšķirties no domicila izpratnes privāttiesībās. Vāciski runājošajās valstīs pastāv īpaša “galvenās dzīvesvietas” koncepcija (*Hauptwohnsitz*), kas tiek piemērota nodokļu maksāšanas lietās, piemēram, Austrijā. Vācijā *Hauptwohnsitz* ir saistīts ar personas “galveno interešu centru” (*Lebensmittelpunkt*). Tā ir vieta, kurā personai ir tiesības balsot, saņemt pasi un identifikācijas karti, kā arī maksāt vietējai pašvaldībai

⁶⁷³ Morris J. H. C. *The Conflict of Laws*. 7th ed. London: Sweet & Maxwell, Thomson Reuters Ltd., 2009, pp. 31–33.

⁶⁷⁴ Гетьман-Павлова И. В. Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права История международного права и международных организаций. 2010. № 4, 127. с.

⁶⁷⁵ Tulkojumā no latīņu valodas minētā frāze nozīmē “nodoms atgriezties” – autore piezīme.

⁶⁷⁶ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības II. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 257. lpp.

pienākošos nodokļus. Persona var izveidot vairākas sekundāras uzturēšanās vietas (*Nebenwohnsitze*, sg. *Nebenwohnsitz*), kurās tā var maksāt nodokļus, bet nevar balsot.

Starptautiskajās Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences konvencijās un Eiropas Savienības regulās, lai risinātu kolīziju un citus privāttiesību jautājumus, kā piesaistes faktors visbiežāk tiek izmantota personas parastā uzturēšanās vieta. Nosakot personas parasto uzturēšanās vietu, daudz mazāka nozīme ir personas nodomiem pastāvīgi dzīvot šajā valstī un personas būtiskai saiknei (*substantial connection*) ar šo valsti pretēji tam, kā to izvērtē, nosakot domicilu Anglijā.⁶⁷⁷

Ārvalstu praksē vērojami atsevišķi gadījumi, kad starptautisko privāttiesību kodifikācijās likumdevējs ir ietvēris domicila un parastās uzturēšanās vietas definīcijas. Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 4. panta pirmās daļas 1. pk-ts noteic: “Ar fiziskās personas domicilu saprot vietu, kurā atbilstoši iedzīvotāju reģistram, ārvalstnieku reģistram vai “pagaidu reģistram” ir reģistrēta personas galvenā uzturēšanās vieta.” Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 4. panta otrās daļas 1. pk-ts noteic: “Parastā uzturēšanās vieta ir vieta, kurā fiziskā persona ir nodibinājusi savu uzturēšanās vietu neatkarīgi no reģistrācijas un neatkarīgi no vietas, kas noteikta ar uzturēšanās atļauju. Nosakot parasto uzturēšanās vietu, tiek ņemti vērā personiskie un profesionālie kritēriji, kas parāda personas ilgstošu saikni ar šo vietu vai norāda uz vēlmi tādu izveidot.”

Mantošanas regulā teikts, ka, nosakot personas dzīvesvietu (*habitual residence*), ir jāizvērtē mirušā dzīves apstākļi gados pirms viņa nāves un nāves brīdī, jo īpaši mirušā uzturēšanās ilgums un regularitāte attiecīgajā valstī, kā arī šādas uzturēšanās apstākļi un iemesli. Šādi noteiktai dzīvesvietai būtu jāatspoguļo cieša un stabila saikne ar attiecīgo valsti, ievērojot šīs regulas īpašos mērķus.⁶⁷⁸ Savukārt Brisele IIbis regulā papildus dzīvesvietas kritērijam izvirzīts sešus mēnešus ilgs uzturēšanās periods vai domicila nepieciešamība Apvienotās Karalistes un Īrijas gadījumā,⁶⁷⁹ šeit vērojams mēģinājums pietuvināt vispārējo tiesību domicila konceptu kontinentālās Eiropas parastās uzturēšanās vietas konceptam.

Eiropas Savienības regulējumā par tiesu kompetences noteikšanu (Briseles un Lugāno sistēmas) personas domicils ir noteicošais.⁶⁸⁰ Tādējādi Eiropas Savienības tiesību aktu starpā pastāv

⁶⁷⁷ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 12.–13. lpp.

⁶⁷⁸ 2012. gada 4. jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 650/2012 par jurisdikciju, piemērojamajiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi, publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un Eiropas mantošanas apliecības izveidi, 23. apsvēruma.

⁶⁷⁹ 2003. gada 27. novembra Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas Nr. 1347/2000 atcelšanu, 3. panta 1. punkta (a) apakšpunkts.

⁶⁸⁰ Piemēram, 2000. gada 22. decembra Padomes Regula (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komerclietās, 2. pants; 2012. gada 12. decembra Padomes Regula (ES) Nr. 1215/2012 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komerclietās (Pārstrādātā versija), 4. pants; 2000. gada 22. decembra Padomes Regula (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komerclietās, 4. pants; 2007. gada 30. oktobra Konvencija par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komerclietās, 2. pants.

nekonsekvenca. Izvēloties tiesu, kurā tiek iesniegta prasība, tiek vērtēts personas domicils, savukārt, izvēloties strīdam piemērojamās tiesības, – parastā uzturēšanās vieta. Abi minētie piesaistes faktori var nesakrist, līdz ar to teorētiski sanāk, ka strīdā, kas izriet no līgumiskajām vai ārpuslīgumiskajām attiecībām, lieta var būt piekritīga vienas dalībvalsts tiesai, bet jāpiemēro citas valsts tiesību akti.

Situācija, kurā kompetentās tiesas valsts nesakrīt ar valsti, kuras tiesības tiesiskai attiecībai jāpiemēro, pati par sevi nav uzskatāma par neordināru. Tā pastāv kā pieņemama un starptautiskajās privāttiesībās atzīta prakse. Tomēr šādu piemērojamo tiesību valsts un tiesas valsts nesakrītība būtu jādiķtē konkrētās situācijas faktiskajiem apstākļiem, nevis terminoloģijas tulkošanas rezultātā nejauši radītai nesakrītībai vai kļūmei.

Mēģinājumi izveidot vienotu personālā likuma izpratni starptautiskā mērogā līdz šim nav bijuši sekmīgi. **1955. gada Hāgas konvencija par kolīzijām starp nacionālajām tiesībām un domicila tiesībām** (*Convention of 15 June 1955 relating to the settlement of the conflicts between the law of nationality and the law of domicile*) tika pieņemta, bet popularitāti neguva, jo nebija pietiekams dalībvalstu skaits, lai konvencija stātos spēkā.⁶⁸¹

Latvijā saskaņā ar Pilsonības likumu par personas pastāvīgo dzīvesvietu ir jāuzskata vieta, kuru persona deklarējusi kā savu dzīvesvietu Latvijā un kurā tā faktiski dzīvo, ja var to apliecināt, iesniedzot valsts, pašvaldības vai komersanta izziņu vai citus pierādījumus, kas apstiprina faktu, ka persona dzīvo Latvijā.⁶⁸² Tomēr ne vienmēr persona dzīvo savā deklarētajā dzīvesvietā. Tādēļ praksē tiek izmantoti divi termini – “personas deklarētā dzīvesvieta” un personas “faktiskā dzīvesvieta”.

Dzīvesvietas deklarēšanas likumā ir noteikts, ka persona pati brīvi var izraudzīties savu dzīvesvietu. Tā ir ar nekustamo īpašumu (ar adresi) saistīta vieta, kurā persona labprātīgi apmetusies ar tieši vai klusējot izteiktu nodomu tur dzīvot, kurā dzīvot tai ir tiesisks pamats un kuru šī persona atzīst par vietu, kur tā sasniedzama tiesiskajās attiecībās ar valsti un pašvaldību.⁶⁸³ Nepilngadīga bērna dzīvesvieta ir vecāku (aizbildņu) dzīvesvieta, ja vecāki (aizbildņi) nav deklarējuši viņa dzīvesvietu citur.⁶⁸⁴ Dzīvesvietas maiņas gadījumā attiecīgās personas pienākums ir mēneša laikā, kopš tā pastāvīgi dzīvo jaunajā dzīvesvietā, deklarēt to dzīvesvietas deklarēšanas iestādē.⁶⁸⁵ Tātad deklarētā dzīvesvieta ir tā, kas veido personas saikni ar valsti, un katrai personai tā var būt tikai viena. Šāda dzīvesvietas definīcija līdzinās vispārējo tiesību saimes valstīs pastāvošajai domicila izpratnei.

⁶⁸¹ Konvenciju parakstīja piecas valstis – Beļģija, Francija, Luksemburga, Nīderlande un Spānija, no kurām to ratificēja tikai Beļģija un Nīderlande. Atbilstoši konvencijas 10. panta pirmajai daļai, lai konvencija stātos spēkā, ir nepieciešamas piecu dalībvalstu ratifikācijas. Sk.: HCCH Conventions. Status Table. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=35 [Skatīts 23.07.2014.]

⁶⁸² Pilsonības likums, likumā lietoto terminu skaidrojums. Latvijas Vēstnesis, 11.08.1994. Nr. 93 (224).

⁶⁸³ Dzīvesvietas deklarēšanas likums, 3. panta pirmā daļa. Latvijas Vēstnesis, 10.07.2002. Nr. 104 (2679).

⁶⁸⁴ Turpat, 3. panta trešā daļa.

⁶⁸⁵ Turpat, 4. pants.

Personas faktiskā dzīvesvieta atbilst parastās uzturēšanās vietas (*habitual residence*) izpratnei. Tā ir vieta, kurā persona ir izveidojusi savas mājas un kurā tā dzīvo, parasti atgriežas pēc darba, nakšņo u. tml. Personas parastā uzturēšanās vieta ir tā, ko apliecina faktiskie apstākļi, nevis oficiāla reģistrācija. Tāpat personai var piederēt vairāki nekustamie īpašumi dažādās valstīs, tomēr viens no tiem būs tas, kurā persona parasti un pastāvīgi uzturas. Personai, kurai ir tikai viena dzīvesvieta, tās deklarētā dzīvesvieta sakrīt ar faktisko dzīvesvietu. Latvijas Civillikuma Ievada 7. pantā ietvertā definīcija pēc būtības līdzinās tai izpratnei, kāda atbilst personas faktiskajai dzīvesvietai.

Koncepcijā par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu tika ierosināts pārvērtēt Latvijas Civillikuma Ievada 7. pantā paredzētos noteikumus, it īpaši attiecībā uz fiziskajām personām, izvērtējot nepieciešamību paredzēt elastīgāku regulējumu un nodrošinot tā sabalansētību ar Dzīvesvietas deklarēšanas likumu, kā arī attiecīgajiem Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas paredz domicila kā piesaistes faktora izmantošanu.⁶⁸⁶

Latvijas nacionālajos normatīvajos aktos nav ietverts skaidrojums par to, kas ir personas “pastāvīgā dzīvesvieta”. Tādējādi šīs jēdziens ir uzskatāms par ģenerālklausulu, kuru tiesnesis katrā konkrētā lietā piepilda ar saturu. Tas, vai personai ir pastāvīga dzīvesvieta Latvijā, ir izšķirošs apstākļi valsts sociālo pabalstu jomā. Tiesības uz valsts sociālajiem pabalstiem ir Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuriem piešķirts personas kods un kuri pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā.⁶⁸⁷ Tādēļ administratīvo tiesu praksē ir sniegts minētā jēdziena skaidrojums. Proti, pastāvīgā dzīvesvieta nav uzturēšanās jeb pagaidu dzīvesvieta. Parastā dzīvesvieta ir tā vieta, kur persona turpina parasti dzīvot un kur atrodas tās parasto interešu centrs. Dzīvesvietas noteikšanā vienlīdz jāpamatojas gan uz subjektīvajiem apstākļiem (personas griba), gan objektīvajiem (ārējie dzīves apstākļi), kas saistīti ar personas tiesībām uzturēties kādā noteiktā valstī.⁶⁸⁸

Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā ir izstrādāti kritēriji, kuri kopsakarā var liecināt par to, ka persona saglabā ciešu saiti ar savas dzīvesvietas valsti. Proti, lai noteiktu dzīvesvietu, kurā atrodas personas parasto interešu centrs, vērā ņemams ne tikai personas ģimenes stāvoklis un ģimenes atrašanās vieta, bet arī tie apstākļi, kuru dēļ persona ir aizbraukusi, tās nodarbinātības veids citā valstī, kā arī dzīvošanas ilgums un nepārtrauktība pirms nodarbinātības uzsākšanas, prombūtnes

⁶⁸⁶ Koncepcija par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu (2006), 20. lpp.

⁶⁸⁷ Valsts sociālo pabalstu likums, 4. panta pirmā daļa. Latvijas Vēstnesis, 19.11.2002. Nr. 168 (2743).

⁶⁸⁸ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 30. decembra spriedums Nr. SKA-731/2010, motīvu daļa, 9. pk-ts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 16. decembra spriedums Nr. SKA-730/2010, motīvu daļa, 9. pk-ts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 28. jūnija spriedums Nr. SKA-424/2010, motīvu daļa, 8. pk-ts un citi spriedumi.

ilgums un iemesli (personas attieksme pret prombūtni), nodoms atgriezties tajā vietā, kur persona dzīvojusi pirms nodarbinātības uzsākšanas, kā izriet no lietas apstākļiem kopumā.⁶⁸⁹

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts līdzīgās lietās ir atzinis, ka jēdziena “pastāvīgā dzīvesvieta” izpratnei ir ņemama vērā jēdziena “parastā dzīvesvieta” izpratne, piemērojot Padomes 1971. gada 14. jūnija Regulu (EEK) Nr. 1408/71 par sociālā nodrošinājuma shēmu piemērošanu darba ņēmējiem un to ģimenēm, kas pārvietojas Kopienas teritorijā. Cita starpā minētā regula noteic, ka “pastāvīgā dzīvesvieta” (*residence*) nozīmē “parasto pastāvīgo dzīvesvietu” (*habitual residence*) un “uzturēšanās” (*stay*) nozīmē “pagaidu pastāvīgu” dzīvesvietu (*temporary residence*).⁶⁹⁰ Tiesību aktos jēdziens “pastāvīgā dzīvesvieta” tiek skaidrots, ņemot vērā tās jomas, kuras attiecīgie tiesību akti regulē.

Neņemot vērā dažādo terminoloģiju, kas lietota, lai noteiktu personas dzīvesvietu un saikni ar valsti, var konstatēt zināmas likumsakarības. Vēsturiski personas saikne ar valsti (pēc lēņu tiesībām – ar zemes kungu) tika noteikta pēc teritorialitātes principa tajā vietā, kur persona bija apmetusies uz dzīvi jeb domicilēta. Politisku un ideoloģisku apsvērumu dēļ 19. gadsimtā atsevišķās Eiropas valstīs domicila principu nomainīja pilsonības princips. Tā Eiropas valstis sadalījās divās nometnēs – vienā valstu grupā personas saikni ar valsti vēl joprojām noteica pēc domicila principa, otrā – pēc pilsonības principa. 20. gadsimtam raksturīgās personu mobilitātes rezultātā pilsonības un domicila nozīme mazinās. Personai var būt dzīvesvietas un darbavietas vairākās valstīs vienlaicīgi, tai pašā laikā personai var būt arī vairākas pagaidu dzīvesvietas. Strikta domicila vai pilsonības principa ievērošana līdz ar to vairs nav efektīva. Tādēļ ārvalstu likumdevēji jaunākajās starptautisko privāttiesību kodifikācijās kā personas piesaistes faktoros kombinē vai nu domicilu un parasto uzturēšanās vietu, vai pilsonību un parasto uzturēšanās vietu, tā ievērojot zināmu konsekvenci terminoloģijas un konceptuālo risinājumu ziņā.

Sociālā nodrošinājuma jomā noteiktas dzīvesvietas konstatācijai ir daudz lielāka ekonomiska nozīme nekā privāttiesiskajās attiecībās. Valsts sociālo pabalstu politika un budžets veidojas no valstī nomaksājamiem nodokļiem. Privāttiesiskajās attiecībās, ņemot vērā šo attiecību dispozitīvo raksturu, nav pamata apšaubīt personas norādīto dzīvesvietu kā tās domicilu vai parasto uzturēšanās vietu. Tikai tad, ja personas piesaistes faktoriem lietā ir izšķiroša nozīme, tiesai vai citam tiesību piemērotājam var nākties saskarties ar kvalifikācijas grūtībām.

Līdzīgi kā fiziskai personai mēdz būt vairākas dzīvesvietas, arī juridiskai personai var būt vairākas atrašanās vietas. Mūsdienu ekonomiskajos apstākļos globalizācijas ietekmē juridiskās personas valstiskā piederība nereti ir grūti nosakāma. Juridiskā persona var būt reģistrēta vienā

⁶⁸⁹ Sk.: Eiropas Savienības Tiesas spriedums lietās Nr. C-76/76 un Nr. C-102/91.

⁶⁹⁰ Regulation (EEC) No. 1408/71 of the Council of 14 June 1971 on the application of social security schemes to employed persons and their families moving within the Community, Article 1, (h), (i). Official Journal, 5/7/71. No. L 149/2, C 416–463.

valstī, tās kontroles centrs var atrasties otrā valstī, administratīvais aparāts un pārvalde – vēl trešajā valstī. Saimniecisko darbību tā var veikt ceturtajā valstī, bet dalībnieki (akcionāri) var būt no visdažādākajām valstīm.⁶⁹¹ Ne tiesību teorijā, ne praksē nav atrodama vienota pieeja juridiskās personas personālo piesaistes faktoru noteikšanā.

Turklāt komercdarbības vidē pastāv plašas komersantu veidu izvēles iespējas. Komercdarbības veikšanai ir iespējams izvēlēties komercdarbības formas ar nodalītu juridisko atbildību (juridiskas personas), kā arī dažādas līgumsabiedrības.⁶⁹² Sarežģītākas pārvaldes formas tiek īstenotas ar koncernu starpniecību. Eiropas Savienības tiesību akti piedāvā dibināt Eiropas komercsabiedrības (*Societas Europaea*), kas darbojas saskaņā ar 2001. gada Eiropas uzņēmēj-sabiedrības statūtiem. Šāds komercsabiedrības statuss komersantam ļauj reģistrēties kādā no Eiropas Savienības dalībvalstīm un vienkāršoti pārvietot uzņēmumu uz citu dalībvalsti. Tādējādi ārvalsts juridiska persona, kura piedalās civiltiesiskajā apgrozībā, vienlaikus var būt pakļauta vairākām tiesību sistēmām. Pirmkārt, tās būs tās valsts tiesības, kurā juridiskā persona ir dibināta un reģistrēta, otrkārt – tās valsts tiesības, kurā juridiskā persona darbojas vai plāno darboties.⁶⁹³

Tāpat komercdarbībā piedalās individuālie komersanti, kuri netiek uzskatīti par juridiskām personām. Nereti individuālajam komersantam savas profesionālās darbības ietvaros pieder vairāki nekustamie īpašumi. Vienā īpašumā būs individuālā komersanta kā fiziskas personas dzīvesvieta, citā īpašumā – individuālā komersanta komercdarbības administratīvais centrs, vēl citā – atvērta filiāle. Teorētiski kā piesaistes faktoros var izmantot visas trīs vietas. Beļģijas likumdevējs šo situāciju risinājis tādējādi, ka ar parasto uzturēšanās vietu saprot komersanta galveno komercdarbības vietu, ņemot vērā administrācijas atrašanās vietu vai komercdarbības veikšanas vietu, bet subsidiāri var ņemt vērā arī valdes atrašanās vietu.⁶⁹⁴ Tātad šādās situācijās tiek izvērtēta komersanta saikne ar tā atrašanās vietu kā nepieciešamu kritēriju.

Pēdējo gadu pieredze rāda, ka ārvalstu likumdevēji vairs neizvēlas vienu noteiktu piesaistes faktoru juridiskās personas personālo tiesību noteikšanā, bet arvien biežāk kombinē vairākas pieejas, tā kolīziju tiesību regulējumu padarot efektīvāku. Piemēram, ASV un Lielbritānijas tiesībās iestrādāta gan inkorporācijas, gan kontroles teorija. Savukārt Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 154. panta pirmā daļa noteic: “Uzņēmēj-sabiedrībai piemēro tās valsts tiesības, kurā tā ir dibināta, ja ir ievērotas reģistrācijas prasības, vai – šādu prasību neesamības gadījumā, ja ir ievērotas šajā valstī noteiktās dibināšanas prasības.” Turpat otrā daļa noteic: “Ja nav

⁶⁹¹ Mieriņa A. Starptautisko privāttiesību attīstības tendences globalizācijas laikmetā. *Jurista Vārds*, 23.08.2011. Nr. 34 (681), 172.–174. lpp.

⁶⁹² Vairāk par juridisko personu veidiem ārvalstīs sk.: Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 106.–108., 120.–123. lpp.

⁶⁹³ Piemēram, juridisko personu filiālēm vai pārstāvniecībām, uzsākot darbību Latvijas Republikas teritorijā, tās ir jāreģistrē LR Uzņēmumu reģistrā. Tādējādi tiek nodrošināta ārvalstu komersantu komercdarbības pārskatāmība – autores piezīme.

⁶⁹⁴ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 4. pants.

iespējams izpildīt iepriekš minētos nosacījumus, uzņēmējsabiedrībai piemēro tās valsts tiesības, kurā tā faktiski veic savu saimniecisko darbību.” Tādējādi Šveices tiesībās subsidiāri darbojas inkorporācijas un efektīvas saimnieciskās darbības vietas teorijas.

Jaukta personālo piesaistes faktoru sistēma tiek ietverta arī citās jaunākajās nacionāla līmeņa starptautisko privāttiesību kodifikācijās. Piemēram, Krievijas, Polijas, Lietuvas, Igaunijas, Šveices, Kvebekas (Kanāda) u. c. likumdevēji juridiskās personas statusa noteikšanā izmanto saliktas alternatīvas vai kumulatīvas piesaistes. Kvebekas Civilkodeksa 3083. panta otrā daļa noteic: „Juridiskās personas statusu un rīcībspēju noteic tās valsts tiesības, pēc kurām tā ir izveidota, bet juridiskās personas darbībai piemēro tās valsts tiesības, kurā tā darbojas.”

Beļģijas likumdevējs, atšķirībā no citu valstu likumdevējiem, papildus ir ietvēris juridiskas personas domicila un pastāvīgās uzturēšanās vietas legāļdefinīcijas. Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 4. panta pirmās daļas 2. pk-ts noteic: “Ar juridiskās personas domicilu saprot vietu Beļģijā, kurā atrodas juridiskās personas valdes sēdekļis.” Turpat 4. panta otrās daļas 2. pk-ts noteic: „Ar juridiskās personas pastāvīgo uzturēšanās vietu saprot vietu, kurā atrodas juridiskās personas galvenais interešu centrs.” Savukārt 4. panta trešā daļa noteic: „Šā likuma ietvaros juridiskās personas galveno interešu centru noteic, ņemot vērā gan tās administrācijas vietu, gan saimnieciskās darbības norises vietu, gan subsidiāri citu mītnes vietu.”

Mg. iur. Guntars Precinieks raksta, ka Latvijas Civillikuma Ievada 8. pantā iekļautā patiesā sēdekļa vietas teorija praksē nekad nav izmantota, jo sevišķi attiecībā pret to valstu sabiedrībām, kas nav Eiropas Savienības dalībvalstis. *De facto* valda reģistrācijas vietas teorija, taču nav ne kolīziju tiesību, ne materiālo tiesību regulējuma, kas novērstu reģistrācijas vietas teorijas negatīvās izpausmes civiltiesiskajā apgrozībā.⁶⁹⁵ Juridiskās personas reģistrācijas vietas tiesību piemērošanu juridiskās personas tiesībspējas izvērtēšanai noteic Latvijas noslēgtie tiesiskās palīdzības līgumi.⁶⁹⁶ Tuvākajām kaimiņvalstīm – Lietuvai, Igaunijai, Krievijai un Baltkrievijai – atšķirībā no Latvijas nacionālajā starptautisko privāttiesību regulējumā iekļautās *lex societatis* – pamata norādes sakrīt ar tiesiskās palīdzības līgumu regulējumu.

⁶⁹⁵ Precinieks G. Eiropas Savienības dalībvalstī reģistrētai sabiedrībai piemērojamais likums: vai atvadas no kolīzijas tiesiskā regulējuma? Tiesību integrācija un jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 195.–196. lpp.

⁶⁹⁶ Līgums starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās, 22. panta otrā daļa; Līgums starp Latvijas Republiku un Uzbekistānas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās, 22. panta otrā daļa; Latvijas Republikas un Moldovas Republikas līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās, 21. panta otrā daļa; Līgums starp Latvijas Republiku un Ukrainu par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās, 21. panta otrā daļa; Latvijas Republikas un Kirgīzijas Republikas līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās, 22. panta otrā daļa; Līgums starp Latvijas Republiku un Baltkrievijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās, 21. panta otrā daļa; Līgums starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās, 22. panta otrā daļa; Līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku, 21. panta otrā daļa.

4.3. Ārvalsts tiesību piemērošanas regulējums

4.3.1. Ārvalsts tiesību piemērošanas pienākums

Starptautiskās apgrozības interesēs vienas valsts tiesības noteiktās robežās tiek atzītas un piemērotas citās valstīs. Personai pārvietojoties no vienas valsts uz citu, saglabājas šīs personas personiskās un mantiskās tiesības, kas iegūtas iepriekš kādā citā valstī. Piemēram, personas tiesības uz vārdu un uzvārdu, personas īpašumtiesības uz automašīnu un citām lietām, noslēgtā laulība u. tml. tiek atzītas ārvalstīs, balstoties uz to tiesisko pamatu, pēc kura šīs tiesības tika iegūtas. Tādējādi ārvalsts tiesībām atsevišķos šo tiesību aspektos piemīt ekstrateritoriāls raksturs. Ja tiek atzītas ārvalsts tiesības kopumā kā personas subjektīvās tiesības, kas iegūtas ārvalstīs, tad šādi atzīšanai ir pasīvs raksturs. Ja ārvalsts tiesības lietas izskatīšanas gaitā tiek piemērotas kādā konkrētā valstī, tad ārvalsts tiesību atzīšana iegūst aktīvu raksturu.⁶⁹⁷

Ārvalsts tiesību piemērošanas gadījumā neizbēgami jāsakaras ar vairākām problēmām, proti, ārvalsts tiesību kopējo jēdzienu noteikšana, to satura noskaidrošana, ārvalsts tiesību iztulkošanas un piemērošanas īpatnības. Pēc *Mg. iur.* Jūlijas Kolomijcevas domām, Latvijā Civilprocesa likums neregulē vairākus jautājumus, kas ir svarīgi, civilprocesā piemērojot ārvalsts tiesības. Piemēram, civilprocesā netiek skaidri nošķirti gadījumi, kad un kādā kārtībā tiesa vai lietas dalībnieki skaidro ārvalsts tiesību saturu.⁶⁹⁸ Tādēļ ārvalsts tiesību piemērošanas procesā būtu skaidri jānošķir tiesas un lietas dalībnieku pienākumi, jāneregulē ārvalsts tiesību izziņas līdzekļi un ārvalsts tiesību izzināšanas kārtība, uzaicinot ekspertu vai speciālistu, kas palīdzētu tiesai atklāt ārvalsts tiesību saturu un būtu no pusēm neatkarīga trešā persona.⁶⁹⁹

Atšķirībā no ārvalstu starptautisko privāttiesību kodifikācijām, Latvijas tiesībās *expressis verbis* nav uzsvērtā tiesas loma ārvalsts tiesību piemērošanā *ex officio*. Tādēļ praksē tas ir radījis maldīgu priekšstatu par tiesas pienākumiem ārvalsts tiesību piemērošanā un to satura noskaidrošanā. Uz nepieciešamību piemērot ārvalsts tiesības *ex officio* norāda tiesību doktrīna. K. Balodis, atsaucoties uz 1938. gadā publicētajām vācu autoru atziņām par Latvijas Civillikumu, raksta: “Ja Latvijas starptautisko privāttiesību normas paredz ārvalsts tiesību piemērošanu, tiesai ārvalsts tiesības jāpiemēro pēc savas iniciatīvas jeb “*ex officio*”, nevis pēc pušu pieteikuma.”⁷⁰⁰ Ārvalsts tiesību piemērošanas iespēju paredz gan Civillikuma Ievada, gan Notariāta likuma, gan Civilprocesa likuma normas.

⁶⁹⁷ Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 239. lpp.

⁶⁹⁸ Kolomijceva J. Ārvalsts likuma piemērošana. Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 143. lpp.

⁶⁹⁹ Turpat.

⁷⁰⁰ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 28. lpp.

Latvijas normatīvajos aktos ir noteikts, ka likumā vai līgumā noteiktajos gadījumos tiesa piemēro citu valstu likumus un starptautisko tiesību normas.⁷⁰¹ Likumā noteiktajos gadījumos arī zvērināts notārs piemēro citu valstu likumus un noskaidro piemērojamā ārvalsts likuma saturu.⁷⁰² Ja Latvijas likums atļauj piemērot ārvalsts tiesības, to saturu noskaidro likumos noteiktajā kārtībā. Ja tas nav iespējams, tad pieņemams, ka attiecīgās ārvalsts tiesiskā iekārta apspriežamajā tiesību nozarē atbilst Latvijas tiesiskajai iekārtai tajā pašā nozarē.⁷⁰³

Tādējādi Latvijas tiesībās ir ietverti tikai atsevišķi noteikumi, galvenokārt par ārvalsts tiesību teksta un satura noskaidrošanu. Citi aspekti normatīvā līmenī netiek regulēti. Civilprocesa likums klusē un nenoteic tiesas un pušu iniciatīvas sadalījumu ārvalsts tiesību piemērošanā, tādēļ svarīgi saprast, kāds ir bijis likumdevēja plāns, ietverot tik lakonisku regulējumu. Civilprocesa likuma 80. nodaļa pašreizējā redakcijā ir spēkā kopš 2004. gada 1. maija.⁷⁰⁴ Līdz tam ārvalsts likumu piemērošanu civillietu iztiesāšanā visai līdzīgā redakcijā noteica Civilprocesa likuma 79. nodaļas 642. un 643. pants.⁷⁰⁵ Likumdevējs jau vairākās likuma redakcijās ir atturējies no speciālu noteikumu paredzēšanas, kas ārvalsts tiesību piemērošanas procesā nošķirtu tiesas un lietas dalībnieku pienākumus.

Lai kļiedētu mītus un pieņēmumus, ir jāveic zināma tiesību normu un doktrīnas izpēte. Pirmkārt, ir jānodala ārvalsts tiesību piemērošanas darbība no ārvalsts tiesību satura noskaidrošanas darbības. Otrkārt, jāatbild uz jautājumu – vai tiesai ir jāpiemēro ārvalsts tiesības pēc savas iniciatīvas – *ex officio*? Vai, šādi rīkojoties, tiesa nepārkāpj civilprocesa dispozitivitātes principu un nerīkojas ārpus savas kompetences?

Ja persona vēlas celt prasību tiesā savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzībai, ir jāievēro Civilprocesa likumā noteiktās prasības. Prasības pieteikumā ir jāietver obligātie rekvizīti – prasības pamats, priekšmets, prasītāja prasījumi un citas juridiskas formalitātes, tai skaitā likums, ar kuru prasība pamatota.⁷⁰⁶ Lai gan likumā ir skaidri noteiktas galvenās pušu un arī tiesas tiesības un pienākumi, tomēr reizēm rodas neskaidrības par pušu un tiesas iniciatīvas ierobežojumu noteikšanu.⁷⁰⁷ Ārvalsts tiesību piemērošanas aspektā svarīgi ir noskaidrot, vai tiesai ir pienākums pašai, pamatojoties uz nacionālajām vai starptautiskajām un Eiropas Savienības kolīziju normām, pārbaudīt, vai ir jāpiemēro ārvalsts tiesības.

⁷⁰¹ Civilprocesa likums, 5. panta ceturtā daļa. Latvijas Vēstnesis, 03.11.1998. Nr. 326/330 (1387/1391); Likums “Par tiesu varu”, 18. pants. Ziņotājs, 14.01.1993. Nr. 1.

⁷⁰² Notariāta likums, 81.1 pants. Latvijas Vēstnesis, 09.07.1993. Nr. 48.

⁷⁰³ Latvijas Republikas Civillikuma Ievada 22. pants.

⁷⁰⁴ Grozījumi Civilprocesa likumā. Latvijas Vēstnesis, 23.04.2004. Nr. 64 (3012).

⁷⁰⁵ Civilprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, 03.11.1998. Nr. 326/330 (1387/1391).

⁷⁰⁶ Civilprocesa likuma 128. panta otrā daļa.

⁷⁰⁷ Līcis A. Prasības tiesvedība un pierādījumi. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 57. lpp.

Prof. V. Bukovskis raksta, ka civilprocesa virzība ir iespējama trīs variācijās:

- 1) tā balstās vienīgi uz pušu iniciatīvu, jo likums var visu atstāt pušu brīvai ierosmei (*Ne procedat iudex ex officio*). Šādā gadījumā tiesa neko neuzsāk bez puses lūguma;
- 2) tā balstās uz tiesas iniciatīvu pušu ierosinājuma vietā. Tiesa negaida puses lūgumu, bet pati rūpējas par procesa nepārtrauktu gaitu, darbojoties *ex officio*;
- 3) tā balstās uz pušu un tiesas iniciatīvu, apvienojot pušu ierosmi un tiesas patstāvīgu darbību.⁷⁰⁸

Lai nepieļautu tiesas procesa ļaunprātīgu kavēšanu, pēc prof. V. Bukovska domām, pareizākais ir apvienot tiesas un pušu iniciatīvas.⁷⁰⁹ Ja ārvalstu tiesību piemērošanu vai to satura skaidrošanu atstātu tikai pušu ziņā, iespējams, puse, kura ir ieinteresēta procesu aizkavēt, varētu pamatoti atsaukties uz grūtībām ārvalsts tiesību satura izzināšanā. Civilprocesa likumā ir ietvertas normas, kas paredz vispārēju regulējumu prasības tiesvedībai. Tādējādi prasību tiesā var celt personas neatkarīgi no tā, vai viņu aizskartās vai apstrīdētās civilās tiesības ir vai nav apgrūtinātas ar ārvalsts elementu. Tas nozīmē, ka visi noteikumi, kuri attiecas uz jebkuru gadījumu vispārēji, attiecas arī uz pārrobežu situāciju.

Tiesa taisa spriedumu par prasībā noteikto prasības priekšmetu un uz prasībā norādītā pamata, nepārsniedzot prasījuma robežas.⁷¹⁰ Novērtējot prasījuma pamatotību, tiesa var ievērot tikai tos faktus vai apstākļus, kurus puses norādījušas kā prasības, pretprasības vai iebildumu pamatu.⁷¹¹ Tiesību doktrīnā ir uzsvērts, ka tiesa nav saistīta ar likumu normām, ar kurām pamatoti prasījumi vai iebildumi. Tas nozīmē, ka, taisot spriedumu, tiesa var atsaukties uz likuma normām pēc sava ieskats, un tā nav saistīta ar likuma normām, uz kurām atsaukušies prasītājs vai atbildētājs.⁷¹² Arī tiesu praksē ir nostiprinājusies atziņa, ka materiālo tiesību norma, ar kuru konkrētais prasījums ir pamatots, nav ne prasības priekšmets, ne pamats.⁷¹³ Tādēļ tas, ka tiesa spriedumu ir pamatojusi ar citu tiesību normu nekā to, uz kuru atsaukušies kāda no pusēm, nenozīmē, ka tiesa ir rīkojusies ārpus savas kompetences robežām vai grozījusi prasības pamatu.

Judikatūrā ir nostiprinājusies atziņa, ka tiesas uzdevums ir saistīt apstākļus, kas veido prasības pamatu (juridiskos faktus), ar materiālo tiesību normām, kuru hipotēzēs ir norādīti fakti,

⁷⁰⁸ Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, 241.–242. lpp.

⁷⁰⁹ Turpat.

⁷¹⁰ Civilprocesa likuma 192. pants.

⁷¹¹ Līcis A. Prasības tiesvedība un pierādījumi. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 58. lpp.

⁷¹² Turpat.

⁷¹³ Sk., piemēram, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013. gada 6. novembra spriedumu Nr. CA-2890-13/7, lietā Nr. C30664912, kā arī līdzīgu spriedumu uzskatījumu: Briedis E. Tiesību normas hipotēze nosaka prasības pamata saturu. Jurista Vārds, 04.12.2012. Nr. 49 (748).

kas nosaka pušu apstrīdētās un aizskartās tiesības un tām atbilstošus pienākumus.⁷¹⁴ Tiesa ne tikai ir tiesīga, bet tai ir pienākums konkrētam gadījumam piemērot atbilstošas tiesību normas, kaut arī tās nesakrīt ar prasības pieteikumā uzrādītajām vai tajā vispār nav minētas.⁷¹⁵

Tādējādi tiesa nav saistīta ar ārvalsts tiesību normām, ar kurām pamatoti pušu prasījumi vai iebildumi. Ja puses savus prasījumus pamato ar faktiskajiem apstākļiem neatbilstošām ārvalsts tiesību normām vai vispār nav atsaukušās uz ārvalsts tiesību normām, kad tādas atbilstoši kolīziju tiesību regulējumam būtu jāpiemēro, un ja tiesai nav iespējas iejaukties, tiek pārkāpts procesuālā taisnīguma princips. Civilprocesa likumā ir izvirzītas striktas prasības tam, lai ārvalstīs taisītos spriedumos ārvalsts tiesības tiktu pareizi piemērotas. Pretējā gadījumā šādu spriedumu nevajadzētu atzīt un attiecīgi arī izpildīt Latvijā. Ārvalsts tiesas nolēmumu neatzīst, ja, pieņemot ārvalsts tiesas nolēmumu, nav piemērots tās valsts likums, kas būtu piemērojams atbilstoši Latvijas starptautisko privāttiesību kolīziju normām.⁷¹⁶ Minēto noteikumu iespējams pilnībā izpildīt tikai tad, ja tiesa piemēro ārvalsts tiesības *ex officio*.

Eiropas Padomes 1950. gada Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu [...] pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, ar likumu noteiktā tiesā.” Eiropas Cilvēktiesību Tiesa (ECT) norādījusi, ka taisnīgas tiesas jēdziens ietver tiesības prasīt, lai valsts nodrošina tiesas sprieduma efektīvu izpildīšanu.⁷¹⁷ ECT arī ir uzsvērusi, ka konvencijas 6. pantā garantētās tiesības būtu iluzoras, ja spēkā esošs tiesas nolēmums, kas nav pārsūdzams, nebūtu izpildāms un tas savukārt radītu negatīvas sekas vienam no lietas dalībniekiem. Līdz ar to tiesas sprieduma izpilde ir tiesību uz taisnīgu tiesu neatņemama sastāvdaļa.⁷¹⁸ Ņemot vērā minēto, Satversmes 92. panta pirmais teikums ir jātulko tādējādi, ka tas ietver tiesas sprieduma efektīvas izpildīšanas garantijas, jo bez tām pārējie taisnīgas tiesvedības principi zaudē savu jēgu.⁷¹⁹

Līdz ar to apgalvojums, ka ārvalsts tiesības Latvijā ir fakta jautājums un tiesai nav pienākuma pašai pārbaudīt, vai ir jāpiemēro ārvalsts tiesības, ir visai diskutabls. Lai spriedumu

⁷¹⁴ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. SKC-635; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 11. maija spriedums lietā Nr. SKC-196.

⁷¹⁵ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 9. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-400, 7.3. punkts; arī Vidzemes apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2015. gada 26. novembra spriedums Nr. CA-0126-15/07 lietā Nr. C30520113 un Latvijas Republikas Augstākā tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 20. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-74.

⁷¹⁶ Civilprocesa likuma 637. panta otrās daļas 7. pk-ts.

⁷¹⁷ Sk.: ECT 2004. gada 22. jūnija sprieduma lietā “Pini and Others v. Romania”, pieteikumi Nr. 78028/01 un 78030/01, 174.–189. punkts un 2003. gada 24. jūlija sprieduma lietā “Ryabykh v. Russia”, pieteikums Nr. 52854/99, 54.–56. punkts. Citēts no: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-13-01.

⁷¹⁸ Sk.: ECT 2002. gada 7. maija spriedums lietā “Burdov v. Russia”, pieteikums Nr. 59498/00, 34. punkts un 2014. gada 4. novembra lēmums lietā “Popov and others v. Russia”, pieteikums Nr. 20347/09, 17. punkts. Citēts no: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-13-01.

⁷¹⁹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-13-01, secinājumu daļas 11. punkts.

varētu atzīt un izpildīt Latvijā, ārvalsts tiesām būtu jāpiemēro ārvalsts tiesības *ex officio*, bet tiesas Latvijā to var nedarīt, ja ārvalsts tiesību piemērošana atstāta pušu ziņā. Tas pārkāpj Latvijas noslēgtajos tiesiskās palīdzības līgumos noteikto nacionālo režīmu, kas paredz tāda paša režīma piešķiršanu partnervalstij, tās fiziskām un juridiskām personām, kāds tiek lietots attiecībās ar savas valsts fiziskām un juridiskām personām.⁷²⁰

Tiesas pienākums ir raudzīties, lai savas procesuālās tiesības un pienākumus puses realizētu atbilstoši likuma prasībām, un nepieļaut tādas darbības, kas neatbilst likuma noteikumiem.⁷²¹ Prof. V. Bukovskis raksta: “Tā kā materiālie likumi normē personu savstarpējās privāttiesiskās attiecības, kuras sastāv no tiesībām un pienākumiem, bet procesuālie likumi paredz tikai tiesību aizsardzības kārtību un traucēto tiesību atjaunošanu ar tiesas palīdzību, tad prasītājam sava tiesība uz tiesas palīdzību jāpamato uz attiecīgiem likumiem [...]. Tā kā tomēr pilsoņi var nepārzināt materiālās un procesuālās tiesības visos sīkumos, un tā kā pēc mūsu likumiem advokāta pieņemšana lietas vešanai arī nav obligātoriska (nav *Anwaltszwang*), tad izpildīt prasījumu – noteikti uzrādīt prasības sūdzībās attiecīgos likumus, ir visai grūti, kamdēļ likumu neaizrādīšana un pat nepareiza aizrādīšana neatņem prasītājam iespēju panākt taisnīgu tiesas aizsardzību, vēl vairāk tādēļ, ka *jura novit curia* – tiesai pašai jāzin likumi un jāpiemēro tie ne tikai pēc likuma burtā, bet arī pēc likuma gara.”⁷²² Tādējādi prof. V. Bukovska uzsvērtā taisnīgu tiesas aizsardzību iespējams panākt, ja tiesa iesaistās un subsumcijas ceļā piemēro atbilstošu tiesību normu.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts ir norādījis: ja tiesa nav pareizi noteikusi kolīziju normas un tādējādi nav piemērojusi atbilstošas materiālo tiesību normas, kā rezultātā tiesa ir pieņēmusi pretrunīgu spriedumu, tas uzskatāms par būtisku pārkāpumu, kas ir par pamatu šāda sprieduma atcelšanai.⁷²³ Likuma piemērošana konkrētajām tiesiskajām attiecībām ir tiesas autonomas uzdevums katrā atsevišķā gadījumā. Tā vēlreiz tiek uzsvērtā pareizas kvalifikācijas nozīme, kuras rezultātā sākotnēji tiek noteikta atbilstoša kolīziju norma, kas secīgi noved pie atbilstošu kādas valsts – tiesas valsts vai ārvalstu – tiesību piemērošanas. Tiesas valsts tiesību automātiska piemērošana jebkurām tiesiskajām attiecībām pārrobežu lietās neļauj nonākt pie pusēm taisnīgākā rezultāta civiltiesiskā strīdā.⁷²⁴

⁷²⁰ Piemēram, Tiesiskās palīdzības līguma, kas noslēgts starp Latviju un Uzbekistānu, 3. pants noteic: “Vienas Līgumslēdzējas Puses pilsoņiem ir tiesības brīvi un netraucēti griezties otras Līgumslēdzējas Puses tiesās, prokuratūrās, notariāta iestādēs [...] un citās iestādēs, kuru kompetencē ir civilās, ģimenes un darba, tai skaitā arī dzīvokļu, krimināllietas, tie var uzstāties tajās, pieteikt lūgumus, celt prasības un veikt citas procesuālās darbības ar tādiem pašiem noteikumiem kā pašu pilsoņi.” Līgums starp Latvijas Republiku un Uzbekistānas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās, 3. pants. Latvijas Vēstnesis, 27.09.1996. Nr. 162/163 (647/648).

⁷²¹ Līcis A. Prasības tiesvedība un pierādījumi. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 57. lpp.

⁷²² Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, 304.–305. lpp.

⁷²³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 27. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-131/2011.

⁷²⁴ Civilprocesa likuma komentāri III (61.–86. nodaļa). Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 827. lpp.

4.3.2. Ārvalsts tiesību satura noskaidrošana

Ja piemērojams ārvalsts likums, lietas dalībnieks, kurš atsaucas uz ārvalsts likumu, iesniedz tiesai noteiktā kārtībā apliecinātu tā teksta tulkojumu valsts valodā.⁷²⁵ Līdzīgs regulējums ir paredzēts gadījumiem, kad zvērinātam notāram ir jāpiemēro ārvalsts likums.⁷²⁶ Šis noteikums sasaucas ar romiešu tiesību principu – “kas tiesā kaut ko apgalvo, tam tas ir jāpierāda”.⁷²⁷ Katrai pusei jāpierāda tie fakti, ar kuriem tā pamato savus prasījumus vai iebildumus. Prasītājam jāpierāda savu prasījumu pamatotība. Atbildētājam jāpierāda savu iebildumu pamatotība.⁷²⁸ Ar likumu uzliktais pierādīšanas pienākums (*onus probandi*) attiecas uz faktu pierādīšanas nepieciešamību, lai tiesa pēc iespējas pilnīgāk spētu rekonstruēt faktisko notikumu, kura dēļ norit tiesvedība.

Apgalvojums, ka prasījumu vai iebildumu pamats izriet no konkrētajām attiecībām piemērojamā ārvalsts likuma un tādēļ pusēm ir jāpamato ārvalsts likuma piemērošana,⁷²⁹ nav pareizs. Prasības vai iebildumu pamats ir apstākļi (fakti), kurus puses izmanto savu apgalvojumu apstiprināšanai. Tādēļ tās nevar būt nedz nacionālās, nedz ārvalstu tiesību normas. Ja tiesību normas ierindotu pie faktiskajiem apstākļiem, kas veido kādu konkrētu dzīves situāciju, juridiskais siloģisms nebūtu īstenojams. Juridiskajā siloģismā tiesību norma veido lielo premisu, bet konkrētā faktiskā sastāva (kā viena no “gadījumiem”) pakārtošana tiesību normas sastāvam – mazo premisu, kas pati par sevi ir subsumcijas rezultāts.⁷³⁰

Kā jau minēts iepriekš, starptautisko privāttiesību subjektu uzvedības noteikumus veido tiesas valsts kolīziju tiesību un atbilstoši tām izvēlēto tiesas valsts vai ārvalsts materiālo tiesību komplekss. Tādēļ tiesību piemērotājam subsumcija jāveic divreiz – primārajā un sekundārajā kvalifikācijas situācijā.⁷³¹ Ja kolīziju norma ir norādījusi uz nepieciešamību piemērot ārvalsts tiesības, faktisko apstākļu noskaidrošana vairs nav nepieciešama, jo tas jau ir izdarīts primārajā kvalifikācijā. Ārvalsts tiesību kvalifikācijas procesu var iedalīt vairākās fāzēs:

- 1) ārvalsts tiesību normas pazīmju satura noskaidrošana (tiesību normas iztulkošana),
- 2) subsumcija.

⁷²⁵ Civilprocesa likuma 654. pants.

⁷²⁶ Ja nepieciešams, zvērināts notārs, lai noskaidrotu piemērojamā ārvalsts likuma saturu, uzaicina personu iesniegt zvērinātam notāram noteiktā kārtībā apliecinātu ārvalsts likuma teksta tulkojumu valsts valodā, ja uz ārvalsts likumu atsaucas pati persona. Sk.: Notariāta likuma 81.² panta 1. pk-ts.

⁷²⁷ Līcis A. Prasības tiesvedība un pierādījumi. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 57. lpp.

⁷²⁸ Civilprocesa likuma 93. panta pirmā daļa.

⁷²⁹ Civilprocesa likuma komentāri III (61.–86. nodaļa). Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 840. lpp.

⁷³⁰ Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums. *Dr. habil. iur.* prof. Edgara Melņiša zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 22. lpp.

⁷³¹ Primārajā jeb kolīziju normas kvalifikācijā tiesiskais sastāvs tiek salīdzināts ar izšķiramā dzīves gadījuma juridiski nozīmīgiem apstākļiem jeb faktisko sastāvu. Iegūtais secinājums, kam būtu jānorāda, vai var iestāties tiesību normā paredzētās sekas, ir modificēts ar norādi uz tiesību sistēmu, kurā šīs sekas būtu meklējamas, un otrreizēju kvalifikāciju jau piemērojamo (tiesas valsts vai ārvalsts) tiesību ietvaros. Sk.: Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 213.–223. lpp.

Ārvalsts tiesību piemērošanas situācijā ir jāņem vērā tiesību saimju starpā pastāvošās atšķirības civilajā tiesvedībā, tās pamatprincipos un tradīcijās. Pastāv uzskats, ka kontinentālās tiesību saimes valstīs ārvalsts tiesības tiek uztvertas kā kopēja normatīva tiesību sistēma, juridiski saistošu priekšrakstu komplekss. Turpretī vispārējo tiesību sistēmā ārvalsts tiesiskā kārtība tiek uztverta tikai kā fakts, kas jāpierāda tāpat kā citi lietas faktiskie apstākļi.⁷³² Tādēļ valstu starpā atšķirīgi tiek noteikta pušu loma ārvalsts tiesību satura noskaidrošanā. Tomēr autori, kuri nāk no vispārējo tiesību valstīm, šādu secinājumu neuzskata par īsti pareizu. Viņi raksta, ka ārvalsts tiesības zināmā mērā var uzskatīt par fakta jautājumu, tomēr tas ir “sevišķa veida” fakta jautājums (*a question of fact of a peculiar kind*).⁷³³ Tādēļ ārvalsts tiesību piemērošana un to satura noskaidrošana nav pielīdzināma parastajai pierādījumu iesniegšanas procedūrai tiesā.

Starptautisko tiesību institūts (*Institut de Droit international*)⁷³⁴ jau 1891. gadā noteica, ka ārvalsts tiesību pierādīšanu nevajadzētu uzskatīt tikai par fakta jautājumu, kas atstāts lietas dalībnieku ziņā.⁷³⁵ Simts gadus vēlāk – 1989. gada sesijā Santjago de Kompostelas pilsētā pieņemtajā rezolūcijā tika iekļauts ieteikums valstīm noteikt to kompetentajām institūcijām pienākumu piemērot kolīziju normas un ārvalsts tiesības *ex officio*.⁷³⁶ Tas ir nepieciešams, lai tiesību piemērotājs, izmantojot tiesas valstī pieejamos procesuālos līdzekļus varētu pārliecināties par ārvalsts tiesību saturu un to, kā tās tiek piemērotas ārvalstī, vajadzības gadījumā šajā procesā iesaistot lietas dalībniekus. Tajās valstīs, kurās starptautisko privāttiesību noteikumi ir kodificēti, likumdevēji ir ietvēruši noteikumus par ārvalsts tiesību piemērošanu un satura noskaidrošanu *ex officio*,⁷³⁷ atsevišķos gadījumos šajā procesā iesaistot lietas dalībniekus. Beļģijas likumdevējs ir rīkojies atbilstoši Starptautisko tiesību institūta ieteikumam. Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 15. pants noteic:

“1. Tiesnesis noskaidro to ārvalsts tiesību saturu, kuru piemērošanu noteic šis likums. Ārvalsts tiesības jāpiemēro atbilstoši tai tiesību interpretācijai, kura pastāv šajā ārvalstī.

2. Ja tiesnesis nevar noskaidrot ārvalsts tiesību saturu, viņš tā noskaidrošanā var iesaistīt puses. Ja kļūst skaidrs, ka savlaicīgi ārvalsts tiesību saturu nav iespējams noskaidrot, piemēro

⁷³² Sk.: Cheshire, North & Fawcett: Private international law. J. J. Fawcett, J. M. Carruthers; consultant ed. Sir Peter North. 14th ed. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008, p. 113; Kuhn K. A. Comparative Commentaries on Private International Law or Conflict of Laws. New York: The Macmillan Company, 1937, p. 97.

⁷³³ Cheshire, North & Fawcett: Private international law. J. J. Fawcett, J. M. Carruthers; consultant ed. Sir Peter North. 14th ed. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008, p. 113.

⁷³⁴ Beļģijas pilsētā Gentē 1873. gada 8. septembrī vienpadsmit prominentu zinātnieku grupa dibināja Starptautisko tiesību institūtu, lai veicinātu starptautisko tiesību attīstību. Tā ir uzskatāma par unikālu un vienu no pirmajām šāda veida starptautiskajām organizācijām pasaulē, kas tika izveidota kā zinātniska institūcija, kura nav atkarīga no valstu valdību ietekmes – autores piezīme.

⁷³⁵ Kuhn K. A. Comparative Commentaries on Private International Law or Conflict of Laws. New York: The Macmillan Company, 1937, p. 100.

⁷³⁶ Equality of Treatment of the Law of the Forum and of Foreign Law. Resolution of the Institute of International Law (September 12, 1989). Pieejams: http://www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/1989_comp_02_en.PDF [Skatīts 26.02.2015.]

⁷³⁷ Lietuvas Republikas Civilt kodeksa 1. daļa, 1.12. panta 1. punkts; Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likuma 2. panta pirmā daļa.

Beļģijas tiesības.” Tādējādi Beļģijā pusēm ir tiesības, bet ne pienākums līdzdarboties ārvalsts tiesību noskaidrošanā.

Ja ārvalsts tiesības noskaidrot neizdodas, tiek piemērotas tās valsts tiesības, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta,⁷³⁸ vai tiesas valsts tiesības (*lex fori*).⁷³⁹ Parasti tiek piedāvāta vai nu viena, vai otra iespēja. Polijas likumdevējs piedāvā abas iespējas, paredzot *lex fori* kā subsidiāru principu. Vairāku valstu starptautisko privāttiesību noteikumi noteic: ja piemērojamas ir tādas valsts tiesības, kurā pastāv vairākas tiesību sistēmas, tad jāpiemēro tās tiesības, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta.⁷⁴⁰

Jāņem vērā, ka ārvalsts tiesību saturs noskaidrošana praksē var izrādīties sarežģīts, dārgs un laikietilpīgs process. Puses vai tiesa nevar ārvalsts tiesību saturu noskaidrot ar tādiem pašiem līdzekļiem kā nacionālās tiesības. Nav zināma ārvalsts tiesu prakse un tiesību doktrīna, kas sniedz ieskatu konkrētās ārvalsts tiesību izpratnē un piemērošanā. Atbilstoši Civilprocesa likuma regulējumam ārvalsts tiesību saturu noskaidro vai nu puses pašas, ja uz to atsaucas, vai tiesa. Ar Tieslietu ministrijas starpniecību iespēju robežās tiesai ir iespēja noskaidrot piemērojamo ārvalsts tiesību saturu.

Latvija ir pievienojusies 1968. gada 7. jūnija Eiropas konvencijai par informāciju par ārvalstu likumiem un tās 1978. gada 15. marta papildu protokolam, kas tika noslēgti Londonā Eiropas Padomes dalībvalstu starpā. Atbilstoši konvencijas noteikumiem dalībvalstis apņemas sniegt cita citai informāciju par to likumiem un procesu civilajās un komerciālajās jomās, kā arī par to tiesu varas organizāciju.⁷⁴¹ Lūgumu sniegt šādu informāciju var iesniegt vienīgi tiesu institūcija, arī tad, ja tā pati nav to sastādījusi. Lūgumu var iesniegt tikai tādā gadījumā, ja ir faktiski uzsākta tiesvedība.⁷⁴² Tas nozīmē, ka puse, kura nevar iegūt informāciju par ārvalsts likumiem, to var lūgt darīt tiesai, vai arī tiesa pati pēc savas iniciatīvas ar Tieslietu ministrijas starpniecību var izmantot šo iespēju starptautiskajā tiesu sadarbībā.

Ja tiesai ir jāpiemēro tādas ārvalsts tiesības, kura nav Eiropas Savienības dalībvalsts vai kurai nav saistoša 1968. gada Eiropas konvencija par informāciju par ārvalstu likumiem, vai ar kuru nav noslēgts tiesiskās palīdzības līgums, Tieslietu ministrijas iespējas sniegt reālu un garantētu

⁷³⁸ Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 2. panta otrā daļa; Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 10. panta pirmā daļa; Krievijas Federācijas Civilt kodeksa 3. daļa, 1186. panta 2. punkts.

⁷³⁹ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 15. panta otrā daļa; Lietuvas Republikas Civilt kodeksa 1. daļa, 1.12. panta 3. punkts; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 4. panta ceturtā daļa; Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 10. panta otrā daļa; Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likuma 2. panta otrā daļa.

⁷⁴⁰ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 17. panta otrā daļa; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 3. pants; Krievijas Federācijas Civilt kodeksa 3. daļa, 1188. pants; Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likuma 2. panta piektā daļa.

⁷⁴¹ Eiropas konvencija par informāciju par ārvalstu likumiem, 1. panta pirmā daļa. Latvijas Vēstnesis, 20.02.1998. Nr. 46/47 (1107/1108).

⁷⁴² Turpat, 3. panta pirmā daļa.

palīdzību ir visai ierobežotas.⁷⁴³ Ja nav uzsākta tiesvedība, tad privātpersonai noskaidrot ārvalsts tiesību saturu ar valsts institūciju starpniecību praktiski vispār nav nekādu iespēju.⁷⁴⁴ Līdz ar to, ņemot vērā visus ārvalsts tiesību satura noskaidrošanas praktiskos apsvērumus, autore atzīst, ka puses vienosies par ārvalsts tiesību piemērošanu savstarpējo attiecību noregulējumā tikai tad, ja tām ārvalsts saturs ir pieejams un labi zināms. Tādēļ ārvalsts tiesību satura iesniegšanai tiesā pusei, kura uz to atsaucas, nevajadzētu sagādāt īpašas grūtības, ja vien šai pusei nav nolūka paildzināt tiesas procesu savtīgās interesēs.

Jau vairāk nekā pirms 100 gadiem savu redzējumu par ārvalsts tiesību piemērošanu atklāja baltvācu izcelsmes Pērnavā dzimušais Krievijas impērijas diplomāts, starptautisko tiesību pētnieks un starptautiskais arbitrs **Frīdrihs Fromholds Martenss** (vāc.: *Friedrich Fromhold Martens*, kr.: *Фёдор Фёдорович Мартенс*, 1845–1909). Viņš rakstīja, ka tiesa nepārkāps savas kompetences robežas – gluži pretēji, tiesa neizpildīs savu pienākumu, ja aprobežosies tikai ar tiesas valsts tiesību piemērošanu.⁷⁴⁵ F. F. Martenss uzskatīja, ka tiesnesim nav pienākuma zināt ārvalstu tiesības. Prāvnieku pienākums ir tiesai tās darīt zināmas. Lai novērstu šaubas un pierādītu likumu autentiskumu, puses šim mērķim var izmantot oficiālas institūcijas – vēstniecības, konsulātus vai savas valsts valdības institūcijas.

Līdz šim Latvijā diskusijas par ārvalsts likuma teksta autentiskumu un ticamību nav izskanējušas. Tiesa par ticamu atzīst puses iesniegto likuma tekstu, paļaujoties uz civilprocesuālās sacīkstes principu. Tiesas ieskatā, ja otra puse ārvalsts tiesību tekstu nav apstrīdējusi, tas ir uzskatāms par ticamu. Šāda pieeja nebūtu atbalstāma, jo, kā jau iepriekš minēts, ārvalsts tiesības nevar uzskatīt par fakta jautājumu un līdz ar to uz ārvalsts tiesību satura pierādīšanu attiecināt tos pašus noteikumus, kādus attiecina uz faktu pierādīšanu lietā. Autore uzskata, ka tiesā iesniegtajam ārvalsts tekstam būtu jābūt objektīvi ticamam, līdzīgi kā situācijās, kad jāpiemēro nacionālās tiesības.

Jaunākajos Civilprocesa likuma komentāros skaidrots, ka iespējami gadījumi, kad Latvijas tiesā pārrobežu lietā ir iesaistīta ekonomiski vājāka puse un tā neatsaucas uz ārvalsts likuma piemērošanu, kaut arī šī likuma piemērošana varētu būt tai labvēlīgāka. Atbilstoši minētajiem Civilprocesa likuma principiem tiesas ziņā ir vērst šīs vājākās puses uzmanību uz ārvalsts likuma piemērošanas iespēju, bet ārvalsts likuma piemērošanas iniciatīvu tiesa nevar uzņemties.⁷⁴⁶ Tomēr

⁷⁴³ Civilprocesa likuma komentāri III (61.–86. nodaļa). Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 845. lpp.

⁷⁴⁴ Ar šo problēmu autore personiski saskārās, vācot materiālus promocijas darbam, jo īpaši, meklējot ārvalstu starptautisko privāttiesību kodifikāciju tekstus. Tieslietu ministrijas Tiesiskās sadarbības departamentā autorei laipni paskaidroja, ka autori interesējošu ārvalstu likumu saturu noskaidrot pēc privātas iniciatīvas nav iespējams.

⁷⁴⁵ Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов. Том 2, под редакцией и с биографическим очерком В. А. Томсинова. Москва: Зерцало, 2008, с. 126–127.

⁷⁴⁶ Civilprocesa likuma komentāri III (61.–86. nodaļa). Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 837. lpp.

šāda pieeja ir pretrunā judikatūrā vairākkārt apstiprinātai atziņai par tiesas lomu un pienākumu uzņemties iniciatīvu, ja lietā ir iesaistīts kāds no vājāk aizsargātiem tiesiskās attiecības dalībniekiem.⁷⁴⁷

Piemēram, skatot prasību par darba tiesisko attiecību uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu, atjaunošanu darbā, darba samaksas u. tml. maksājumu piedziņu, tiesa gan pirmajā, gan apelācijas instancē ārvalsts tiesību piemērošanu vērtēja pati pēc savas iniciatīvas. Nedz prasītājs, nedz atbildētājs konkrētajā gadījumā uz Vācijas tiesību piemērošanu sākotnēji nebija atsaukušies. Tiesa konstatēja, ka visā darba tiesisko attiecību pastāvēšanas laikā prasītājs atbilstoši darba līguma nosacījumiem darbu ir veicis tikai un vienīgi Vācijā. Darba alga ir aprēķināta Vācijā, tur arī par prasītāju ir veikti nodokļu maksājumi, un tiesas ieskatā minētais ļauj secināt, ka prasītāja darba tiesiskās attiecības visciešāk bija saistītas ar Vāciju.⁷⁴⁸ Tādēļ saskaņā ar Darba likuma 13. panta piekto daļu pušu tiesiskajās attiecībās ir piemērojami Vācijas likumi. Likums Darba likuma 13. panta izpratnē ir jebkura tiesību norma.⁷⁴⁹ No konkrētās lietas materiāliem nav redzams, vai tiesa ir piemērojusi Vācijas tiesības un kā tiesa ir noskaidrojusi to saturu.

Citā lietā, kad bija jāpiemēro ārvalsts tiesības, tiesa atstāja prasības pieteikumu bez virzības. Kā vienu no argumentiem tiesa norādīja, ka prasītājs, kas pieteikumā par paternitātes pieņēmuma apstrīdēšanu atsaucas uz Igaunijas tiesībām, nav tiesā iesniedzis Igaunijas Republikas Ģimenes tiesību likuma tulkojumu valsts valodā.⁷⁵⁰ Konkrētajā lietā tiesa atsaucās uz Civilprocesa likuma 654. pantu, kas noska pusei, kura atsaucas uz ārvalsts likumu, pienākumu iesniegt tiesā noteiktā kārtībā apliecinātu tā teksta tulkojumu. Ja likmdevējs ārvalsts tiesību piemērošanas procesā būtu skaidri nošķīris tiesas un lietas dalībnieku pienākumus, ārvalsts tiesību izziņas līdzekļus un izzināšanas kārtību, tas veicinātu vienotas tiesu prakses nostiprināšanos un atvieglotu pārrobežu strīdu risināšanu.

Valsts uzraudzības nepieciešamība privāttiesiskajās attiecībās parasti tiek atzīta atsevišķos gadījumos, ņemot vērā iespējamo pušu "spēku" nevienlīdzību. Saskaņā ar to valstij ir jāspēj ātri un efektīvi novērst vājākās puses tiesību vai tiesisko interešu pārkāpumu.⁷⁵¹ Tādēļ gadījumos, kad Latvijas tiesā pārrobežu lietā ir iesaistīta ekonomiski vājāka puse (darbinieks, patērētājs vai apdrošinājuma ņēmējs) un tā neatsaucas uz ārvalsts likuma piemērošanu, vai lietā ir skartas bērna intereses, ārvalsts tiesību piemērošanas nepieciešamības izvērtēšana un to satura noskaidrošana būtu tiesas pienākums pēc savas iniciatīvas.

⁷⁴⁷ Piemēram, sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 17. decembra spriedumu lietā Nr. SKC-79.

⁷⁴⁸ Sk.: Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2016. gada 29. februāra spriedums Nr. CA-0678/25 lietā Nr. C24186212.

⁷⁴⁹ Darba likums, 13. panta sestā daļa. Latvijas Vēstnesis, 06.07.2001. Nr. 105 (2492).

⁷⁵⁰ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas 2013. gada 23. jūlija lēmums lietā Nr. 3-11/0670-13/24.

⁷⁵¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 12. marta lēmums lietā Nr. SKA-156/2014.

Ja ārvalsts tiesību saturu tādā vai citādā veidā tiesai ir izdevies sekmīgi noskaidrot, papildu sarežģījumi var rasties ar ārvalsts tiesību satura izpratni un interpretāciju. Teorijā tiek atzīts: ja kolīziju jautājums tiek risināts tādējādi, ka jāpiemēro ārvalstu tiesības, tad šīs tiesības jātulko tādā pašā veidā, kā to darītu tiesnesis valstī, kuras tiesības tiek piemērotas.⁷⁵² Minētais rada pamatotu jautājumu: kā vislabākajā veidā nodrošināt to, ka ārvalsts tiesības tiek piemērotas pēc iespējas atbilstošāk tam, kā to darītu tiesnesis šajā ārvalstī? Kā jau minēts iepriekš, tiesas galvenais uzdevums ir pieņemt tādu spriedumu, kuru vajadzības gadījumā ir iespējams atzīt un izpildīt arī ārvalstīs.

Rodas pamatotas šaubas, vai tiesa katrā konkrētajā lietā spēj veikt apjomīgu tiesību salīdzinošo analīzi, lai tās rezultātus būtu iespējams izmantot juridiskajā argumentācijā. Salīdzinošās analīzes rezultātā ir iespējams izdalīt ārvalstu tiesību kopējos institūtus, tomēr tas vairāk ir doktrīnas uzdevums. Tiesneša veiktā salīdzinošā analīze būs tiesneša privāts, subjektīvs viedoklis, kas var kardināli atšķirties no cita tiesneša viedokļa līdzīgā lietā. Zinot praksē vēl joprojām pastāvošo lielo tiesu noslodzi, jo īpaši vispārējās jurisdikcijas tiesās, būtu neiespējami tiesnesim uzlikt šādu pienākumu katrā konkrētā lietā, kurā ir iesaistīts ārvalstu elements.

Piemēram, Latvijas Republikas Augstākajā tiesā kopš 2016. gada sākuma darbojas Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa, kā arī departamentos piesaistīti zinātniski analītiskie padomnieki, augsti kvalificēti juristi.⁷⁵³ Tomēr pirmās instances tiesā tiesnesim nav iespēju, izņemot juridiskās literatūras studēšanu, iegūt augsti kvalificētu juridisku “padomu” sarežģītā lietā, un process, kurā jāpiemēro ārvalsts tiesības, par tādu noteikti būtu uzskatāms. Likums “Par tiesu varu” noteic, ka Augstākās tiesas departamenta tiesnešu kopsapulce apspriež aktuālus tiesību normu interpretācijas jautājumus, lai nodrošinātu vienveidību tiesību normu piemērošanā.⁷⁵⁴ Tomēr, cik autorei zināms,⁷⁵⁵ tā apspriež nacionālo tiesību interpretācijas un tiesību piemērošanas jautājumus.

Ārvalsts tiesību piemērošanas gadījumi Latvijas tiesās ir salīdzinoši reti, līdz ar to ārvalsts tiesību piemērošanas sarežģījumiem nepiemīt vispārējs raksturs, tie katrā konkrētā lietā var krasi atšķirties. Tiesu darbs būtiski tiktu atvieglots, ja viedokli par ārvalsts tiesību saturu un piemērošanu varētu sniegt zināmu autoritāti sabiedrībā ieguvusi persona, konkrētas nozares pētnieks vai speciālists (bet ne eksperts), vai personu apvienība, kuras viedokļa uzklauššana var sekmēt vispusīgu un taisnīgu lietas izskatīšanu. Līdzīgi kā tas regulēts Civilprocesa likuma 89. pantā par institūciju

⁷⁵² Par starptautisko privāttiesību interpretācijas jautājumiem vairāk sk.: Mieriņa A. Kvalifikācijas problēmas starptautiskajās privāttiesībās. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 394.–403. lpp.

⁷⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamentā – zinātniski analītiskais padomnieks, lektors vairākās Latvijas augstskolās *Dr. iur.* Rihards Gulbis, Krimināllietu departamentā – zinātniski analītiskais padomnieks Rīgas Stradiņa universitātes asociētais profesors *Dr. iur.* Jānis Baumanis, bet Administratīvo lietu departamentā – zinātniski analītiskā padomniece Inga Bērtaite. Sk. Augstākās tiesas struktūru tās mājaslapā. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/struktura/> [Skatīts 15.04.2016.]

⁷⁵⁴ Likums “Par tiesu varu”, 49. panta otrā daļa un 49.¹ panta otrā daļa. Ziņotājs, 14.01.1993. Nr. 1.

⁷⁵⁵ Sk. Latvijas Republikas Augstākās tiesas mājaslapas sadaļā “Judikatūra” apkopoto informāciju par Civillietu departamenta tiesnešu kopsapulču lēmumiem. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesnesu-kopsapulculēmumi/civillietu-departaments-un-palata/> [Skatīts 16.06.2016.]

pedalīšanās procesā atzinuma došanai, Administratīvā procesa likuma 189. pantā par *amicus curiae*, Satversmes tiesas likuma 22. panta trešajā daļā par pieaicinātajām personām.

Amicus curiae jeb “tiesas draugs” ir persona, kas nav lietas dalībnieks, bet kas līdzīgi kā asistents vai palīgs sniedz tiesai savu lietpratēja viedokli, argumentus vai speciālas zināšanas konkrētajā nozarē, visbiežāk noformētas rakstveidā kā iesniegumu vai pārskatu.⁷⁵⁶ Šā institūta jēga ir palīdzēt tiesai pieņemt “labāku”, t. i., pareizāku, tiesu nolēmumu.⁷⁵⁷ Kaut arī *amicus curiae* izcelsme tiek saistīta ar romiešu tiesībām vai vispārējo tiesību sistēmas valstīm,⁷⁵⁸ mūsdienās šis institūts ir sastopams dažādās tiesību sistēmās un arī starptautiskajā tiesvedībā, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesā, Amerikas Cilvēktiesību tiesā, Libānas speciālajā tribunālā, Eiropas Savienības Tiesā un, iespējams, arī citur.

Pētījumā aplūkoto civillietu ietvaros, kurās tika piemērotas ārvalsts tiesības, un tajos gadījumos, kad ārvalsts tiesa Latvijas tiesai tiesiskās palīdzības ietvaros ir lūgusi nosūtīt kādu no Latvijas likuma normām, faktiski praksē jau tiek izmantots šāds *amicus curiae* institūts, to tā nenosaucot. Tā kā atklātā tiesas sēdē izskatītās lietas materiāli pēc tiesas galīgā nolēmuma spēkā stāšanās ir ierobežotas pieejamības informācija un ir pieejami saskaņā ar Informācijas atklātības likumu,⁷⁵⁹ autore šeit argumentācijā var atklāt tikai savu personisko pieredzi. Piemēram, lietā, kurā tiesai bija jāpiemēro Anglijas tiesības, tiesa tās piemēroja saskaņā ar Londonas advokātu biroja iesniegto atzinumu. Tādējādi tiesai tika iesniegts angļu tiesību tulkojums latviešu valodā atbilstoši minētā advokātu biroja traktējumam. Citā lietā, kad Lietuvas tiesa vērsās Latvijas tiesā ar lūgumu izsniegt konkrētas apdrošināšanas tiesību normas, Latvijas tiesa tās izsniedza kopā ar tiesneša skaidrojumu par to piemērošanu. Tādā veidā persona, kas nav lietas dalībnieks, ir sniegusi savu lietpratēja viedokli par kādu konkrētu ārvalsts tiesību normu piemērošanu. Līdz ar to autores ieskatā nav nekādu šķēršļu *amicus curiae* institūta ieviešanai civilprocesā, lai ārvalsts tiesību piemērošanu padarītu par pieejamāku un gan lietas dalībniekiem, gan tiesai labāk saprotamu procesu.

4.3.3. Ārvalsts tiesību piemērošanas ierobežojumi

Nacionālo tiesību sistēmu aizsargājošu atrunu piemērošanas princips tiek atzīts ikvienā valstī. Apkopojot ārvalstu kodifikāciju saturu, tajās ir ietverti trīs aizsargāju atrunu veidi, t. i., ārvalsts tiesības nav piemērojamas, ja

- 1) to piemērošana nav savienojama ar tiesas valsts publisko kārtību (šāds noteikums ir ietverts visās analizētajās kodifikācijās);

⁷⁵⁶ Emse-Jambuševa L. *Amicus curiae* institūta būtība. Jurista Vārds, 09.10.2012. Nr. 41 (740).

⁷⁵⁷ Levits E. Par *amicus curiae* institūtu administratīvajā procesā. Jurista Vārds, 16.12.2003. Nr. 45 (303).

⁷⁵⁸ Collins P. M. *Friends of the Supreme Court: Interest Groups and Judicial Decision Making*. Oxford University Press, 2008, 38. p.

⁷⁵⁹ Likums “Par tiesu varu”, 28.³ panta pirmā daļa. Ziņotājs, 14.01.1993. Nr. 1.

- 2) tās ir pretrunā tiesas valsts vai tās valsts, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta, imperatīvajām tiesību normām (šāds noteikums ar visciešākās saistības atrunu vai bez tās ir ietverts visās analizētajās kodifikācijās);
- 3) tām ir visai attāla saikne ar konkrēto tiesisko attiecību, bet tāda pastāv ar citu valsti (piemēram, Beļģija, Kvebeka, Nīderlande, Šveice, Ukraina).⁷⁶⁰

Piemērojot ārvalsts tiesības, jāievēro, ka ārvalsts tiesības nedrīkst būt pretrunā tiesas valsts publiskajai kārtībai un imperatīvajām tiesību normām. Šim mērķim starptautiskajās privāttiesībās ir izstrādāts speciāls institūts – publiskās kārtības (*ordre public*) izņēmums, kas iestrādāts praktiski visu valstu tiesībās un tiek uzskatīts par vispāratzītu. Latvijas tiesību normās⁷⁶¹ un Eiropas Savienības civillietu un komercietu regulās tiek lietots apzīmējums “sabiedriskā iekārta”, tomēr šāds termins ir neprecīzs un neatspoguļo tiesību institūta būtību. Zinātnieki uzskata, ka precīzāks šā institūta apzīmējums ir “publiskās kārtības” atruna,⁷⁶² ko izmanto pašmāju un ārvalstu starptautisko privāttiesību doktrīnā.⁷⁶³

Tiesību akti nesniedz publiskās kārtības atrunas definīciju. Starptautiskajās privāttiesībās ik pa laikam tiek uzsvērta šā jēdziena nenoteiktība. Publiskās kārtības izpratnē Eiropas valstu tiesībās, piemēram, Vācijā un Francijā, vērojamas zināmas atšķirības. Latvijas publiskās kārtības izpratne līdzinās Vācijas tiesībās pastāvošajai izpratnei.⁷⁶⁴ Tajā ietilpst galvenokārt pamattiesību katalogs, Latvijas tiesību svarīgākie pamatprincipi, kas atvasināti no Satversmes 1. panta, kā arī starptautiski atzītie pamatprincipi un sabiedrības būtiskākās pamatvērtības.⁷⁶⁵

Starptautisko privāttiesību doktrīnā ir vērojami centieni definēt normas, kuru pārkāpšana būtu pretrunā valsts publiskajai kārtībai, proti, pirmām kārtām tās ir valsts konstitucionālās pamatnormas un principi; vispāratzīti morāles un taisnīguma principi, kas balstās uz sabiedrības nacionālo pašapziņu; fizisko un juridisko personu likumīgās tiesības un intereses, kuru aizsardzība ir katras valsts tiesību sistēmas pamatuzdevums; vispāratzīti starptautisko tiesību principi un normas (ieskaitot cilvēktiesības), kas ir katras nacionālas valsts tiesību sastāvdaļa ar prioritāru raksturu. Šis

⁷⁶⁰ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 19. pants; Kvebekas Civilkodeksa 10. daļas 3082. pants; Nīderlandes Karalistes Civilkodeksa 10. daļa, 10:8. pants; Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālā likuma 15. pants; Ukrainas Starptautisko privāttiesību likuma 4. panta trešā daļa.

⁷⁶¹ Latvijas Civillikuma Ievada 24. pants noteic: “Ārvalsts likums nav piemērojams Latvijā, ja tas runā pretim Latvijas sabiedriskai iekārtai vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.” Civilprocesa likuma 637. panta otrās daļas 6. punkts noteic: “.. [ā]rvalsts tiesas nolēmumu neatzīst [..], ja [..] ārvalsts tiesas nolēmuma atzīšana ir pretrunā ar Latvijas sabiedrisko iekārtu.”

⁷⁶² Par terminoloģijas problemātiku vairāk sk.: Rudevska B. Publiskās kārtības (*ordre public*) jēdziens starptautiskajā civilprocesā: klasiskā izpratne. No: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 126. lpp.

⁷⁶³ Sk.: Civilprocesa likuma komentāri III (61.–86. nodaļa). Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 616. lpp.

⁷⁶⁴ Rudevska B. Publiskās kārtības (*ordre public*) jēdziens starptautiskajā civilprocesā: klasiskā izpratne. No: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 131. lpp.

⁷⁶⁵ Turpat.

nav pabeigts uzskaitījums, jo publiskās kārtības atruna tiek uzskatīta par ģenerālklausulu, kuru ar saturu piepilda tiesnesis katrā konkrētajā gadījumā. Starptautiskajās privāttiesībās ir nostiprinājies uzskats, ka publiskās kārtības atruna ir piemērojama tikai īpašos gadījumos un tikai izņēmuma situācijās.

Piemērojot publiskās kārtības atrunu, nav pieļaujams to pamatot ar apsvērumu, ka vienas valsts tiesības ir pretrunā citas valsts tiesībām vai abu valstu starpā pastāv atšķirīga politiskā un ekonomiskā situācija.⁷⁶⁶ Šāds apgalvojums ir pretrunā starptautiskajās publiskajās tiesībās nostiprinātajam valstu suverēnās vienlīdzības un neiejaukšanās citu valstu iekšējās lietās principam. Citas valsts publiskajai kārtībai var būt pretrunā nevis ārvalsts tiesības kopumā (kā tiesību sistēma), bet gan ārvalsts tiesību normu piemērošanas sekas. Tāpat nevajadzētu piemērot publiskās kārtības atrunu gadījumos, kad tiesas valstī vienkārši nav pazīstams kāds tiesību institūts, ko satur piemērojamās ārvalsts tiesības.⁷⁶⁷ Nav nepieļaujams atteikt piemērot ārvalsts tiesības, pamatojoties tikai uz to, ka valstī, kurā šīs tiesības tiek piemērotas, ir principiāli atšķirīga politiskā, ekonomiskā vai tiesiskā iekārta. Šāda nostādne tiek pamatota ar starptautisko attiecību daudzveidības un publisko tiesību *ius cogens* normu atzīšanu.

Kā norādīts judikatūrā, jēdziens “publiskā kārtība” ir uzskatāms par ģenerālklausulu, kura tiesnesim vai tiesai jāpiepilda ar noteiktu saturu, radot konkrētā lietā atbilstošus tiesību noteikumus, tajās robežās, kas noteiktas ar attiecīgajā ģenerālklausulā ietverto norādi.⁷⁶⁸ Atklātu juridisku jēdzienu saturs ir noskaidrojams tiesību normu interpretācijas ceļā. Tiesību normu interpretācija un piemērošana ir jebkura tiesību akta, tostarp tiesas nolēmuma, izdošanas sastāvdaļa.

Tiesas suverēnā kompetencē paliek novērtēt to, vai konkrētais darījums nepārkāpj publisko kārtību, tomēr juridiskajā literatūrā tiek uzsvērts, ka tiesu prakse nerada *ordre public*, jo tiesa vienīgi izvērtē, precizē un konkrētajā gadījumā piemēro to, ko likumdevējs atzinis par sabiedriskajai iekārtai būtisku vērtību un kuras aizsardzību garantē tiesības. Līdz ar to tiesneša pienākums ir spriedumā izskaidrot, kādas un kāpēc sabiedriskās intereses tiek apdraudētas.⁷⁶⁹

Kad tiesnesis atsaka piemērot ārvalsts tiesību normu, ja tā nav savienojama ar valsts tiesisko kārtību, t. i., pamatojoties uz publiskās kārtības atrunu, tiesiskajā regulējumā rodas tukšums (robs). Šeit rodas tā saucamā tiesību normu maiņas jeb aizvietošanas problēma. Starptautiskajās privāttiesībās pastāv uzskats, ka šis tukšums ir jāaizpilda, piemērojot citu tās pašas valsts tiesību

⁷⁶⁶ Толстых В. Л. Международное частное право: коллизионное регулирование. Санкт-Петербург: издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2004, с. 311.

⁷⁶⁷ Strautiņš E. Ārvalsts likuma piemērošanas izslēgšana. Jurista Vārds, 21.11.2006. Nr. 46 (449).

⁷⁶⁸ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 13. maija lēmums lietā Nr. SKC-1427/2015; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 4. decembra lēmums lietā Nr. SKC-2021/2013.

⁷⁶⁹ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta un Judikatūras nodaļas tiesību prakses apkopojums “Par Civillikuma 1415. panta piemērošanu” (2008). Jurista Vārds, 27.01.2009. Nr. 4 (547).

normu. Lai arī šāds regulējums šķiet taisnīgs, tomēr tas nav vispāratzīts. Pēc tā, kā likumdevēji risina šo problēmu, var izdalīt četras atšķirīgas pieejas:

- 1) Beļģijas likumdevējs vienīgais ir noteicis, ja ārvalsts tiesību normu nevar piemērot, jo tā ir pretrunā Beļģijas publiskajai kārtībai, tad ir jāpiemēro cita tās pašas valsts tiesību norma, bet, ja to nav iespējams izdarīt, piemēro Beļģijas tiesības;⁷⁷⁰
- 2) Ukrainas kodifikācijā šis regulējums ir paredzēts nedaudz modificētā veidā, t. i., vispirms piemēro tās valsts tiesības, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta, bet, ja to nav iespējams izdarīt, piemēro Ukrainas tiesības;⁷⁷¹
- 3) Latvijas kaimiņvalstīs – Baltkrievijā, Igaunijā, Krievijā un Lietuvā – tiesību aizvietošana, ja tiek piemērota publiskās kārtības atruna, tiek risināta, piemērojot tiesas valsts tiesības;⁷⁷²
- 4) citu valstu kodifikācijās, piemēram, Kanādas Kvebekas provincē, Nīderlandē, Polijā, Šveicē, Turcijā, Vācijā u. c., šis jautājums vispār netiek normatīvi regulēts.

Nemot vērā starptautisko privāttiesību attīstības tendences, tiesas valsts tiesības (*lex fori*) ir piemērojamas tikai izņēmuma kārtā un tikai tad, ja konkrētā gadījuma regulējums atbilstoši ārvalsts tiesībām nav principiāli iespējams. Tādējādi kaimiņvalstu (Baltkrievijas, Igaunijas, Krievijas un Lietuvas) likumdevēju izvēlēta pieeja nav atbalstāma. Arī Latvijas Civilprocesa likumā ir iestrādāta norma, kas noteic: ja nav likuma, kas regulē strīdīgo attiecību, tiesa piemēro likumu, kas regulē līdzīgas tiesiskās attiecības, bet, ja tāda likuma nav, – vadās pēc tiesību vispārējiem principiem un jēgas.⁷⁷³ No minētā regulējuma izriet, ja ārvalsts tiesību piemērošanas procesā tiesnesis konstatē, ka ārvalsts tiesības nav piemērojamas, jo to piemērošanas sekas ir acīmredzami pretrunā Latvijas tiesību pamatprincipiem (publiskai kārtībai), tad jāpiemēro cita tās pašas valsts tiesību norma. Atliek vien šādu precizējošu normu iekļaut Latvijas starptautisko privāttiesību kodifikācijā.

Publiskās kārtības atrunai ir arī procesuāls raksturs. Tiesību doktrīnā ir atzīts, ka tikai ļoti acīmredzamas atzinējvalsts procesuālo tiesību pamatprincipu neievērošanas gadījumā pastāv iespēja piemērot procesuālās kārtības izņēmumu. Atzinējvalsts tiesnesim ir jāpārbauda, vai ārvalsts tiesas procesā ir ievērotas atbildētāja galvenās procesuālās pamattiesības (galvenokārt tiesības uz aizstāvību, kā arī tiesības uz efektīvu procesu).⁷⁷⁴ Latvijas judikatūrā, balstoties uz Eiropas

⁷⁷⁰ Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likuma 21. panta trešā daļa.

⁷⁷¹ Ukrainas Starptautisko privāttiesību likuma 12. panta pirmā daļa.

⁷⁷² Baltkrievijas Republikas Civilkodeksa 7. daļas 1099. pants; Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likuma 7. pants; Krievijas Federācijas Civilkodeksa 3. daļa, 1193. pants; Lietuvas Republikas Civilkodeksa 1. daļa, 1.11. pants.

⁷⁷³ Civilprocesa likuma 5. panta piektā daļa.

⁷⁷⁴ Civilprocesa likuma komentāri III (61.–86. nodaļa). Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 618. lpp.

Savienības Tiesas judikatūru,⁷⁷⁵ tiek atzīts, ja ar ārvalsts tiesas nolēmumu acīmredzami un pārmērīgi tikušas pārkāptas atbildētāja tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu, kas noteiktas Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47. panta otrajā daļā un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības 6. panta 1. punkta pirmajā daļā, jo viņam liegtas tiesības tikt uzklautam, tad pastāv priekšnosacījumi, kas liedz šo nolēmumu atzīt un izpildīt Latvijas Republikā.⁷⁷⁶ Tādējādi starptautiskā civilprocesa regulējumā ietvertās publiskās atrunas principa saturs un ietvari neprasa jaunus normatīvā regulējuma uzlabojumus. Tomēr starptautisko privāttiesību kolīziju normu kodifikācijā tādi būtu nepieciešami.

⁷⁷⁵ Atsaukšanās uz sabiedriskās kārtības klauzulu, kas ietverta Briseles Regulas (Nr.44/2001) 34. panta 1. punktā, ir pieļaujama tikai tad, ja citā dalībvalstī pieņemta sprieduma atzīšana vai izpilde būtu nepieļaujamā pretrunā tās valsts tiesiskajai kārtībai, kurā ir pieprasīts izpildīt spriedumu, jo tādējādi netiktu ievērots kāds no pamatprincipiem. Turklāt atsaukšanās uz sabiedriskās kārtības klauzulu var tikt saistīta vienīgi ar acīmredzamu tādas tiesību normas pārkāpumu, kura tiek uzskatīta par būtisku tās valsts tiesību sistēmā, kurā ir pieprasīts izpildīt spriedumu, vai arī šajā tiesību sistēmā atzītas pamattiesības pārkāpumu (sk. arī 2000. gada 28. marta sprieduma lietā C 7/98 Krombach, Recueil 37. punktu, 2000. gada 11. maija sprieduma lietā C 38/98 Renault, Recueil 30. punktu un 2009. gada 28. aprīļa sprieduma lietā Nr. C420/07 Apostolides 59. punktu).

⁷⁷⁶ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 13. maija lēmums lietā Nr. SKC-1427/2015; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 31. oktobra lēmums lietā Nr. SKC-2793/2014.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes, kas aptver gan galvenos secinājumus, gan priekšlikumus:

[1] Starptautiskās privāttiesības ir salīdzinoši jauna tiesību nozare, kura savu uzplaukumu ir piedzīvojusi tikai 19. gadsimta otrajā pusē, tādēļ kodifikācijas procesi šajā nozarē ir noritējuši ar zināmu laika nobīdi salīdzinājumā ar civiltiesību kodifikāciju Eiropā simts gadus iepriekš. Tieši pēdējie piecdesmit gadi ir bijuši īpaši nozīmīgi, šajā laikā ir izdots vairāk kodifikāciju nekā jebkad iepriekš, un šie procesi ir noritējuši vairākos līmeņos – nacionālā, reģionālā un globālā mērogā. Lai atklātu starptautisko privāttiesību kodifikācijas vietu un nozīmi tiesībās, tā ir jāuzlūko starptautiskie disciplināri, vairāku tiesību nozaru – tiesību teorijas, tiesību vēstures, starptautisko privāttiesību un salīdzinošās jurisprudences – tvērumā.

[2] Starptautisko privāttiesību kodifikācijas procesi ir attīstījušies secīgi vairākos posmos. Ņemot vērā katra attīstības posma kopējās iezīmes, ir iespējams izdalīt vismaz divas kodifikācijas paaudzes: pirmā paaudze datējama ar 19. gadsimta sākumu līdz 20. gadsimta pirmajai pusei, bet otrā – sākot ar 20. gadsimta otro pusi līdz mūsdienām. Stingras laika robežas starptautisko privāttiesību kodifikāciju paaudžu starpā ir grūti novilkt, tomēr to ir iespējams izdarīt, analizējot tā laika kodifikācijās ietvertu kolīziju normu materiālu un kodifikāciju struktūru.

[3] Atsevišķi izkaisīti kolīziju tiesību *ad hoc* noteikumi vērojami jau viduslaiku tiesību apkopojumos, tomēr, tikai sākot ar 19. gadsimtu, kolīziju normu kodifikācijai ir vērojams mērķtiecīgs raksturs. Kolīziju normas tiek formulētas lakoniski, neskaidros gadījumus atstājot tiesneša ziņā. Normām ir vienkārša konstrukcija, tomēr tās ir gan vienpusējas, gan divpusējas. Gribas autonomijas princips tiek normatīvi nostiprināts, tā ietvaru noteikšanu atstājot tiesu prakses un tiesību doktrīnas ziņā. 19. gadsimta Eiropas valstu starptautisko privāttiesību noteikumos dominē franču tiesību ietekme (1804. gada Francijas Civilt kodeksa 3. pants kā paraugs),⁷⁷⁷ to papildina vācu tiesību (F. K. fon Savinji ideju) un itāļu tiesību (S. P. Mančīni ideju) ietekme. 20. gadsimta pirmajā pusē daudzās Eiropas valstīs valdīja uzskats, ka nav nekādas īpašas vajadzības pēc starptautisko privāttiesību kodifikācijas. Kolīziju normu kodifikācijas materiālu likumdevēji galvenokārt ietvēra vispārējo civiltiesību kodifikāciju ievada daļās. Šveice bija pirmā starptautisko Eiropas valstīm, kas šos noteikumus jau 19. gadsimta nogalē ietvēra autonomā tiesību aktā.

[4] Laiks pēc Otrā pasaules kara, kad vairums valstu atgriezās pie starptautisko privāttiesību kodifikācijas nepieciešamības, atspoguļo jaunu etapu starptautisko privāttiesību kodifikācijas attīstībā. Eiropas valstu likumdevēji kodificēja starptautisko privāttiesību noteikumus divējādi – vai nu būtiski pārskatot vecās likumu redakcijas, vai to vietā pieņemot jaunus likumus. Paralēli nacionālajām

⁷⁷⁷ Code civil des français: éd. originale et seule officielle. Paris: Imp. de la République, 1804, p. 579.

kodifikācijām starptautisko privāttiesību noteikumus kodificēja arī starptautiskās organizācijas. Tas būtiski ietekmēja nacionālo starptautisko privāttiesību kodifikāciju, jo likumdevēji vēlējās izveidot starptautiski saskaņotu regulējumu. Līdz ar to jaunpieņemtās konvencijas bija iedvesmas avots un izaicinājums likumdevējiem visā pasaulē. Tādējādi jauns kodifikācijas vilnis aizsākās ar starptautisko privāttiesību noteikumu pārskatīšanu un mūsdienīgu kompleksu likumu izstrādi. 20. gadsimts ir uzskatāms par starptautisko privāttiesību rekodifikācijas laikmetu. Rekodifikācija ir kļuvusi par efektīvu starptautisko privāttiesību sistematizēšanas instrumentu mūsdienās, tās mērķis ir tiesību normu restaurācija atbilstoši sociālo, ekonomisko un politisko apstākļu izmaiņām.

[5] Eiropas valstīs un pasaulē kopumā, izvēloties starptautisko privāttiesību kodifikācijas tehniku, likumdevēji sadalījušies divās nometnēs – vieni starptautisko privāttiesību noteikumus ir ietvēruši vispārējās civiltiesību kodifikācijās, sekojot pirmās paaudzes kodifikāciju modelim, bet citi – pieņēmuši autonomus tiesību aktus, sekojot Šveices paraugam. Otrās paaudzes starptautisko privāttiesību kodifikāciju raksturo jaunu autonomu kodifikāciju izstrāde, tomēr nevar apgalvot, ka šāda pieeja prevalētu. Piemēram, Nīderlandes likumdevējs, pieņemot jaunu un modernu Civilkodeksu 21. gadsimta sākumā, tajā kā atsevišķu sadaļu ar apjomīgu regulējumu ir ietvēris arī starptautisko privāttiesību noteikumus.

[6] 20. gadsimta otrās puses Eiropas valstu starptautisko privāttiesību noteikumi tiek izstrādāti kā apjomīgas un kompleksas tiesību kodifikācijas ar simts un vairāk pantu regulējumu. Īsi un lakoniski kolīziju normu formulējumi ir zaudējuši savu aktualitāti. Tikai divas kodifikācijas, kas pieņemtas 20. gadsimtā, pārsniedza 100 pantu apjomu – Šveicē (200 panti) un Rumānijā (183 panti). Kopš 21. gadsimta sākuma tādas jau ir pieņemtas četrās valstīs: Beļģijā (140 panti), Bulgārijā (124 panti), Maķedonijā (124 panti) un Nīderlandē (165 panti). Lakoniskas, īsākas par 50 pantiem, ir tikai Latvijas, Krievijas un Vācijas kodifikācijas. Izstrādājot sarežģītas un kompleksas kolīziju normu kodifikācijas, empīriskā pieeja tiek nomainīta ar metodoloģisku pieeju, kas balstīta uz juridisko tehniku. 20. gadsimta otrās puses kodifikācijām par iedvesmas avotu Eiropas valstu likumdevēji izvēlējās Austrijas un Šveices starptautisko privāttiesību kodifikācijas, taču 21. gadsimta sākumā šo klāstu ir papildinājušas Beļģijas un Nīderlandes kodifikācijas.

[7] Starptautiskās privāttiesības regulē privāttiesiskas pārrobežu attiecības, tām ir savs regulēšanas priekšmets un metodes. Starptautisko privāttiesību avotiem piemīt daudzējāda daba: viena daļa starptautisko privāttiesību avotu – starptautiskie līgumi (konvencijas) – nāk no starptautiskajām publiskajām tiesībām, otra daļa izriet no dalības Eiropas Savienībā un tās sekundārajiem tiesību aktiem, bet trešā veidojas no katras valsts likumdevēja izdoto normu kopuma. Visu šo normu mērķis ir regulēt pārrobežu privāttiesiskās attiecības. Tādējādi starptautiskās privāttiesības satur gan kolīziju tiesību, gan materiālo un procesuālo tiesību normas. Ņemot vērā kolīziju normu uzbūves un piemērošanas īpatnības, starptautiskās privāttiesības apvieno tiesību

institūtos, kurus var uzskatīt par savdabīgiem nacionālo privāttiesību (ģimenes, mantošanas, lietu un saistību tiesību) institūtu turpinājumiem. Starptautisko privāttiesību institūti izriet no nacionālo privāttiesību institūtiem, tomēr darbojas patstāvīgi un nesaplūst ar tiem. Līdz ar to starptautiskās privāttiesības var uzlūkot kā kompleksu, tomēr atsevišķu tiesību sistēmu Latvijas tiesībās.

[8] Skaidru robežšķirtni starptautisko publisko tiesību, nacionālo privāttiesību un starptautisko privāttiesību starpā nav iespējams novilkt. Tās ir savstarpēji saistītas un mijiedarbojas cita ar citu. Apsvērums, ka viens no starptautisko privāttiesību avotiem ir starptautiskie līgumi – konvencijas –, nav pietiekams, lai starptautiskās privāttiesības kopā ar starptautiskajām publiskajām tiesībām uzlūkotu kā kopēju “starptautisko tiesību” sistēmu tās plašākajā izpratnē. Mūsdienu apstākļos starptautiskie līgumi veido praktiski jebkuras nacionālo tiesību nozares tiesību avotu klāstu. Starptautiska rakstura tiesību avotu īpatsvars starptautiskajās privāttiesībās norāda tikai uz metodoloģisku saikni ar starptautiskajām publiskajām tiesībām, nevis tās apvieno. Abu nozaru starpā vērojamas būtiskas atšķirības pēc subjektu loka, varu sadalījuma un no tā izrietošā normu radīšanas veida, kā arī tiesisko attiecību regulēšanas metodēm.

[9] Tiesību unifikācija starptautiskā līmenī ar konvenciju starpniecību tiek uzskatīta par visefektīvāko metodi, lai radītu harmonizētu starptautisko privāttiesību regulējumu un novērstu kolīziju tiesību regulējuma nepilnības. Tomēr šai metodei ir vairāki trūkumi. Konvenciju izstrādāšana un saskaņošana ir ilgstošs un sarežģīts process, kā arī konvenciju spēkā stāšanās un jaunu dalībvalstu pievienošanās aizņem daudz laika un prasa papildu pūliņus. Konvenciju statistiskā rakstura dēļ tajās praktiski nav iespējams veikt jebkādas labojumus, ja šāda nepieciešamība vēlākos gados rastos. Tāpat valstis var pievienot deklarācijas un atrunas, ja konvencija to pieļauj. Tas nozīmē – kaut arī konvencija piedāvā unificētu normu kopumu, vienalga ar atrunu starpniecību kāda no konvencijas dalībvalstīm var atkāpties no tā vai cita konvencijas noteikuma piemērošanas. Ne visas izstrādātās konvencijas pēc to pieņemšanas stājas spēkā un iegūst starptautisku atzinību, bet spēkā esošās konvencijas nereti regulē tikai atsevišķus kādas jomas aspektus. Tādēļ ar konvencijām nenoregulētu jautājumu risināšanā vēl joprojām subsidiāri ir jāpiemēro nacionālās tiesības. Līdz ar to nacionālā līmeņa starptautisko privāttiesību kodifikācijā vairāk nekā jebkurā citā tiesību nozarē vēlams ievērot starptautiski saskaņotu pieeju.

[10] Arvien lielāku nozīmi starptautisko privāttiesību sistematizācijā iegūst ieteikuma tiesību (*soft law*) kodifikācijas, kam nav juridiski saistošs, bet ir tikai rekomendējošs raksturs. Pārrobežu darījumiem starptautiskajā tirdzniecībā ir izstrādāti daudzi principi, parauglikumi, tirdzniecības paražu un prakses apkopojumi⁷⁷⁸ Šie ieteikuma tiesību instrumenti nav likums *per se*, bet tie var būt pastāvošo tiesību pierādījums vai *opinio juris* veidotājs. Papildus tie var iegūt

⁷⁷⁸ Piemēram, UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principi (2010), Eiropas līgumtiesību principi (2002), Eiropas deliktu tiesību principi (2005), Eiropas apdrošināšanas līgumtiesību principi (2009), Kopējie atsauču ietvari (2008), Hāgas principi par tiesību izvēli starptautiskos komerciālos līgumos (2015) u. c.

juridiski saistošu raksturu kā uz līgumu balstīta režīma elementi tad, ja līdzēji ir vienojušies pielietot kādas konkrētas ieteikuma tiesības attiecībā uz līguma interpretāciju vai atsevišķu tā noteikumu piemērošanu. Tāpat ieteikuma tiesības ir iedvesmas avots likumdevējiem visā pasaulē jaunu tiesību normu izstrādē.

[11] Eiropas Savienībā kolīziju normu kodifikācijā nav vērojama vienota pieeja. Eiropas Savienības sekundārajos aktos – regulās – tiek izmantoti atšķirīgi juridiskās tehnikas paņēmieni. Ja līdzēji nav izdarījuši izvēli par strīdam piemērojamām tiesībām un lietu piekritību, vienlaikus ir jākombinē vairāki tiesību akti: laulības šķiršanas lietās – noteikumus par piemērojamām tiesībām satur Roma III regula (8. pants),⁷⁷⁹ bet lietu piekritību noteic Brisele Ibis regula (3. panta 1. punkts);⁷⁸⁰ līgumtiesībās – noteikumus par piemērojamām tiesībām satur Roma I regula (4. pants),⁷⁸¹ bet lietu piekritību noteic Brisele I regula (7. panta 1. punkts);⁷⁸² ārpuslīgumiskajās attiecībās – noteikumus par piemērojamām tiesībām satur Roma II regula (4. pants),⁷⁸³ lietu piekritību noteic Brisele I regula (7. panta 2. punkts);⁷⁸⁴ starptautiskajos autopārvadājumos – piemērojamo tiesību izvēli noteic Roma I regula (5. pants),⁷⁸⁵ bet lietu piekritību attiecībā uz kravu pārvadājumiem – CMR konvencija (31. pants),⁷⁸⁶ attiecībā uz pasažieru pārvadājumiem – CVR konvencija (21. pants)⁷⁸⁷ u. tml. Tas, ka tiesību izveles un lietu piekritības kolīziju normas atrodamas dažādos tiesību aktos, nevis kodificētas vienkopus, pārrobežu strīdu risināšanu padara par kompleksu un sarežģītu procesu. Nesenā pieredze liecina, ka Eiropas Savienībā parādās tendence šos noteikumus ietvert vienotā tiesību aktā, piemēram, Uzturlīdzekļu regulā⁷⁸⁸ un Mantošanas regulā,⁷⁸⁹ tomēr sistemātiska pieeja vēl joprojām nav vērojama.

[12] Arī Eiropas valstu nacionālo starptautisko privāttiesību kodifikācijas pieredze rāda, ka nav vienota veida, kādā tiek kodificēti šie noteikumi. Valstī pastāvošās tiesību tradīcijas, politiskie,

⁷⁷⁹ Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Oficiālais Vēstnesis, 29.12.2010. L 343/10–16.

⁷⁸⁰ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas Nr. 1347/2000 atcelšanu. Oficiālais Vēstnesis, 23.12.2003. L 338/1–28.

⁷⁸¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 593/2008 (2008. gada 17. jūnijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām. Oficiālais Vēstnesis, 04.07.2008. L 177/6–16.

⁷⁸² Padomes Regula (ES) Nr. 1215/2012 (2012. gada 12. decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās (Pārstrādātā versija). Oficiālais Vēstnesis, 20.12.2012. L 351/1–32.

⁷⁸³ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 864/2007 (2007. gada 11. jūlijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām. Oficiālais Vēstnesis, 31.07.2007. L 199/40–49.

⁷⁸⁴ Padomes Regula (ES) Nr. 1215/2012 ..

⁷⁸⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 593/2008 ..

⁷⁸⁶ 1956. gada 19. maija Konvencija par kravu starptautisko autopārvadājumu līgumu (CMR) un šīs konvencijas 1978. gada 5. jūlija protokols. Latvijas Vēstnesis, 08.12.1993. Nr. 119; Latvijas Vēstnesis, 12.01.1994. Nr. 3 (134).

⁷⁸⁷ 1973. gada 1. marta Ženēvas konvencija par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR). Latvijas Vēstnesis, 15.01.1994. Nr. 5 (136).

⁷⁸⁸ Padomes Regula (EK) Nr. 4/2009 (2008. gada 18. decembris) par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un sadarbību uzturēšanas saistību lietās. Oficiālais Vēstnesis, 10.01.2009. L 7/1–79.

⁷⁸⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 650/2012 (2012. gada 4. jūlijs) par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi, publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un Eiropas mantošanas apliecības izveidi. Oficiālais Vēstnesis, 27.07.2012. L201/107–134.

ekonomiskie apstākļi, starptautisko privāttiesību zinātnes attīstība nosaka starptautisko privāttiesību kodifikācijas nepieciešamību un veidu, kādā tas tiek paveikts. Starptautisko privāttiesību kodifikāciju salīdzinošās analīzes rezultātā pēc likumdevēja izvēlēta tiesību sistematizēšanas paņēmienu var izdalīt četrus starptautisko privāttiesību kodifikācijas veidus, kad spēkā stājas

- 1) autonomā kompleksā kodifikācija, t. i., viens komplekss autonomu tiesību akts regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus, satur kolīziju normas un starptautiskā civilprocesa noteikumus par lietu piekritību, ārvalsts spriedumu atzīšanu un izpildi (piemēram, Beļģijā, Bulgārijā, Maķedonijā, Šveicē, Turcijā, Ukrainā un Ungārijā);
- 2) autonomā kumulatīvā kodifikācija, t. i., viens autonomu tiesību akts regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus un satur kolīziju normas, bet starptautiskā civilprocesa noteikumi tiek ietverti citā normatīvajā aktā, parasti civilprocesa normu kodifikācijā (piemēram, Austrijā, Igaunijā un Polijā);
- 3) klasiskā kumulatīvā kodifikācija, t. i., vispārējo civiltiesību kodifikācijā tiek iekļauta atsevišķa sadaļa, kas regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus, satur kolīziju normas, bet starptautiskā civilprocesa noteikumi tiek ietverti citā normatīvajā aktā, parasti civilprocesa normu kodifikācijā (piemēram, Baltkrievijā, Krievijā, Lietuvā, Latvijā, Nīderlandē un Vācijā);
- 4) klasiskā kompleksā kodifikācija, t. i., vispārējo civiltiesību kodifikācijā tiek iekļauta atsevišķa sadaļa, kas regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus, satur kolīziju normas un starptautiskā civilprocesa noteikumus par lietu piekritību, ārvalsts spriedumu atzīšanu un izpildi (piemēram, Kanādas Kvebekas provincē).

[13] Apkopojot ārvalstu kodifikāciju salīdzināšanas rezultātus, kas iegūti, izvērtējot kodifikāciju apjomu, struktūru un saturu, autore izvirza vairākas autonomu kompleksu kodifikāciju priekšrocības. Pirmkārt, kopīgu starptautisko privāttiesību institūtu apkopošana vienā sistematizētā tiesību aktā veicina vienveidīgu tiesību normu piemērošanas praksi. Otrkārt, atsevišķa kodifikācija padara starptautisko privāttiesību noteikumus pārskatāmus, tas atvieglo šo normu izpratni un pielietošanu, tādējādi paaugstina tiesību normu efektivitāti. Treškārt, tā novērš tiesību normu dublēšanās iespējas un pretrunas, kas rodas tiesību normu nepārskatāmības un sarežģītības dēļ. Visbeidzot, jebkura kodifikācija samazina tiesību aktu masu un veicina tiesību attīrīšanu no novecojušām un neefektīvām tiesību normām. Savukārt būtiskākais šādu kompleksu kodifikāciju trūkums ir tas, ka praktiski nav iespējams apvienot vienā tiesību aktā visus noteikumus, kas pastāv starptautiskajās privāttiesībās, – ir maz kopīgu vispārēju noteikumu, bet daudz apakšjautājumu, kas prasa specifisku vai diametrāli pretēju regulējumu (piemēram, starptautiskie jūras, gaisa, dzelzceļa vai autotransporta pārvadājumi, starptautiskās finanšu tiesības, tai skaitā starptautiskie norēķini, starptautiskās tirdzniecības finansēšana vai starptautiskās investīcijas, pārrobežu maksātnespēja

u. tml.). Speciālo kolīziju normu (darba, patērētāju, apdrošināšanas tiesībās u. tml.) saikne ar šo civiltiesību apakšnozaru nacionālajām materiālajām tiesībām ir daudz ciešāka nekā saikne savā starpā. Tādēļ šādu normu iekļaušana starptautisko privāttiesību kodifikācijās rada iespaidu, ka tās ir it kā atrautas no konteksta, kurā tām būtu jāatrodas.

[14] Par iepriekš minēto problēmu risinājuma kompromisu uzskatāma tendence starptautisko privāttiesību noteikumus sistematizēt, apvienojot autonomo kodifikāciju un nozares kodifikācijas, kas atspoguļo kumulatīvu sistematizēšanas paņēmienu. Kumulācijas gadījumā starptautisko privāttiesību noteikumus veido nevis viens tiesību akts, bet vairāki savstarpēji saistīti tiesību akti, no kuriem viens centrālais akts apkopo īsu starptautisko privāttiesību vispārējo noteikumu un kolīziju normu pārskatu, bet pārējie regulē specifiskus jautājumus – starptautisko civilprocesu un starptautisko tiesu sadarbību. Mūsdienu apstākļos praktiski visās tiesību sistēmās lielākā vai mazākā pakāpē ir vērojama starptautisko privāttiesību kumulatīva kodifikācija neatkarīgi no tā, vai likumdevējs ir izvēlējis klasisku vai autonomu pieeju starptautisko privāttiesību kodifikācijā.

[15] Kodifikāciju salīdzinošā analīze parāda, ka, izvēloties iekļaut kolīziju normu kodifikācijas materiālu vispārējā civiltiesību kodifikācijā, likumdevēji šos noteikumus ietver vai nu kodifikācijas ievaddaļā (Latvija, Vācija), vai arī veido atsevišķu kodifikācijas sadaļu (Baltkrievija, Krievija, Lietuva un Nīderlande). Tradicionāli klasiskā kumulatīvā kodifikācijā tiek ietverts visai lakonisks vispārēja rakstura kolīziju tiesību regulējums, kas parasti nepārsniedz 50 pantu regulējumu. Izņēmums ir Nīderlandes 2012. gada starptautisko privāttiesību noteikumi ar 165 pantu regulējumu. Kompleksa kodifikācija, kad vispārējo civiltiesību kodifikācijā tiek iekļauta atsevišķa sadaļa, kas regulē vispārējos ārvalstu tiesību piemērošanas noteikumus, satur kolīziju normas un starptautiskā civilprocesa noteikumus, Eiropas valstu tiesībām nav raksturīga, bet ir sastopama Kanādas Kvebekas provinces 1991. gada kodifikācijā. Tā satur kompleksu regulējumu un pēc klasiskā franču – itāļu modeļa ir ietverta vispārējā civiltiesību kodifikācijā, bet, atšķirībā no klasiskās kumulatīvās kodifikācijas, satur arī starptautiskā civilprocesa noteikumus.

[16] Tiesību doktrīnā uzmanība tiek vērsta uz pārāk sarežģītu un kazuistisku tiesību nozaru kodifikācijas neiespējamību. Tiesību kazuitātes gadījumā katrai konkrētai situācijai ir jākonstruē individuāls risinājums, ko neapšaubāmi ar tiesu prakses palīdzību risināt ir vienkāršāk. Juridiskajā literatūrā atzīts, ka sarežģītu problēmu risināšanā nepieciešams ievērot praksi, kas radīta konkrētu gadījumu izskatīšanai. Šādas prakses trūkums var novest pie nepieņemama rezultāta. Tādējādi pat visaptverošas kompleksas kodifikācijas gadījumā šo normu pareizas piemērošanas un normu efektivitātes nodrošināšanā liela nozīme ir tiesu praksei un tiesību doktrīnai. Ja tādas nav vai tāda pastāv fragmentāri, kā tas ir Latvijas situācijā, tad vēl ir pārāgri runāt par pastāvošo starptautisko privāttiesību normu pārskatīšanu un jaunu institūtu ieviešanu.

[17] Jaunākajās starptautisko privāttiesību kodifikācijās uzskatāmi redzama likumdevēju vēlme pēc iespējas detalizēti noregulēt kodifikāciju vispārējos un speciālos noteikumus. Salīdzinošā analīze parāda, ka kodifikāciju struktūra tiek veidota līdzīgi kā jebkuram citam normatīvajam aktam. Kodifikācijās likumdevēji ietver sadaļas ar vispārējām normām (likuma darbības joma, likuma mērķis, terminu definīcijas, valstu ar dažādām tiesību sistēmām tiesību piemērošana, ārvalsts tiesību piemērošanu izslēdzošas atrunas – imperatīvo normu piemērošana un publiskās kārtības atruna, visciešākās saistības atruna u. tml.), sadaļas ar speciālajām normām (kolīziju normas ģimenes, lietu, mantošanas un saistību tiesībās), kā arī nobeiguma noteikumus (likuma spēkā stāšanās u. tml.). Praksē otršķirīgs ir izrādījies lietu piekritības un ārvalsts tiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes regulējums. Tikai pusē no 16 pētījumā analizētajām kodifikācijām (Beļģijā, Bulgārijā, Kanādas Kvebekas provincē, Maķedonijā, Šveicē, Turcijā, Ukrainā un Ungārijā) ir ietverts starptautiskā civilprocesa regulējums. Tiesību doktrīnā pastāv noraidoša attieksme pret kolīziju tiesību un starptautiskā civilprocesa jautājumu vienotu regulējumu, jo masīvas normu grupas, kas pieder ne tikai pie atšķirīgām tiesību nozarēm, bet arī atšķirīgām tiesību sistēmām – privāttiesībām un publiskajām tiesībām –, nav vēlams apvienot vienotā kodifikācijā. Minētajās valstīs, kur vienotā kodifikācijā ir apvienotas gan kolīziju normas, gan starptautiskā civilprocesa normas, likumdevēji acīmredzot par būtiskāku ir uzskatījuši šo normu efektivitāti un to piemērošanas praktiskos aspektus.

[18] Starptautisko privāttiesību kodifikāciju tiesību normu materiālu veido kolīziju normas un tās apkalpojošās normas – pilnīgas un nepilnīgas tiesību normas, tai skaitā legāļdefinīcijas, norādes normas un pieņēmumi. Tomēr galvenokārt kodifikācijās tiek ietvertas kolīziju normas, kuras pēc uzbūves un funkcijām ievērojami atšķiras no pārējām tiesību normām. Kolīziju norma nesniedz tūlītēju situācijas risinājumu, tai trūkst tiesisko seku vienā tiesību sistēmā. Atšķirības slēpjās šo normu norādes raksturā – kolīziju norma norāda uz kādas valsts tiesību sistēmu kopumā, nevis uz konkrētu tiesību aktu vai konkrētu tiesību normu. Savukārt tiesiskais sastāvs (tāpat kā citām tiesību normām) kvalifikācijā tiek salīdzināts ar izšķiramā dzīves gadījuma juridiski nozīmīgiem apstākļiem jeb faktisko sastāvu. Iegūtais secinājums, kam būtu jānorāda, vai var iestāties tiesību normā paredzētās sekas, ir modificēts ar norādi uz tiesību sistēmu, kurā šīs sekas būtu meklējamas, un otrreizēju kvalifikāciju jau piemērojamo tiesību ietvaros. Tādēļ starptautisko privāttiesību subjektu uzvedības noteikumus veido tiesas valsts kolīziju tiesību un atbilstoši tām izvēlētais valsts materiālo tiesību komplekss.

[19] Pašreizējā kolīziju tiesību attīstības etapā ir vērojama likumdevēju tendence atteikties no “stingrajām” kolīziju normām, kas balstās tikai uz vienas tiesību sistēmas izvēli. Lai izvēlētos vienā situācijā piemērojamās tiesības, pastāv vesela sistēma savstarpēji saistītu kolīziju normu, kas veido tā saucamās kolīziju normu “ķēdītes”. Piemērojamo tiesību izvēlē ļoti svarīga ir elastīga

pieeja, kas ļauj ņemt vērā visus konkrētās lietas apstākļus. Tādēļ starptautisko privāttiesību kodifikācijās arvien vairāk tiek izmantotas divpusējas, dispozitīvas kolīziju normas ar alternatīvām vai kumulatīvām norādēm. Kolīziju normām ar saliktām alternatīvām norādēm visbiežāk ir paredzēta noteikta tiesību izvēles secība. Tomēr šādām normām ir arī dispozitīvs raksturs, t. i., puses var tiesību izvēli pielāgot savām vajadzībām. Nereti likumdevēji kolīziju normu formulējumā ietver tādas kumulatīvas norādes, kad vienas tiesiskās attiecības noregulējumā jāņem vērā divu vai vairāku valstu tiesības. Šādos gadījumos neizstājams kļūst visciešākās saistības princips, kurš ļauj atrast tiesiskajai attiecībai vispiemērotāko regulējumu un veicina taisnīgu strīda risinājumu. Papildus šādā veidā ir iespējams izvairīties no tādu tiesību piemērošanas, kuras ir vērstas uz to, lai tiktu apieta tiesiskās attiecības dalībniekiem nelabvēlīgu noteikumu piemērošana (*in fraudem legis agere*). Šāda pieeja norāda uz tendenci atteikties no klasiskā kolīziju tiesību modeļa un ietvert elastīgu pieeju strīdam piemērojamo tiesību noteikšanā.

[20] Starptautisko privāttiesību kodifikācijās un doktrīnā pakāpeniski tiek atzīts labvēlīgāko tiesību piemērošanu princips. Šis princips ir vērsts uz vājākā tiesiskās attiecības dalībnieka aizsardzību. Tas var būt gan bērns, gan cita persona, kurai ir ierobežotas iespējas aizstāvēt savas intereses. Šādi noteikumi ir ietverti tikai atsevišķu valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijās, piemēram, Austrijā, Kanādas Kvebekas provincē, Krievijā un Ukrainā. Labvēlīgāko tiesību piemērošana ģimenes tiesībās ietverta kā vispārējiem noteikumiem subsidiāra norma. Tiesai nav jāmeklē vislabvēlīgākās tiesības starp daudzām tiesību sistēmām, bet no piedāvātajām alternatīvām jāizvēlas situācijai visatbilstošākās – tātad labvēlīgākās tiesības. Šāda regulējuma rašanās norāda uz jaunu, sociāli nozīmīgu nosacījumu ietveršanu kolīziju normu sastāvā.

[21] Ārvalstu kodifikāciju salīdzinošā analīze parāda, ka likumdevēji starptautisko privāttiesību kodifikācijās arvien biežāk izmanto norādes normas un inkorporatīvas legāldefinīcijas. Tas ļauj noteiktam tiesību institūtam piešķirt to izpratni, kāda pastāv starptautiskajās privāttiesībās un ir atzīta starptautiski. Minētā tehnika kodifikācijās tiek izmantota divējādi: ja valsts nav pievienojusies starptautiskai konvencijai, kas regulē konkrēto tiesību institūtu, tad likumdevējs savā kodifikācijā iekļauj inkorporatīvu legāldefinīciju ar tādu pašu saturu, kāds pastāv konvencijā; ja valsts ir šādas konvencijas dalībvalsts, tad likumdevējs izmanto vai nu vispārējas norādes normas (uz konvenciju kopumā), vai speciālas norādes normas (uz konkrētu konvencijas noteikumu). Pret šādas tehnikas izmantošanu var iebilst, norādot, ka tādējādi veidojas tiesību paralēlisms, kad vienus un tos pašus jautājumus paralēli regulē vairāki normatīvie akti. Tomēr Eiropas Savienības dalībvalstu likumdevējus tas nav atturējis inkorporēt Eiropas Savienības sekundāro tiesību aktu institūtus nacionālajās kodifikācijās. Kodifikāciju salīdzinošā analīze ļauj secināt, ka, izmantojot šo paņēmienu, kaimiņvalstu starptautisko privāttiesību noteikumi ir vairāk saskaņoti ar starptautiskajās konvencijās un Eiropas Savienības regulās ietvertajiem principiem un tiesību institūtiem pat tajās

valstīs, kas nav Eiropas Savienības dalībvalstis. Legāldefinīciju iekļaušana kodifikācijās un inkorporācijas tehnikas izmantošana veicina starptautisko privāttiesību unifikāciju nacionālos līmeņos.

[22] Sākot ar 20. gadsimta vidu, Eiropā un citur pasaulē likumdevēji savus starptautisko privāttiesību noteikumus pakāpeniski modernizēja. 1937. gada Latvijas Civillikuma Ievadā ietvertais regulējums pēc neatkarības atgūšanas tika atjaunots spēkā tādā redakcijā, kāda tā bija Civillikuma pieņemšanas laikā. Civillikuma Ievada normas tika veidotas, ņemot vērā 1864. gada Baltijas Civillikuma kolīziju normu regulējumu un ārvalstu pieredzi, jo īpaši 1896. gada Vācijas Civillikuma Ievadu. No Baltijas Civillikuma Ievada gandrīz nemainīgā veidā uz jauno regulējumu pārcelti divi panti (XXXV un XXXVI), pārējais regulējums ir veidots no jauna. Neņemot vērā šo jaunradi, liela daļa jauno kolīziju normu tika veidotas kā vienpusējas, nevis divpusējas dispozitīvas normas. Tas attiecīgi ierindo pašlaik spēkā esošo Latvijas starptautisko privāttiesību kolīziju normu kodifikāciju pie pirmās paaudzes starptautisko privāttiesību kodifikācijām.

[23] Lai novērstu minētās problēmas un sasniegtu zelta vidusceļu, vispirms ir jāatbild uz jautājumu, kādu vietu Latvijas tiesību sistēmā starptautisko privāttiesību kodifikācijai likumdevējs ir gatavs atvēlēt? Ņemot vērā pašreizējo situāciju un līdz šim izteiktos zinātnieku viedokļus, kā arī apkopojot pētījuma rezultātus, ir iespējami vairāki risinājumi. Galvenie no tiem būtu divi: veikt būtiskus grozījumus esošajā regulējumā – Latvijas Civillikuma Ievada noteikumos, vai arī izstrādāt jaunu Starptautisko privāttiesību likumu. Ņemot vērā to, ka Latvijas Civilprocesa likums paredz visai apjomīgu starptautiskā civilprocesa regulējumu, tai skaitā starptautisko civilprocesuālo sadarbību, Latvijas situācijā piemērotākā būtu kumulatīva kodifikācija. Iespējams, ka tieši jauni grozījumi Latvijas Civillikuma Ievada noteikumos būtu optimālais risinājums. Tuvākajās kaimiņvalstīs – Lietuvā, Baltkrievijā un Krievijā – tieši šādas klasiskas kumulatīvas kodifikācijas ir pieņemtas.

[24] Neatkarīgi no izvēlētā starptautisko privāttiesību rekodifikācijas modeļa pastāv vairāki būtiski jautājumi, kuri šajā procesā būtu jāizvērtē. Tie ir

- 1) vispārējo un speciālo normu nodalīšana,
- 2) vienpusēju un imperatīvu kolīziju normu aizstāšana ar divpusējām un dispozitīvām normām,
- 3) domicila jēdziena un personālo piesaistes faktoru pārskatīšana,
- 4) gribas autonomijas principa darbības paplašināšana,
- 5) visciešākās saistības principa iekļaušana,
- 6) labvēlīgāko tiesību piemērošanas principa paredzēšana,
- 7) ārvalsts tiesību piemērošanas precizēšana.

[25] Nodrošinot kodifikācijas efektivitāti, atsevišķa uzmanība jāvelta tam, kā likumdevējs risina ārvalsts tiesību piemērošanas un to satura noskaidrošanas procesuālos jautājumus, norādes (*renvoi*) problēmas un kvalifikācijas jautājumus. Starptautiskajās privāttiesībās pastāvošo kvalifikācijas sarežģītumu dēļ likumdevēji kodifikācijās izvairās ietvert sevišķus kvalifikācijas noteikumus. Tiesību doktrīnā ir izteikts viedoklis, ka nav praktiskas nepieciešamības šādus noteikumus kodifikācijās ietvert. Tomēr atsevišķu valstu likumdevēji (Kanādas Kvebekas provincē, Krievijā, Ukrainā, Baltkrievijā un Bulgārijā) uzskatījuši par nepieciešamu šādu regulējumu izstrādāt. Ja šādi kvalifikācijas noteikumi kodifikācijās tiek ietverti, to nevajadzētu uzskatīt par trūkumu. Pastāvot stabilai judikatūrai, zūd praktiska nepieciešamība ietvert kodifikācijās šādus noteikumus. Tomēr Latvijas situācijā šāda judikatūra vēl veidojas, tādēļ ir lietderīgi apsvērt atsevišķu kvalifikācijas jautājumu ietveršanu jaunajā regulējumā.

[26] Norādes (*renvoi*) normu problēmas likumdevējs var risināt, nosakot, ka kolīziju norma norāda tikai uz ārvalsts materiālo tiesību (nevis visas tiesību sistēmas kopumā) piemērošanu. Tā iespējams atteikties no atgriezeniskās norādes vai tālākas norādes piemērošanas nelabvēlīgajām sekām un novērst valstu nacionālo kolīziju tiesību normu konfliktus. Šāda pieeja neatrisina situāciju, ja ir jāpiemēro starptautisko tiesību aktu noteikumi, kuros šādas norādes ir ietvertas. Tādēļ nacionālajās kodifikācijās norādes problemātiku iespējams atrisināt tikai daļēji. Rezultatīvu risinājumu iespējams sasniegt tiesību unifikācijas ceļā starptautiskā līmenī. Neņemot vērā minēto, arvien vairāk likumdevēju kodifikācijās ietver noteikumus par to, ka kolīziju norma norāda tikai uz ārvalsts materiālo tiesību piemērošanu, izslēdzot kolīziju normu piemērošanu, kas attiecīgi izslēdz tālākus kolīziju normu meklējumus. Tādējādi, reformējot pastāvošo starptautisko privāttiesību regulējumu, likumdevējam ieteicams apsvērt nepieciešamību precizēt Civīlprocesa likuma 5. panta ceturto daļu un Civīllikuma Ievada 22. pantu, jo, pirmkārt, no minētajām normām izrietošie regulējumi ir pretrunā viens otram, otrkārt, ārvalstu likumdevēji kodifikācijās arvien biežāk ietver noteikumus par to, ka kolīziju norma norāda tikai uz ārvalsts materiālo tiesību piemērošanu.

[27] 1937. gada Latvijas Civīllikuma Ievada 19. pantā ietvertā gribas autonomijas principa juridiskā konstrukcija neizvirza ierobežojumus šā principa realizācijai saistību tiesībās, izņemot imperatīvajās normās noteikto. Tiesu praksē un doktrīnā nav nostiprinājusies atziņa par to, ka pušu piemērojamo tiesību izvēle ir pieļaujama, ja līgumam ir konstatējama saikne ar pušu izvēlētajām tiesībām. Tiesai pēc savas iniciatīvas nav pienākuma izvērtēt pušu izvēlēto strīdam piemērojamo tiesību tiesiskumu. Šāds pienākums rodas, ja starp pusēm par to pastāv strīds. Gribas autonomijas princips kā starptautisko privāttiesību pamatprincips ar tā neierobežotu realizācijas iespēju ir iestrādāts visās pētījumā analizētajās starptautisko privāttiesību kodifikācijās, to paredz arī 2015. gada Hāgas principi par tiesību izvēli starptautiskos komerciālos līgumos.

[28] Ārvalstu starptautisko privāttiesību kodifikācijas, Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences konvencijas un Eiropas Savienības sekundārie tiesību akti ir paplašinājuši gribas autonomijas principa realizāciju (ar zināmiem ierobežojumiem) ģimenes, mantojuma un lietu tiesībās. Latvijas Civillikuma Ievada regulējums to neparedz, tādēļ lietderīgi būtu ietvert jaunajā kodifikācijā mūsdienu prasībām atbilstošu gribas autonomijas principa redzējumu. Latvijas Civillikuma 18. panta lakoniskais regulējums, kas paredz lietu tiesībām piemērojamās tiesības pēc *lex rei sitae* principa, nav pretrunā starptautisko tiesību principiem. Tomēr tajā nav atspoguļotas mūsdienu civiltiesiskās apgrozības vajadzības. Tādēļ ieteicams modernizēt minēto normu, papildinot to ar *lex voluntatis* regulējumu attiecībā uz kustamām lietām, iekļaut speciālās kolīziju normas lietām tranzītā (*cargo*), ķīlas tiesībām un intelektuālā īpašuma tiesību aizskārumiem.

[29] 20. gadsimtam raksturīgās personu mobilitātes rezultātā pilsonības un domicila nozīme mazinās. Personai var būt dzīvesvietas un darbavietas vairākās valstīs vienlaicīgi, tāpat personai var būt arī vairākas pagaidu dzīvesvietas. Strikta domicila un pilsonības principa ievērošana līdz ar to vairs nav efektīva. Tādēļ ārvalstu likumdevēji kā piesaistes faktoros kombinē vai nu domicilu un parasto uzturēšanās vietu (*habitual residence*), vai pilsonību un parasto uzturēšanās vietu, tā ievērojot zināmu konsekvenci terminoloģijas un konceptuālo risinājumu ziņā. Latvijas Civillikuma 7. pantā ietvertais regulējums atbilst parastās uzturēšanās vietas, nevis domicila izpratnei. Tādējādi vai nu no tiesību normas jāizslēdz termins “domicils”, vai arī tas jāprecizē atbilstoši domicila izpratnei starptautiskajās privāttiesībās. Praktiska un juridiska nozīme ir personas deklarētajai dzīvesvietai (pēc tās ir ceļama prasība tiesā, valsts institūcijas izmanto to oficiālas korespondences nosūtīšanai, tā veido personas saikni ar konkrēto pašvaldību), bet pakārtota nozīme ir personas faktiskajai dzīvesvietai. Optimālais risinājums – izveidot jaunas starptautiskajai praksei atbilstošas personas dzīvesvietas un parastās uzturēšanās vietas legāļdefinīcijas un ietvert tās jaunajā regulējumā.

[30] Starptautisko privāttiesību teorijā un praksē tiek atzīts, ka ikkatri juridiskajai personai ir savas personālās tiesības, kurām ir ekstrateritoriāls raksturs un kuras atzīst ārvalstīs. Latvijas Civillikuma Ievada 7. pantā juridiskas personas dzīvesvietas jēdziens nav ietverts. Ārvalstu starptautisko privāttiesību kodifikācijās, kā arī Eiropas Savienības starptautiskajās privāttiesībās šāds jēdziens pastāv. Latvijas Civillikuma Ievada 8. pantā iekļautais patiesā sēdekļa vietas regulējums praksē nedarbojas, jo sevišķi attiecībā pret komercsabiedrībām, kas dibinātas ārpus Eiropas Savienības. Juridiskās personas reģistrācijas vietas tiesību piemērošanu juridiskās personas tiesībspējas izvērtēšanai noteic Latvijas noslēgtie tiesiskās palīdzības līgumi. Tuvākajām kaimiņvalstīm – Lietuvai, Igaunijai, Krievijai un Baltkrievijai – atšķirībā no Latvijas nacionālajā starptautisko privāttiesību regulējumā iekļautās *lex societatis* pamata norādes sakrīt ar tiesiskās palīdzības līgumu regulējumu.

[31] Ņemot vērā juridisko personu darbības pārrobežu raksturu, komercstruktūru sarežģītību, e-komercijas attīstību, ārzonu reģistrāciju u. tml., juridiskās personas reģistrācijas vai sēdekļa vietas valsts tiesību piemērošanā pastāv zināmas nelabvēlīgas sekas. Piemēram, pārnacionālu korporāciju un ārzonu kontroles un nodokļu taksācijas problēmas, ja juridiskā persona reģistrēta kādā no tā sauktajiem “nodokļu patvērumiem” un saimniecisko darbību veic savā mītnes valstī. Līdz ar to juridiskās personas personālo tiesību noteikšanā ārvalstu, piemēram, Beļģijas, Igaunijas, Kanādas Kvebekas provinces, Krievijas, Lietuvas, Polijas, Šveices likumdevēji kombinē vairākus piesaistes faktorus – juridiskās personas reģistrācijas vai sēdekļa vietu kopā ar saimnieciskās darbības veikšanas vietu, tā kolīziju tiesību regulējumu padarot daudz efektīvāku.

[32] Atšķirībā no ārvalstu starptautisko privāttiesību kodifikācijām Latvijas tiesībās *expressis verbis* nav uzsvērtas tiesas loma ārvalsts tiesību piemērošanā *ex officio*. Tādēļ praksē tas ir radījis maldīgu priekšstatu par tiesas pienākumiem ārvalsts tiesību piemērošanā un to satura noskaidrošanā. Uz nepieciešamību piemērot ārvalsts tiesības *ex officio* norāda arī tiesību doktrīna. Ja ārvalstu tiesību piemērošanu vai to satura skaidrošanu atstātu tikai pušu ziņā, iespējams, puse, kura ir ieinteresēta procesu aizkavēt, varētu pamatoti atsaukties uz grūtībām ārvalsts tiesību satura izzināšanā. Tiesību doktrīnā izteiktais apgalvojums, ka prasījumu vai iebildumu pamats izriet no konkrētajām attiecībām piemērojamā ārvalsts likuma un tādēļ pusēm ir jāpamato ārvalsts likuma piemērošana, nav pareizs. Prasības vai iebildumu pamats ir apstākļi (fakti), kurus puses izmanto savu apgalvojumu apstiprināšanai. Tādēļ tās nevar būt nedz nacionālās, nedz ārvalstu tiesību normas. Ja tiesību normas ierindotu pie faktiskajiem apstākļiem, kas veido kādu konkrētu dzīves situāciju, juridiskais silogisms nebūtu īstenojams.

[33] Saskaņā ar tiesību doktrīnu un judikatūru materiālo tiesību norma, ar kuru konkrētais prasījums ir pamatots, nav ne prasības priekšmets, ne pamats. Līdz ar to nepastāv šķēršļi tiesai atsaukties uz likuma normām pēc sava ieskata arī situācijās, kad jāpiemēro ārvalsts tiesības. Ja tiesa spriedumu pamato ar citu tiesību normu nekā to, uz kuru atsaukusies kāda no pusēm, tas nenozīmē, ka tiesa ir rīkojusies ārpus savas kompetences robežām vai grozījusi prasības pamatu. Ja puses savus prasījumus pamato ar faktiskajiem apstākļiem neatbilstošām ārvalsts tiesību normām vai vispār nav atsaukušās uz ārvalsts tiesību normām, kad tādas atbilstoši kolīziju tiesību regulējumam būtu jāpiemēro, un, ja tiesai nav iespējas iejaukties, tiek pārkāpts procesuālā taisnīguma princips. Latvijas Civilprocesa likumā ir izvirzītas striktas prasības, lai ārvalstīs taisītos spriedumos ārvalsts tiesības tiktu pareizi piemērotas. Pretējā gadījumā šādu spriedumu nevajadzētu atzīt un attiecīgi arī izpildīt Latvijā. Minēto noteikumu iespējams pilnībā izpildīt tikai tad, ja tiesa piemēro ārvalsts tiesības *ex officio*.

[34] Tiesību doktrīnā skaidrots: ja Latvijas tiesā pārrobežu lietā ir iesaistīta ekonomiski vājāka puse un tā neatsaucas uz ārvalsts likuma piemērošanu, kaut arī šā likuma piemērošana varētu

būt tai labvēlīgāka, tad tiesas ziņā ir tikai vērst šīs vājākās puses uzmanību uz ārvalsts likuma piemērošanas iespēju, bet ārvalsts likuma piemērošanas iniciatīvu tiesa nevar uzņemties. Tomēr šāda pieeja ir pretrunā judikatūrā vairākkārt apstiprinātai atziņai par tiesas lomu un pienākumu uzņemties iniciatīvu, ja lietā ir iesaistīts kāds no vājāk aizsargātiem tiesiskās attiecības dalībniekiem. Tādēļ, ja pārrobežu lietā ir iesaistīta ekonomiski vājāka puse un tā neatsaucas uz ārvalsts likuma piemērošanu, vai lietā ir skartas bērna intereses, ārvalsts tiesību piemērošanas nepieciešamības izvērtēšana un to satura noskaidrošana būtu tiesas pienākums pēc savas iniciatīvas.

[35] Lai atvieglotu pārrobežu strīdu risināšanu un veicinātu tiesisko paļāvību, ieteicams likumdevējam apsvērt iespēju normatīvajā regulējumā ietvert normu par ārvalsts tiesību piemērošanu *ex officio*. Vienotas tiesu prakses veidošanas nolūkā ieteicams precizēt ārvalsts tiesību piemērošanas procesu, kurā vajadzētu nošķirt tiesas un lietas dalībnieku pienākumus, kā arī paredzēt ārvalsts tiesību satura izzināšanas līdzekļus. Vienlaikus būtu jāapsver iespēja ieviest *amicus curiae* institūtu, nosakot *ratione personae* kritērijus. Līdzīgi kā tas regulēts Civilprocesa likuma 89. pantā par institūciju piedalīšanos procesā atzinuma došanai, Administratīvā procesa likuma 189. pantā par *amicus curiae* un Satversmes tiesas likuma 22. panta trešajā daļā par pieaicinātajām personām. Viedokli par ārvalsts tiesību saturu un piemērošanu varētu sniegt zināmu autoritāti sabiedrībā ieguvusi persona, konkrētas nozares pētnieks vai speciālists (bet ne eksperts), vai personu apvienība, kuras viedokļa uzklauššana var sekmēt vispusīgu un taisnīgu lietas izskatīšanu.

[36] Līdz šim Latvijā diskusijas par ārvalsts likuma teksta autentiskumu un ticamību nav izskanējušas. Tiesa par ticamu atzīst puses iesniegto likuma tekstu, paļaujoties uz civilprocesuālās sacīkstes principu. Tiesas ieskatā, ja otra puse ārvalsts tiesību tekstu nav apstrīdējusi, tas ir uzskatāms par ticamu. Šāda pieeja nebūtu atbalstāma, jo ārvalsts tiesības nevar uzskatīt par fakta jautājumu un līdz ar to uz ārvalsts tiesību satura pierādīšanu attiecināt tos pašus noteikumus, kādus attiecina uz faktu pierādīšanu lietā. Tiesā iesniegtajam ārvalsts tekstam būtu jābūt objektīvi ticamam, līdzīgi kā situācijās, kad jāpiemēro nacionālās tiesības. Lai novērstu šaubas un pierādītu likumu autentiskumu, puses šim mērķim var izmantot vēstniecības, konsulātus vai citas valsts institūcijas.

[37] Piemērojot ārvalsts tiesības, jāievēro, ka ārvalsts tiesības nedrīkst būt pretrunā tiesas valsts publiskajai kārtībai (*ordre public*) un imperatīvajām tiesību normām. Apkopojot ārvalstu kodifikāciju saturu, tajās ir ietverti vairāki aizsargājošo atrunu veidi: ārvalsts tiesības nav piemērojamas, ja to piemērošana nav savienojama ar tiesas valsts publisko kārtību (to paredz visas analizētās kodifikācijas); tās ir pretrunā tiesas valsts vai tās valsts, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta, imperatīvajām tiesību normām (šāds noteikums ar visciešākās saistības atrunu vai bez tās ietverts visās analizētajās kodifikācijās); tām ir visai attāla saikne ar konkrēto tiesisko

attiecību, bet tāda pastāv ar citu valsti (šāds noteikums ir ietverts, piemēram, Beļģijas, Kanādas Kvebekas provinces, Nīderlandes, Šveices un Ukrainas kodifikācijās). Šādās situācijās, kad tiesnesis atsaka piemērot ārvalsts tiesību normu, tiesiskajā regulējumā rodas tukšums (robs) un izveidojas tiesību normu maiņas jeb aizvietošanas problēma. Starptautisko privāttiesību doktrīnā pastāv uzskats, ka šis tukšums ir jāaizpilda, piemērojot citu tās pašas valsts tiesību normu. Lai arī šāds regulējums šķiet taisnīgs, tomēr tas nav vispāratzīts. Pēc tā, kā likumdevēji risina šo problēmu, var izdalīt četras atšķirīgas pieejas:

- 1) Beļģijas likumdevējs vienīgais ir noteicis: ja ārvalsts tiesību normu nevar piemērot, jo tā ir pretrunā Beļģijas publiskajai kārtībai, tad ir jāpiemēro cita tās pašas valsts tiesību norma, bet, ja to nav iespējams izdarīt, piemēro Beļģijas tiesības;
- 2) Ukrainas kodifikācijā šis regulējums ir paredzēts nedaudz modificētā veidā, t. i., vispirms piemēro tās valsts tiesības, ar kurām tiesiskā attiecība ir visciešāk saistīta, bet, ja to nav iespējams izdarīt, piemēro Ukrainas tiesības;
- 3) Latvijas kaimiņvalstīs – Baltkrievijā, Igaunijā, Krievijā un Lietuvā – tiesību aizvietošana, ja tiek piemērota publiskās kārtības atruna, tiek risināta, piemērojot tiesas valsts tiesības;
- 4) citu valstu kodifikācijās, piemēram, Kanādas Kvebekas provincē, Nīderlandē, Polijā, Šveicē, Turcijā, Vācijā u. c., šis jautājums vispār netiek normatīvi regulēts.

[38] Ņemot vērā starptautisko privāttiesību attīstības tendences, tiesas valsts tiesības *lex fori* piemēro izņēmuma kārtā – tikai tad, ja konkrētā gadījuma regulējums atbilstoši ārvalsts tiesībām nav principiāli iespējams. Tādējādi kaimiņvalstu (Baltkrievijas, Igaunijas, Krievijas un Lietuvas) likumdevēju izvēlētā pieeja nav atbalstāma. Latvijas Civilprocesa likuma 5. panta piektās daļas regulējumā ir iestrādāta norma, kas noteic, ja nav likuma, kas regulē strīdīgo attiecību, tiesa piemēro likumu, kas regulē līdzīgas tiesiskās attiecības, bet, ja tāda likuma nav, – vadās pēc tiesību vispārējiem principiem un jēgas. No minētā regulējuma izriet: ja ārvalsts tiesību piemērošanas procesā tiesnesis konstatē, ka ārvalsts tiesības nav piemērojamas, jo to piemērošanas sekas ir acīmredzami pretrunā Latvijas tiesību pamatprincipiem (publiskai kārtībai), tad jāpiemēro cita tās pašas valsts tiesību norma. Atliek vien šādu precizējošu normu iekļaut jaunajā Latvijas starptautisko privāttiesību kodifikācijas projektā.

ANOTĀCIJA

Latvijā starptautisko privāttiesību (turpmāk – SPT) teorijā un praksē vēl joprojām pastāv daudz neskaidru jautājumu. Pēc neatkarības atgūšanas Latvijā SPT kā juridiskās zinātnes apakšnozare ir attīstījušās lēni un nesistemātiski. Latvijas Civillikuma Ievads ar lakonisko 19 pantu regulējumu atbilst SPT izpratnei 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā, tādēļ šajā regulējumā ir nepieciešami uzlabojumi. Sākot ar 20. gs. vidu, Eiropā un citur pasaulē likumdevēji savus SPT noteikumus pakāpeniski ir modernizējuši, un pētījumiem saistībā ar kodifikāciju tiek piedāvāts plašs jaunu normatīvo aktu klāsts. SPT kodifikācija norit trīs līmeņos – nacionālā, reģionālā un starptautiskā, tādēļ likumdevēji kodifikācijās ietvertās kolīziju normas cenšas saskaņot ar šādu pārnacionālu regulējumu. Latvijas tiesību zinātnē ārvalstu normatīvo aktu salīdzinošai analīzei ir gan teorētiska, gan praktiska nozīme, jo vairākkārtēji centieni Latvijā izveidot autonomu nacionālo SPT kodifikāciju nav vainagojušies ar panākumiem.

Promocijas darba mērķis ir rast risinājumu starptautisko privāttiesību kodifikācijas attīstībai Latvijā teorētiskā un praktiskā tvērumā. Mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi uzdevumi: analizēt kodifikācijas izpratni tiesību vēstures, filozofijas, tiesību teorijas un SPT skatījumā, izveidot SPT kodifikācijas periodizāciju un klasifikāciju, veikt kodifikāciju juridiskās tehnikas un principu salīdzinošo analīzi, kā arī apkopot ārvalstu pieredzi un novērtēt tās izmantošanas iespējas Latvijas SPT attīstībā. Lai pierādītu tiesību sistēmu kopīgās iezīmes un atklātu to atšķirības, salīdzinošā analīze ir veikta 16 valstu, t. i., Nīderlandes (2012), Polijas (2012), Maķedonijas (2007), Turcijas (2007), Bulgārijas (2005), Ukrainas (2005), Beļģijas (2004), Igaunijas (2002), Krievijas (2002), Lietuvas (2001), Baltkrievijas (1998), Kanādas Kvebekas (1991), Šveices (1987), Ungārijas (1979), Latvijas (1937) un Vācijas (1896) kodifikācijās. Kodifikāciju selektīvā atlase veidota, izmantojot ģeogrāfiskā novietojuma kritēriju, lai aptvertu pēc iespējas atšķirīgas tiesību sistēmas, tai skaitā tās valstis, kuras ilgu laiku ir atradušās PSRS politiskajā ietekmē. Kanādas Kvebekas (1991) kodifikācija salīdzinošajā analīzē ir iekļauta, balstoties uz tās plašo ietekmi SPT kodifikācijā Eiropā.

Apkopojot pētījuma rezultātus, Latvijas SPT situācijai autore piedāvā vairākus risinājumus, t. i., veikt būtiskus grozījumus Latvijas Civillikuma Ievada regulējumā, vai arī izstrādāt jaunu Starptautisko privāttiesību likumu. Latvijas Civilprocesa likums paredz visai apjomīgu starptautiskā civilprocesa regulējumu, tai skaitā starptautisko civilprocesuālo sadarbību, tādēļ Latvijas situācijai atbilstošāks ir kumulatīvas kodifikācijas modelis – vai nu klasisks (kā Baltkrievijā, Krievijā, Lietuvā, Nīderlandē un Vācijā), vai autonomas (kā Igaunijā un Polijā). Neatkarīgi no izvēlēta SPT kodifikācijas modeļa jaunajā regulējumā būtu jāparedz vairāki uzlabojumi, t. i., vispārējo un speciālo normu nodalīšana, vienpusēju un imperatīvu kolīziju normu aizstāšana ar divpusējām normām, domicila un pilsonības piesaistes faktoru pārskatīšana, gribas autonomijas principa

realizācijas precizēšana, visciešākās saistības principa ietveršana. Nosakot kodifikācijas efektivitāti, atsevišķa uzmanība jāvelta tam, kā likumdevējs risina ārvalsts tiesību piemērošanas procesuālos jautājumus, norādes (*renvoi*) problēmas un kolīziju normu kvalifikācijas jautājumus.

Promocijas darbs ir strukturēts četrās nodaļās, no kurām pirmajā nodaļā ir atainota SPT kodifikāciju izpratne un attīstība, kā arī sniegta nacionāla līmeņa kodifikāciju periodizācija, sadalot šos posmus divās paaudzēs. Otrajā nodaļā atklāti SPT pamatjautājumi, analizēta SPT kodifikācija tās vairākos līmeņos un izstrādāta četru grupu kodifikāciju klasifikācija. Trešā nodaļa ir veltīta kodifikācijas tehnikai, atklājot kodifikāciju struktūras kopējās iezīmes, un sniedzot tajās ietvertu tiesību normu salīdzinošu apskatu. Ceturtajā nodaļā ir izvērtēta Latvijas SPT situācija, kā arī apkopotas svarīgākās atziņas šā regulējuma uzlabošanai. Darba noslēgumā autore apkopo pētījuma rezultātus secinājumu veidā un izvirza priekšlikumus nākotnē iespējamiem tiesību jaunrades virzieniem.

Promocijas darbā ir izmantotas kvalitatīvās pētniecības metodes – vēsturiskā, salīdzinošā, dedukcijas un indukcijas metode, kā arī kvantitatīvā datu analīzes metode skaitliskā materiāla apkopošanai un rezultātu aprobācijai.

Promocijas darbam ir 227 lpp., tajā ir pieci attēli un pievienoti divi pielikumi. Darbā kopā izmantoti 309 avoti, no tiem 202 literatūras avoti latviešu, angļu, franču, vācu un krievu valodā, kā arī 62 normatīvie akti un 45 juridiskās prakses materiāli.

Pētījums veikts laika posmā no 2011. līdz 2016. gadam. Pētījuma rezultāti ir aprobēti deviņās zinātniskās konferencēs, 11 publikācijās un 2015. gadā izdotajā monogrāfijā “Starptautiskās privāttiesības: ģenēze un sistēma. Private International Law: Genesis and System”.

ANNOTATION

The doctoral thesis 'Codification in Private International Law: Experience of European Countries' by Aiga Mieriņa

In Latvia, there are still many unclear questions in the theory and practice of Private International Law (hereinafter – PIL). Since Latvia regained its independence, PIL as a sub-branch of the law science has developed slowly and unsystematically. The Latvian Civil Law Introduction with its laconic formulation in 19 articles corresponds to the understanding of PIL pertaining to the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, therefore this regulation requires improvement. Since the middle of the 20th century, the legislators of the European and other countries have gradually modernized their PIL regulation, thus, for research, there is available a broad range of new normative enactments. PIL codification takes place at three levels – national, regional and international, therefore legislators try to adjust the collision norms included in the codifications with such transnational regulation. In Latvian law science, the comparative analysis of foreign normative enactments has both theoretical and practical significance, as the recurrent attempts to establish autonomous national PIL codification in Latvia have not been successful.

The doctoral thesis aims to find solution for the development of PIL codification in Latvia in theoretical and practical scope. In order to reach the aim, the following tasks were established: to analyse the understanding of 'codification' from the view of law history, philosophy, law theory and PIL; to develop PIL codification periodization and classification; to carry out the comparative analysis of legal methods and principles of codification; as well as to gather foreign experience and to evaluate its application possibilities in the development of PIL in Latvia. To establish the common characteristics of legal systems and to discover their differences, there has been carried out the comparative analysis of the codifications of 16 countries, i.e., Netherlands (2012), Poland (2012), Macedonia (2007), Turkey (2007), Bulgaria (2005), Ukraine (2005), Belgium (2004), Estonia (2002), Russia (2002), Lithuania (2001), Belarus (1998), Canadian Quebec (1991), Switzerland (1987), Hungary (1979), Latvia (1937) and Germany (1896). The codifications were selected by using geographical location criterion with objective to encompass as many different legal systems as possible, including the countries that have been under political influence of the USSR for a long time. The codification of Canadian Quebec (1991) has been included in the comparative analysis due to its broad influence on PIL codification in Europe.

By summarizing research findings, the author offers several solutions for Latvian PIL situation, namely, either to introduce significant amendments in the regulation of the Latvian Civil Law Introduction or to develop new law of Private International Law. Currently, the Latvian Civil Procedure Law previews quite extensive international civil procedure regulation, including

international cooperation, therefore, in the case of Latvia, the cumulative codification model is more appropriate – either classic (as in Belarus, Russia, Lithuania, the Netherlands and Germany) or autonomous (as in Estonia and Poland). Regardless the chosen PIL codification model, the new framework should provide for a number of improvements, i. e. separation of the general and special norms, replacement of the unilateral and imperative conflict of laws norms with bilateral norms, review of the connecting factors of domicile and citizenship, extension of the implementation of the principle of party autonomy, introduction of the principles of the closest connection and the most favourable law. To ensure the effectiveness of the codification, particular attention should be paid to how legislators deal with the procedural issues of the application of foreign law, the *renvoi* problems and the issues of the qualification of the conflict of laws norms.

The doctoral thesis consists of four chapters, where Chapter 1 reviews the understanding and development of PIL codification, as well as provides codification periodization at the national level, dividing these stages into two generations. Chapter 2 reviews basic issues of PIL, analyses PIL codification at its several levels and provides a four-group codification classification. Chapter 3 is devoted to the codification methods, discovering the common characteristics of codification structure and providing comparative description of the included legal norms. Chapter 4 includes the evaluation of PIL situation in Latvia, as well as summarizes the most important findings for the improvement of this regulation. In the conclusion, the author summarizes the research results in the form of conclusions and promotes proposals for prospective creative legislation.

In the doctoral thesis, there have been used qualitative research methods – historical, comparative, deduction and induction methods, as well as a quantitative data analysis method for compilation of numeric data and result approbation.

The doctoral thesis consists of 227 pages, it contains 5 illustrations and 2 appendices. In total, 309 sources have been used, including 202 literature sources in Latvian, English, French, German and Russian, as well as 62 normative enactments and 45 materials of legal practice.

The research was carried out during the period from 2011 to 2016. The research results have been approbated in 9 scientific conferences, 11 publications and the monograph ‘Starptautiskās privāttiesības: ģenēze un sistēma. Private International Law: Genesis and System’ (2015).

ANNOTATION

La thèse de doctorat 'La codification du droit international privé: l'expérience des pays de l'Europe' par Aiga Mierīņa.

En Lettonie il reste encore beaucoup de questions à clarifier sur la théorie et la pratique du droit international privé (ci-après – DIP). Depuis que la Lettonie a retrouvé son indépendance, DIP a développé lentement et de manière non systématique comme une sous-branche de la science du droit. L'Introduction du Code Civile letton se compose de 19 formulations laconiques, qui correspondent à la compréhension de DIP se rapportant à la fin du 19ème siècle et le début du 20ème siècle. Par conséquent, cette réglementation doit être améliorée. Depuis le milieu du 20ème siècle, les législateurs européens et d'autres pays ont progressivement modernisé leur réglementation DIP. Par conséquent, pour la recherche, un large éventail des textes normatifs nouveaux sont disponibles. DIP codification a lieu à trois niveaux – régional, national, et international. Donc les législateurs essaient d'ajuster les normes de collision inclus dans les codifications avec une telle réglementation transnationale. L'analyse comparative des textes normatifs étrangers a à la fois l'importance théorique et pratique dans la science du droit letton, que la récurrente tente d'établir la codification nationale autonome DIP en Lettonie ont pas été couronnée de succès.

L'objectif de la thèse de doctorat est de trouver une solution exhaustive de la codification du DIP en aspects théoriques et pratiques. Pour atteindre l'objectif, les tâches suivantes ont été établies: d'analyser la compréhension de la 'codification' du point de vue de l'histoire de droit, la philosophie, la théorie du droit et DIP; de développer DIP codification périodisation et la classification; d'effectuer une analyse comparative des méthodes et principes de codification juridique; ainsi que de recueillir l'expérience étrangère et d'évaluer ses possibilités d'application dans le développement de DIP en Lettonie. Pour établir les caractéristiques communes des systèmes juridiques et de découvrir leurs différences, il a été procédé à l'analyse comparative des codifications de 16 pays, c.-à-d. les Pays-Bas (2012), la Pologne (2012), la Macédoine (2007), la Turquie (2007), la Bulgarie (2005), l'Ukraine (2005), la Belgique (2004), l'Estonie (2002), la Russie (2002), la Lituanie (2001), le Belarus (1998), le Québec (1991), la Suisse (1987), la Hongrie (1979), la Lettonie (1937) et l'Allemagne (1896). Les codifications ont été sélectionnées en utilisant le critère de localisation géographique avec l'objectif d'englober autant de systèmes juridiques différents que possible, y compris les pays qui ont été pendant une longue période sous l'influence politique de l'URSS. La codification du Canada/Québec (1991) a été incluse dans l'analyse comparative en raison de sa large influence sur DIP codification en Europe.

Résumant les résultats de recherche, l'auteur propose plusieurs solutions pour la situation DIP letton, à savoir, apporter des modifications substantielles dans la régulation d'Introduction du

Code Civil letton ou de développer de nouvelles lois de droit international privé. Actuellement, le Code procédure civile letton anticipe assez vaste réglementation internationale de procédure civile, y compris la coopération de procédure civile internationale. Par conséquent, en cas de Lettonie, plus approprié est le modèle de codification cumulative – soit classique (comme en Biélorussie, Russie, Lituanie, Pays-Bas et en Allemagne) ou autonome (comme en Estonie et en Pologne). Quel que soit le modèle de codification DIP choisi, le nouveau règlement devrait prévisualiser plusieurs améliorations, c.-à-d. la séparation des normes générales et particulières, le remplacement des conflits unilatéraux et obligatoires des règles de droit par des règles bilatérales, l'examen des facteurs de rattachement du domicile et de la nationalité, la spécification de la mise en œuvre du principe de l'autonomie des parties, et l'inclusion du principe de la connexion placard. Bien que l'efficacité se rapprochant de codification, une attention particulière devrait être consacrée à la façon dont le législateur aborde les questions de procédure de l'application de la loi étrangère, renvoi problèmes et les questions de conflits d'classification de la règle de droit.

La thèse de doctorat se compose de quatre chapitres. Le chapitre 1 examine la compréhension et le développement de DIP codification, ainsi que fournit la périodisation de la codification au niveau national, en divisant ces étapes en deux générations. Le chapitre 2 examine les questions fondamentales de DIP, analyse DIP à plusieurs niveaux de la codification et fournit une classification de la codification de quatre groupe. Le chapitre 3 est consacré aux méthodes de codification, en découvrant les caractéristiques communes de la structure de codification et de fournir la description comparative des normes juridiques inclus. Le chapitre 4 contient l'évaluation de la situation DIP en Lettonie, ainsi que résume les conclusions les plus importantes pour l'amélioration de ce règlement. Dans la conclusion, l'auteur résume les résultats de recherche sous forme de conclusions et favorise les propositions de législation créative prospective.

Dans la thèse de doctorat, on a utilisé des méthodes qualitatives de recherche – méthodes historique, comparative, la déduction et induction, ainsi que quantitative méthode d'analyse de données pour la compilation des données numériques et entraîner approbation.

La thèse de doctorat se compose de 227 pages, la thèse contient 5 illustrations et 2 annexes. On a utilisé 309 sources, y compris 202 sources de la littérature en anglais, français, allemand et russe, ainsi que 62 textes normatifs lettons et 45 matériaux de pratique juridique.

La recherche a été effectuée pendant la période de 2011 à 2016. Les résultats de la recherche ont été présentés dans 9 conférences scientifiques, 11 publications et la monographie 'Starptautiskās privāttiesības: ģenēze un sistēma. Private International Law: Genesis and System' (2015).

AVOTU SARAKSTS

Izmantotā literatūra

1. Albats H. Starptautiskās privātās tiesības. Rīga, [b. i.], 1923, [ISBN nav], 47 lpp.
2. Albats H. Starptautiskās privātās tiesības. Rīga, [b. i.], 1940, [ISBN nav], 60 lpp.
3. Ārvalsts tiesību vēstures avoti. Sastādītāji un zinātniskie redaktori V. Blūzma, G. Zemītis, S. Osipova. Rīga: SIA "Biznesa augstskola "Turība"", 2007, ISBN 978-9984-766-86-7, 352 lpp.
4. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, ISBN 978-9984-40-493-6, 383 lpp.
5. Balodis K. Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. Jurista Vārds, 03.12.2002. Nr. 24 (257).
6. Bībele. Vecās un Jaunās Derības svētie raksti. [b. v.] Bībeles Sabiedrība, 1990, [ISBN nav], 1245 lpp.
7. Bojārs J. Starptautiskās kontraktu tiesības. Starptautiskās privāttiesības IV sējums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, ISBN 978-9934-18-038-5, 496 lpp.
8. Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, ISBN 9984-04-922-1, 713 lpp.
9. Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, ISBN 978-9934-0-1143-6, 423 lpp.
10. Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības II. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, ISBN 978-9934-0-1355-3, 301 lpp.
11. Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, ISBN 978-9934-0-3313-1, 495 lpp.
12. Bojārs J. Starptautiskās publiskās tiesības I. 3. pārstrādātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, ISBN 9984-36-361, 843 lpp.
13. Borkoveca M. Eiropas Savienības tiesību sistēmas mijiedarbība ar dalībvalstu tiesību sistēmām. Jurista Vārds, 30.03.2010. Nr. 13 (608).
14. Briedis E. Tiesību normas hipotēze nosaka prasības pamata saturu. Jurista Vārds, 04.12.2012. Nr. 49 (748).
15. Broks J. Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi. 2. papildinātais izdevums. Rīga: SIA "Biznesa augstskola "Turība"", 2008, ISBN 978-9984-828-17-6, 432 lpp.
16. Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, [ISBN nav], 792 lpp.

17. Civilprocesa likuma komentāri III (61.–86. nodaļa). Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, ISBN 978-9934-508-05-9, 1026. lpp.
18. Diplomāta un zinātnieka 60 mūža gadi. Latvijas Kareivis, 24.08.1939. Nr. 190, 1.–4. lpp.
19. Ducmanis K. No saskaldītās pagātnes uz vienoto tagadni Latvijas civīllikumos. (Vēsturisks apskats) [b.v.] Tieslietu Ministrijas izdevums, 1937, 1.–29. lpp.
20. Džohansens S. Juridiskā analīze un tekstu rakstīšana. Zin. red. prof. Kalvis Torgāns. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, ISBN 9984-671-12-7, 103 lpp.
21. Eiropas Savienības tiesību aktu krājums par tiesu iestāžu sadarbību civillietās un komercietās. Luksemburga: Eiropas Savienības publikāciju birojs, 2013, ISBN 978-92-79-29643-7, 533 lpp.
22. Emse-Jambuševa L. *Amicus curiae* institūta būtība. Jurista Vārds, 09.10.2012. Nr. 41 (740).
23. Gailīte D. Frīdrihs Georgs fon Bunge. Jurista Vārds, 11.11.2014. Nr. 44/45 (846/847).
24. Gailīte D. Vācbaltu tiesībnieki Latvijas Republikas juridiskajā kultūrā. Jurista Vārds, 22.01.2016. Nr. 4 (907).
25. Gudļevska D., Miķelsone A., Porīte T. Pareizrakstības un pareizrunas rokasgrāmata. Rīga: Avots, 2002, ISBN 9984-700-64-X, 219. lpp.
26. Grasis J. Trasta tiesiskais regulējums un tā iespējamā pārņemšana Latvijā. Rīga: nodibinājums „Banku augstskolas biznesa un finanšu pētniecības centrs”, 2008, ISBN 978-9984-9985-0-3, 196.lpp.
27. Fogels A. Modernās starptautiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009, ISBN 978-9984-40-192-8, 294 lpp.
28. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999. Nr. 1, 13.–18. lpp.
29. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999. Nr. 3, 69.–75. lpp.
30. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 2000. Nr. 6, 169.–172. lpp.
31. Jērvēlāids P. Baltijas civiltiesību “tēvs” Frīdrihs Georgs fon Bunge. Jurista Vārds, 03.11.2009. Nr. 44 (587).
32. Jērvēlāids P. Starptautisko tiesību pasniegšana Tērbatas Universitātē. Jurista Vārds, 05.05.2009. Nr. 18 (561).
33. Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums. *Dr. habil. iur.* prof. Edgara Melņiša zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, ISBN 9984-725-45-6, 249 lpp.

34. Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, ISBN 978-9934-0-1157-3, 227 lpp.
35. Kārklīšs J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006, 220 lpp.
36. Kārklīšs J. Vienotu Eiropas līgumtiesību veidošanās un ietekme uz Latvijas tiesībām. Jurista Vārds, 06.12.2011. Nr. 49 (696).
37. Kolomijceva J. Ārvalsts likuma piemērošana. Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 137.–143. lpp.
38. Krūma K. Starptautiskās tiesības un Eiropas Savienības tiesības: sacensība vai mijiedarbība. Likums un Tiesības, 2005. Nr. 11, 341.–351. lpp.
39. Kucina I. Starptautiskās privāttiesības Eiropas Savienības skatījumā. LU žurnāls “Juridiskā Zinātne”, 2011. Nr. 2, 91. – 100. lpp.
40. Latviešu konversācijas vārdnīca. 1. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1927–1928, [ISBN nav], 2.–2046. sl.
41. Latviešu konversācijas vārdnīca. 3. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1928 – 1929, [ISBN nav], 4099.–6134. lpp.
42. Latviešu konversācijas vārdnīca. 6. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1931, [ISBN nav], 10234.–12283. sl.
43. Latviešu konversācijas vārdnīca. 9. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1933, [ISBN nav], 16391.–18430. sl.
44. Latviešu konversācijas vārdnīca. 10. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1934, [ISBN nav], 18435.–20474. sl.
45. Latviešu konversācijas vārdnīca. 12. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1935, [ISBN nav], 22531.–24575. sl.
46. Latviešu konversācijas vārdnīca. 18. sēj. Rīga: A. Gulbja spiestuve, 1938–1939, [ISBN nav], 34819.–36862. sl.
47. Latvijas pilsoņu martiroloģijs Vjatlajā 1938–1956. Sast. H. Strods, V. Veremejevs. Rīga: LU žurnāla “Latvijas vēsture” fonds, 2006, ISBN 9984-643-76-X, 520 lpp.
48. Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 1919-2014: fakti un cilvēki, vēstījumi un fotomirkļi. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, ISBN 978-9984-45-881-6, 283 lpp.
49. Lazdiņš J. Baltijas Civillikums laikmetu griežos: likuma pieņemšanas 150 gadu jubilejas atcerei. Jurista Vārds, 11.11.2014. Nr. 44/45 (846/847), 18.–24. lpp.
50. Lejnietis M. Vai pastāv *lex mercatoria*? Likums un Tiesības, 1999. Nr. 3, 76.–80. lpp.

51. Levits E. Par *amicus curiae* institūtu administratīvajā procesā. Jurista Vārds, 16.12.2003. Nr. 45 (303).
52. Levits E. Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums un Nicas līgums. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2001, ISBN 9984-657-086, 335 lpp.
53. Līcis A. Prasības tiesvedībā un pierādījumi. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, ISBN 9984-671-61-5, 127 lpp.
54. Makare I. Starptautiskajām preču pirkuma līgumam piemērojamais likums. Likums un Tiesības, 2003. Nr. 8, 233.–239. lpp.
55. Meļķis E. Kontinentālās Eiropas tiesību loks Rietumu tiesībzinātnieku skatījumā. Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. S. Osipovas zinātniskajā redakcijā. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 1999, ISBN 9984-609-14-6, 39.–48. lpp.
56. Mieriņa A. Civillikuma Ievads: vēsture un modernizēšanas iespējas. Jurista Vārds. 13.08.2013, Nr. 33 (784), 18.–24. lpp.
57. Mieriņa A. Kvalifikācijas problēmas starptautiskajās privāttiesībās. No: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, ISBN 978-9984-45-855-7, 394.–403. lpp.
58. Mieriņa A. Starptautiskās privāttiesības: sistēma un ģenēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, ISBN 978-9984-45-980-6, 304 lpp.
59. Mieriņa A. Starptautisko privāttiesību attīstības tendences globalizācijas laikmetā. Jurista Vārds, 23.08.2011. Nr. 34 (681), 10.–18. lpp.
60. Misāns I. Hanza: Baltijas reģiona saimnieciskā vara viduslaikos. LU Raksti. 725. sēj. Vēsture. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, ISBN 978-9984-45-089-6, 45.–57. lpp.
61. Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, ISBN 9984-9770-0-5, 214 lpp.
62. Nikuļceva I. Likums un tā grozījumi. Jurista Vārds, 08.04.2008. Nr. 14 (519).
63. No romiešu tiesībām līdz Hāgas konvencijām. Senatora Augusta Lēbera juridiskie atzinumi (1909–1939). Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2004, ISBN 9984-643-68-9, 520 lpp.
64. Osipova S. Latviešu juridiskās valodas attīstība pēc Pirmā pasaules kara. LU žurnāls “Juriskā Zinātne”, 2010. Nr. 1, 81.–100. lpp.
65. Osipova S. Vēsture, tiesību vēsture un nacionālā identitāte Latvijā XX gadsimtā. Jurista Vārds, 17.11.2009. Nr. 46 (589).
66. Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, ISBN 9984-671-74-7, 408 lpp.

67. Osipova S. Voldemāra Kalniņa ieguldījums Latvijas pilsētu tiesību zinātniskajā pētniecībā. *Likums un Tiesības*, 2008. 10. sēj., Nr. 6 (106), 163.–168. lpp.
68. Ozoliņš O. Jaunā Civillikuma ievads. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1938. Nr. 2, 309.–325. lpp.
69. Precinieks G. Eiropas Savienības dalībvalstī reģistrētai sabiedrībai piemērojamais likums: vai atvadas no kolīzijasiskā regulējuma? Tiesību integrācija un jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 188.–196. lpp.
70. Precinieks G. *Lex voluntatis* realizācija Civillikumā. *Likums un Tiesības*, 2001. Nr. 9, 266.–273. lpp.
71. Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izdevums. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015, ISBN 978-9934-14-583-4, 176 lpp.
72. Rubenis A. Dzīve un kultūra Eiropā absolūtisma un apgaismības laikmetā. Eksperimentāls metodiskais līdzeklis. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996, ISBN 9984560171, 365. lpp.
73. Rudevska B. Ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšanas un izpildes attīstības tendences civillietās un komercietās Eiropas Savienībā un Hāgas Starptautisko privāttiesību konferencē. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 271 lpp.
74. Rudevska B. Dažas pārdomas par atsauktajiem grozījumiem Civillikuma Ievada 25. pantā. *Jurista Vārds*, 18.08.2015. Nr. 32 (884), 4.–5. lpp.
75. Rudevska B. Procesuālā likuma intertemporālā piemērošana administratīvajā un civilprocesā. *Jurista Vārds*, 03.07.2007. Nr. 27 (480).
76. Rudevska B. Publiskās kārtības (*ordre public*) jēdziens starptautiskajā civilprocesā: klasiskā izpratne. No: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 126.–137. lpp.
77. Rudevska B. Starptautisko privāttiesību attīstības nepieciešamība Latvijā. *Jurista Vārds*, 26.07.2005. Nr. 27 (382).
78. Rūsis A. Internacionālo privāttiesību pamatprincipi Civillikuma gaismā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1939. Nr. 1, 76.–119. lpp.
79. Stradiņš J. Etdes par Latvijas zinātņu pagātņi. Rīga: Zinātne, 1982, [ISBN nav], 395 lpp.
80. Stradiņš J. Tērbatas Universitāte Latvijas zinātnes un kultūras kontekstā. *Latvijas Vēstnesis*, 18.02.2003. Nr. 26 (2791).
81. Strautiņš E. Ārvalsts likuma piemērošanas izslēgšana. *Jurista Vārds*, 21.11.2006. Nr. 46 (449).
82. Strautiņš E. Ievads ārvalstu likuma piemērošanā. *Jurista Vārds*, 01.08.2006. Nr. 30 (433).

83. Škoba L., Sakārne I., Novicka S. 1980. gada ANO Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem pamatjautājumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, ISBN 9984-731-37-5, 310 lpp.
84. Švarcs F. Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Tulk. zin. red. prof. J. Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, ISBN 978-9984-790-90-9, 343 lpp.
85. UNIDROIT – tilts starp dažādām kultūrām un tiesībām. Alberto Maconi, Martina Stanforda un Andželo Estrella-Farijas intervija. Jurista Vārds, 23.10.2012. Nr. 43 (742), 4.–8. lpp.
86. Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos. Sast. P. Valters. Rīga: SIA “Divergens”, 2001, ISBN 978-9984-929-61-3, 359. lpp.
87. Zemīts G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. 2. izdevums. Rīga: SIA “Biznesa augstskola “Turība””, 2006, ISBN 9984-728-60-9, 318 lpp.
88. The 2007 Turkish Code on Private International Law and International Civil Procedure. In: Yearbook of Private International Law. Vol. IX (2007). Sellier, European Law Publishers, 2008, ISBN 978-3-86653-071-3, pp. 583–604.
89. Adeleye G. World Dictionary of Foreign Expressions: A Resource for Readers and Writers. Wauconda, USA, Bolchazy-Carducci Publishers, 1999, ISBN 978-08-651-6422-2, 411 p.
90. Argiriadis A. Reform of Family Law in Greece. Chapter VI. In: The Reform of Family Law in Europe. Ed. A. G. Chloros. The Netherlands: Springer Science+Business Media B. V. 1978 (Reprinted 2013), ISBN 978-94-017-4386-0, pp. 139–149.
91. Bartolus. On the Conflict of Laws. London: Humphrey Milford. Oxford University Press, 1914, [ISBN nav], 86 p.
92. Batiza R. The French Revolution and Codification: Comment on the Enlightenment, the French Revolution, and the Napoleonic Codes. Valparaiso University Law Review, Vol. 18, No. 3. The Berkeley Electronic Press, 1984, pp. 675–682. Pieejams: <http://scholar.valpo.edu/vulr/vol18/iss3/6> [Skatīts 18.11.2015.]
93. Bentham J. Justice and Codification Petitions: Being Forms Proposed for Signature by All Persons Whose Desire it is to See Justice No Longer Sold, Delayed, Or Denied. London: R. Heward, 1829, 453 p.
94. Bentham J. Papers Relative to Codification and Public Instruction: Including Correspondence with the Russian Emperor and Divers Constituted Authorities in the American United States. London: Bentham, 1817, 112 p.
95. Bellomo M. The Common Legal Past of Europe, 1000–1800. Studies in Medieval and Early Modern Law. Vol. 4. Translated by L. G. Cochrane. Washington, D. C.: The Catholic University of Americas Press, 1995, ISBN 0-8132-0814-9, 252 p.

96. Bělohávek A. J. *Rome Convention, Rome I Regulation: Commentary: New EU Conflict-of-laws Rules for Contractual Obligations*. Vol. 1. New York: Juris Publishing, Inc., 2011. ISBN 978-15-78233-22-9, 3086 p.
97. Berger A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The Lawbook Exchange, Ltd., 1953, ISBN 0-87169-435-2, 476 p.
98. Berger K. P. *The Creeping Codification of the New Lex Mercatoria*. 2nd revised ed. The Hague: Kluwer Law International, 2010, ISBN 978-90-41131-79-9, 464 p.
99. Boele-Woelki K., Iterson van D. *The Dutch Private International Law Codification: Principles, Objectives and Opportunities*. *Electronic journal of comparative law*, December, 2010. Vol. 14.3, pp. 1–31. Pieejams: <http://www.ejcl.org/143/art143-3.pdf> [Skatīts 01.08.2013.]
100. Bogdan M. *Private International Law as Component of the Law of the Forum*. [b.v.] The Hague Academy of International Law, 2012, ISBN 978-90-04-22634-0, 352 p.
101. Boyle A. *Soft Law in International Law – Making*. In: *International Law*. 2nd ed. Ed. by M. D. Evans. New York: Oxford University Press Inc., 2006, ISBN 978-0-19-928270-8, pp. 141–158.
102. Burian L. *Hungarian Private International Law*. In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. I (1999). Sellier, European Law Publishers, 2000, ISBN 90-411-1026-7, pp. 157–188.
103. Canale D. *The Many Faces of the Codification of Law in Modern Continental Europe*. In: *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence*. Vol. 9. *A History of the Philosophy of Law in the Civil Law World, 1600–1900*. Ed. by D. Canale, P. Grossi, H. Hofmann, P. Riley. Dordrecht, Heidelberg, London, New York: Springer Science & Business Media, 2009, ISBN 978-90-481-2963-8, pp. 135–182.
104. Cheshire, North & Fawcett: *Private international law*. J. J. Fawcett, J. M. Carruthers; consultant ed. Sir Peter North. 14th ed. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008, ISBN 978-0-19-928438-2, 1536 p.
105. Collins P. M. *Friends of the Supreme Court: Interest Groups and Judicial Decision Making*. Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0199-70-722-5, 248 p.
106. Collins R. *Visigothic Spain 409–711*. [b. v.] John Wiley & Sons, 2008, ISBN 978-0-47-075456-6, 272 p.
107. *The Commentaries of Gaius on the Roman law with an English Translation and Annotations*, by Tomkins F., Lemon W. G. London: Law Publishers to the Queen's Excellent Majesty, 1869, [ISBN nav], 822 p.
108. Coulmas F. *Writing Systems: An Introduction to Their Linguistic Analysis*. Cambridge University Press, 2003, ISBN 0-521-78217-1, 270 p.

109. Currie B. Notes on Methods and Objectives in the Conflict of Laws. *Duke Law Journal*, 1959, No. 2, pp. 171–181.
110. David R. The Methods of Unification. *The American Journal of Comparative Law*, 1968. No. 16, pp. 13–27.
111. De Nova R. Historical and Comparative Introduction to Conflict of Laws. In: *Recueil Des Cours: Collected Courses of the Hague Academy of International Law*. Vol. 118 (1966). The Hague: Kluwer Law International, 1966, pp. 435–622.
112. Deskoski T. The New Macedonian Private International Law Act of 2007. In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. X (2008). Sellier, European Law Publishers, 2009, ISBN 978-3-866538-56-6, pp. 441–458.
113. Dicey A. V. *A Digest of the Law of England with Reference to the Conflict of Laws*. 2nd ed. London: Stevens and Sons Ltd. Law Publishers, 1908, [ISBN nav], 883 p.
114. *A Dictionary of Words and Phrases Used in Ancient and Modern Law*, Vol. 1. (1898). By A. English. Washington D. C.: Beard Books, 2000 [Reprinted], ISBN 1-58798-066-5, 468 p.
115. Dovgert A. Codification of Private International Law in Ukraine. In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. VII (2005). Sellier, European Law Publishers, 2006, ISBN 978-3-935808-60-6, pp. 131–159.
116. Esen E. Critique of a Turkish Court of Cassation Decision on the Validity of Choice-of-Law and Choice-of-Forum Clauses in an Insurance Agreement. *Annales XLII*, 2010. No. 59, pp. 365–375.
117. Gabartas H. The Law Applicable to Contractual Obligations: Comparative Analysis of the Choice of Law Rules under Lithuanian and the United States Law. *Jurisprudencija*, 2002. T. 31 (23), pp. 53–66.
118. Güngör G. The Principle of Proximity in Contractual Obligations: the New Turkish Law on Private International Law and International Civil Procedure. *Ankara Law Review*, 2008. Vol. 5, No. 1, pp. 1–21.
119. Goldman D. B. *Globalisation and the Western Legal Tradition: Recurring Patterns of Law and Authority*. Cambridge University Press, 2008, ISBN 978-0-521-68849-9, 376 p.
120. Fiorini A. The Codification of Private International Law: The Belgian Experience. *The International and Comparative Law Quarterly*, Apr. 2005. Vol. 54, No. 2, pp. 499–519.
121. Funken K. The Best of Both Worlds – The Trend Towards Convergence of the Civil Law and the Common Law System. (July 2003). Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=476461> [Skatīts 16.08.2010.]

122. Harrison F. *On Jurisprudence and the Conflict of Laws*. Oxford: The Clarendon Press, 1919, 179 p.
123. Hondius E. *Towards a European Civil Code*. Towards a European Civil Code. 4th ed. by A. S. Hartkamp. The Netherlands: Kluwer Law International, 2011, ISBN: 978-9041133571, pp. 3–26.
124. Huber P., Mullis A. *The CISG. A New Textbook for Students and Practicioners*. München: Sellier. European Law Publishers, 2007, ISBN: 978-3-86653-020-1, 408 p.
125. *The Institutes of Justinian translated with Notes* by Adby J. T., Walker B. Cambridge: At the University Press, 1876, [ISBN nav], 564 p.
126. James G. P. R. *The History of Charlemagne*. New-York: J. & J. Harper, 1833, [ISBN nav], 426 p.
127. Juenger F. K. *Choice of Law and Multistate Justice*. Special ed. Ardsley: Transnational Publishers, 2005, ISBN 1-57105-330-1, 265 p.
128. Juenger F. K. *The Lex Mercatoria and Private International Law*. *Louisiana Law Review*, 2000. Vol. 60, pp. 1132–1150.
129. Juenger F. K. *The need for a Comparative Approach to Choice of Law Problems*. In: *Selected Essays on the Conflict of Laws*. By Friedrich K. Juenger. Ardsley, New York: Transnational Publishers Inc. 2001, ISBN 1-57105-116-3, pp. 181–204.
130. Jolowicz H. F., Nicholas B. *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. 3rd ed. Cambridge University Press, 1972, ISBN 9780521082532, 528 p.
131. Kalenský P. *Trends of Private International Law*. [b.v.] Kluwer Academic Publishers, 1972, ISBN 90-247-1221-1, 308 p.
132. Kedar N. *Civil Codification, Law and Culture in a Mixed Legal System*. Bar-Ilan University Public Law and Legal Theory Working Paper No. 07-04 (January 2007), pp. 12–13. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=957592> [Skatīts 21.09.2010.]
133. Kegel G. *Introduction*. Chapter 1. In: *International Encyclopedia Of Comparative Law*. Vol. 3. *Private International Law*. Chief ed. K. Lipstein. Tübingen: Martinus Nijhoff Publishers, 1986, pp. 1–16.
134. Kelsen H. *Law and Peace in International Relations*. The Oliver Wendell Holmes Lectures, 1940–41, by Hans Kelsen. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 1948, [ISBN nav], 181 p.
135. Kelsen H. *Pure Theory of Law*. Translation from the Second (Revised and Enlarged) German Edition by Max Knight. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1967, ISBN 0-520-03692-1, 356 p.

136. Keogh A. The Codification of the Canon Law. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 1928. Vol. 10, No. 1, pp. 14–32.
137. Kropholler J. *Internationales Privatrecht*. 4. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2001, ISBN 3-16-147571-2, S. 629.
138. Kuhn K. A. *Comparative Commentaries on Private International Law or Conflict of Laws*. New York: The Macmillan Company, 1937, [ISBN nav], 381 p.
139. Leflar R. A. Choice of Law: A Well-Watered Plateau. *Law and Contemporary Problems*, 1977, pp. 10–26. Pieejams: <http://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol41/iss2/5> [Skatīts 22.07.2014.]
140. Lesaffer R. *European Legal History: a Cultural and Political Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ISBN 9780521701778, 549 p.
141. Lesaffer R. The Influence of the Medieval Canon Law of Contract on Early Modern Treaty Law. *Journal of the History of International Law*, Vol. 2, No. 2. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2000, pp. 178–198.
142. MacQueen H. L., Vaquer A., Espiau E. S. *Regional Private Laws and Codification in Europe*. Cambridge University Press, 2003, ISBN 978-0-521-82836-9, 321 p.
143. Merryman J. H., Pérez-Perdomo R. *The Civil Law Tradition: An Introduction to the Legal Systems of Europe and Latin America*. Stanford University Press, 2007, ISBN 978-0-8047-5569-6, 173 p.
144. Mikelenas V. The Influence of Instruments of Harmonisation of Private Law upon the Reform of Civil Law in Lithuania. *Juridica International*. XIV, 2008, pp. 143–150.
145. Mikelenas V. The Reform of Private International Law in Lithuania (Including Conflict of Laws in the Area of Family Law). In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. VII (2005). Sellier, European Law Publishers, 2006, ISBN 978-3-935808-60-6, pp. 161–181.
146. Mills A. *The Confluence of Public and Private International Law: Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ISBN 978-0-521-73130-0, 421 p.
147. Morris J. H. C. *The Conflict of Laws*. 7th ed. London: Sweet & Maxwell, Thomson Reuters Ltd., 2009, ISBN 978-1-84703-421-2, 598 p.
148. Müller-Graff P. C. EC Directives as a Means of Private Law Unification. In: *Towards a European Civil Code*. Edited by Arthur Hartkamp, Martijn Hesselink etc. 3rd Fully Revised and Expanded Edition. Kluwer Law International, 2011, ISBN 978-90-411-3357-1, pp. 149–180.
149. Nadaud S. *Codifier le droit civil européen*. Bruxelles: Larcier, 2008, ISBN 978-28-044-3005-4, 464 p.

150. North P. M. Problems of Codification in a Common Law System. In: *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, 1982. 46. Jahrg., H. 3, pp. 490–508.
151. Nussbaum A. *Principles of Private International Law*. New York: Oxford University Press, 1943, [ISBN nav], 288 p.
152. Osajada K. *The Experiences, Methods, Objectives and Perspectives of Unification of Private Law in the European Union*. University of Warsaw, 2006. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=897403> [Skatīts 12.08.2010.]
153. Parra-Aranguren G. *General Course of Private International Law: Selected Problems*. In: *Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law*. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, ISBN 978-0-7923-0398-5, pp. 9–224.
154. *Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts*, The Hague: Hague Conference on Private International Law, 2015, ISBN 978-94-90265-28-1, 84 p.
155. Rabel E. *The Conflict of Laws: A Comparative Study*. Vol. 1. “Introduction: Family Law”. Chicago: The University of Michigan Press, 1945, [ISBN nav], 745 p.
156. Raccagni G. The Teaching of Rhetoric and the Magna Carta of the Lombard Cities: the Peace of Constance, the Empire and the Papacy in the Works of Guido Faba and his Leading Contemporary Colleagues. *Journal of Medieval History*, 2013. No. 39, pp. 61–79.
157. *Regional Private Laws and Codification in Europe*. Eds. Hector L. MacQueen, Antoni Vaquer, Santiago Espiau Espiau. Cambridge University Press, 2003, ISBN 978-0-521-82836-9, p. 306.
158. Reimann M. *Comparative Law and Private International Law*. In: *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Edited by Mathias Reimann and Reinhard Zimmermann. New York: Oxford University Press Inc., 2008, ISBN 978-0-19-953545-3, pp. 1361–1396.
159. Rodríguez T. M. *Código Civil 1855–2005. Evolución y Perspectivas*. [b.v.] Editorial Jurídica de Chile, 2005, ISBN 978-9-56-101645-3, 471 p.
160. Runciman D. *Pluralism and the Personality of the State*. Cambridge University Press, 1997, ISBN 0-521-55191-9, 279 p.
161. Savigny F. K. *The History of the Roman Law during the Middle Ages*. Translated from original German by E. Cathcart. Vol. 1. Westport: Hyperion Press, Inc., [b.g.], ISBN 0-88355-815-7, 459 p.
162. Savigny F. K. *Treatise on the Conflict of Laws, and the Limits of their Operation in Respect of Place and Time*. Translated, with notes, by William Guthrie, Advocate. With an appendix containing the treatises of Bartolous, Molinaeus, Paul Voet, and Huber. 2nd revised ed. Edinburgh: T. & T. Clark, Law Publishers, 1880, [ISBN nav], 590 p.

163. Schultz T. *Transnational Legality: Stateless Law and International Arbitration*. Oxford: Oxford University Press, 2014, ISBN 978-0-19-964195-6, 224 p.
164. Schneider E. C. *The New Private International Law of Turkey*. *Netherlands International Law Review*, 1990. Vol. 37, No. 2, pp. 139–161. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=1935996> [Skatīts 17.07.2013.]
165. Sein K. *The Development of Private International Law in Estonia*. In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. X (2008). Sellier, European Law Publishers, 2009, ISBN 978-3-866653-114-7, pp. 459–472.
166. Shaw M. *International Law*. 6th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, ISBN 978-0-521-72814-0, 1708 p.
167. Sherman C. P. *The Basilica. A Ninth Century Roman Law Code Which Became the First Civil Code of Modern Greece a Thousand Years Later*. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, Jun., 1918. Vol. 66, No. 7/8, pp. 363–367.
168. Siehr K. *General problems of International Private Law in Modern Codifications*. In: *Yearbook of Private International Law*. Vol. VII (2005). Sellier, European Law Publishers, 2006, ISBN 978-3-86653-718-7, pp. 16–61.
169. Smits J. M. *A European Private Law as a Mixed Legal System. Towards a Ius Commune through the Free Movement of Legal Rules*. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1998. No. 5, pp. 328–340.
170. Smits J. *Of the Vocation of Our Age Against Codification: on Civil Codes in the Information Society*. In: *Tradition, Codification and Unification: Comparative-Historical Essays on Developments in Civil Law*. Eds. J. M. Milo, J. H. A. Lokin, J. M. Smits. Cambridge: Intersentia Ltd., 2014, ISBN 978-1-78068-223-5, pp. 239–249.
171. Smits J. *The Making of European Private Law. Toward a Ius Commune Europaeum as a Mixed Legal System*. Antwerp – Oxford – New York: Intersentia, 2002, ISBN 90-5095-191-0, 306 p.
172. Svénné Schmidt T. S. *The Incidental Question in Private International Law*. *Recueil des cours: collected courses of the Hague Academy of International Law II*. Vol. 233. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, ISBN 978-0-79232-409-6, pp. 305.–415.
173. Szabó S. *An overview of the Hungarian PIL Codification: Law Governing Contracts*. Pieejams: http://jmce.elte.hu/docs/Law_Governing_Contracts/HungarianPILContracts.pdf [Skatīts 20.12.2015.]
174. *Switzerland's Private International Law Statute of December 18, 1987: The Swiss Code on Conflict of Laws, and Related Legislation*. Eds. Pierre A. Karrer, Karl W. Arnold. Netherlands: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1989, ISBN 90-6544-290-1, 282 p.

175. Symeonides S. C. Codification and Flexibility in Private International Law. In: General Reports of the XVIIIth International Academy of Comparative Law. Eds. K. B. Brown and D. V. Snyder. New York: Springer Science Business Media, 2012, ISBN 978-94-007-2353-5, pp. 167–190.
176. Symeonides S. C. Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis. Oxford University Press, 2014, ISBN 978-0-19-936084-0, 411 p.
177. Tekinalp G. The 2007 Turkish Code concerning Private International Law and International Civil Procedure. In: Yearbook of Private International Law. Vol. IX (2007). Sellier, European Law Publishers, 2008, ISBN 978-3-86653-071-3, pp. 313–342.
178. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010. Rome: International Institute for the Unification of Private Law, 2010, ISBN 88-86449-19-4, p. 489. Pieejams: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf> [Skatīts 31.07.2013.]
179. Vignes D. General Course of Private International Law: Selected Problems. In: Recueil Des Cours: collected courses of The Hague Academy of International Law. Vol. 210. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, ISBN: 9780792303985, p. 400.
180. Vrellis S. Private International Law in Greece. The Netherlands: Kluwer Law International, 2011, ISBN 978-90-411-3330-4, 192 p.
181. Whaley J. Germany and the Holy Roman Empire, Vol. 1: Maximilian I to the Peace of Westphalia, 1490–1648 (Oxford History of Early Modern Europe). Oxford University Press, 2011, ISBN 978-0-19-873101-6, 752 p.
182. Wolff M. Private International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1950, [ISBN nav], 631 p.
183. Wolfram H. History of the Goths. Berkeley: University of California Press, 1990, ISBN 0-520-06983-8, 613 p.
184. Zimmermann R. Codification: The Civilian Experience Reconsidered on the Eve of a Common European Sales Law. In: Codification in International Perspective: Selected Papers from the 2nd IACL Thematic Conference. Springer Science & Business Media, 2014, ISBN 978-3-319-03454-6, pp. 11–46.
185. Zimmermann R. Roman Law and the Harmonization of Private Law in Europe. In: Towards a European Civil Code. Kluwer Law International, 2011, ISBN: 978-90-691-6715-2, pp. 27–53.
186. Yntema H. E. The Historic Bases of Private International Law. The American Journal of Comparative Law, 1953. Vol. 2, No. 3, pp. 297–317.

187. Антонов И. П. Формирование и развитие концепции международного права в немецкой юридической науке. История международного права и международных организаций, 2012. № 1, с. 179–191.
188. Брун М. И. Очерки истории конфликтного права: I. Конфликтное право пост-глоссаторов (XIII–XV вв.). II. Теория статутов (XVI–XVIII вв.). Москва: тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1915, 106 с.
189. Гетьман-Павлова И. В. Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права. История международного права и международных организаций, 2010. № 4, с. 114–133.
190. Гетьман-Павлова И. В., Крутий Е. А. Автономные национальные кодификации международного частного права в XXI веке. Законодательство и экономика, 2010. № 4, с. 49–61.
191. Дживелегов А. К. Средневековые города в Западной Европе. Москва: Книжная находка, 2002, ISBN 5-94987-004-2, 304 с.
192. Кабрияк Р. Кодификации: перевод и вступительная статья Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007, ISBN 978-5-8354-0378-3, 476 с.
193. Капустин М. Международное право. Конспект лекций. Ярославль: Типография Губернской Земской Управы. 1873. В кн.: Золотой фонд российской науки международного права. Том I. Москва: Международные отношения, 2007, ISBN 978-5-7133-1300-5, с. 167–247.
194. Крутий Е. А. Роль национальных кодификаций в процессе унификации МЧП. Международное публичное и частное право, 2012. № 4, с. 16–19.
195. Маковский А. Л. Кодификация гражданского права и развитие отечественного международного частного права. В кн.: Кодификация российского частного права. Под ред. Д. А. Медведева. Москва: Статут, 2008, ISBN 978-5-8354-0505-3, с. 56–71.
196. Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов. Том 2, под редакцией и с биографическим очерком В. А. Томсинова. Москва: Зерцало, 2008, 412 с.
197. Поляков А. В. Общая теория права: феноменолого-коммуникативный подход: курс лекций. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, ISBN 5-94201-136-2, 845 с.
198. Теория государства и права Трубецкой Е. Н. Лекции по энциклопедии права. Москва: [b.i.] 1909. Allpravo.Ru-2005. Pieejams: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum4439/item4469.html> [Skatīts 11.01.2013.]

199. Толстых В. Л. Международное частное право: коллизионное регулирование. Санкт-Петербург: издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2004, ISBN 5-94201-359-4, 524 с.
200. Звеков В. П. Коллизии законов в международном частном праве. Москва: Волтерс Клувер, 2007, ISBN 978-5-466-00248-5, 416 с.
201. Жени Ф. Законодательная техника в современных гражданско-правовых кодификациях: по поводу столетнего юбилея французского гражданского кодекса. Журнал Министерства юстиции, 1906. № 9, Ноябрь, с. 147–177.
202. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы: государство древних франков, Англо-Саксонское государство, Англия, Германия, Испания, Италия, Франция, Албания, Болгария, Венгрия, Польша, Румыния, Чехия, Югославия. Под ред. В. М. Корецкого. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1961, [ISBN nav], 950 с.

Normatīvie akti

Starptautiskās konvencijas

1. 2007. gada 30. oktobra Konvencija par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās: Starptautisks līgums. Oficiālais Vēstnesis, 21.12.2007. L 339/3–41.
2. 1980. gada 25. oktobra Hāgas konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 23.10.2001. Nr. 151 (2538).
3. 1980. gada 11. aprīļa Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 03.07.1997. Nr. 170 (885).
4. 1980. gada Romas konvencija par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām: Starptautisks līgums. Oficiālais Vēstnesis, 08.07.2005. C 169/10–22.
5. 1973. gada 1. marta Ženēvas konvencija par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR): starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 15.01.1994. Nr. 5 (136).
6. 1968. gada 7. jūnija Eiropas konvencija par informāciju par ārvalstu likumiem: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 20.02.1998. Nr. 46/47 (1107/1108).
7. 1956. gada 19. maija Konvencija par kravu starptautisko autopārvadājumu līgumu (CMR) un šīs konvencijas 1978. gada 5. jūlija protokols: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 08.12.1993. Nr. 119; Latvijas Vēstnesis, 12.01.1994. Nr. 3 (134).
8. 1950. gada 4. novembra Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 13.06.1997. Nr. 143/144 (858/859).
9. 2005. gada 30. jūnija Hāgas konvencija par tiesas izvēles līgumiem (*Convention of 30 June 2005 on Choice of Court Agreements*). Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=98 [Skatīts 26.08.2013.]
10. 1985. gada 1. jūlija Konvencija par trastiem piemērojamām tiesībām un to atzīšanu (*Convention of 1 July 1985 on the Law Applicable to Trusts and on their Recognition*). Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=59 [Skatīts 26.08.2013.]
11. 1961. gada 5. oktobra Hāgas konvencija par testamentāro rīkojumu formai piemērojamām kolīziju tiesībām (*Convention of 5 October 1961 on the Conflicts of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions*). Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=40 [Skatīts 26.08.2013.]

Eiropas Savienības tiesību akti

12. Līgums par Eiropas Savienības darbību. Konsolidētā versija. Oficiālais Vēstnesis, 09.05.2008. C 115/144–146.
13. Padomes Regula (ES) Nr. 1215/2012 (2012. gada 12. decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komerclietās (Pārstrādātā versija). Oficiālais Vēstnesis, 20.12.2012. L 351/1–32.
14. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 650/2012 (2012. gada 4. jūlijs) par jurisdikciju, piemērojamajiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi, publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un Eiropas mantošanas apliecības izveidi. Oficiālais Vēstnesis, 27.07.2012. L201/107-134.
15. Padomes Regula (ES) Nr. 1259/2010 (2010. gada 20. decembris), ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Oficiālais Vēstnesis, 29.12.2010. L 343/10–16.
16. Padomes Regula (EK) Nr. 4/2009 (2008. gada 18. decembris) par jurisdikciju, piemērojamajiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un sadarbību uzturēšanas saistību lietās. Oficiālais Vēstnesis, 10.01.2009. L 7/1–79.
17. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 593/2008 (2008. gada 17. jūnijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām. Oficiālais Vēstnesis, 04.07.2008. L 177/6–16.
18. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 864/2007 (2007. gada 11. jūlijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām. Oficiālais Vēstnesis, 31.07.2007. L 199/40–49.
19. Padomes regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas Nr. 1347/2000 atcelšanu. Oficiālais Vēstnesis, 23.12.2003. L 338/1–28.
20. Regulation (EEC) No. 1408/71 of the Council of 14 June 1971 on the application of social security schemes to employed persons and their families moving within the Community, Article 1, (h), (i). Official Journal, 5/7/71. No. L 149/2, C 416–463.

Tiesiskās palīdzības līgumi

21. Līgums starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 07.02.1995. Nr. 19.

22. Līgums starp Latvijas Republiku un Uzbekistānas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 27.09.1996. Nr. 162.
23. Latvijas Republikas un Moldovas Republikas līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 04.10.1995. Nr. 152.
24. Līgums starp Latvijas Republiku un Ukrainu par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 31.10.1995. Nr. 168.
25. Latvijas Republikas un Kirgīzijas Republikas līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 02.06.1998. Nr. 159/161.
26. Līgums starp Latvijas Republiku un Baltkrievijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 07.02.1995. Nr. 19.
27. Līgums starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 30.11.1999. Nr. 394/396.
28. Līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku: Starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 14.07.2000. Nr. 259/261.

Latvijas Republikas normatīvie akti

29. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993. Nr. 43.
30. Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 14.12.2012. Nr. 197 (4800).
31. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2012. Nr. 96 (4699).
32. Dzīvesvietas deklarēšanas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 10.07.2002. Nr. 104 (2679).
33. Grozījumi Civilprocesa likumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 23.04.2004. Nr. 64 (3012).
34. Darba likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 06.07.2001. Nr. 105 (2492).

35. Likums "Par Hāgas 1961. gada 5. oktobra Konvenciju par iestāžu pilnvarām un tiesību aktiem, kas piemērojami attiecībā uz bērnu aizsardzību": Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 20.12.2000. Nr. 460/464 (2371/2375).
36. Civilprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 03.11.1998. Nr. 326/330 (1387/1391).
37. Notariāta likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 09.07.1993. Nr. 48.
38. Likums "Par tiesu varu": Latvijas Republikas likums. Ziņotājs, 14.01.1993. Nr. 1.
39. Latvijas Civillikums. Ievads: Latvijas Republikas likums. Valdības Vēstnesis, 20.02.1937. Nr. 41.
40. Ministru kabineta 2004. gada 13. aprīļa noteikumi Nr. 279 "Noteikumi par normatīvo aktu sistematizāciju": MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 16.04.2004. Nr. 60 (3008).
41. Valsts prezidenta 2012. gada 12. decembra rīkojums Nr. 7 "Par priekšlikumu izstrādi likumu grozījumu skaita un apjoma samazināšanai". Latvijas Vēstnesis, 13.12.2012. Nr. 196 (4799).
42. Ministru kabineta 2006. gada 3. novembra rīkojums Nr. 859 "Par Konceptiju par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu". Latvijas Vēstnesis. 07.11.2006. Nr. 177 (3545).

Ārvalstu normatīvie akti

43. Act of 4 February 2011 Private International Law (Poland). Pieejams: http://pilmateuszpilich.edh.pl/New_Polish_PIL.pdf [Skatīts 21.08.2015.]
44. Bulgarian Private International Law Code. Pieejams: <http://www.ifrc.org/Docs/idrl/868EN.pdf> [Skatīts 20.08.2014.]
45. Civil Code of Québec. Book 10 "Private International Law". Updated to 01.08.2013. Pieejams: http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ_1991/CCQ1991_A.htm [Skatīts 25.08.2013.]
46. Código Civil Português. Decreto-Lei n.º 47344/66, de 25 de Novembro, Actualizado até à Lei n.º 61/2008, de 31 de Outubro, Pieejams: <http://www.portolegal.com/CodigoCivil.html> [Skatīts 28.08.2013.]
47. Code de Droit International Privé de la République Tunisienne, Loi n°98-97 du 27 novembre 1998. Pieejams: http://www.kruispuntmi.be/uploadedFiles/Vreemdelingenrecht/Wegwijs/IPR/Buitenlands_recht/Landeninformatie/DIP%5B1%5D.pdf [Skatīts 28.08.2013.]
48. Dutch Civil Code. Book 10 "Private International Law". Pieejams: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook01010.htm> [Skatīts 05.08.2013.]

49. Eesti Vabariik Rahvusvahelise eraõiguse seadus. Jõustumine 01.07.2002. Redaktsiooni jõustumise 01.01.2010. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13242136?leiaKehtiv> [Skatīts 02.06.2013.]
50. Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche in der Fassung der Bekanntmachung vom 21. September 1994 (BGBl. I S. 2494; 1997 I S. 1061), das zuletzt durch Artikel 17 des Gesetzes vom 20. November 2015 (BGBl. I S. 2010) geändert worden ist. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgbeg/BJNR006049896.html> [Skatīts 14.12.2015.]
51. Law-decree No. 13 of 1979 on Private International Law (The Statutes of the Hungarian People's Republic). Ministry of Justice of the Hungarian People's Republic (1982), 103 p.
52. Law on International Private Law of the Republic of Macedonia. Official Gazette of the Republic of Macedonia, no. 87/2007.
53. Law of 16 July 2004 holding the Code of Private International Law (Belgium). Pieejams: <http://www.ipr.be/data/B.WbIPR%5BEN%5D.pdf> [Skatīts 21.08.2015.]
54. Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso. Įstatymas skelbtas: žin., 2000, Nr. 74-2262. Aktuali 07.05.2013. Įsigalioja 01.07.2001. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=286643 [Skatīts 30.05.2015.]
55. Milletlerarası özel hukuk ve usul hukuku hakkında kanun. Kanun No. 5718. Kabul Tarihi: 27.11.2007. Pieejams: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5718.html> [Skatīts 17.07.2013.]
56. Private International Law (Miscellaneous Provisions) Act 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/42/contents> [Skatīts 19.08.2014.]
57. Schweizerischen Eidgenossenschaft Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht. Vom 18.12.1987. Stand am 01.05.2013. Pieejams: <http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19870312/index.html> [Skatīts 29.05.2013.]
58. Гражданский кодекс Республики Беларусь 7 декабря 1998 г. № 218-3 Раздел VII. Международное частное право. Pieejams: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/by/by020ru.pdf> [Skatīts 14.12.2015.]
59. Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть 3. Раздел VI. Международное частное право. Вводится в действие с 01.03.2002. Редакция 01.06.2013. Pieejams: http://base.garant.ru/10164072/66/#block_60000 [Skatīts 01.06.2013.]
60. Закон України “Про міжнародне приватне право”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 32, ст. 422. Із змінами, внесеними згідно з Кодексом від 16.05.2013. Pieejams: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> [Skatīts 06.08.2013.]

61. Code civil des français: éd. originale et seule officielle. Paris: Imp. de la République, 1804, [ISBN nav], p. 579.
62. Свод гражданских узаконений губерний Прибалтийских: издание 1864 года, со включением статей по Продолжению 1890 года. Повелением Государя Императора Александра Николаевича составленный. Санкт-Петербург [Кодификац. отд. при Гос. совете, 189-?], [ISBN nav], с. 1005.

Juridiskās prakses materiāli

Latvijas Republikas tiesu prakse

1. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-13-01.
2. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-42-01.
3. Latvijas Republikas Augstākā tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 20. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-74.
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. SKC-79.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 13. maija lēmums lietā Nr. SKC-1427.
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 31. oktobra lēmums lietā Nr. SKC-2793.
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 4. decembra lēmums lietā Nr. SKC-2021.
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 9. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-400.
9. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 27. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-131.
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 11. maija spriedumu lietā Nr. SKC-196.
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 26. janvāra spriedums lietā Nr. SKC-11.
12. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 12. marta lēmums lietā Nr. SKA-156.
13. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 30. decembra spriedums lietā Nr. SKA-731.

14. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. SKA-730.
15. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 28. jūnija spriedums lietā Nr. SKA-424.
16. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 14. maija spriedums lietā Nr. SKC-212.
17. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007. gada 24. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-705.
18. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006. gada 15. novembra spriedumu lietā Nr. SKC-635.
19. Latvijas Republikas Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2016. gada 29. februāra spriedums Nr. CA-0678/25, lietā Nr. C24186212.
20. Latvijas Republikas Vidzemes apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2015. gada 26. novembra spriedums Nr. CA-0126-15/07, lietā Nr. C30520113.
21. Latvijas Republikas Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013. gada 6. novembra spriedums Nr. CA-2890-13/7 lietā Nr. C30664912.
22. Latvijas Republikas Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas 2013. gada 23. jūlija lēmums lietā Nr. 3-11/0670-13/24.
23. Latvijas Republikas Rīgas rajona tiesas 2011. gada 25. augusta spriedums lietā Nr. C33367809.

Citi prakses materiāli

24. Apmācību kurss “Roma III regulas noteikumi un praktiskā piemērošana”. Rīga, 2012. gada 29.–30. novembris. Prof. (em.) Dr. Dieter Martiny.
25. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta un Judikatūras nodaļas tiesību prakses apkopojums “Par Civillikuma 1415. panta piemērošanu” (2008). Jurista Vārds, 27.01.2009. Nr. 4 (547).
26. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “28. regulējums – iespēja samazināt tiesību aktu izstrādi Kopienas līmenī” (pašiniciatīvas atzinums), 2.4. p. Oficiālais Vēstnesis, 21.01.2011. 21./26.–32. lpp.
27. Informatīvais ziņojums par Latvijas nacionālo (sākotnējo) pozīciju par Komisijas Zaļo grāmatu par politikas risinājumiem virzībā uz Eiropas līgumtiesību izstrādi patērētājiem un uzņēmumiem. Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/TMzin_020211_CFR.311.docx [Skatīts 05.05.2011.]

28. Konceptija par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu (2006). Zaudējis spēku ar 14.04.2010. MK rīkojumu Nr. 209 "Par aktualitāti zaudējušajiem attīstības plānošanas dokumentiem un Ministru kabineta rīkojumiem". Latvijas Vēstnesis, 16.04.2010. Nr. 61 (4253).
29. Kucina I. Fiziskās personas domicils, pastāvīgā dzīvesvieta un citi personiskie piesaistes faktori jurisdikcijas un piemērojamā likuma konstatēšanā. Referāts Eiropas Civiltiesību dienas Latvijā ietvaros 2008. gada 1. oktobrī. Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata. Rīga: Valsts kanceleja, 2002, 115 lpp. Pieejams: <http://www.jurisprudence.geek.lv/Tiesibu%20teorija/norm.aktu%20izstr.rokasgr.pdf> [Skatīts 05.09.2015.]
30. Tiesību aktu tulkošanas rokasgrāmata. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2006, 168 lpp.
31. Torgāns K. Civillikuma Saistību tiesību daļas modernizācijas nepieciešamība un aktuālo privāttiesiskā regulējuma tendenču (UNIDROIT, ELTP) iespējamā ietekme uz Civillikuma Saistību tiesību daļas modernizāciju. Zinātnisks pētījums. Rīga, 2007. Pieejams: www.tm.gov.lv/lv/documents/petijumi/Saistibutiesibas.doc [Skatīts 16.08.2010.]
32. Ancient History Encyclopedia. Pieejams: <http://www.ancient.eu/lang/entry/latin/2496/> [Skatīts 25.06.2015.]
33. Code of Cannon Law (1983). Pieejams: http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_INDEX.HTM [Skatīts 06.09.2015.]
34. Codex Iuris Canonici (1917). Pieejams: <http://www.intratext.com/X/LAT0813.HTM> [Skatīts 06.09.2015.]
35. The Draft Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts. (2014) Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/gap2014pd06_en.pdf [Skatīts 27.06.2014.]
36. Equality of Treatment of the Law of the Forum and of Foreign Law. Resolution of the Institute of International Law (September 12, 1989). Pieejams: http://www.idi-iiil.org/idiE/resolutionsE/1989_comp_02_en.PDF [Skatīts 26.02.2015.]
37. International Standard Banking Practice (ISBP). Pieejams: <http://www.iccwbo.org/about-icc/policy-commissions/banking/> [Skatīts 31.07.2013.]
38. "The Hague Conference on Private International Law – Building Bridges for Global Citizenship" report of Christophe Bernasconi, Secretary General, Hague Conference on Private International Law on "St. Petersburg International Legal Forum" (May 28, 2015). Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=oQ0xgxm2R8c> [Skatīts 20.11.2015.]

39. Opinion on the Draft Private International Law Code of the Republic of Serbia. Council of Europe. 22/10/2012. Pieejams: [http://arhiva.mpravde.gov.rs/images/CoE%20Opinion%20on%20Serbian%20PIL%20Draft%20final%20\(JesHo%20-%20Far\)_modif.doc](http://arhiva.mpravde.gov.rs/images/CoE%20Opinion%20on%20Serbian%20PIL%20Draft%20final%20(JesHo%20-%20Far)_modif.doc) [Skatīts 12.12.2015.]
40. Resolution (72) 1 on the Standardisation of the Legal Concepts of Domicile and of Residence, and Annex. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 18 January 1972.
41. Rules and Guidelines on Documentary Credits (UCP 600). Pieejams: <http://www.iccwbo.org/about-icc/policy-commissions/banking/> [Skatīts 31.07.2013.]
42. Turkish Court of Appeals 11th Circuit, File Nr. 2006/8585, Decision Nr. 2006/12877, date: 07.12.2006; published in: Nuray Ekşi, Milletlerarasi Nitelikli Davalara Ilişkin Mahkeme Kararlari. Istanbul, 2007.
43. Uniform Rules for Bank Payment Obligation (URBPO) Pieejams: <http://www.iccwbo.org/about-icc/policy-commissions/banking/> [Skatīts 31.07.2013.]
44. Uniform Demand Guarantees Rules (URDG 758) Pieejams: <http://www.iccwbo.org/about-icc/policy-commissions/banking/> [Skatīts 31.07.2013.]
45. Uniform Rules for Forfaiting (URF). Pieejams: <http://www.iccwbo.org/about-icc/policy-commissions/banking/> [Skatīts 31.07.2013.]

PIELIKUMI

Pielikums Nr. 1

Kodifikāciju iedalījums pēc to sistematizēšanas paņēmiena¹

<i>Nr. p. k.</i>	<i>Kodifikācijas</i>	<i>Pieņemts (gads)</i>	<i>Apjoms (pantos)</i>	<i>Autonoma kompleksa kodifikācija</i>	<i>Autonoma kumulatīva kodifikācija</i>	<i>Klasiska kumulatīva kodifikācija</i>	<i>Klasiska kompleksa kodifikācija</i>	<i>Iepriekšējās kodifikācijas</i>
1.	Baltkrievijas Republikas Civilt kodeksa VII sadaļa	1998	42			X		1963
2.	Beļģijas Karalistes Starptautisko privāttiesību likums	2004	140	X				
3.	Bulgārijas Republikas Starptautisko privāttiesību likums	2005	124	X				
4.	Igaunijas Republikas Starptautisko privāttiesību likums	2002	67		X			1994
5.	Kanādas provinces Kvebekas Civilt kodeksa 10. daļa	1991	94				X	1866
6.	Krievijas Federācijas Civilt kodeksa Trešās daļas VI nodaļa	2002	39			X		1991
7.	Latvijas Republikas Civilt kodeksa Ievads	1937	19			X		1864
8.	Lietuvas Republikas Civilt kodeksa Pirmās daļas II nodaļa	2001	53			X		
9.	Maķedonijas Republikas Starptautisko privāttiesību likums	2007	124	X				1982
10.	Nīderlandes Karalistes Civilt kodeksa 10. grāmata	2011	165			X		2001
11.	Polijas Republikas Starptautisko privāttiesību likums	2011	81		X			1965
12.	Šveices Konfederācijas Starptautisko privāttiesību federālais likums	1987	200	X				1891
13.	Turcijas Republikas Starptautisko privāttiesību un starptautiskā civilprocesa likums	2007	66	X				1915 1982
14.	Ukrainas Starptautisko privāttiesību likums	2005	85	X				
15.	Ungārijas Starptautisko privāttiesību likums	1979	76	X				
16.	Vācijas Federatīvās Republikas Civilt kodeksa Ievads	1896	40			X		1896 1986

¹ Autores veidota tabula.

Kodifikāciju izplatība Eiropā²

ES dalībvalstis	Pārējās Eiropas valstis		
	<i>Bijušās PSRS ietekmes zonas valstis</i>		
Apvienotā Karaliste*	Bulgārijas Republika*	Albānijas Republika*	Lihtenšteinas Firstiste*
Austrijas Republika	Čehijas Republika	Armēnijas Republika	Šveices Konfederācija
Beļģijas Karaliste	Horvātijas Republika	Azerbaidžāna	Turcijas Republika
Itālijas Republika	Igaunijas Republika	Republika	
Nīderlandes Karaliste	Latvijas Republika	Baltkrievijas	
Portugāles Republika	Lietuvas Republika	Republika	
Spānijas Karaliste	Polijas Republika	Gruzijas Republika	
Somijas Republika	Rumānijas Republika	Krievijas Federācija	
Vācijas Federatīvā	Slovākijas Republika	Maķedonijas	
Republika	Slovēnijas Republika	Republika	
	Ungārijas Republika	Moldovas Republika	
		Serbijas Republika	
		Ukrainas Republika	
9	11	10	3

* Valstis ar to oficiālajiem nosaukumiem sarindotas alfabētiskā secībā.

² Autores veidota tabula no Symeonides S. C. *Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis*. Oxford University Press, 2014, p. 19.

Pielikums Nr. 2

*Baltijas Civillikuma Ievads (1864)*³

1864. gada Baltijas guberņu Vietējo likumu kopojums

III daļa (Baltijas Civillikums)

IEVADS

[..]

Trešā nodaļa

Par svešu likumu piemērošanu

XXVII. Katrai tiesu iestādei ir jāņem vērā tai piekritīgajā teritorijā spēkā esošie noteikumi, pat gadījumos, kad lietā piedalās ārzemnieki, ja vien pēc šo personu dzīvesvietas un kārtas tās ir pakļautas šai tiesai. Ja lietā piedalās personas bez dzīvesvietas kādā no septiņiem apgabaliem (*ведомство*), bet šīs personas dzīvo citās Baltijas guberņu teritorijās vai Impērijas guberņās, vai svešās zemēs, kā arī ja lieta skar nekustamo īpašumu, kas atrodas ārpus tās tiesu iestādes piekritīgā tiesu apgabala, tad, pamatojoties uz zemāk norādītajiem noteikumiem (XXVIII–XXXVI), šādām personām un nekustamajam īpašumam jāpiemēro attiecīgi sveši likumi.

Salīdz. 1840. g. 3. apr. not. (13341); 1843. g. 8. apr. not. (16717); 1844. g. 5. jūl. not. (18056). [..]

XXVIII. Katras personas tiesībspēja tiek noteikta pēc tām tiesībām, kas ir spēkā tās dzīvesvietā, ņemot vērā kārtu, kurai tā pieder.

XXIX. Laulāto īpašuma tiesībām jāpiemēro tiesības, kurām bija pakļauts vīrs laulības noslēgšanas laikā pēc tā dzīvesvietas un kārtas. Ja vēlāk seko vīra dzīvesvietas vai kārtas maiņa, tad arī laulāto īpašuma tiesību regulējums tiek pakļauts šādai maiņai, tomēr tā, lai netiktu nodarīts kaitējums līdz tam laikam iegūtajām trešo personu tiesībām.

Sk. Vietējo likumu kopojuma 67., 79., 93. p.

XXX. Attiecības, kas izceļas no ārpuslaulības kopdzīves, ir pakļautas tām tiesībām, kurām personiski pakļauts pavedējs (*обольститель*). Tiesības, kas ir spēkā vietā, kurā netiklas darbības (*блудодержание*) tika izdarītas, vērā netiek ņemtas. Ja pavestā pieder pie zemnieku kārtas, tad lieta tiek skatīta pēc vietējām zemnieku tiesībām.

1889. g. 9. jūl. not. (6188), I, A, 168. p.

XXXI. Attiecības, kas izceļas no vecāku varas, pakļaujas tēva dzīvesvietas likumiem, ņemot vērā viņa kārtu.

XXXII. Aizbildnības lietas tiek skatītas pēc likumiem, kuri ir spēkā tās tiesas apgabalā, kuram pakļauts aizbilstamais.

Sk. Vietējo likumu kopojuma 318. p. un cit. zem not.

³ Autores tulkojums no krievu valodas, sk.: Свод гражданских узаконений губерний Прибалтийских: издание 1864 года, со включением статей по Продолжению 1890 года / повелением Государя Императора Александра Николаевича составленный. Санкт-Петербург: [Кодификац. отд. при Гос. совете, 189-?], с. 11–14.

XXXIII. Tiesības uz nekustamām lietām, kā arī rīcība ar tām pakļautas tās vietas likumiem, kurā nekustamais īpašums atrodas, bet tiesības uz kustamām lietām un rīcība ar tām – tās vietas likumiem, kuriem personiski pakļauts īpašnieks vai valdītājs.

Salīdz. iepr. XXVII not., Kurl. Stat. 173. §, 1889. g. 9. jūl. not. (6188), I, A, 168. p.

XXXIV. Aicinājums mantot un mantojuma iegūšana apspriežama pēc tās vietas likuma, kurai mantojuma atstājējs piederēja pirms nāves pēc tā dzīvesvietas un kārtas. Ja viņam bija vairākas dzīvesvietas, tas vērā tiek ņemta tā, kurā viņš atradās pēdējā laikā (a). Vidzemes guberņā šim noteikumam netiek pakļauts nekustamais īpašums, pat ja tas pieder pie mantojuma, tiek pakļauts tās vietas likumiem, kurā tas atrodas (b). Tādā pašā veidā nekustamais īpašums, kas atrodas guberņās Impērijas iekšienē, tiek pakļauts Impērijas likumiem, un arī tajā gadījumā, kad tas veido daļu mantojuma, kas palicis pēc personas, kurai bija dzīvesvieta Baltijas guberņās (c).

(a) Salīdz., izņemot iepr. XXVII not., Pilt. Stat. III d., 2. nod., 4. § – (b), Zviedr. karaļa rezol., 1631. g. 23. aug., 11. § – (b). Sk.: not. zem XXVII.

XXXV. Attiecībā uz prasījumiem, kas izceļas no līgumiem, vispirms jāņem vērā, vai starp pusēm nepastāvēja vienošanās par to, pēc kādiem likumiem apspriežamas viņu savstarpējās attiecības (a). Tāda vienošanās paliek spēkā, ciktāl tā nav pretrunā pavēlošajām vai aizliedzošajām normām (b). Ja vienošanās nav bijusi, tad jāpieņem, ka puses pakļāvušās tā tiesu apgabala likumu darbībai, kurā no darījuma izrietošā saistība bija jāizpilda. Pēc tiem pašiem likumiem tiek apspriesta arī darījuma spēkā esamība attiecībā uz tās saturu un sekām (c).

(a) Sk. piem., [...] 2517, 2991, 4017 u. c. – (b) L 5 C. de leg. (I, 14). – (c) Salīdz. 3493 p. un turpm.

XXXVI. Darījuma formai (līgumiem, tāpat kā pēcnāves rīkojumiem) var tik piemēroti tikpat labi tās vietas tiesas apgabala likumi, kurā darījumam bija jāklūst spēkā esošam, kā arī tās vietas likumi, kurā darījums tika taisīts.

Sk. iepr. XXVII not. – Salīdz. Lībek. Pils. Ties., II gr., 1. nod., 16. p.

1937. gada Latvijas Civillikuma Ievads ⁵	1864. gada Baltijas Civillikuma Ievads ⁶
	<p>XXVII. Katrai tiesu iestādei ir jāņem vērā tai piekritīgajā teritorijā spēkā esošie noteikumi, pat gadījumos, kad lietā piedalās ārzemnieki, ja vien pēc šo personu dzīvesvietas un kārtas tās ir pakļautas šai tiesai. Ja lietā piedalās personas bez dzīvesvietas kādā no septiņiem apgabaliem (<i>ведомство</i>), bet šīs personas dzīvo citās Baltijas guberņu teritorijās vai Impērijas guberņās, vai svešās zemēs, kā arī ja lieta skar nekustamo īpašumu, kas atrodas ārpus tās tiesu iestādes piekritīgā tiesu apgabala, tad, pamatojoties uz zemāk norādītajiem noteikumiem (XXVIII–XXXVI), šādām personām un nekustamajam īpašumam jāpiemēro attiecīgi sveši likumi.</p>
<p>7. Dzīves vieta (domicils) ir tā vieta, kur persona ir labprātīgi apmetusies ar tieši vai klusējot izteiktu nodomu tur pastāvīgi dzīvot vai darboties. Vienai personai var būt arī vairākas dzīves vietas. Pagaidu uzturēšanās nerada dzīves vietas tiesiskās sekas un ir apspriežama ne pēc tās ilguma, bet pēc nodoma.</p>	
<p>8. Fiziskas personas tiesību un rīcības spēja noteicama pēc viņas dzīves vietas likuma. Ja personai ir vairāk dzīves vietu un viena no tām Latvijā, tad viņas tiesību un rīcības spēja, kā arī tiesiskās darbības sekas jāapspriež pēc Latvijas likuma. Ārzemnieku, kam nav rīcības spējas, bet kam to varētu atzīt pēc Latvijas likuma, saista viņa tiesiskā rīcība, kas izdarīta Latvijā, ja to prasa tiesiskās apgrozības intereses. Juridiskas personas tiesību un rīcības spēja nosakāma pēc viņas valdes atrašanās vietas likuma. Neskarti paliek Latvijas likumu noteikumi, kas ierobežo ārzemnieku tiesību vai rīcības spēju Latvijā.</p>	<p>XXVIII. Katras personas tiesībspēja tiek noteikta pēc tām tiesībām, kas ir spēkā tās dzīvesvietā, ņemot vērā kārtu, kurai tā pieder.</p>
<p>9. Aizbildnību un aizgādību nodibina pēc Latvijas likuma, ja aizbildnībai vai aizgādībai pakļaujamās personas dzīves vieta ir Latvijā. Ja šādu personu manta atrodas Latvijā, tad šās mantas ziņā viņas ir pakļautas Latvijas likumam arī tad, kad viņām Latvijā nav dzīves vietas.</p>	

⁴ Autores veidota tabula.

⁵ Civillikums. Ievads: Latvijas Republikas likums. Valdības Vēstnesis, 20.02.1937. Nr. 41. redakcija, kāda spēkā 03.12.2015.

⁶ Autores tulkojums no krievu valodas, sk.: Свод гражданских узаконений губерний Прибалтийских: издание 1864 года, со включением статей по Продолжению 1890 года / повелением Государя Императора Александра Николаевича составленный. Санкт-Петербург: [Кодификац. отд. при Гос. совете, 189-?], [ISBN nav], с. 11–14.

<p>Otra laulātā bērna adopciju apstiprina pēc Latvijas likuma, ja adoptējamās personas dzīvesvieta ir Latvijā.</p>	
<p>10. Nozudušu personu var izsludināt par mirušu pēc Latvijas likuma, ja viņas pēdējā dzīves vieta ir bijusi Latvijā. Ja šādu personu manta atrodas Latvijā, tad šās mantas ziņā viņas ir pakļautas Latvijas likumam arī tad, ja viņām nav bijis dzīves vietas Latvijā.</p>	
<p>11. Tiesība doties laulībā, laulības noslēgšanas forma un laulības spēks noteicami pēc Latvijas likuma, ja laulību noslēdz Latvijā. Tāpat pēc Latvijas likuma noteicama Latvijas pilsoņu tiesība doties laulībā ārzemēs. Laulības slēgšanas formu tādā gadījumā nosaka tās valsts likums, kur laulību noslēdz.</p>	
<p>12. Laulības šķiršana un tās atzīšana par neesošu, ja to izdara Latvijā, apspriežama pēc Latvijas likuma, neraugoties uz laulāto valsts piederību. Šajā ziņā pielaižams izņēmums no 3. panta noteikuma tajā nozīmē, ka pēc Latvijas likuma apspriežamas arī laulāto attiecības pirms laulāto pakļaušanas Latvijas likumam. Ārzemēs izdarīta Latvijas pilsoņu laulības šķiršana un atzīšana par neesošu atzīstama arī Latvijā, izņemot gadījumus, kad tām pamatā liktie iemesli neatbilst Latvijas likumam un runā pretim Latvijas sabiedriskai iekārtai vai labiem tikumiem.</p>	
<p>13. Laulāto personiskās un mantiskās attiecības noteicamas pēc Latvijas likuma, ja laulāto dzīves vieta ir Latvijā. Ja laulāto manta atrodas Latvijā, tad viņi šās mantas ziņā ir pakļauti Latvijas likumam arī tad, kad viņiem pašiem nav dzīves vietas Latvijā.</p>	<p>XXIX. Laulāto īpašuma tiesībām jāpiemēro tiesības, kurām bija pakļauts vīrs laulības noslēgšanas laikā pēc tā dzīvesvietas un kārtas. Ja vēlāk seko vīra dzīvesvietas vai kārtas maiņa, tad arī laulāto īpašuma tiesību regulējums tiek pakļauts šādai maiņai, tomēr tā, lai netiktu nodarīts kaitējums līdz tam laikam iegūtajām trešo personu tiesībām.</p>
	<p>XXX. Attiecības, kas izceļas no ārpuslaulības kopdzīves, ir pakļautas tām tiesībām, kurām personiski pakļauts pavadējs (<i>обольстител</i>). Tiesības, kas ir spēkā vietā, kurā netiklas darbības (<i>блудодержание</i>) tika izdarītas, vērā netiek ņemtas. Ja pavadējs pieder pie zemnieku kārtas, tad lieta tiek skatīta pēc vietējām zemnieku tiesībām.</p>
<p>14. Tiesiskās attiecības, kas saistītas ar bērna paternitāti un tās apstrīdēšanu, apspriežamas pēc Latvijas likuma, ja bērna mātes dzīvesvieta bērna dzimšanas laikā bija Latvijā. Latvijas likums piemērojams arī tad, ja strīds par bērna paternitāti rodas Latvijā.</p>	

<p>15. Tiesiskās attiecības starp vecākiem un bērnu ir pakļautas Latvijas likumam, ja bērnam noteiktā dzīvesvieta ir Latvijā.</p> <p>Tādas mantas ziņā, kura atrodas Latvijā, vecāki un bērns pakļauti Latvijas likumam arī tad, ja bērnam noteiktā dzīvesvieta nav Latvijā.</p>	<p>XXXI. Attiecības, kas izceļas no vecāku varas, pakļaujas tēva dzīvesvietas likumiem, ņemot vērā viņa kārtu.</p> <p>XXXII. Aizbildnības lietas tiek skatītas pēc likumiem, kuri ir spēkā tās tiesas apgabalā, kuram pakļauts aizbilstamais.</p>
<p>16. Mantojuma tiesības uz mantojumu, kas atrodas Latvijā, apspriežamas pēc Latvijas likuma.</p>	<p>XXXIV. Aicinājums mantot un mantojuma iegūšana apspriežama pēc tās vietas likuma, kurai mantojuma atstājējs piederēja pirms nāves pēc tā dzīvesvietas un kārtas. Ja viņam bija vairākas dzīvesvietas, tas vērā tiek ņemta tā, kurā viņš atradās pēdējā laikā (a). Vidzemes guberņā šim noteikumam netiek pakļauts nekustamais īpašums, pat ja tas pieder pie mantojuma, tiek pakļauts tās vietas likumiem, kurā tas atrodas (b). Tādā pašā veidā nekustamais īpašums, kas atrodas guberņās Impērijas iekšienē, tiek pakļauts Impērijas likumiem, un arī tajā gadījumā, kad tas veido daļu mantojuma, kas palicis pēc personas, kurai bija dzīvesvieta Baltijas guberņās (c).</p>
<p>17. Mantojuma izdošana uz ārzemēm pielaižama tikai iepriekš apmierinot to personu likumīgās prasības pret mantojumu, kurām dzīves vieta ir Latvijā.</p>	
<p>18. Lietu tiesības – ieskaitot valdījumu – noteicamas pēc lietas atrašanās vietas likuma.</p> <p>Kustamas mantas atrašanās vietai mainoties, neskartas paliek trešo personu lietu tiesības, kas iegūtas pēc šās mantas iepriekšējās atrašanās vietas likumiem.</p> <p>Ieilguma un noilguma sekas lietu tiesībās apspriežamas pēc tās vietas likuma, kur lieta atrodas termiņam notekot.</p> <p>Lietu tiesību iegūšana, pārgrozīšana vai izbeigšana, ja tās attiecas uz Latvijā esošu nekustamu mantu, kā arī no tiesiskiem darījumiem izrietošas saistību tiesības, uz kuru pamata šādas lietu tiesības var iegūt, pārgrozīt vai izbeigt, formas un satura ziņā noteicamas vienīgi pēc Latvijas likuma vienalga, kādas personas un kur taisījušas attiecīgos tiesiskos darījumus. Pretēji noteikumi un formas šajos tiesiskos darījumos Latvijā nav spēkā.</p>	<p>XXXIII. Tiesības uz nekustamām lietām, kā arī rīcība ar tām pakļautas tās vietas likumiem, kurā nekustamais īpašums atrodas, bet tiesības uz kustamām lietām un rīcība ar tām – tās vietas likumiem, kuriem personiski pakļauts īpašnieks vai valdītājs.</p>
<p>19. Saistību tiesībās un pienākumos, kas izriet no līgumiem, vispirms jāapsver, vai līdzīgi nav vienojušies par to, pēc kādiem likumiem apspriežamas viņu savstarpējās attiecības. Tāda vienošanās ir spēkā, ciktāl tā nerunā pretim Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.</p> <p>Ja vienošanās nav bijusi, tad jāpieņem, ka līdzīgi pakļāvuši savu saistību, pēc tās satura un sekām, tās</p>	<p>XXXV. Attiecībā uz prasījumiem, kas izceļas no līgumiem, vispirms jāņem vērā, vai starp pusēm nepastāvēja vienošanās par to, pēc kādiem likumiem apspriežamas viņu savstarpējās attiecības (a). Tāda vienošanās paliek spēkā, ciktāl tā nav pretrunā pavēlošajām vai aizliedzošajām normām (b). Ja vienošanās nav bijusi, tad jāpieņem, ka puses pakļāvušās tā tiesu</p>

<p>valsts likumam, kur saistība jāizpilda. Ja saistības izpildīšanas vieta nav noteicama, piemērojams līguma noslēgšanas vietas likums. Latvijas valsts un pašvaldības iestāžu noslēgtie līgumi satura un seku ziņā apspriežami pēc Latvijas likuma, ja pašā līgumā nav noteikts citādi.</p>	<p>apgabala likumu darbībai, kurā no darījuma izrietošā saistība bija jāizpilda. Pēc tiem pašiem likumiem tiek apspriesta arī darījuma spēkā esamība attiecībā uz tās saturu un sekām (c).</p>
<p>20. Saistība, kas nepamatojas uz līgumu, apspriežama satura un seku ziņā pēc tās vietas likuma, kur radies tas pamats, no kura izriet saistība. Saistība, kas izriet no neatļautas darbības, apspriežama pēc tās vietas likuma, kur neatļautā darbība izdarīta.</p>	
<p>21. Tiesisku darījumu formai var piemērot tiklab tās vietas likumu, kur darījums taisīts, kā arī tās vietas likumu, kur tas izpildāms. Tādu darījumu formā, kuri attiecas uz Latvijā esošu nekustamu mantu, attiecīgos gadījumos ievērojami 18. panta ceturtās daļas noteikumi.</p>	<p>XXXVI. Darījuma formai (līgumiem, tāpat kā pēcnāves rīkojumiem) var tik piemēroti tikpat labi tās vietas tiesas apgabala likumi, kurā darījumam bija jākļūst spēkā esošam, kā arī tās vietas likumi, kurā darījums tika taisīts.</p>
<p>22. Kad Latvijas likums atļauj piemērot ārvalsts likumu, tad tā saturu noskaidro likumos noteiktā kārtībā. Ja tas nav iespējams, tad pieņemams, ka attiecīgās ārvalsts tiesiskā iekārta apspriežamā tiesību nozarē atbilst Latvijas tiesiskai iekārtai tajā pašā nozarē.</p>	
<p>23. Ja pēc šā ievada noteikumiem jāpiemēro kādas ārvalsts likums, bet tas savkārt nosaka, ka piemērojams Latvijas likums, tad jāpiemēro pēdējais.</p>	
<p>24. Ārvalsts likums nav piemērojams Latvijā, ja tas runā pretim Latvijas sabiedriskai iekārtai vai labiem tikumiem, vai Latvijas likuma pavēlošām vai aizliedzošām normām.</p>	
<p>25. Šā ievada noteikumi piemērojami, ciktāl starptautiskos līgumos un konvencijās, kurās piedalās Latvija, nav noteikts citādi.</p>	

IZMANTOTO SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

ECT – Eiropas Cilvēktiesību Tiesa

EEZ – Eiropas Ekonomikas zona

EP – Eiropas Padome (*Council of Europe*)

ES – Eiropas Savienība

EST – Eiropas Savienības Tiesa

LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

LU – Latvijas Universitāte

LVU – Latvijas Valsts Universitāte

MK – Ministru kabinets

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība